De reis door het leven

Edward Vermeulen

bron
Edward Vermeulen, *De reis door het leven*. Lannoo, Thielt 1930

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/verm025reis01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

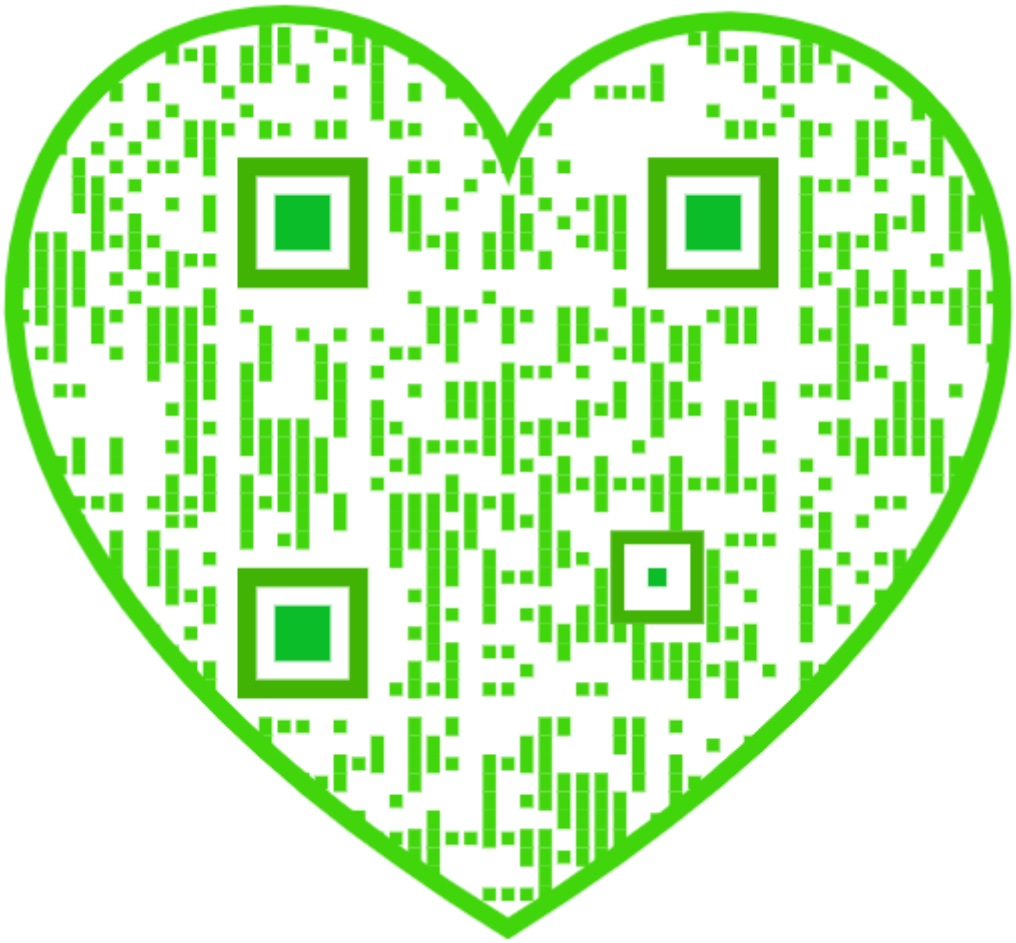

Opdracht

MIJN twintigste boek, ‘De Reis door het Leven’, mijn broeder Cyriel, mijn zuster Eliza, mijn neven en kleinneven, mijn vrienden Achiel Denys, Stijn Streuvels, E.H. Staf Lybeer, E.H. pastor Lambrecht, E.H. Oscar Verhaeghe, kunstschilder Alidor Lamote, mijn uitgever, vriend Joris Lannoo, mijn vriend, Juul Devriendt, al mijn vrienden en weldoeners, mijn dierbaar Vlaamsche volk opgedragen.

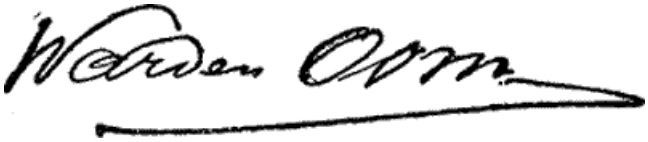

Voorwoord

NU zit ik hier - 'k begin geerne te zitten - 'k ben zeventig jaar oud, dus, oud. Hoelang ik nog te leven heb, weet ik niet - 't is mij eender. Dit weet ik: 't kan niet lang meer aanslepen: ik scheer den top. De T o e k o m s t - dat groot woord - houdt mij niet meer bezig. Het toekomende is dichtbij en 'k geef het in Gods handen.

'k Peis op het verleden; 'k wil schrijven van het verleden, van een geheel leven.

Dal geheele leven, 't ligt er voor mij open en 'k zie het; 'k blik er in en 'k zie alles, alles; 'k zie alles en 'k zegge: God lof!

Het Leven is een rook, preêken de zendingspaters. Ik zegge: 't 'n doet! Een zeventigjarig leven is geen rook: 't duurt lang, lang, lang. Als ik nu terugblik op mijn leven, moet ik verre kijken, toch zoo ver!

Mijn leven duurde lang en nochtans jammer ik niet met den profeet: wee mij, dat mijn leven zoo lang duurt! Verre van daar, geen gejammer, maar gejubel past mij: God lof!

Mijn leven was gelukkig; niet dat er bitterheid aan ontbrak, dàt niet, 'k heb veel geleden in ziel en lichaam, ja! Da's waar, maar altijd heb ik vastgesteld, na ondervinding, dat uit het bitterste lijden het grootste geluk werd geboren. God is goed!

God weet ons op tijd en stond te doen voelen, dat wij voor hier niet zijn. Da's goed!

Dat kan te deegbare menschen vellen en in diepten doen rollen - we zagen 't gebeuren - maar echte menschen heft het op, hoog zelfs, boven de slijkerige aarde. 't Lijden doet 't lichaam inkrimpen, soms. 't Lijden zet de ziel uit, dikwijls. 't Lijden geeft hoogte, wijdte, ruimte, lichtheid, vleêren, vlugge vlucht, vlucht naar omhoog.

Wij stonden van jongsaf licht, want we werden niet geboren in een groot huis en met een goudklomp aam den hals, maar onder een strooien dak, in 't herte van 't veld en onze handen kregen wij om er den kost mee te winnen. Rondom lag het veld en wij en het veld moesten samenwerken.

We waren kleine menschjes, boeren. We kregen geen goudklomp, maar de goudklomp trok ons niet neêr ook. We stonden licht en zonken niet in den grond; we stonden er boven en voelden ons niet klein.

We droegen geen eeremetalen die bengelen en gerucht maken; zoo stoorden wij geen rust en bleven zelf gerust. De wind speelde niet in onze eerteekens of andere weerdigheidsornamenten, noch hief ons op, om evengauw ons op den grond te ploffen; we stonden vast en geplant, klein, maar boven den grond, op onze voeten, niet verkocht, niet te koope: vrij!...

Een boer slaat de oogen over zijn velden en ziet tot tenden uit het goede, het minder goede en het slechte van zijn gewassen.

Ik sla de oogen over mijn leven en zie het goede, het minder goede en het laakbare van dat leven. Ik verheug mij om het goede; ik betreur het minder goede; ik ween in de ziel om het laakbare.

Ik heb maar één spijt: God en de menschen niet volmaakter bemind en gediend te hebben.

Ik dank God voor al Zijn weldaden en gaven. Ik zegen mijn levensvreugden, zegen mijn lijden, zegen mijn kleinheid, betreur mijn onvolmaaktheid en plichtverzuim. Ik hoop in God en zie hem oneindig liever dan het leven.

Ik kan de geheele wereld missen en al de menschen, hoe geerne ik ze zie - 'k ben er gerust in - maar God wil ik geen oogenblik missen: ik kan niet! Ik wil Hem dragen in mijn kop; 'k Wil Hem dragen in mijn hert; 'k wil Hem dragen in mijn ziel. Hij moét in mij zijn, want zonder Hem is het leven eene hel. Hém missen, kàn noch wil ik: 'k moet Hem hooren, zien en voelen. Hij is àlles en het overige zonder Hem is pruts, pruts!

Ik wil met Hem gaan, ik, niets, ik, worm; 'k wil met Hem gaan, Hij in mij, ik; in Hem, samen één, door het leven, naar dood en eeuwigheid.

In dit geloof, in deze hoop, in dere liefde wil ik leven en sterven. Amen.

Van een tot zeventien

MIJN eerste getuigenis weze: dit was het gelukkigste tijdstip van mijn zeventigjarig leven.

Zooals ik in mijn korte levensschets meldde, werd ik geboren te Becelaere den 12 April 1861 en verplant naar Hooglede in 1864.

Van Becelaere weet ik al niet veel te vertellen, enkel gedenk ik nog het hof, de school, de dorpsplaats, de moeder van 't klooster, moeder Benedicta, Jane, de kindermeid, Sooten, den koeiwachter, Sarel Lowie, Talle, de meid, Siska en Patiste, twee oudjes, die woonden in een huizekotje tenden den boomgaard en daarbij nog Djako, onzen tammen ekster, die al onze namen riep en in de bloote beenen pikte van de jongens, die langs het hof trokken.

't Doet, 'k weet nog dat ik het kindeke Jezus verbeeldde in de aanstelling van pastoor Baert en 'k herinner mij een lastig affront den eersten dag dat ik gebroekt werd, maar... moeder zaliger schudde 't er uit.

Da's alles en niet veel.

We waren méér dan een merelaansnest als wij naar Hooglede verhuisden: zeven knappertjes en d'r kwamen er te Hooglede nog twee bij, twee meisjes, echter stierven de drie jongste meisjes en vlogen er enkel zes piepers het nestje uit en in.

En of ze piepten, die zes rooiende vliegers! 'k Zie 't nog; 'k hoor het nog; 'k doe nog meê en mijn hert kittelt er van: moorschpeerden!

Of ze piepten met de vogels, kakelden met de hennen, kwekelden met de eenden! Of ze beurelden met de koeien, blaatten met de schapen en basten met de honden: tuiters!

Of ze klommen gelijk beren en klaasterden gelijk katten, tot scherdelinge op de veusten van huis en stalling en schuren toe: nekkebrekers!

We woonden er op een hof schoon van leelijkheid: ijselijk groot huis, maar oud en verpieterd al buiten, versletene

stallingen en gevaarten van schuren, met kemelrugde daken van strooi. 't Ging zoo goed om er op duikertje te spelen!

Dat hof stond tusschen Roeselare, Hooglede, Gits en Beveren, op een half uur afstand van Hoogledeplaats, langs de Honzebrouckstraat, de kijzigste, vuilste, kronkelendste straat van de godsche wereld, in dewelke Lucifer 's winters wel de pooten hadde gebroken, maar wij, jongens met onze eenige zuster, gerochten er door, zelfs in den donkeren. We speelden wij met die straat, oprecht waar.

Schoons en leelijks dat hing daar in malkaar; dat zat in elkaar; dat was één en dat was ook één met ons, want wij waren er midden in en bezielden 't met zonne, maan en sterren, wind en donder, regen en sneeuw, met koeien, peerden en vlerkebeesten. W'hadden er ons aandeel in 't kerpenten en verre van 't kleinste.

Hoe jong we waren, onderscheidden we toch al fijn de onderdeelen van het Paradijs dat we bewoonden: het schoone en het leelijke, de leelijkheid van het schoone en de schoonheden van het leelijke. We konden zelfs al objectievelijk kijken en zoo vonden wij die oude groenbemoste gebouwen en de buitengewoon-prachtige omlijsting, als eenheid, bekoorlijk en prachtig, pràchtig!

De omlijsting van het hof was de sierlijkste welke ik ooit in Vlaanderen te zien kreeg; enkel in Normandië mocht ik, bijna rond iedere hofsteê, de weerspleet bewonderen. Vijfentwintig boomen, waaronder reuzeneiken en monster-populieren, enkele meer dan veertig faceelen metend, sloten huis en gebouwen in. 'k Heb ze allemaal geerne gezien, weten verkoopen en helaas! vellen. 't Was gelijk een brokke van mijn ziele dat ze afkapten; 't deed leelijk zeer!

Ook rond de landerijen rezen de boomen in massa; geheel het gedoente lag als in een bosch. En mantjekerels van boomen waren 't: durendaals!

Onze kozijn-eigenaar, die een natuurkind en een heilige was, kwam geregeld twee maal 's jaar ons en zijn boomen bezoeken. Twee maal 's jaar mat hij de schoonste, o.m.

in de verste weide, bij de beke, een populier die zijn voorliefde had en 42 faceelen mat. Dan monkelde hij, bezag den stam en de kroon, stapte wat achteruit en bekeek hem nog, tot hij, de weide verlatend, hem een laatsten kijk jonde, om zijn huisbezoek af te leggen, een stuitje zwaar brood met smout besmeerd te nutten en voldaan afscheid te nemen. Een schoone man was hij - 'k zie hem daar - witgrijs van haar en baard, uit mystieke oogen wegkijkend fijne zoet-monkelende lippen, zachtsprekend, zacht handelend, meêgaande, hand open: een groote ziel!

Zoolang hij leefde, mochten de boomen gerust wiegewagen, hun beschermer waakte; enkel de ziekwordende werden geveld, doch na zijn dood kwamen de beulen op en de happeslagen dreunden maanden lang over meersch en land gelijk overdood en de reuzen vielen met ijselijk gejammer en geklaag dat eind en ver de mare van hun dood zond.

Zoo heb ik op die enkele boerderij, met geld van voor den oorlog, voor meer dan veertig duizend frank boomen weten verkoopen. In weerde van nu, telt!

En wij kweekten die boomen, maar 't geld? Fuut! Ziet ge 't vliegen?

Doch die gruwelijke verdestruatie daarlatend, keeren wij terug naar onze kinderjaren, toen alles nog wild en schuw en a f g r i j s e l i j k schoon was.

Lacy! een achttienmaander, die vrij en los in de weide draaft en vlucht, weet niet, dat hij eens tusschen de stringen zal staan; hij vermoedt het slechts in den leertijd.

En voor ons was er de leertijd, Dus...

De school van Hooglede werd om haar eigenaardigen bouwtrant het Kwakkelkot genoemd en alle dagen, schoon of leelijk, droog of nat, zomer of winter, moesten wij een half uur ver naar het Kwakkelkot dansen. Of wij geerne gingen? Ik niet,; bijlange niet. Mijn broêrs gingen geerne; ze waren ook allemaal puike studenten, allemaal aan den kop van hun klas. Ik niet. Ik zwom enkel meê met de bende en juist omdat ik voelde slechts meê te vlotten had ik een

pijk tegen het Kwakkelkot. Als ik wil voel ik nog dien pijk en 'k lach er om.

'k Noem het een geluk voor mij, na de voorbereidende klassen in den oppermeester - schoolhoofd, zeggen ze nu, maar wat zeggen ze nu al niet! - een buitengewonen onderwijzer aangetroffen te hebben, die, soms met onzachte middels, van mij een fatsoenlijken en meêwerkenden leerling miek - Dank U, mijnheer Desmet zaliger!

Ik schreef hooger, dat ik niet geerne naar het Kwakkelkot ging; toch, ik ging er geerne naar toe, maar 'k zat er niet geerne in. Er naartoe gaan door dik en door dun, was een dagelijksche kermis; dan immers zagen wij de wereld en gingen wij de opeenvolgende seizoenen na, met de natuur-afwisselingen en de verschillende veldbezigheden. Dan zagen wij elken dag wat nieuws en hielden ons op bij al de kinderzotten van den kerkeweg, bij Lowie Pickavet, de werkman van Cissen Billiet, die ons plaagde; bij Cissen uit den ‘Belle Vue’ die ons den duivel aandeed; bij Karel Sevenandt, die ons leugens ophing en nog bij veel anderen.

't Gebeurde zelfs, dat wij ons zoodanig ophielden, dat we dan te laat in de school kwamen en dan kregen wij straf en moesten achter de andere blijven 's avonds. Dat was om hoorndul te worden!

Een enkelen keer sloegen wij de schole blind met te haagmuiten, maar een langetong bracht het uit en vader zaliger plakte bijna zoo overvloedig vele zegels op ons broekgat, als er in den Belgiek te plakken zijn voor ditjes en datjes en niemetallekes, welke de commandanturen van ieder dorp uitpluizen, zoo fijnoogend als een neger, die reuven-met-pootjes zoekt in den kroezelkop van een makker.

Een groote bekoring en oorzaak van tijdverlies was dan voor ons de gedeeltelijke heropbouw van de kerk. Op de middenbeuk van de kerk rees het schoonste romaansch torentje dat men droomen kan en in dat torentje was een kariljon dat elke uur en halfuur speelde - 't was wat anders dan nu! - Echter alle medaaljen hebben een keerzijde en de keerzijde van dat heerlijk torentje bestond uit vier

groote moerpilaren - moeren met jongen in - die bijna den middenbeuk vulden en voor een groot deel der geloovigen het zicht van den officieerenden priester benamen. D'r was sedert lang tegen die gruwelijke steenhoopen geprutteld, en, korte raad, goe raad, met goêkeuring van kerk en staat, zouden de pilaren verdwijnen, doch laçij! ook het meesterlijk torentje moest den dieperik in. Zonde!

Wij, kinderen, waren getuigen van dat schelmstuk en ook van de maandendurende opmaking van den nieuwen toren, die nu vooraan de kerk van op den grond, na voltooïïng slank en hoog oprees en geheel de streek pront en preusch beheerschte, om binst den smerigen en verdoemden wereldoorlog te verdwijnen, afgebeukt in 1918, omdat hij als Duitsch mitraljeuzenest diende tegen de aanstormende fransche troepen. De reus, hij bekocht het met zijn dood. Ze voeren niet allemaal even slecht, die met den Duitsch omsprongen, neen z' waarachtig! Bijzoover ze bijtijds v i v e l a p a t r i e ! riepen, klonk het absolvo en de baatjes volgden.

Geluk er meê!...

Een gebeurtenis van tel tijdens onze schooljaren, was het huwelijk van mijnheer Désiré Delaey en mejuffer Elodie Vereecke, de ouders van Karel Omer Delaey, den zoo eigen' aardigen Vlaamschen dichter. Dat was een geheele geschiedenis, immers mijnheer Delaey woonde op St Jozef onder Hooglede; hij was jong, rijk, geleerd en man op zijn plaats, zoodat hij de God was van het klein nestje dat St Jozef dan was - nu is het een heel lief dorp geworden. - Een huwelijk van voorname menschen is altijd een geheele gebeurtenis te lande en dit van mijnheer Delaey was er een buitengewone; geheel de bevolking van 't parochietje was te beene; de huizen waren versierd en bevlagd, zelfs hingen er veel gelegenheidsdichtjes boven de deuren. Ben dezer dichtjes dat mij, als schooljongen, bijzonder beviel was het volgende:

Désiré Delaey,
Wat is hij toch fraai
En zijn schoone Elodie
'n Is 't niet min dan hij.

't Was om er jaloersch van te zijn en ik was het ook, bijzoover dat ik van dan af mij op het dichten toelegde en dat begon te gaan ook... op veel pooten.

Al die verschillende gebeurtenissen deden onze oogen opengaan en we werden met elken dag van langsommeer mensch. We konden ons zelfs al een gedacht maken van bestuurslast, want op een dag na de schooluren, zagen wij een wijveke tweelingskinders neêrleggen op de trappen van 's burgemeesters huis en er dan van door trotten. We zeien dan onder elkaar: hij is er wel meê, de burgemeester! En moet hij dien bucht nu kweeken?...

Alle dagen werd onze geest verrijkt met wetenschappen in de school en met wetendheden buiten de school, immers hadden wij oogen en ooren.

- Onze meid vreit alle zondagen achter den abeele bij den wal, hoorden wij vader eens in 't geniep zeggen aan moeder.

Wel wel wel, dachten wij, vreien? Vreien, dat scheen ons dan een groot kwaad, maar we wisten noch waarom, noch waarvan. Hadde men ons gevraagd waarom? zouden we ofwel met den mond vol tanden gebleven zijn, ofwel geantwoord hebben: hewe ja... 'k weet niet. Jamaar, de oudste broêrs, die reeds van dat spel wat afwisten, konkelfoezelden, bevolen mij den volgenden zondag al de rotte nesteieren bijeen te vergaren in een pander en: we zullen ze leeren vreien, die verdomnessen! dreigden ze.

Ik had zulke leelijke woorden dan nog, niet durven uitspreken, maar zij waren ouder; z'hoorden ze op het hof en ze zeien ze achter; ze waren zij zeker aan de oude daarvoor. Ik peisde 't toch alzoo.

Onze maarte, dien tijde, was een jong, bleuzend ding van Pithem, een zwijgertje; g'hadt het wel mogen op zijn teenen terden, om zijn mond open te zien. Dat onnoozel jong kon ik - 'k weet nog niet waarom - noch uitstaan, noch geluchten en als ik hoorde dat mijn oudste broers haar een poetse zouden bakken, had ik er mijn spook in. - Jongens, hee?

Wij dus, hielden den zondag een oog in 't zeil en rond drie ure in den namiddag zagen wij den verliefden koter aanstappen langs den wal en geposteerd blijven achter den reuzenabeel. W'hadden gehoord, dat hij, evenals de meid, van Pithem was en we zeien onder ons: hij is daar, de die van Pithem. 't Was een korte, dikke stoverstamper van een vent, met een tote lijk een gloeiende stovepot en hij stond daar achter dien boom, muizestil, gedoken.

Die boom was een hooge -n abeel, die stond op den boord van den wal, tegen de straat, terzijden het hofgat; hij had al lang en veel gestreden tegen de stormen en was er, met zijn pijlrecht en zwaar bul, zoodanig naar het oosten gedreven, dat zijn rijke kroon verre buiten zweê boven het water hing; dat miek, dat die achter den stam schuilde, door de schuld der helling van den boom, nooit volkomen gedekt was, uitgezonderd dan, als hij met zijn lijf de helling van den abeel volgde.

En daar verscheen de meid in het deuregat en ze drimmelde voorzichtig al voor den koeienstal weg naar den boom toe, waar ze verdoken was. Of ze blijde waren daarachter of kwaad, gelukkig of ongelukkig, 'n hadden wij niet kunnen zeggen, want we 'n hoorden niets, noch ruit, noch muit en we zagen weinig; 't doet, soms wat van een klop, of van een schouder, maar dat was toch genoeg en 't kommando klonk: d'eiers!

Pardaf! het eerste ei kletste tegen den boom en de gordijne viel, t.t.z. we 'n zagen voor eenige oogenblikken noch dit, noch dat meer van de twee tooneelspelers, echter moest het voor hen een lastige kunsttoer zijn en niet vol te houden, want daar verscheen langs het bul de helft van een pompoenekop, die van den vent. Pardaf! een tweede ei kletste open op den zijkant van den stam en we zagen den ronker zijn grooten rooden zakdoek zwaaien en vagen, vagen.

Dat bombardement duurde wel een half uur en gedurende dien tijd losten de twee martelaars noch zucht, noch klacht; ze stonden zij daar, te zwinken naar hier, te hellen naar ginder, hun wezen en kleêrs af te vagen, in 't vagevuur.

Vader en moeder zaliger 'n gerochten het maar 's anderdaags geware, als de maart heur haspen en spullen vergaarde en er van door trok. Dan luidden de groote klokken en we voelden er de zindering van: een kermis is een geeseling weerd.

Vader luidde nog al geerne met de groote klokken; hij had er een handje voor. Als hij de lippen neep en ze dan opende om te bulderen: suikerdjabels! dan luidden de groote klokken seffens, entwaar, maar als de slagen wat al te hard vielen, dan kwam moeder tuschen en smeekte op haar Oost-Nieuwkerksch: Guusten, 't es genoeg.

Dank u, vader, om uw strengheid. Dank u, moedertje, om uw goedheid.

Zonder tucht zouden wij voorzeker wilde brakken van jongens geworden zijn; we waren immers echte natuurkinders en de natuur is wild; we zouden misschien later, na jongwild, oud-wild gebleven zijn, want de onbestredene onstuimigheid van een lossen buitenjongen is onbeschrijfelijk; eeuwig zitten er stormen te broeden en te kippen in hem gelijk in de lucht, en, als die rijp zijn, moet hij ze op z'n minst uitbrullen of uitspringen.

En wat dan, als hij bij dit alles nog een graantje romantisme kweekt, zooals het met mij was?

Ja ja, het ging soms over zijn hout met onze bollekorstigheid en ons hof geleek sommige maandagen een verwoeste brokke na het laatste oordeel: kromme fruitboomen afgebroken, brokken van schelven en vummen losgescheurd, gedeeltelijke ontkleedingen van strooidaken, brokkeling en mokkeling het hof rond en nogal.

Als vader dan duivelde, kwam moeder tusschen: zend ze naar de kostschool: raadde ze hem aan.

Z'had het al dikwijls aangeraden en d'r 'n kwam niets van, doch een gebeurtenis van gehalte zou eindelijk den doorslag geven.

't Was binst den speeltijd op den schoolkoer onze oudste - de eigenlijke oudste was reeds in studie te Roeselare - speelde bij drie andere schooljongens met marbels, als

er een vijfde leerling hem venijnig en onophoudelijk plaagde met stuiken en stooten; reeds meer dan eens had broêr hem vermaand, toen almeteens, op één oogenblik, zijn futje er was en ten toppe rees; hij sprong op, schoot met de hand in zijn broekzak en met een brokke ijzer gaf hij den plager een pugge op zijn kop, dat het bloed er uit spaarsde. Geheel de koer stond in rep en in roere, de onderwijzers nog wel het meest. Ge kunt dat peizen.

Er volgden natuurlijk straffen, doch dit was 't minste; 't meeste bestond in de wraakneming van den gekwetsten jongen en zijn familie. We werden heimelijk verwittigd, dat de Davids - zoo noemde die familie - ons tijdens den terugkeer van de school, den weg zou afleggen en 't was zoo, jamaar, wij hadden de hulp ingeroepen van drie struische beren, de gebrodders Constant, Pieter en Hendrik Demasure, onze beste schoolmakkers. Deze drie mannen met vuisten en nog meer vechters vergezelden ons dus, zoodat de eerste aangelegde strijd der vijanden noodgedwongen in 't water viel, maar daarbij zou het niet blijven. De plaatsejongens staken de koppen bijeen en sloten akkoord: ze zouden 't de boeren geven! Jamaar, de boerejongens sloten even akkoord en in den tijd van drie dagen, stonden de leerlingen in twee kampen. Weken lang bleven de twee legers slagveerdig en zouden fataal eerst of laatst handgemeen geworden zijn, hadde de politie eindelijk niet ingegrepen en een einde gesteld aan dien gespannen en gevaarlijken toestand.

De gevolgen kwamen er ras: de tweede thuiszijnde broêr ging den oudste vervoegen in 't klein seminarie te Roeselare en de oudste der twee werd in de Walenstreek naar een kostschool gezonden, om er zijn fransch te leeren. Het scheelde weinig of hij was er van de eerste maand weg, want door een Waal uitgescholden voor sale Flamin en wat weet ik nog, besprong hij dien eenlijken Waleduivel en sloeg hem zwart en blauw. 't Ging slecht en de gruwelijke petit Flamin en de verslagene Waal moesten verschijnen voor frère Superieur, die beide jongens vaderlijk besprak, gelijke straf oplei en ze bij het scheiden

elk een tootje gaf. Met dat tootje loech onze deugniet zoo 't behoort. Pax!

Zoodat er nu twee van onze geruchtmakers weg waren en weg bleven voor een termijntje. Dat was er hebbelijk meê verstild t'onzend, want alhoewel wij in geweld en gerucht mede opgegroeid waren en ons er in jonden, toch miek het verschil van gemoed, dat wij niet zochten om al dat geweld te doen voort leven, niet dat wij er stelselmatig tegen waren, neen; we zagen en hoorden het geerne, maar w'hoorden en zagen het liever van ver.

Naarmate wij ouder en grooter werden, voelden wij, zelfs na urendurend hertelijk spel met de makkers, de behoefte aan afzondering, een onweêrstaanbaren drang om eenigen tijd alleen te zijn met onze gedachten, een groot verlangen om te dolen in de velddreven en er al het heerlijke en het schoone te bewonderen, zonder door iemand gestoord te zijn. In dagen van rust, als er geen speelmakkers opdaagden, leden wij er niet om, dan konden wij onverstrooid wandelen, kijken, peizen en genieten; het verveelde ons niet soms een uur lang de oogen te laten rusten op de stevige boomen, die onze boerderij omlijstten en dan vlogen onze gedachten soms, hoe jong we waren, oneindig veel hooger, dan de wuivende boomenkroonen, want we werden godvruchtig opgeleid, in eerste plaats door onze ouders, vooral door moeder

Zonder wij het vermoedden, zuiverden die afzonderingen, meêgaande beschouwingen en bespiegelingen telkens onze jongensinbeelding, verrijkten den geest en veredelden, ver-vroomden en richtten ons hert. Als opkomende jongens voelden wij de Godsgedachte sterk in ons komen en blijven.

't Was genoeg voor ons, zelfs midden ons hevigste joelen, ergens een bejaarde mensch ons hof te zien naderen, of we waren van de bende weg en in het huis, immers was ik zot van oude menschen en zóó vol eerbied. Ik hoorde onzeggelijk liever oude menschen spreken, dan te luisteren naar den parlee van jongens, of de pratels van snotneuzen.

Ieder woord van oude menschen vingen wij op en vooral

de woorden die daakten; die zonken in ons en bleven er, om herkauwd te worden.

Deze -n eerbied en deze liefde voor ouderlingen belette ons toch niet bij gelegenheid hun spreken en gebaren na te bootsen. Nabootsen konden wij dien tijd goed en thuis hadden z'er fraai veel leute meê. We mochten altemee naar Roeselare ter misse gaan en als we dan thuis kwamen, deden we den predikant en al de schaledragers na. Schaledragers doen eigenlijk bijna allemale gelijk ook; in hun God zal 't u loon', ligt er een smeektoontje, dat uitkomt op een: believetje, astjeblieft!

Er woonde toch in onze onmiddellijke nabijheid een koppel oudjes. Lowie Pickavet en zijn wijveke Siskatje, welke wij, spijts onzen eerbied voor oude menschen, niet goed verteren konden; ze waren te pruttelachtig, te knorrig, te doorsteekachtig en te aantijgend; van 't minste dat er hun tegenging, zochten z'er de schuld van op anderen te schuiven. Die menschen woonden bijna op ons hof; een groot gedeelte althans van hun huis stond op onzen pachtgrond. Nevens hun deur rees er een druivelaar en die was weelderig uitgegroeid over de geheele lengte van de euzie, zoodat zijn bekorende vruchten in nazomertijd rijpend boven onzen grond hingen. Een tentatie!

Op een herfstzondag, kwam er bij ons een koe in bezwaar; ze moest kalven en 't lei aan om slecht te gaan, zoodat we hulp zochten bij de buren; ook Pickavet kwam bij en werd tijdens de verlossing wat de hemdsmouwen met bloed bespat.

- 't Zal slecht gaan met Kaaigje, zei moeder, 't zal het ons doordraaien.

Moeder raadde juist; van 's anderdaags kwam Siskatje op achter melk en bleef wat nestelen in de keuken; met een zucht van diep komend, stond het eindelijk op en de bomme brak los: 'k moe deure, 'k lig in den wasch, zei het. Daar niemand zijn woorden opraapte, deê het voort, op zijn Pithemsch: ja, 'k lig in den wasch van Lawiets bloedhemden aat hij aan dat kalf wrochtige...

- Dat hennegad van dat Kaaigje! gromde moeder, als 't weg was.

Dat moeder 't wijveke Hennegad en Kaaigje noemde en misnoegd scheen, was mij genoeg en 'k zinde: wacht, gij, Hennegad!

Ongezien en ongeweten trok ik naar Pickavets' huis en met een braakhouwe haakte ik de schoonste druivenkrabbe af, die op de euzie doorschijnend en rijpe in de zonnestralen te glinsteren lag. De helft er van gaf ik aan moeder, zonder den oorsprong te melden; de andere helft at ik zelf. Nooit geen betere.

's Anderdaags hadden wij Siskaatje en al kriemend kwam het er uit: de schoonste trosse van mijn druivelaar liet ik rijpen voor u, zei het aan moeder, maar z'hebben ze - 'k weet niet wie - gestolen. Wel Siska, troostte moeder, een oog naar mij luikend, wees gerust; we zullen er zonder gedoen.

Dit voorvalletje, hoe gering ook, bleef voor mij van grooten invloed op mijn verder leven; 'k zag nadien, langen tijd nog het gespannen wezen van dat oud vrouwtje en 'k hoorde zijn bedroefd, bevend stemmetje en 'k zei: nooit meer! En 't was uit ook.

Daarom liet ik toch niet na tijdens slecht weêr ons hennegelul te gaan afluisteren en afmuizen in 't wagenhuis. Ik kon er gehurkt blijven, of op een karresnak en 'k zei stil bij mij zelf: dat zijn gespogen menschen en de groote -n haan is Pickavet; hij kout precies alzoo, al pruttelend: kaa ke kaa kut! En de oude hennen zijn allemaal Siskatjes en ze doen alzoo ook: kuttekutte kaa! En de jonge poelieën spotten er dan meê zichtbaar en hoorbaar en in de voois van haar keurieën en in haar gebaren lag die spot: Lowie en Kaaigje.

Haans en hennen kouten schooner dan menschen en ze godveren niet. Oprecht...

'k Was nog een kleine jongen, als ik een groote passie kreeg voor de lucht; 'k leerde van het volk de goede- en slechtwereteekens kennen en 'k stond dikwijls den tocht van

de Walkijrieën op weg naar den Walhalla af te spieden. Toen kende ik wel nog niets van al die trijfels, maar toch schenen mij die woestrennende wolkenslonsen bezield, én, dat graantje romantisme, dat ergens in mij wakkerder werd helpend, was ik nooit verzadigd in aanschouwing, verbeelding en verzinning. Da's van 't schoonste uit ook. En 't ligt naast van den hemel: 't fondement, zeker...

De zonne, die voor het spansel wandelt, zag ik ook bermtig geerne en ik keek er veel naar ook, zelfs er in en lang, zóó lang dat het niemand tegen mij kon halen; dan zag ik soms wel honderd zonnen ineens. Meer dan een wedding ging ik aan om ter langst in dien gloeienden bol te glarieoogen en telkens won ik. De tegenkanters wreven dan met de handen hun oogen uit. maar ik was dat meester: we waren wij malkaar gewend, ik en de zon.

En de dondervlagen dan? 'k Was er letterlijk zot van en als 't begon te rommelen was ik buiten, ergens tegen een schelf, een vumme of een kot, om alles te hooren en te zien: da's ijselijk schoon en grootsch! En een macht! Gruwelijk! Aantrekkelijk van gruwelijkheid. Dan moesten ze mij komen opzoeken en in huis drijven, of 'k versteende er.

Eens toch, in den slijttijd, bijsde er zoo een verstierde vlaag over de streek, dat het alles overtrof van woestheid wat voor ons ooit te zien of te hooren was. Ik vluchtte dan ook het huis in en vond er alles over ende; de koeiewachter lag onder de tafel van schrik en de maarte stond doodsbleek in de keuken te blekken gelijk de weerlicht, blek tegen blek. Alopeens schruwelde ze: moord! Een helsche donderslag deed het huis schudden en daveren en we zagen den donder, groot als een koffiemoor, een gloeiende bol, langs den stam van een populier glijden en hem ontschorsen.

Die boom stond op het hof, dicht bij den koeienstal en was de hoogste welk ik in mijn leven op onze streek gezien heb; hij had enkel bijna zijn weêrgade op het hof van Karel Vereecke, thans bewoond door Pieter Roelens. Sedert het verdwijnen van die twee prachttijpen heb ik nooit geen gelijken meer gezien, noch hier, noch in geheel ons Vlaanderen.

Enkel in Normandië zijn er olmen van zulke buitengewone hoogte te vinden, doch geen populieren...

Met dien wroeden donderslag schruwelde de koeiwachter moord en brand onder de tafel en de maarte schokte ineen. We goten haar feitens een druppel cognac in haar kip en 't passeerde. We kenden immers sedert lang die remedie, want telkens het donderde, of dat ze om iets veraltereerd was, of 't eene of 't andere had, ofwel niemetal had, passeerde 't altijd sito met een druppel cognac of twee, jaa 't. Er zijn meer zulke menschen. Niet dom!

'k Was zoo blijde dien dag, dat moeder zaliger naar de dorpsplaats was en maar terugkeerde als die kwaê merrie van een vlage de pijp uit was. 'k Voel nog die blijdschap. Vader zaliger 'n verschoot in geen klein gerucht, zelfs niet in een groot: 't doet suikerdjabels leelijk, we gaan bidden, zei hij, en 't was er al meê...

Dien tijde was ik een deerlijke kreefte van een jongen; ik at veel te weinig en voelde soms een onverwinnelijken afkeer voor alle kost; 'k sliep weinig ook, maar ik had sterke zenuwen en fel uithoudingsvermogen en als ik wilde, wilde 'k en als ik zei: 'k ga, 'k ging.

Dat ik geen eten vermocht, pijnigde mij niet, maar dat ik moeilijk sliep, martelde mij, ook ontzag ik het slapengaan en zocht ik 's avonds alles uit, om lang op te blijven en te genieten van de samenspraken rond den heerd. Vooral 's winters, als de koeiwachter onder de groote marmijte stookte, hadde ik mij den nacht door bij die geestige roode gele, purpere vlammen verneukt, al luisterend naar het pruttelen in de marmijte en nog meer en ook scherper naar de gesprekken, want die waren soms bedekt en dan pijlden wij de ooren.

W'hadden een fameuzen tijp op ons hof: Pee Commers, de leukste verteller en fijnste spotter vam tien uren in den omtrek, met daarbij, de eerlijkheid en fatsoenlijkheid als toemaat: een kostelijk mensch voor ons allen en ten uiterste vertrouwbaar, ook was hij t'onzen ingegroeid, woonde en sliep er. Zijn bedde was op de kamer der eigene kinders

en 's avonds plaagden wij hem, tot hij aan 't vertellen viel en dat deed hij ook, bijna elken avond, tot hij al vertellend in slaap viel, of wij zelf wegdutten.

's Winters, bij den heerd, had hij zijns gelijke niet en bezat daarbij de kunst ook het woord uit andere monden te wringen. Was er, zooals het gewoonte was te lande, over-komste van buren om te avondstonden, dan ging het er met vertelsels en aanhalingen uit het verleden, vooral van heksen, tooveraars, tooverijen en spookhistories.

Veel te veel in die jaren werd er aan dien pruts geloofd en de vertellingen vielen dan niet in het water, maar de verhandelde gebeurtenissen werden veelal voor echt verteld en als echt afgeluisterd. Er was dan geen gemeente in Vlaanderen, die niet een wijk, hoek of kant had, waar het kwaad - volgens den volksmond - niet heerschte.

Te Roeselare was het op de Mote; te Oost-Nieuwkerke op den Walleduiker en te Hooglede bij de Wallekes. De Wallekes hadden om juist te zijn, beter het Walleke genoemd geweest, want het bestond op zijn geheel uit een enkel rootputje, dat lag op een boogschote van ons hof, langs de Honzebrouckstraat, evenals ons hof.

Walleduiker en Wallekes smolten dikwijls ineen tijdens vertelavonden, immers lagen die twee behekste oorden slechts een groot half uur gaans van elkaar.

Dit, onthield ik van de betooverde Wallekes.

Een onzer voorzaten, Ko Spruytte, had op een half uur afstand een broeder, Seven, die woonde op het Gemeenhof te Oost-Nieuwkerke - deze was ons grootvader. - Die twee broêrs vonden het bijzonder goed samen Tijdens een bezoek, verzocht Ko zijn broêr hem een pachter te willen bezorgen voor eene zijner kortwoonstjes, dat ongebruikt stond en ja, dat paste juist; Seven had een buur, een zeker Gheysen, dien hij best als buur en als pachter missen kon, immers was die vent een geweldige pensejager en volstrekt geen werker. Gheysen verhuisde dus van Nieuwkerke naar Hooglede en bleef er wat hij was: wildstrooper en pensejager.

De buren wisten algauw dat ze met een man-van-niet-

veel te doen hadden en ze spelden hem de lesse. Gheysén, 'n lavei 's nachts toch niet in de nabijheid van de Wallekes; 't verkeert er!... Mpfthe da da't! zei Gheysen, die een stamelaar was.

Jamaar, de man zou voelen, wilde hij niet gelooven. Op een maneklaren nacht was hij aan 't laveien bij de Wallekes, midden Pier Callewaerts' partije land, ‘De Happe’ bij name, als hij op het onverwachts een haas zag aanhuppelen, zooals geruste hazen, die geen onraad duchten, dat doen; niet ver af van den pensejager miek den haas met beide voorpootjes zijn optooi, bewreef zijn ooren en muileke en keek den laveier argeloos aan: mpfthe! stamelde Gheysen; hij lei aan en schoot. Het schot sloeg flikke; Gheysen liet zijn geweer zinken en zou het onderzoeken, maar op datzelfde oogenblik sprong de -n haas toe en rook aan het einde van den loop: mpfthe! gaapte Gheysen, wijdkijkend. Hij zou nog wijder kijken, want er kwam nog een haas aan en bij; de eerste sprong op de schoûren van den laatstaangekomene en keek in Gheysens oogen: zijn de andere al verre voren? vroeg hij spottend.

- Mpfthe-the ga-ga riek het, do-dommekloot! zei Gheysen al wegkoersend...

Men vertelde dan ook, dat Ko Spruytte, die geerne een goê pinte dronk, op een avond naar den Belle Vue trok - die herberg stond halfwege van zijn hof en de dorpsplaats. - Als Kô, na een tamelijk getal glazen gekuischt te hebben, naar zijn hof terug trakelde en aan de Kruisstraat gekomen was, zag hij, spijts den donkeren, den weg versperd door een maakselloozen klomp; hij zou niettemin doorstappen, maar op één oogenblik wipte de klomp op en een sware vracht drukte Kô's schouders. Uit zijn grendels van angst stronkelde hij voort door de hobbelige straat en tegen dat hij de Wallekes naderde was hij in schuim en in zweet van benauwdheid en slete; gelukkig voor hem, daar sprong het duivelsjong af, perlompte in de Wallekes en duikelde weg.

Gewichtiger waren de feiten op den Walleduiker. Dicht bij die behekste plaats, staat er een groot hof en op dat

hof gebeurden de duistere dingen, die door iedereen op de streek gekend en als echt aanveerd werden.

Ik wil enkel één feit uit menigvuldige aanhalen: op een avond was er bezoek op het hof van een man uit de buurt; toen deze vertrok, deed de oudste zoon hem uitgeleide tot aan de poort, waar ze beiden een tijdje te klappen bleven. Almeteens hoorden ze van aan den Walleduiker, op korten afstand, het gerol en gekrikkrak van een geladen wagen die bliksemsnel naderde; z'hadden juist den tijd om van kant te springen en langs hen stoven twee snuivende peer, den, aan een grooten wagen gespannen, het hofgat in en verdwenen achter de gebouwen. Met kloppend herte gingen de twee mannen op zoek, het hof rond, doch vonden noch peerd noch steert, noch wagen.

Moeder zaliger vertelde 't volgende: op een nacht was hun boever met de peerden aan den wagen gespannen op terugtocht naar zijn hof - 't Gemeenhof - en zou den Walleduiker overrijden, toen de twee peerden tegelijk stilvielen, één geweldige schudding kregen en als verlamd stil bleven. De boever, een dooràl zonder vare of vrees, betastte zijn peerden en bestatigde, dat niet een van beide nog het minste stuk bekleeding aan het lijf had. Hij schartte zoo goed hij kon het afgevallene bijeen en herkleedde zijn koppel in den helledonkeren; echter ontbrak er een buikrieme. Na veél moeite gerocht hij weg en op zijn hof, maar als hij 's ander daags vroeg het gemiste ging opzoeken, was er nog haar, noch huid van te vinden; 't was weg en 't bleef weg.

Zonder aanmerkingen van mijnentwege.

Echter dit: het is een zeker en vast feit, dat op het hof bij den Walleduiker, de bezwering gedaan werd door twee jonge priesters, de eene, onderpastoor te Oost-Nieuwkerke, de andere, leeraar in 't klein seminarie te Roeselare en bijgevoegde onderpastoor even te Oost-Nieuwkerke. Het is wel gekend, - dat deze twee priesters - hun namen houd ik in de pen - eerw, heer V.Z. en eerw. heer. C van daags na de bezwering reeds hun priesterlijk ambt moeilijk, of in 't geheele niet meer konden uitoefenen. Een er van stierf

jong; de andere hield het langer uit. Beiden werden ontslaggevers.

Eene mijner tanten vertelde mij het volgende: ons onderpastoorke was katterap en in den biechtstoel zat het als een wever: van links naar rechts, van rechts naar links; in een twee-drie waren de kaven gevaagd; het werd dan ook door het volk aanbeden; de menschen waren er zot van, Het was ook mijn biechtvader, zei tante, en toen ik in de week na de bezwering volgens gewoonte naar hem te biechte ging, bestatigde ik met verstomming, dat het werk niet schoof en dat iedere biechteling als in den biechtstoel te broeden zat en bleef. Eindelijk stapte ik in en als de priester de schuif opende, zag ik hem zitten, bleek en ellendig. Hij noemde mij met mijn naam: Anna Thereze, steende hij, 't duurt hee? 't Is peerdewerk voor mij! Ik kan niet meer. Toch ging het goed gedurende belijdenis en vermaning, maar als hij de hand ophief om te ontslaan, bleef het bij: e g o t e a b ... en niet verder. Dat duurde, duurde, met allerhanlde onderbrekingen en smeekingen om geduld aan mij, tot er eindelijk, na onmenschelijke pogingen, een einde aan kwam.

Dit zijn feiten; nu nog door veel menschen gekend en geweten te Oost-Nieuwkerke en omliggende. Gaat en klapt het af, als ge kunt...

Eigenlijke gebeurtenissen van buitengewoon belang op de streek en tijdens mijn jonge jaren, vallen er niet aan te stippen: 't volgende is toch het vertellen weerd.

In den omtrek woonde er, in een huizekot, een getrouwde man, Lucifer gelapnaamd; hij was gekend als gepatenteerde dief en ging enkel - zoo beweerden 't de menschen - op schooironde om gelegenheden van diefte af te spieden. Alleen wat te zwaar woog, of te heet was liet hij liggen. Iedereen op de streek wist het, doch niemand verontrustte hem, want ze wisten hem wraakgierig. Eén boer miek uitzondering aan den algemeenen regel en kloeg regelmatig en herhaaldelijk den deugniet bij de overheid aan, maar telkens bezuurde hij het deerlijk; verscheidene jaren naeenvolgend

moest hij zijn jong vlas omploegen, omdat het verging en verkerkerde in 't wied door Lucifer er in gezaaid bij nachte.

Dat duurde tot de overheid, beschaamd over hare eigene lamlendigheid, het huis van Lucifer bouwvallig en onbewoonbaar verklaarde; 't werd dus kort en good afgebroken, maar Lucifer had geld en twee dagen nadien stond er een nieuwe bouw; 't was wel geen huis, maar 't was toch een kot met een dak er op en de deugniet zat in 't drooge met zijn wijf en zijn twee zoontjes.

Dat was nu toch alle menschen te stout; de overheid gaf Lucifer de occasie van een fatsoenlijke woonst op een half uur afstand van zijn kot en hij aanveerdde en ging hulp vragen bij de buren om den verhuis te doen. Deze staken de koppen bijeen en besloten, uit loutere blijdschap den leelijkaard kwijt te zijn, een verhuis te doen van eerste klas, eerste rang. Noch peerd, noch steert werd gebezigd. Op den heugelijken dag kwamen achttien buren aan, een met een vaandel en zeventien met een kortewagen en als de voeren volgeladen waren, vertrok de stoet naar de nieuwe woning met den vaandrig aan den top. Evenzoo keerden ze na ontlading terug en vertrokken ze na vollading. Lucifer had een vaatje genever ter beschikking van zijn bende gesteld en als de verhuizing van al dat gestolen goed eindigde, was ook het vaatje af.

Lucifer profiteerde niets met al zijn onrechtveerdig goed; zijn twee zoons stierven jong en hij zelf kwam aardig aan zijn dood...

't Waren dan ellendige tijden en d'r werd veel gestolen; de menschen leden armoede, en, helaas! armoede en weelde zijn twee kwaâ beesten.

W'hadden dien tijde een goede maart, Talia bij name, maar z'had lange vingers; we wisten 't, maar sloten de oogen, want, jaagt men een puid weg, men krijgt een padde in de plaats, zoo redeneerden vader en moeder.

Op een zondag nanoen vroeg ze de toelating om met haar vuil linnen naar heur huis te draven en als ze gereed was en in de keuken kwam met haar hikken en klikken, om nog

't eene en 't andere met moeder te bespreken, viel er een groot stuk visch uit een van de pakken. - We zouden den Maandag met al het dienstvolk visch krijgen voor ons noenemaal en die visch verklapte de meid - Moeder zag het, raapte het stuk ten dievelingie op en fuimelde 't terug tusschen het waschgoed: Talia, vermaande ze stil, neem het gerust meê, maar doe dat nooit meer.

W'hadden ook een werkventje, 't eigenaardigste manneke van de wereld, klein, maar handig aan alle werken, goedhertig en bedienstig, verzettig en kluchtig; we zagen het geerne en betrouwden 't van op en van neêr. Op een morgen kwam het miskonfiet naar zijn werk en vertelde ons, dat zijn wijf toch zoo kwaad was; z'had een kluts meel maar de bakkerij gevoerd met den rollewagen en het brood van dat meel was zwart en walgelijk: die vernonsche slechte bakker, bromde 't.

'k Had vader zien muisooren binst die vertelling en 'k had in de mot dat er hem wat opperst lag en, werkelijk, 't kwam wat later uit: hij was naar de bakkerij gegaan, had er den kluts meel van 't werkmanneke nagezien en bevonden, dat het meel voortkwam uit een zak vooraan op den zolder, die een maling bevatte van zolderopvaging, uitzifting en veel krokke, een boel die bestemd was voor de verkens. 't Manneke had gemeend schoon koorngoed te rooven en zijn teleurstelling beklapte hem. Van dan af hielden wij een oog in 't zeil en bevonden wij het ventje plichtig aan verscheidene kleine diefstallen. We zwegen allen, doch vader raadde het manneken aan voor een ander woonstje te zorgen, wat het ook met veel deernisse deed.

Als ik dan eenige jaren ouder geworden was, kwam ik het eens tegen op de dorpsplaats en 'k zag seffens dat het bezig was met dood te gaan en het niet lang meer uithouden zou. De tranen sprongen uit mijn oogen, want ik had het als jongen toch zoo geerne gezien en 'k zag het nog geerne. 'k Ging dicht bij het dutske, greep zijn hand en vroeg: hoe gaat het? Doodgaan! kermde 't. Ge moet u in niets

meer ongerust maken, wee je, fezelde ik, alles is kwijtgescholden, vergeven en vergeten en wij zien u geerne.

- O! dank je! kropte 't en 't kreesch zoo.

Eenige weken later stierf het en 'k was zoo blijde, dat ik het manneke van een last verlostte en een angst van zijn herte wegnam.

Nu ik hier oud en versleten zit, herleef ik al die dingen; 'k zie voor mijn oogen al ons dienstvolk en alle voorvallen en gebeurtenissen met betrek er meê.

W'hadden dan een boever, klein maar struisch en geblokt, rap lijk een katte, met twee lippen die sneden als vliemen, Distje, een liefhebber van vechtpartijen. 't Was een snel polijtig manneke en 't miek dan ook kennis met de schoonste dochter van den omtrek, aber, die menschen daar hadden het hoog op en wezen Distje de deur. De broêr van het meisje, een vent lijk een boom, gaf 't manneke zelfs een rammeling. Distje stak dat affront in zijn zak, miek goêvriend met den herkuul en op een avond, daar ze samen op den Wijnendaelewijk te Beveren gebatavierd hadden, en, terugkomend, achter het molenhuis gekomen waren, greep Distje verraadsch den eenlijken vent vast, gooide hem in de wijde gracht, die al de vuiligheid van het molenhuis ving en stampte hem tot over den kop in de stinkende moze. Van daar liep het naar het huis van zijn lief, greep de koperen melkketels, die aan de achterdeur te verluchten stonden, stampte ze plat en kwam dan gerust slapen.

's Anderdaags vertelde 't ons alles en vader zaliger raadde 't aan naar 't Fransche te vluchten, wat het werkelijk deed ook.

Eenige weken nadien kwam de gruwelijke geesel der Zwarte Pokken op de streek; Lowieze, Distjes lief, wrocht bij ons en 'k zie ze nog voor den spiegel staan en 'k hoor ze nog antwoorden aan moeder, die haar vroeg waarom ze zoo straf doorkeek: om te zien of er nog geen dreigement van pokken te bespeuren is.

Een paar dagen later bleef Lowieze achter; z'had de pokken, stierf na vier dagen en werd onmiddellijk begraven.

Den zondag nadien, in valavond, was ik bij de voordeur; 'k hoorde iemand inkomen langs de achterdeur en ook den verbaasden uitroep van moeder: maar Distje toch, wat een riesche voor u!

'k Ging bin' en stond voor Distje, dat niet bedronken was, doch een klein beetje uit den haak.

- Ja, zei Distje, ik kon het ginder niet meer gebokken; 'k was gejaagd - 'k weet niet waarom - maar 'k moest en 'k moest naar hier komen achter nieuws. Zij maar gerust, Marie-Threze, de garde die mij te pakken krijgt moet nog geboren worden.

- Algelijk, voorzichtig zijn, Distje, vermaande moeder, 't ware pijnlijk voor u en voor ons ook, want ge zijt ons eigen. En wat zou 'k zeggen: ge weet het, dat ze dood is van de pokken, Lowieze?

- Lowieze dood! huilde Distje, u n s i b e l l e f i l e ! Dood, Lewieze!

't Moest niets meer weten, niets meer hooren, niets meer hebben en 't vertrok, al gruwelijk snikkend...

We kregen dan een nieuwen boever, een oude vent, leelijk e n venijnig; fleemer en fleisteraar was hij, maar boos en valsch. Slechts later zouden wij weten hoe hij als met boosheid en met valschheid thoopgenaaid was.

Dientijde hadden wij een schoone jonge merrie, die brave was en volop ter trouwe, een wonderschoon peerd en we bemerkten, dat ze de gewoonte aanpakte van te nekooren en te meeuwen sedert wij dien nieuwen vent in dienst hadden. We zeien in 't stille en al lachend onder ons: ons merrieke wil dat leelijk spektakel van een vent niet kennen.

Op een zondagvoornoen hoorden wij een ongewoon lawijt in den stal; vader en ik liepen er naartoe en daar zagen wij den boever ingesloten tusschen den kop en het achterstel van de merrie, gedrumd tegen den weeg van het sliet, doodelijk bedreigd al voren door de beten en de pootstekken van het peerd en langs achter door zijn gruwelijke pootslagen. De vent was doodsbleek en schruwelde. Na veel pogingen en overspanningen gelukte vader er in het peerd

te stillen en den vent uit zijn doodelijken toestand te redden.

Hij stond daar, de leelijke onweêrbeeste, wit als een laken, bevend als een hond, schuddend te stamelen: e mens zou azo up e moment vor 't ordeel Gods staan! 'k weet nog goed, dat ik met zijn woorden loech, want hoe jong nog, wist ik, dat er niet meer religie in hem was dan in een hond.

Als hij t'onzend weg was, vernamen wij van het ander volk, dat hij het merrieke stelselmatig kwaad gemaakt had bij middel van een eegdetand, waarmede hij het in de lanken stekte.

Binst dat spook t'onzend nog in dienst was, huurden wij een nieuwen dienstknaap, Paul, een jonkheid van in de twintig jaar - hij staat nog voor mijn oogen - Paul was de schoonste jongen dien een schilder droomen kan, groot, fel, flink, fijngesneden van wezen, met een dichtgekroezelden kop, zwart als inkt.

W'hadden vernomen dat hij geerne dronk doch meêgaande was, en w'huurden hem op aanbeveling. Algauw ondervonden wij, dat hij alles verdronk wat rond was en slechts strop-uit-strop in had. 's Zondags had hij voor alle beste kleêrs een laken broek, wijd aan de zakken en nauw aan aan de uiteinden, én, àl geteld, een kort sarrootje tot in de leên: uit en amen. We vernamen meteen, dat hij de zoon was van rijke boeren, die een voorname rol speelden op hun dorp en dat hij uit zijn huis weggezonden werd.

Met hem hadden wij geen tegenheden; hij wrocht wel, was beleefd en meêgaande en zag ons allemaal geerne; vader mocht hem berispen en moeder mocht hem bepreêken en hij hoorde alles lachend aan, maar dronk voort. Paul zou mogelijks een langen termijn gedaan hebben t'onzend, maar dat oud duivelsende van een boeverke - waarvan sprake hooger - dat zeker geware werd door het volk, dat wij zijn Judastoeren aan 't achterhalen waren, joeg Paul op een zondag na en braste met hem, zoodat ze tegelijk met gerezene kobbe inkwamen. We bemerkten seffens dat ze op kwaad broedden en toeren zouden spelen. Om te beginnen gaven ze hun dienst op en eischten voldoening van huur-

geld. Moeder zaliger effende alles zonder een woord te spreken en vader zag alles evenzwijgend aan. Dit was naar hun zin niet en om spel te zoeken ging Paul tot bij den mesthoop, scheurde zijn gebedenboek brokke van een en gooide hem in den stalmest.

Dat kon vader niet teren; hij sprong op van zijn stoel, schoot lijk een pijl naar den dienstknaap toe, greep hem en gooide hem, zoo lang hij was, op zijn gebalgte.

Met één wip was Paul recht en reed vader in, maar hij werd gevangen in twee armen als in een vijlstake en buischte vanher op den grond.

Nog besprong hij vader en een derde maal rollebolde hij een roê ver.

Moeder stond te jammeren voor de deur en ik te beven, doch inwendig te jubelen om vaders zegepraal.

Paul gaf den strijd op; hij stond recht, raapte zijn zijdene klak op en zette ze schuinsch op zijn kroezelbol; dan nam hij ze weer af en stapte naar vader toe met uitgestokene hand: Baas, dank je, zei hij, 'k heb het verdiend en 't spijt mij, ezel die 'k ben.

Vader drukte hem de hand en schudde ze: Paul, vermaande hij, ge zocht het, ge lokte 't uit, maar 't is vergeten, dàà!

- En we scheiden als vrienden? vroeg de jongen met een krop in de keel.

Vader knikte en Paul vertrok, dragend alles wat hij bezat in een rooden zakdoek; hiji groette ons allemaal aangedaan en beleefd, zonder om te zien, maar bij de poort gekomen bleef hij staan en omgekeerd riep hij naar vader en moeder: 'k mag u komen bezoeken als 't past?

We riepen allemaal tegelijk: ja, Paul.

Hij kwam ons meer dan eens bezoeken en werd telkens goed ontvangen, doch na een jaar bleef hij achter en 's levens hebben wij nooit niets meer van hem gehoord. Waarschijnlijk is hij naar 't Fransche gaan trimardeeren en er ergens in een hospitaal gestorven.

Terwijl Paul bij ons nog in dienst was, hadden wij bij

ons een viezen postenakel van een koeiewachter, die er nog lang bleef na Pauls' dommen toer; 't was een oude vent, die geheel zijn jong leven bij den troep sleet en dan, halfop, en geen groote werken aangeleerd hebbend, dienst van koeier deed. Betere was er niet te vinden en beleefder ook niet. Geen nettere vent 'n was er onder Gods zonne, altijd versch ondergoed, kleêrs sekeur geborsteld en zindelijk gedragen, doch lacy! spijts al die netheid en zorgvuldigheid, krielde hij van luizen; 't was als een straffe. - We noemden hem onder ons Pee Luize!

Hoe 't mogelijk was, dat wij hem jaren lang hielden? Juist omdat de weergaâ als koeier niet te vinden was. En wat de beestjes betreft, enkel vader betrapte er soms eentje, maar hij nam goed zijn voorzorgen - 'k zie hem nu nog de stoelen, waarop Pee gezeten had, omkeeren en de zaten ervan afslaan en uitkloppen boven den brandenden heerd. - Wij hadden er leute meê en zottebolden onder elkaâr: Pee's beestjes zijn bezeten om bij vader te nestelen.

Onze peerdeboever van toen was een knappe kerel, leutig en verzettig, die in het bier niet spoog en den maandag soms moeite had om van zijn kafzak te geraken; ik heb hem eens door de dienstknapen vierkant uit zijn bed weten heffen; ze droegen hem naar den waterput en dopten er hem een keer vijf-zesse met het achterste in en uit, tot dat hij zoo behoort nuchter was. Hij nam dat niet kwalijk op, want hij was een geestig spook en had met alles leute. Hij kon goed over de koorde met ons en joelde meê met ons lijk een jongen.

Op een zondagmorgen, binst Pee naar de misse was, riep de boever ons bij: gauw jongens, monkelde hij, we gaan kijken naar Pee's luizen. En wij meê! 't Was er al proper en net in Pee's kamertje, maar als we de dekens van het bed oversloegen, zagen wij daar een dozijntje mantjekerels krevelen die van geen mul 'n waren. Kijkt, zei de de boever, 't zijn reuven met pootjes; z'hebben een zwarte zaal op den rug, echte koersers. Wacht ne keer een beetje,

'k ga achter de schare voor een operatie. 't Was gaan en keeren dat hij deed en hij stond voor het bedde.

- Wat gâ je doen met die schare? vroegen wij.

Eene van die baronessen haar gad afsnien! proestte hij het uit.

We keken toe en werkelijk voltrok hij die operatie.

- En ge moet dat onthouden, vermaande hij, en als ge 't 's levens voortvertelt, zullen de menschen dan kunnen besluiten, wat voor ijselijke verdommenissen van luizen Pee kweekte...

Pee zei slechts zijn dienst op, als hij niet verder meer kon en trok naar het hospitaal. Hij had te lang gewacht vooraleer rust te zoeken, de man, en vond ze dan niet ook; na eenige weken verblijf aldaar werd hij ziek en zuchtig; hij moest te bedde blijven en verzwakte ras. Op een school-verlofdag ging ik hem bezoeken; hij was zwaar ziek, doch zijn wezen ging open als hij mij zag.

- Pee, vroeg ik hem - jongens toch! - moest ge nu doodgaan, zijt ge in alles gerust?

Hij richtte zijn doffe blikken naar mij - wij hadden hem nooit zonder traanoogen geweten - en hij knikte: ja, Wardje, zei hij zacht, ik ben gerust.

Een week later werd hij begraven...

***

'k Was tien jaar geworden en 'k werd opgeteekend in de leering, als voorbereiding tot mijne Eerste Communie; 'k was leerling van de tweede afdeeling in de hoogste klas; 'k was een puid van een jongen, slechts een redelijke student en toch werd ik fel aangetrokken door de menschen; ze zeien van mij: die jongen heeft aardig spreuken over hem!

W'hadden dan al veel gehoord en gezien op Gods wereld, en, doordien wij oogen hadden en keken, ooren hadden en luisterden, geheugen hadden en onthielden - en die zekerheid was er en 'k wist dan reeds dat ze'r was - vergaarden wij in ons een rijken voorraad van herinneringen. Wat we dan niet konden doorgronden werd met den tijd belicht en

hielp ons verder in het ontwikkelingswerk, wel bijzonderlijk in aanwinnen van zielskennis.

Zoo gebeurden er dan veel dingen in de omgeving, die ons dan bijna alledaags schenen, doch later, met den helderen kijk op de wereld en op de menschen, ontsluierde gruwelijkheden en ijselijke tragedies werden.

Op een aanpalende gemeente, bijna scherdeling op de grenzen, was er een hof, beboerd door twee gebroeders, oude vrijgezellen; de oudste was een man van aanzien, altijd deftig van voorkomen en serieus; deze was de boer. De jongste stond minder hoog aangerekend bij het volk. Ze waren rijke menschen, wrochten lijk ossen, knabbelden flauwen kost en vergaarden geld lijk hooi.

Doordien wij met die menschen bevriend waren en malkander bezochten, wisten wij goed wat er op dat hof gebeurde. Ik zelf, jongen, kende er den toestand, natuurlijk slechts oppervlakkig.

Bij die menschen was er een meid, die het gemunt had op den boer; al haar zorgen, al hare oplettendheden waren voor hem; het beste van het kale dat er ten huize was, zette ze onder zijn neus en 't was haar nooit te veel geslaafd, vroeg en laat, zelfs tot een gat in den nacht.

De jongste broêr verwaarloosde zij; ze liet hem slapen in een polk, schudde nooit zijn bed op, bestelde hem enkel aan de tafel bij het dienstvolk en gaf hem nooit wat beters tusschen vier oogen. In 't bijzijn van vreemden verdook ze zelfs haar misprijzen niet voor hem en kleineerde hem den dag door.

Dat duurde jaren, tot op zekeren dag de boer in een grooten val het ruggebeen gebroken werd. Drie dagen later stierf hij en met den dag der begraving af, droeg de meid al haar fleistering, haar zorge en oplettendheid tot den blijvende, maar de man werd algauw geware - hoe kortziende hij was - dat hij er den dooràl niet voor was om een hofsteê te bezeilen en hij luimde op wat anders en vond wat hij zocht.

Hij werd in doeken gewikkeld door een andere fijne ka-

nalje, liet zijn hof over, trouwde met zijn kanalje en ging rentenieren.

De gewezene meid misuitgekomen in al haar berekeningen zocht een nieuwen dienst en bleef slavin tot aan haar dood.

De gehuwde boer werd uitgebuit door zijn deugniete van een wijf en als ze alles wat hij bezat ingepalmd haid, joeg ze hem weg en smeerde zijn geld alleen op...

Op het gewest gebeurde 'r dan nog iets zoo buitengewoons, dat de menschen, ver en bij er van vergruwd waren.

Drie makkers hadden op een zondag, zoodanig gebatavierd en gedronken, dat ze al vlechtebeenend naar hun huis trakelden. Langs de straat stond er een groot kruis met Kristusbeeld en daar bleef het drietal haperen. Ze begaapten het kruis en blasfemeerden. Niet tevreden met smaadwoorden te roepen, waren ze van den duivel bezeten om daden te stellen; een van de drie ging op zoek naar een bijstaande kortwoonst en vond er een bold- of aalscheutel, bracht hem meê tot bij het kruis en bekroonde er het hoofd meê van het Kristusbeeld.

's Anderdaags van in den morgen reeds moest mem een priester en een geneesheer bij den heiligschender roepen, hij leed aan zenuwaanvallen en was gruwelijk van aanzien. Na veel dagen week het doodsgevaar, maar de gevolgen van de aanvallen kwamen en bleven: zijn tonge hing uit tot halfwege zijn kin, zoodat hij levenslang niets anders meer kon dan brabbelen.

De geneesheeren legden het geval geheel natuurlijk uit, maar de menschen van het geweste niet.

De man leefde nog lang en er kwam nooit beternis in zijn staat, maar wel in zijn gemoed. Tot aan zijn dood bleef hij een voorbeeld van vroomheid en godsvrucht.

Ik sta in 1^{e} voor de echtheid van de heiligschendende daad, 2^{e} voor de echtheid van hetgeen den heiligschender overkwam. Gevolgtrekkingen laat ik aan anderen over.

Dan was er ook buiten onze naaste omgeving, een getrouwd man, dien ik nog als jongman gekend had. Hij was, jong zijnde, een geweldig spook; 't was een flinke kerel,

geernegezien van iedereen om zijn geestige zetten en zijn pret van alle duivels. Hij trouwde met een gezonde brokke van 't gewest en vergaarde een geheel nest jongens. Iedereen zei dat hij de schoonste kinders had van Vlaanderen en Brabant: 't is al leefaard dat er komt, zeien de menschen en ze zullen later allemaal bloeikes worden. Al goed en wel, maar die man kreeg een puistje op zijn onderste lippe en dat puistje groeide, werd een knobbel en ging open: de kanker!

Het lijden van dien mensch was verschrikkelijk. Maar - en 'k herdenk het nu nog zoo klaar - dan zag ik reeds aan dien man, dat zijn zedelijk lijden in geen vergelijking komen kon met zijn kankersmert, omdat het deze ver overtrof. Dan reeds, nog kind zijnde, somde ik de zware faktoren van zijn lijden op: zoo jong nog, zoo leutig en zoo veel leute gesmaakt, en dan zijn wijf, de goê sloore, alleen met den hut op Gods wereld moeten achterlaten; en ja, bovendien nog zijn schoone kindertjes!...

Ik heb hem weten naar t'onzend komen, als de kanker bijna geheel den linkeren kant van zijn aangezicht afgeknaagd had. 't Was vooraan oogst; moeder zaliger met tranen in de oogen...

Zaterdag 8 Februari 1930

'k Sta 's morgens ziek en lijdend op en wordt 's anderdaags geöpereerd door heelkundige E. Vandeputte, in zijn cliniek te Iseghem. Ik hervat het werk op St. Jozefsdag 19 Maart.

...schoof een stoel bij en: Leo, zet u, noodigde ze.

Leo ging zitten, ons treurig aankijkend, echter een stondeke maar, want dan sloeg hij zijn blikken grondewaarts, zeker onder den indruk en het bewustzijn van zijn gruwelijke afzichtelijkheid, immers, al was de afgeknaagde zijde van zijn aangezicht bedekt, toch zagen wij den mond lippeloos, schromelijk... Hij bleef er gezeten, peizend, diep weg in gedachten.

- Leo, waarmeê kan ik u voldoen? vroeg moeder.

Hij keek op en zijn oogen glinsterden. Hij wilde spreken, doch er kwam niets anders uit zijn mond dan een wanklank, een soort kermgebrul, als van een ziek dier. Tranen van spijt rolden uit zijn oogen. Tenden raad, stak hij den rechteren wijsvinger op, lei den anderen wijsvinger op het bovenste plooilid van den opgeheven vinger en miek dan een armgebaar in de richting van den boomgaard. Moeder peisde en herpeisde, wijl de arme man vanher afschuwelijke grimassen miek onder het geweld om toch een woord te kunnen uitbrengen. Eindelijk kwam het er met halfverstane gebrul uit: pruu...

- Pruimen? vroeg moeder.

Hij knikte, wijl zijn oogen blonken van begeerlijkheid.

Ik liep naar den pruimelaar, gaf hem een schudding, raapte de afgereuzelde vruchten op en droeg ze naar Leo. Wij, we keerden hem den rugge toe, kwansuis van het werk sprekend wijl Leo de pruimen tusschen de tong en het mondgehemelte smeerde. Als hij zijn bekomste had, grolde hij zijn dank uit en vertrok.

Eene maand later was hij dood en met eerde gedekt...

Dergelijke gebeurtenissen en tooneelen konden mij, hoe jong nog, soms weken lang weemoed brengen en de herinnering er aan bleef zelfs midden spel en verzet in mijn geest hangen. Gelukkig komt er in een jong leven, meer dan in verderen leeftijd, veel afwisseling, zoodat het nijpenste leed, evenals bij de hennen, slechts voor korten duur fel nijpt.

De duur van henneleed heb ik eens volkomen nagegaan. W'hadden op ons hof een Turksch haantje en hennetje van de allerkleinste soort; ze leefden afgezonderd van de groote hennen, in stille liefde en gemoedelijken omgang, eeuwig zijde aam zijde en nooit beu van elkaar, noch begoest naar ander gezelschap. Op een zomerschen morgen, zag ik het hennetje gansch alleen, staande bij de hofhaag. Verwonderd ging ik toezien wat er haperde en vond het haantje stuipead tusschen de doornstruiken; ik nam het beestje bezwaard op en streelde 't op het glimmende rugske, maar het strekte

zijn pootjes uit en 't was dood. Ik lei het oprecht aangedaan terug onder de haag en dan gebeurde 'r iets zoo buitengewoons, dat ik, ware ik er geen ooggetuige van geweest, nooit voor waarheid zou aanveerd hebben. Pijnlijk rekkebekkend ging het hennetje bij het lijk van zijn ventje staan, liet den kop hangen, viel op zijn balgske met opengespreide vlerken en kermde pijnlijk. Ik wilde 't niet meer hooren noch zien en ging mijn gang om er van af te zijn, met het vast gedacht, dat het hennetje even bezig was met te kreveeren.

Een uur later hoorde ik het zingen: krè krè krèkekekekre! en zag het levenslustig rond het hof spoeteren. Toen besloot ik: een henne kan gruwelijk verdriet maken, maar 't is gauw afgewaaid.

Zoo was het niet gesteld met mij; nu nog heb ik soms den nasmaak van pijnlijkheden uit de kinderjaren, al vloog dit wee dan, evenals bij andere kinders nog al geleidelijk af, ten minste het nijpenste er van, dank de groote afleiding. Wij hadden immers ons warm nestje bij vader en moeder; w'hadden de school, dan ons hof met al dat geroezemoes, dat gekweek en gekwek, dat gekeurie en gekakel, dat gebeurel, gebrul en geblaf; w'hadden de waaiende, wuivende boomen en het open veld, de vliegende vogels en dan nog onze speelmakkertjes.

Tusschen die speelmakkertjes was er een uitgelezene, van wien we bijzonder hielden; hij was een boerenkind, gekweekt bij zijn ooms en moeien op een aanpalend hof. Eene der tanten was zijn meter en z'had den jongen ingezwolgen, zoodat de grond te koud was waarover hij ging. Geheel geleidelijk vingen wij een beetje van die groote liefde meê en als we 't onzend niet waren, nestelden wij daar.

Die tantemeter was het voldoenste vrouwmensch van de wereld en z'had eeuwig en ervig wat goê dingen voor ons wegzitten, ook waren wij zot van haar en zagen wij haar oprecht en hertelijk geerne, te liever nog omdat ze zoo leutig en verzettig was en kind met de kinders.

Op een zondagnamiddag in oogst, kwam die tantemeter

van onzen makker bij ons op bezoek en nadat we, groote en kleine kinders, lang en veel gezottebold hadden, zelfs tot in valavond, stond zij recht om te vertrekken.

- Wardje zei ze, nu moet ge meê naar t'onzend en we maken er leute.

- Ja. En hoezoo? vroeg ik.

- Hork, zei ze, 't is vanavond oogstfooie bij Lowie D... en Lowie is voor 't moment nog alleen op zijn hof met zijn nichtje. Gij, ge verkleedt u; ge gaat seffens, nog eer het volk toekomt, naar het hof;; ge klopt op de deur en ge vraagt een koekestuite. Ze zullen u in 't avondgrauw niet verkennen en aardig doen, maar dan komen we bij en we zotten allemaal dooreen.

Zoo gezeid, zoo gedaan. Ik was algauw in paljas verkleed en we trokken op, tante, haar doopkind en ik. Bij de hofpoort gekomen, stapte ik alleen het hofgat in, recht naar de huisdeur, maar Hemelsche deugd! op den knok, voor het huis, met hun kadaster in het groen, lagen de twee werkmans en een van die twee was het kwaadste ventje van de godsche streek. Ik miek noch praatjes, noch protokollen; 'k hoorde mijn herte kloppen van 't verschot en wijl de twee mannen al over het hoofd geslagen door de aardige verschijning, mij halfopgericht met de oogen volgden, stapte ik het woonhuis in, maar noch in de keuken, noch in de kamer 'n was er een levende ziel te ontwaren - ze waren immers in den stal - Ik riep zoetjes, doch niemand antwoordde. Ik voelde koud zweet op mijn wezen en juist dan hoorde ik het getrappel van de twee werkmans, die zouden gaan instappen. Op één oogenblik nam ik mijn besluit: ik liep door den gang langs de achterdeur uit. Dicht bij het huis, al den achterkant, stond de weidehaag en langs die haag was er een gracht, die al de vuiligheid van het huis loste. Met één wip was ik in die vuilgote, tot aan de knieen in de moze en ploeterde achter houtvumme en schelven, tot tot aan den zijkant van het hof; daar kroop ik door de doornhaag en fladderde naar het hof van ons makkertje.

Wel een uur nadien kwamen tante en doopkind terug,

geheel verwonderd en verlegen; ze waren er zoolang bij dat hofgat blijven staan en z'hadden geen teeken van leven meer gehoord noch gezien van mij, enkel vertelden ze, dat eigen en vreemd volk op het hof van buur Lowie veraltereerd huis en stallen met lanteernlicht doorzochten.

Een paar dagen later vernam ik, dat het er spookte op dat hof: de twee daghuurmannen hadden het spook het huis zien ingaan; z'hadden seffens kelders en kamers doorsnoffeld, maar het hellejong was naar de weerlicht. Van gansch dien nacht waren Lowie en nichtje naar hun bedde niet gegaan en aanhoudend nog krompen ze in van alteratie.

't Geestigste nog was dat Pee Djoskes, dat kwaad ventje daar, zijn verdommenesse zwoer dat hij wel en met zijn twee gezonde oogen het spook uit het vertrek - het huizeke - zag komen, dat hij er sitô naartoe sprong, én, saldermenten! er achter greep, én, non de venter! het misgreep, mààr, non de bruu! had hij 't gekregen!...

Die spookgeschiedenis deed mij nogeens zweeten, maar, korte raad goê raad, ik vertelde in 't stille geheel den inhoud aan vader, die naar het hof van buur Lowie trok, en er hem de ooren vertinde. Daarmeê was den angst gaan hoepelen en het spook ook, doch vele jaren nadien nog mocht Pee Djoskes met zijn macht en stoute durve niet meer boffen, of hij kreeg dat spook tegen zijn tanden.

Vader en moeder loechen tuitetranen met die historie, doch het einde van de leute bracht knoterperen meê voor mij.

- Van wie den duivel erft ge al die aardigheden? De vonte heeft toch niet een zier gesmet. Uw peter is de gestableerdste mensch van de wereld en uw meter is een heilig schaap.

Vader sprak waarheid; een oom van moeder, dus, een oudoom van ons, Antoon Van Is... was mijn peter en als er een stille, deftige mensch op de wereld wareerde, dan was die het. Zijn uiterlijk gaf zijn innerlijk uit: hij had een echt dekenswezen. Lang boerde hij op eigen goed met zijn broeder en zuster en later gingen ze rentenieren op de

dorpsplaats in een net huis met een grooten hof, geheel bemuurd, ronduit-rondom.

Toone was dus een vroom en welstellend man, voor zijn tijd goed geleerd en ingezien bij het volk; ook was hij lang burgemeester van zijn gemeente, maar een zekere klieke vond dat hij te pastoorsgezind was en miek tegenpolitiek. - 't was dan de -n aanvangstijd van het liberalisms - met het gevolg, dat peter het tegen-offensief verloor en het burgemeesterschap meteen. Den daaropvolgenden dag stond er wel in vijftig plaatsen op de muren van de dorpshuizen geschreven:

Antoon
Ligt van zijn troon!

De nieuwe kwamen dus aan en Sarel Lowie B..., hun leider, werd burgemeester. Jamaar, die nieuwe stonden de menschen al niet veel beter aan dan de oude en een versche kliek, met een zekeren Muylle als leider, miek even politiekte en kwam met de volgende verkiezing in het strijdperk. De nieuwe wonnen en den volgenden nacht werden er briefjes rondgestrooid, waarop te lezen stond:

Antoon
viel van zijn troon
En Sarel Lowie
Ligt er bi.

Dat was echte parochiepolitieke en peter was er meê gewroken, maar hij zou nog meer kinderagie in dien onnoozelen boel zien afhaspelen, immers werden die laatste parochiehelden ook op tijd hard bevochten; nog voor de volgende verkiezingen werden spotbriefjes gestrooid met volgenden schimp.

Acht ezels en een Muyllet
Maken te zamen de Nieuwkerksche wet.

Met de kiezing waren ook de nieuwe wetheeren gaan hoepelen, maar mijn peter was gerust in al dat geweld; hij leefde dan reeds stil en gelukkig in zijn renteniers-gedoentje en zou voor geen pachtgoed nog in de politieke gesprongen hebben.

Als ik, kleine jongen hem leerde kennen, was hij reeds geen burgemeester meer, doch bewoonde nog zijn hofsteê, waar wij hem nog eenige jaren aldaar met onze nieuwjaarwenschen gingen overladen.

Er is sedertdien veel water naar de zee gespoeid, maar de menschen zijn dezelfde gebleven als toen; ieder dorp levert voort zijn kliekskes van domme kloeffen, van beslagmakers en in-den-kop-getikten, van petieterige perluits, die onder voorwendsel het gemeenebest te dienen, zetels én plaatsjes, in-'t-oog-springende-postjes beoogen er toe gedwongen door ijdele zelfzucht, stomme glorie of geest van dominatie, in afwachting er te zullen komen, er te zijn, er te kroonhalzen, er vette kelen te maken en er even met één sakkersche tuimelette van weg te spetteren. God zeêne kameraden!...

Jaarlijks dus, met Nieuwdag zelf, deden wij de reize naar Nieuwkerke, ik en mijn jongste broêr, om onze beste wenschen te bieden ik aan Toone-noom en de jongste aan Karel-noom, zonder Mar Threze-moeie te vergeten, die ons ook toch zoo geerne zag.

Ik herinner mij nog goed die nieuwjaarsbezoeken, in 't zonder een er van. We stonden op ons pierlaflinke en de peerdeboever, een kort maar struisch manneke, ging met ons, kleine ventjes meê, immers zou er in den terugkeer een vracht van zes kilos te dragen vallen. Dan was het gebruik nog in zwang van aan de doopkinders groote koeken te geven. Die koeken waren langwerpig en versierd met ronde schelpen, veelkleurig beschilderd met peerden, andere beesten, of bloemen. Zulke schelp wordt in het Fransch Coquille geheeten, vandaar de verbastering koekiljekoek ofwel koekilje kortweg. Dus, alle jare kregen wij ook een koekilje van drie kilos en tusschen de schelpen vonden wij dan nog hier-end-daar een dubbelfrankstuk, halfuit-halfin den koeke gedopt.

We kregen dus onze koeken en nadat we het geld er uit gepeuterd hadden, werden de pronkstukken in een reuzenhanddoek geknopt en de terugreis ving aan. De boever droeg

het pak op zijn rug en telkens het te veel afzonk, gooide hij het met een ruggeschok wat hooger op. We stappen toe, want de avondschemering zonk en we moesten onderwege, op de grenslijn van Nieuwkerke-Roeselare, nog onze nieuwjaarwenschen bieden aan de twee zusters en den broeder van moeder zaliger, te weten, aan tante Rooslij, tante Anne-Threze en nonkel Pee.

Waarom wij de Van Issackers Toone-noom, Karel-noom en Mar-Therze-moeie noemden en moeders broêr en zusters nonkel en tanten, daaraan dachten wij niet. Slechts veel later hebben wij begrepen, dat dit een vrucht der beschaving was, immers waren de nooms en de moeie veel ouder dan de nonkels en de tanten: 't was dan de opgangstijd voor Vlaanderen en of die opgang ons ver gebracht heeft!

We stapten dus haastig voort, als het boeverke almeteens stille stond.

- Jongetjes, vermaande 't, wacht hier een keunekoddetijds; 'k moet entwat doen.

We bleven op het wegelingske geplant en we zagen 't boeverke tot tegen de hage stappen; 't schokte nog wat zijn pak op en 't zat dan gehurkt gelijk een broeihenne op haar nest. Oei! dacht ik: onze koeken?! 'k Zag het pak zinken, zinken, zinken, bijkans tot tegen den grond, én... zonder er aan iemand van te spreken, heb ik nooit smakelijk van die koeken gepeuzeld...

De nieuwjaarwenschen dragen naar mijn meter, vroeg grootere moeite en last, immers moest vader zaliger het peerd aan het rijtuig spannen en ons naar Becelaere voeren ten huize van zijn broer en zuster: nonkel Stijn, tante Rooze en tante Flora, dewelke, sedert ze hun boerderij aan vader overlieten op de plaats rentenierden.

Tante Flora was mijn meter; ze was een lang, mager vrouwmensch, indereeuwen blijmoedig als een vogel, koekegoed en eenvoudig als een kind. O! we gingen er geerne; z'hadden een groot huis, vol met oud kateil, rare eikene meubels en zeldzame dingskes in Chineesch en Japoneesch porcelein; z'hadden ook een heelen boel beestjes,

precies als in een geboerte en al die beestjes waren menschezot, bijzooverre dat ik eens met eigene oogen een hennetje, Koba bij name, keurieënd in de keuken zag komen, op tantes schoot fladderen en er haar eitje in leggen.

Al het overige was op zijn avenante, tot de eetmalen toe, àl aardig, anders dan elders, maar fijn en goed.

De gesprekken waren er nooit onbenullig, want, de tanten vooral, waren wel geleerd en lazen veel, doch ze bepaalden zich bij godsdienstige lezingen en hoever ze 't ermeê brachten in wetendheden, heb ik slechts later kunnen begrijpen, als ik zelf wat opgeleid was en zij alle drie straatoud waren. Zeker, dan heeft hun kennis en wetenschap mij dikwijls verstomd, maar zij zelf liepen er niet meê op en bleven wat ze waren: groote verstanden, heilige menschen, maar simpel, te simpel om dood te smijten.

In geheel onze familie was de eigenaardigste nonkel Pee, moeders broêr, die, zooals hooger gemeld, te Oost-Nieuwkerke woonde. Kijkt, hij staat er voor u, een reus van boven de honderdvijfentwintig kilos, pijlrecht staat hij, de oogen stralend boven den formidabelen arendneus, buik vooruit staat hij, de handen aan de broeklijsten op den buik, groot en machtig, maar wel honderdmaal aardiger nog dan groot en fel.

Hij had van jongsaf het leven goed opgenomen en beleefde 't zoo. Nooit is er een ader in hem gespokt van te werken, noch van kwaad bloed te maken. Had er iets aan of in hem kunnen spokken, dan zou het geweest zijn van overtollige luimigheid, welke hij met een geheel persoonlijken rijkdom van taal, mimiek en gebarenspel wist op te dienen.

Zooals iedere mensch zijn specialiteit heeft had hij ook de zijne: hij dronk geerne een pot en nog liever een borrel - men vindt nog menschen die van geen droogte houden - en als hij zoo eentje op had en van passe slok was, dan zochten hem de menschen, om den rijken woordenvloed uit zijn mond te vangen en mee te erven van gezonde en overvloedige Vlaamsche leute.

De heltf van Vlaanderen kende hem onder den naam van Groote Pee.

Als kind nog bewonderden wij hem om zijn grootte, zijn kluchtige tronie en zijn welsprekendheid, doch slechts later zouden wij ten volle genieten van al zijne eigenaardigheden.

* * *

De tijd van doorleeren was voor ons gekomen: we waren opgeteekend in de leering, als voorbereiding voor de eerste Communie. Ik mag in waarheid getuigen, dat ik het serieus op had met die voorbereiding en met geheel mijn hert en mijn ziel naar den dag mijner eerste Communie verlangde.

Ik was een jongen uit de dozijn, onder zekere opzichten wat anders dan de andere jongens, in dezen zin, dat ik op eigenaardige wijze méér zag en méér peisde dan mijn schoolmakkertjes, die dan ook soms groote oogen openzetteden om mijne aan- of opmerkingen, doch verders was ik een vagebonte als de andere, moorschpeerd en geruchtmaker. Met den aanvang mijner opteekening voor de leering nochtans, kwam er in mij een vast willen de grootsche daad der eerste Communie te stellen zoo volmaakt als dit een kind mogelijk is. Van dan af bad ik alle dage met dit inzicht en zoo zonk in mij, door de genade, een hunkerend verlangen naar de vereeniging en de versmelting in de H. Eucharistie.

Deze voorbereiding en dit groot verlangen temperden mij; zij verlamden mijn wildheid, mijn te groote vlugheid en ongebreideldheid; ze legden in mij bijna dood de ingeborene en aangekweekte ruwheid van elken buitenjongen en ze verrijkten in mij, benevens den aantrek voor God, ook dezen tot de menschen, met een groot verlangen vriendelijk, beleefd, bevallig en bedienstig met de menschen om te gaan - dat dit mij ook ingeboren werd is zeker. -

Dien tijde - en 't is mij bijgebleven - kon ik zóó spijtig zijn den mij onverschilligsten mensch te kort gedaan te hebben, dat ik er mijn levensblijheid om vergald voelde en

er mijn slapen voor liet. Reeds van dan ook is mij ingegroeid een diepe -n eerbied voor oude menschen, voor beproefden en voor eerlijke armen.

W'hadden, God dank! goê ouders om ons op te leiden en dat deden ze dan ook doch op verschillende wijzen; vader zaliger waakte meest op het uiterlijke en toonde ons aan met handen on vingers, hoe wij ons te houden hadden tegenover de menschen, hoe wij ons moesten aanbieden, ons houden in bezoeken, hoe we moesten zitten aan tafel en op welke wijze wij lepel, vork en mes te handhaven hadden.

Ter zijner eere mag ik getuigen, dat hij het kende om lesse te geven en wij deze goed volgden, dat wij ons fixe, met de klak in de hand en de oogen in de oogen ten huize van bijzonderen konden aanbieden, er streng en volgens regel gezeten blijven, vriendelijk klappen en desgevallens aan de tafel zoo onberispelijk spelen met mes en met vork als heerenjongens en zelfs beter.

Moeder zaliger hield meest oog en hand op de innerlijk leiding en spoorde elke goede neiging in ons aan. Van haar, geheel zeker, komt dien -n eerbied voor oude menschen en die bezorgdheid voor arme dutsen. Ze wrocht ook gestadig om in ons een druppeltje godsvrucht te gieten en het bleef niet bij woorden, maar om ons te bewerken stelde ze daden en gaf ze bestendig voorbeelden, die, komend van een moeder, moesten inwerken.

Moeder verbeuzelde niet veel woorden in onze opleiding; ze prak nooit, maar ze oefende in ons bijzijn.

Op een grijnzenden wintermorgen kwam er een arme vrouw uit de buurt - die 's zomers nu en dan bij ons wrocht - om een klikske keernemelk en wijl ze bij de melkkuipe stond, keek moeder haar scherp aan.

- Threzeke, zei ze, g'hebt koud; 'k zie 't.
- 't Is koud ook, knikte 't vrouwtje.
- Enne... haperde moeder, ge zijt zoo dunne gekleed.
- 'k Heb het al aan mij hangen wat ik hebbe, huiverde Threzeke.
- Nè, zei moeder - en een dikken wollen winterrok los

makend en hem latend afvallen, wees ze hem aan - nè, doe hem rond u en trekteer met een snuif.

- 't Is nu drie dagen dat ik geen zier snuif meer hebbe, kermde 't wijveke.
- Zot schepsel! En hoe kondt je 't uitstaan? vroeg moeder.
- Met aan de dooze te rieken, zuchtte Threzeke.

Moeder keek ons aan.

- Hebt ge drinkgeld, jongens? vroeg ze...

Sedertdien was dat Threzeke en nog andere Threzekes, nooit meer zonder een pikker snuif en een zeker deel van mijn jongensdrinkgeld vervloog nog lang nadien in aankoopen van snuifpakskes.

Het deerde mij dan soms geweldig, dat we geen rijke menschen waren en zelf moesten voor ons zien om er te geraken, want de armoede bij de werkmenschen woekerde gelijk een beeste, toch hoe mikraas het dan was met de boeren, heb ik veel pakskes door moeder gereed gemaakt, al achter vummen en schelven en door de doornhagen van ons hof geschamoteerd en in arme kotjes gebracht: hier wat vleesch, daar wat boter of vet en ook al veel kannekes melk voor oude vrouwtjes en kinders.

Een kleine aanhaling om te bewijzen hoe scherp het dan ging in de landsche kortwoonstjes.

In de buurt, bij een weduwe, waren er vier kinders, twee jongens en twee meisjes; moeder en de twee dochtertjes - nog schoolgangsters - spellewerkten alle dage tot een gat in den nacht; de twee jongens, even schoolgangers, zorgden voor beesteneten en heerdhout. Wekedag-zondag was de kost er dezelfde, 's noens en 's avonds eerdappels en pap, of omgekeerd, pap en eerdappels, op de andere getijen smouterhams met leek van suikerijsop. Echter, op de groote hoogdagen en met de kermis, kwam er 's noens voor ieder tafelgastje een ei opdagen. Dat ei deed de oogen glinsteren, vooral deze van de jongens en bijna telkenkeer kochten die twee vagebonten het eitje van hun zusters af voor een soutje, dat ze ergens als boodschapsloon ontvingen.

Moeder kende al die toestanden en alle kleine voorvalletjes in die krottewoonstjes rond ons hof gezaaid on ze vertelde 'r ons van zonder schijn van bijbedoeling, maar toch smeet ze zoo het zaad op bereiden grond en bereikte haar doel.

Dit was het verschil tusschen vader en moeder: vader, kort en futselig - zijn grootvader was een waal pursang - drong ons de principepen op met een kranigen suikerdjabels! vergezeld van wat kletsen op ons gespannen broekgat en moeder bezorgde ze ons geheel stil, in besuikerde pillen. Het eene greep door verschot en pijn, het andere met zoetigheid. Zou 'k zeggen: achter dat 't lukt enee?

Zoo groeiden wij op al standvastig onzen oogst opdoende, van wijsheid, wetenschap en kennissen allerhande en al van kind opschietend tot mensch, in den zin van het woord.

Nu zit ik soms op die tijden te peizen en den kop te schudden. Het waren dan, ja, miserabele tijden en toch leefden de menschen even blijmoedig als nu, ter contrarie, z'hadden meer leute dan nu. Ze zeien dan wel: achter ons haar een kalote, of: als we oud zijn, het groot huis is er, maar dat belette noch hun geestige doppen, noch hun zotte sprongen. Van haat of nijd tegen hoogere en rijke standen was er weinig kwestie en hadden de rijken en groote Jans hun plichten verstaan, moeilijk zou er klassenstrijd ontstaan zijn.

Dan was de spreuk van arme menschen: de rijken hebben het geld, maar wij hebben de leute. En 't was waar!

De rijken hadden voor leuze: hebben is hebben en krijgen is de kunst.

Krijgen! En hoe?

Ziet, menschen, waar we er meê aangeland zijn...

Deze toestanden zijn voorbij en gave God, dat ze nooit meer herworden, maar zoo is 't op de wereld: de zotten dansen niet altijd voor denzelfden mans deur.

Dikwijls, deze tijden herdenkend, peis ik: waarmede, op Gods wereld toch, kweekten de menschen dan hun kudden van acht, tien, twaalf kinders op?

En ze kweekten ze op, knappers met toten lijk gloeiende

stovepotten en met geheel hun broekgat vol, bloeikes waaruit mannen groeiden lijk boomvellers, gelijk muurbrekers. En zeggen, dat geheel die kweek moest bekosteneerd worden met een daghuurke van acht stuivers. God van den Hemel toch!

Gij, die met mirakels spot, legt dat uit!

Gij, boeren, weet nog best hoe dit mogelijk was. Eere wien eere toekomt. Doet zoo voort. N o b l e s s e o b l i g e ! ...

* * *

Het tweede jaar mijner voorbereiding tot de eerste Communie, bleven twee van onze drie studenten thuis - de oudste studeerde voort en was al ver gevorderd in de humaniteiten - Seffens werden de twee thuisblijvers het gareel opgezet; de oudste zou eerst het boeveren leeren, t.t.z. de peerden begaan en het labeur doen; de tweede zou de verschillende akkerwerken leeren: delven, pikken, maaien, vummen, schelven, bemesten en zaaien; na dezen leertijd zou hij de peerden overnemen en boeveren, om den oudste gelegenheid te geven tot het aanleeren der andere werken.

Dat draaide nu goed in onze boerderij; de oudste, door een knappen boever opgeleid, speelde algauw met zole, kegge en ploeg, wijl de tweede er een handje voor had om met spade, braakhouw, pikke en zeis te spelen.

- 't Zal hier draaien lijk een liere met een wrange! juichte vader.

Jamaar, en de keerzijde?

Onze twee opkomers hadden algauw hun gepaste makkers en gingen 's zondags en 's misdags op zwier. Op zwier gaan kost geld en dat konden ze niet met den klassieken wekelijkschen frank drinkgeld dier tijden. Er moest dus wat anders uitgevisierd worden. De remedie werd gevonden: konijnen kweeken.

Om 't kort te maken, er werd een akkoord gesloten met vader en ze spanden een geheel weideken af, plaatsten er een houtvumme in op blokken, zoodat de beestjes, door hollekes, onder de mijte konden vluchten en belegden de

weide met een paar honderd konijnen. De overeenkomst luidde: de helft der opbrengst voor vader, 't overige voor de twee broêrs.

De keuns kwamen er, werden goed verzorgd en groeiden lijk koolen, tot wij op een morgen zes der schoonste beestjes stokkedood vonden in de weide.

- Oei! kermde vader, de marulle komt er!

Neen toch; de sterfte hield op met die zes en 't ongeval werd vergeten, echter op een avond, toen we zoo een half uur op onze kamer en te bedde waren, bracht de oudste broer de doode konijns op het tapijt.

Op die bovenkamer, die buitengewoon groot was, stonden er drie bedden in verschillende hoeken; in de versten hoek sliep broêr, rechtover zijn bedde stond dit van Ko Lambrecht, de huurknaap; dicht bij Ko's, dit van mij en den jongsten broêr. Het ging er dikwijls nog al schuw in die kamer, zelfs tot een gat in den nacht; er werd verteld, gezongen en gezottebold, maar dien avond schenen ze allemaal vergaapt van den vaak. Als we dus zoo een half uur te bedde waren, hoorde ik den oudste ghummen en zoetjes roepen: Ko!

- Wat nu? vroeg Ko.
- Slapen de jongens al?
- 'k Weet niet; 'k zal 't nagaan.
- Jongentjes, slaapt g'al? vroeg Ko, eerst zoetjes en dan hooger op.

Ik bleef doof en stom als een erpel.

- Henri, zei Ko, ze slapen lijk roozetjes.
- Hork dè, klonk het vertrouwelijk: ge weet van die zes konijns?
- Die gekreveerd lagen?
- Ja en weet je waarvan?
- De plage zeker.
- Zou 't wel. Ik doodgesneden. 't Waren zes bokken en 'k veurde ze. 'k Peisde ik, dat keuns snijden geen mirakel was, maar 'k was er nevens.
- Zoodat het toch een mirakel is?
- En geen kleintje, non de djoene!

- Elk zijn ambacht, jongen. 't Is een schadelijke lesse. Enne, zeg een keer, weet je gij, hoe ze een gesnedén konijnebok noemen?

Broere, die bij de walen z i j n f r a n s c h geleerd had, schoot uit in zot gelach: in 't fransch, letterlijk, zou dat uitkomen op b o u c c o u p é, schokte hij het uit.

- En i n 't latijn nog aardiger? En hoe heet men een snijder als gij? vroeg Ko.

- Een foefelare zeker?

- Djuiste! beaamde Ko.

Ze zwegen een stondeke en dan ghumde broêre weêr.

- Ko, 'k heb nog nen anderen toer tegengekomen: d'r broedde een henne in 't wagenkot en dat duurde al wel veertien dagen, dat z'r maar storme te puiloogen zat in die hangmande, op een vort nestei. Nu ja, 'k werd dat moê, 'k dolf een put, 'k stak er de hen in, 'k lei dwersstokken boven den put en op die stokken een dikke klomp vadde. En weet je wat er gebeurde?

- Zou 'k wel!

Als ik 's anderdaags ging toezien, was de vadde ingezonken en d'henne versmacht. Jammer, 't was zoo een schoone en ze lei bruine eiers met tikkels d'r op.

Nu ghumde ik en rechtte mij op den elleboog.

- Wat zeg je! Wa zeg je! riep ik gekkend.

Broêre verschoot, dat hij uit zijn bedde wipte.

- Ziet, da je joun bek houdt! riep hij, of 'k verwijt jou geheel mijn leven da je nen babbelare zijt en 'k maak een fokkedijze zoo groot als een keerne en, 'k geve God m'n ziele! 'k wringe ze in je smoel, wee'je!

Geen nood, dat die straffe mij ooit toegepast werd; noch dan, noch later, werd het gemist mirakel uitgebeld; nooit - ik ben het zeker - heeft vader 't geweten.

Ik kon zwijgen als 't moest.

't Was best, dat ik hand voor tonge kon houden, want als er een rooiende spook op de wereld liep, dan was het broêr in vel en vleesch.

En vader, die peisde dat hij alles wist, hoe werd hij soms achter den vlierboom geleid!

Broêr moest eigenlijk tzar van Rusland geweest zijn, zoo voerde hij zijn wil en gril uit, dikwijls op den rug der jongeren, die het moesten bekoopen en soms uitboeten ook. Die jongeren trokken dan even dikwijls den nek in, maar hadden ze er tijdelijk druk om, ze zouden er later oneindig meer goed dan kwaad door inoogsten, want dit leerde hun 't leven inzien.

Het is van dien tijd af en dank aan de spookachtigheid van den oudsten broêr, dat ik mijn karakter begon te vormen.

'k Werd hoorndul tegen dwingelandij en overrompeling, zeker, doch te veel, want ik voerde soms wrok en opstand, bijgevolg: bitterheid. Dan was ik ongelukkig, want hoe week van gezondheid ook, was blijmoedigheid mijn hoofddeugd. Ik moest met den geest opwaarts en had gedurig behoefte aan gezang in mijn hert. Nu voel ik nog juist hoe ik dan was.

De bitterheid moest uit mijn leven en als gevolg bepaalde ik mij niet meer bij het voelen er van, maar, hoe jong nog, begon ik mij zelf te beredeneeren. 'k Wist dat ik teergevoelig was en lichtgeraakt en 'k bekende 't mij zelf: 'k ben te teêr, te futselachtig; ik wil niet verdragen dat iemand mij te naar komt en ik stel zelf belet aan innigheid en levensblijheid door overdrevene kittelachtigheid. Kon ik er toe geraken de overheerschingen en de soms wat ruwe uitvallen van broêr lachend op te pakken, zou ik én zijn spartelachtigheid én mijn bitterheid verlammen.

Van dan af stelde ik mij te weer en ondervond algauw, dat ik de koorde bij den knoop had. Bijna telkenmale broêre mij kort inschoot, keek ik lachend in zijn oogen en zette hem tenden met een leutigen: zizi, potdikke! of een gekkenden: zoei zoei! Bijna iederen keer viel zijn futje als bij tooverslag af en schoot hij uit in hertelijk gelach, want in den grond was hij een goede, luimige kerel, die zijn korte

vlagen van bitsigheid te niet deed met broederlijke betoogingen van innige genegenheid en vriendelijkheid.

Met dit systeem heb ik het zoo ver gebracht, dat hij het hoog op kreeg met mij en ik later en gedurende zijn geheele leven zijn vertrouweling en dikwijls zijn raadgever word.

Dat was dan reeds en bleef voor mij een groote les en aanwijzing welk ik trachtte te volgen. Niet altijd nochtans had ik de vereischte zelfbeheersching, doch telkens ik weerlicht tegen weerlicht stelde, brak er onweêr los met schadelijke gevolgen en dan woelde bin' mijn innerlijkheid bitter zelfverwijt op: 'k was laf geweest en schuldig; 'k moest mijn lichtgeraaktheid verwinnen, ze den kop smetteren en tot mijn doel geraken. Ja, dat moest ik, 'k wilde 't, was 't niet in één dag, of één jaar, dan toch met den tijd. Was 't niet met kappen en kerven dan toch geleidelijk, maar zeker.

Dit is in die jaren mijn kapitaalste karaktervorming geweest.

Van mijn twee andere broêrs moet ik niet spreken: we reden op één karreke.

Doordien ik begon te ondervinden wat wilskracht vermag en ook zelfbeheersching, trok ik er moedig op los tot het bereiken van ieder doelwit dat mij ter herte lag en zoo bereikte ik deze dan ook meermaals door stillen, geduldigen doch taaien aanleg en uitvoer, zelfs in bijna onmogelijke gevallen.

Wat is dit voor mij in mijn verder uiterlijk en innerlijk leven een hefboom geweest!

Midden dezer karaktervorming, naderde de dag mijner eerste Communie, en, God zij gedankt! ik bereidde mij goed. Moeder zaliger, moedertje hielp mij vooruitgaan in godsvrucht en haar woorden, maar vooral haar voorbeelden daakten. Vader, zooals reeds aangestipt, hield oog en oor op het uitwendig leven en spaarde zijn lessen niet. Hij was een hevige vijand van vloekwoorden en van alles wat er meê verwant is; een ruw woord was voldoende om hem in zijn garen te jagen en hij hield zelfs zijn verontweerdiging

niet tegen, noch tegenover ons dienstvolk, noch tegenover bezoekers.

Eens nochtans zag ik hem stopgezet en 't was een vies geval ook. W'hadden al ons vlas-in-droge-bondels verkocht; 't werd geladen en de kooper kwam met zijn facteur, mààr om welke redens weet ik niet meer, gaf hij zijn facteur niet den gewonen eereloon. Deze was eerst verontweerdigd, dan kwaad en eindelijk razend; hij sprong recht, keek lijk een hoorndulle stier en lei er wat groote krakermors door. 'k Zag vader blekken en verwachtte harde noten, maar de vlaskooper vaagde zijn achterste in zijn armen en stormde buiten en de poort uit, wijl de facteur nog slagwater te verwijten stond.

- Alla alla, al die groote woorden, stilde vader, ge moet...

- Moeten? onderbrak de vent.

- Al dat vloeken! keef vader.

De facteur wees een pupiter aan tegen den muur, waarop een Sint Antonius-beeldeke stond.

- Vloeken? zei hij na, vloeken? 'k Zou moorden ook en had ik mij niet ingehouden, 'k sloeg hem de ster in met dat ventje dat daar op den piano staat.

Vader betrapte een overtollige lachbui; hij vergat er van te sermonneeren.

Als de vent weg was, loech hij nog maar toch al schuddebollend.

- 't Is al als ik op dat ventje en dien piano peize, jammer algelijk van dat leelijk vloeken, kopschudde hij.

- Ba, zei moeder, 't zijn slechte opneemsten; ze kunnen anders toch brave zijn.

Werkelijk, korts nadien zouden wij het zoo ondervinden, even met een vlasfacteur.

Dien dag, een speeldag, was ik rond het veld gaan slenteren en als ik op het hof terugkwam, zag ik precies een vent het deuregat ingaan. Ik vroeg aan den koeiwachter - een buitengewoon eigenaardig jongentje: - Riten, wie was die vent?

- Pietje de facteur, die vuiligheid! riep hij.

- Uust! Waarom noemt ge dat ventje een vuiligheid, streed ik.

- D'r 'n zit in dat geneuk voor geen halven cens regilie! knapte hij.

Averechts zijn en averechts spreken was gewoonte bij dien jongen en van religie regilie maken, dat was hem eigen, maar deed lachen.

Ik ging het huis in en vond er Pietje, klappend met vader en moeder zaliger, al smoorend lijk een Turk. Ze waren doende met handelen over het ongeluk dat Pietje dichtbij gevangen had met, al bedronken zijnde, in een poel te vallen.

- Pietje, g'hebt er bijkans uw endeklokke aan gehaald, zei moeder.

- Ja. En dan van de groote koude in de groote hitte, knees vader.

Pietje ving den stek; 't was immers een dronkaard, vloeker en vuilklapper en er voor gekend gelijk Kwaâ Penninck.

- Je, d'hitte, da'je zegt de boer, 'k peisde 'r wel een beetjin up, man, weersprak 't fakteurke, op zijn Roeselaarsch en al zijn oogen openrekkend.

- Gij! kwelde vader, gij d'r op peizen! Op wat?

- Up m'n zielki, zei Pietje.

- 'k Zou willen weten waar 't zit, gekte vader, maar alla aanveerd dat g'r een hebt: wat deê je als je in 't water perlompte?

- Geleesd he'k, de djou! geleesd, bevestigde Pietje.

- Alla ja, t'akkoord, maar herhaal een keer dat gebed, monkelde vader.

- Hewe, zi, de boer, zei Pietje, os ik voor den tweeden keer boven water rees, tierde ik dat m'n kele er van scheurde: Ons Lieve Vrouwki, non de djie! help me dè! en d'r kwam daar e mannegi en 't trok mij d'r uut. Daar zi, pertank!

- Wat krachtig gebed! bofte vader.

't Was loutere waarheid dat Pietje sprak; we wisten 't, maar dit te hooren uit zijn mond was buitenextra lekker.

Als 't ventje weg was, schudde moeder het hoofd.

- Zie je wel, dat er nog altijd entwaar een gezond plekske aan de menschen blijft, filosofeerde ze.

Vader liet haar woorden vallen en trotte voort, van het hof weg, naar de veldwerken; dan keek moeder ons aan.

- Dat kan een vermaninge zijn voor Pietje, om beter op zijn spel te letten. God borgt wel, maar Hij 'n scheldt niet kwijte, zei ze.

Dat was een vatjevous voor ons en 't deed ons peizen.

Ja, dan peisden wij eigenlijk al veel, want de groote dag onzer Eerste Communie was nakend. We waren dan immers bijna twaalf jaar oud, dus, kleine menschjes, die konden peizen, peizen en overwegen, peizen en onderscheiden, peizen en inzien.

Dat God de Heer, Jesus Christus, zelfstandig tot ons en in ons zou komen, vervulde ons met ontzag, gemengd met een beetjen angst en dit zette ons aan om alles te vermijden wat de innigheid der heilige versmelting met God hadde kunnen hinderen of schaden.

En zoo was er eindelijk de langgewenschte, groote dag waarop ik welgesteld en wonderbaar gelukkig mijn Heer en God in mij mocht leiden.

Hoe ik uiterlijk was heb ik elders beschreven, maar wil ik kort herhalen: 'k stak in een zwart laken broek en vest, meesterlijk gemaakt; de vest was langs achter zwaluwsteertachtig en al voren was ze maar met twee knoppen toe en liet mijn witte onderveste zien. Aan de voeten droeg ik verlakte schoenen en op het hoofd een buishoedje. 'k Was preusch, doch meer voor God dan voor de menschen en da's oprecht waar!

En als de menschen boften en zeien, da 'k vervloekt schoone stond en mijn buishoedje goed zat op mijn krullebol en mijn bleek muileke, kittelde 't in mijn hert van genot, doch bovenal om den Grooten Gast die in mij kwam, jaa 't.

Dien avond, na de laatste plechtigheden in de kerk, kwam ik danig welgezind thuis en: daar zi, kroonhalsde ik, nu ben ik geen jongen meer, doch wel een jongman.

- Gespogen! gekte mijn oudste broêr.

Hemelsche deugd! hadde ik dan eens moeten kunnen voorzien, dat ik acht en vijftig jaar nadien nog altijd, immer stabel, eeuwig voort jongman, doch nu met een woordje er bij, oudejongman zou zijn!

Het is gekend en zoo aanveerd te lande, dat de vogels, vooraleer den broei aan te vangen, zich een vollen speeldag gunnen. Voor mij zou nu een volle speeljaar volgen, eer ik in de kostschool gaan broeden zou op cijfers, woordenboeken, omterbesten en nog dingen en andere dingen.

Dit jaar werd vooral een speeltijd in den winter, inzonderheid bij avonde rond den gezelligen heerd, immers waren de twee oudste broêrs zich aan 't beoefenen van muziek; de oudste leerde de viool spelen en de tweede den accordeon. Regelmatig kreeg de violonist lesse van een jongen boer uit de buurt - die een echte kunstenaar in 't wilde was - en de tweede deed voort zonder leermeester. Wekelijks bijna kregen wij alzoo een muziek-avond, want, na de les viel het zagen stil en speelde de leermeester ons zijn schoonste deuntjes voor zonder te kijken hoe laat het was.

Daarbij hadden wij nog onze kaartavonden en ook nog, nu en dan, een vertelavond. Dien tijde hadden wij op de streek twee vlas- strooi- en hooifacteurs, de gebroeders Meersseman; beide waren lekkere vertellers, die dikwijls op de boerenhoven gevraagd werden tijdens de winteravonden om er hun grijpende vertellementen af te rollen. Bij ons viel gewoonlijk toe de jongste der twee: Felix.

Felix was een eigenaardige verteller; ik zie en hoor hem nog en 'k zie ook nog hoe oud en jong als aan zijn lippen hing. Eeuwig begon hij zijn vertelseltjes in dezer voege: ge moet mij ne keer weten, alsdat er over lang en veel tijden een ridder was...

D'r was natuurlijk bijna telkens een ridder in 't spel, 't zij de Ridder met de Zwaan of een er zonder en die gingen altijd ergens een verwenschte prinses verlossen, die in een versterkte burg, onder de hoede van een reus of van een zevenhoofdige draak te kwijnen bleef in gevangenschap. Dat de koene ridder dan op die prinsesse verliefd werd en zij

nog meer op hem, da's klaar. En dat die prinsesse zoo schoon was als een blomme en dat er gebruiloft werd, dat volgde en was het slot van de historie.

Dan droomden wij, jongens, ook van een prinsesje te gaan verlossen, al hadde 't drie honderd uren diep in de ingewanden van den aardbol geweest. En dan verbeeldden wij ons ook dat prinsesje zoo schoon als het schoonste eerstecommuniekantmeisje van 't verleden jaar; het trok er zelfs zoo goed op, dat het eindigde met ineen te smelten met het betooverd prinsesje en dat zette ons geweldig aan om de zevenhoofdige drake te gaan bekampen en haar te bekappen en te bekerven met bijvoeging van harde scheldwoorden en verwijtingen: nè, gij duivelsmoêre!...

Benevens deze soorten van avondgenot vonden wij er nog een andere. Dien winter na mijn eerste Communie hadden wij op ons hof een vijftigjarige onnoozelaar van Becelaere, Sarel-Lowie bij name. Sarel Lowie was eigenlijk een uitbesteedde van den Disch, immers, dien tijde was er te Becelaere geen ouderlingengesticht; de oude menschen werden er uitbesteed bij de burgers of wel werden ze met drievier samen in een vervallen huizeke geplaatst waar ze, stijf-moederlijk gesteund door de overheid, zich moesten zien uit slag te trekken. Sarel Lowie was alzoo in een krottekot geplaatst met een gewezen onderofficier, stekeblind geworden, benevens deze twee, was er nog een zot, een reus vol woest geweld en dan nog een zestigjarige vrouw, dun van koorneerde, die voor den kook zorgde.

Denkt een oogenblik na, wat een boel het er was, niet vergetend meê te tellen, dat het viertal alles verdronk wat rond was.

Als Sarel Lowie dan soms geheel uit was van drinkgeld en daarbij uitgehongerd, kwam hij naar ons hof te Becelaere, om er met koeienverzorging en koeienwachten aan een pootje kleutergeld te geraken en daarin gelukte hij altijd door moeders goedheid. Hij stond onder haar bescherming en telkens wij, kinders; of het volk hem plaagden, kwam moeder zaliger tusschen met haar goedige vermaning: Jaat Sarel

Lowietje gerust! Moeder deelde zoo veelvuldig deze vermaning uit, dat onze tamme -n ekster het achterleerde en wipsteertend op den huisveust nabootste: lat Sowietje gust!

Toen wij naderhand Becelaere verlieten, om naar Hooglede te gaan boeren, kwam Sarel Lowie regelmatig alle jare achter in Oogst en bleef er, om dagelijks de koeien naar het nagers te drijven in de meerschen, ze daar te bewaken en ze dan ook vandaar terug te drijven naar den stal. Dat spel duurde tot einde September en dan vertrok Sarel Lowietje naar Becelaere, maar dàt jaar - na mijn eerste Communie, was hij gebleven en werd op het hof met kleine karweitjes belast; 's avonds stookte hij den heerd onder de marmiete met koolzaadstrooi, wijl wij, grooten en kleinen, hem zaagden en plaagden en onzen buik volloegen met zijn gebaren en spartelingen. Op een avond zat een der oudste broêrs in den heerdhoek en gloeide den langgestaafden koterhaak in de heerdvlammen, tot het uiteinde er er van zoo rood was als een hanekam in de lente; met dat gloeiend ende dreigde hij den onnoozelaar die zich, tot onze kinderachtige leute, met grimassen, uitvallen en lijfswrongen tegenweerde. Moedertje was al meer dan eens tusschengekomen met de gewone vermaning: laat Sarel Lowietje gerust, maar dat was olie op vuur. Binst dat de -n onnoozelaar, voor een oogenblik verstrooid, de loerende oogen van den koterhaak afwendde, had broêr dezen omgekeerd en tikte den armen bloed met het koul ende tegen het voorhoofd. Huilend en moorelend sprong Sarel Lowie op, met beide handen zijn voorhoofd bedekkend en stabel kermend: foband! foband!

Dat huilen en kermen hield aan, tot moeder zaliger haar eigene lachbui beweesterd had en met behulp van een spiegel Sarel Lowie kon overtuigen, dat er geen brandwonden op zijn voorhoofd te bespeuren waren.

Niet altijd liepen die plaagpartijen even goed af, want de -n onnoozelaar kreeg soms aanvallen van echte honden-razernij. 't Gebeurde eens dat de huurknaap hem wat al te veel betinste - hij had namelijk een vuil hemde, waarin

Sarel Lowie entwat verloren had, hoog aan den schuurgevel gehangen - en toen de knaap - bijna te laat, - bemerkte, dat hij den onnoozelaar uit zijn grendels gegooid had, vluchtte hij in den peerdenstal en gooide de deure toe; op hetzelfde oogenblik smeet Sarel Lowie met een engelschen greep, die met de tanden zoo diep in het hout van de deure drong, dat hij er als in geplant bleef.

Eenige jaren later vond men Sarel Lowie dood in een schuur te Becelaere; hij zat er met zijn rug! tegen den muur geschoord en 't was klaar te zien, dat hij er dood ingedragen werd. Onderzoek op onderzoek volgde, doch het drama werd nooit opgeklaard, althans niet door de tribunalen, maar bij het volk stond het vast, dat sloebers den onnoozelen bloed drank ingegoten hadden tot hij morsdood viel...

Die laatste winter van mijn schooljongensleven ging voorbij en de zomer was er. In de school hadden wij het nu hard met de fransche lessen; bijna dagelijks deden wij luidop voorlezingen uit Télémaque en daarna vertalingen. 'k Weet nog goed, dat ik dat jaar, met het klein beetje aangeleerd fransch, er toe gerocht, het boek op zijn geheel te lezen en er den zin van meê te hebben. Het beetje waalsch bloed in mij, was mij zeker een hulpe...

* * *

Met het klein ziereltje wetenschap in de school geoogst, trokken wij in den herfst naar het klein Seminarie van Roeselare, én, met de inbete daar, zelfs van den eersten dag, was het er: parlee françee contre alle menschen. Een geraziaan!

Den eersten dag hielden wij den mond zooveel mogelijk toe, maar, als we door de stoutste jongens kemels genoeg hadden hooren schieten, rischierden wij ons ook om van dat fransch te schruwelen op den koer: c'est votre toer! Ca, il est mon balle, garçonsgje! Je dis à vous...

Aan onze tafel in de eetzaal, hadden wij een boerenjongen van Lapscheure, die van den eersten dag met fransch speel-

de; tijdens het middagmaal riep hij achter de teljoore met brood: donne la pain! 'k Heb er hem twee jaar weten blokken, maar in zake fransch heeft hij het al niet veel verder gebracht dan op den eersten dag. En als hij thuis bleef, kon hij z i j n f r a n s c h , maar hij kon geen Vlaamsch, en zijn fransch jandomme?

Daarmeç? stond hij even ver als veel menschen in 't Fransch Noorden; die spreken hun moedertaal: Vlaamsch, maar kunnen ze noch lezen noch schrijven; fransch kunnen ze spreken maar schrijven? Een zeer groot getal, zelfs groote handelaars en rijke boeren, schrijven meer kemels dan woorden. Dat ondervond ik, toen ik als voorzitter van den bond der tijdelijke uitwijkelingen naar Frankrijk, met de menschen van ginder in briefwisseling was.

Dat wij, leerlingen van het klein seminarie, op koer en in wandelingen van dat fransch swatelden, is niet te verwonderen, want de fameuze S i g n e deed de ronde en die betrapt werd op Vlaamschspreken, werd dat ding in de vuist gestopt. - Dat vervloekt ding! - Dan moest de bezitter van dat ding spionneeren en mouchardeeren om het kwijt te geraken, of anders zou zijn drinkgeldbeurs het bekocht hebben en dien tijde groeide het drinkgeld op ons hoofd niet. Eigenlijk - en nu begrijpen wij het beter dan toen, al voelden wij het dan toch - was dit een kras stelsel, dat de jongens tot valschheid, bespieding en bedrog aanzette; nu, achter dat we toch maar fransch leerden!

Mogelijks hebben sommige jongens met dit stelsel hun roeping tot de diplomatie gevoeld en die treffelijke roeping gevolgd. God zeêne!

'k Heb elders mijn studietijd beschreven, maar ik wil hier kort herhalen. Als kleine student in de fransche afdeelingen, werd ik reeds de vertrouweling der studenten van den grooten koer; 'k werd met geheime zendingen gelast en natuurlijk met propagandawerk ten bate van den Vlaamschen strijd. Toen ik in den eersten franschen koers was, dichtte ik zelfs een strijdliedje, dat, ter gelegenheid van feestviering, door onze klas gezongen werd, zonder de jon-

gens wisten wie de karrelapper was die het liedje timmerde.

Ik was dan een beetje meer dan middelmatige student, gewoonlijk in het eerste tiental op zoo wat dertig studenten, maar ik kreeg den eerselaar in de volgende jaren, toen wij op D e u s c r e a v i t botsten. Toch, in zaak van talen en opstel was ik aan den top en konden er mij moeilijk mededingers vellen.

't Was dan de grootste periode in 't klein seminarie, de tijd van leeraar Hugo Verriest, Alfons Vanhee, Alexis Decarne, Demonie en nog - 'k zie die priesters nog voor mijn oogen. - 't Was dan ook de tijd van studentenhelden als Albrecht Rodenbach, René Devos, Constant Vancoillie. Emiel Lauwers, enz.

Rodenbach zie ik den koer der fransche afdeeling dwerschen, op weg naar de kerk; hij is korrekt, fijn uitgeborsteld, chiek, ernstig, de lippen gesloten; hij ziet niemand aan en schijnt weg in gedachten; als het goed gaat met hem, draagt hij zijn charpe rond den hals; als 't min wel gaat, is ze al over kop en ooren onder de kinne toe.

René Devos - later om zijn Vlaamsch-zijn weggezonden en Capusijn geworden - scheen altijd met een peerdespreuk op de lippen te spelen; hij dopte er dikwijls eene af tegen ons, al over den koer stappend.

Constant Van Coillie, een prachtmensch, pastoor van Iseghem gestorven, was de liefelijkheid in persoon eeuwig blijmoedig, monkelend, lachend, verzettig, maar, garde a vous! d'r zat wat onder dat van geen mul was.

Emiel Lauwers, nog een prachtkerel, hoog in gezag en rijk aan invloed zoo bij groot als bij klein, scheen immer ernstig, doch zijn ernst was toch getemperd door vriendelijkheid.

Mervillie, de muziekant en dichter, eeuwig op dool met zijn gedachten, eenvoudig en suikergoed, leeft nog jeugdig als oude pastoor en werkt nog stabel ook.

Bijna al die menschen zijn dood. Met verschilligen bleef ik in betrekking, doch allermeest met priester Alfons Vanhee, die om zijn Vlaamsch-zijn uit het klein seminarie ver-

wijderd te Wijtschaete onderpastoor werd. Hij haalde er bijkans zijn endeklokke aam en bekende 't mij in een schrijven, dat lijden en hertpijn uitzweette. Die brief bewaarde ik, doch met de verbanning tijdens den oorlog ging hij verloren. 'k Bleef in verderen leeftijd met hem in briefwisseling en zond hem bijdragen voor 't Manneke uit de mane en Loquela; deze laatste verzond hij naar deken De Bo.

Pastoor Vanhee bleef zijn leven lang guitige snaak; zijn broeder Edmond zond hem eens een brief uit Veurne met volgend adres: E.H. Alf. Vanhee, onderpastoor te Watschijte. De brief naar Watschijte verzonden, landde goed te Wijtschaete aan. Per keerende post zond de -n onderpastoor er een terug met adres: Mijnheer Edmond Vanhee, voorzitter der deputente permanatie van den provincieraad.

Met dergelijke luimigheden hebben familie en vrienden gewedijverd om den priester uit zijn neerslachtigheid op te helpen. Zijn hertevriend E.H. Decarne zond hem wekendurend alle dagen een brief van 'k zal u gaan heên! Het pogen van al die brave menschen werd dan ook beloond; E.H. Vanhee fleurde op en sleet overgelukkige jaren te Wijtschaete, waar hij de god van het volk werd.

Hoe leeft de herinnering aan al die schoone zielen met de gebeurtenissen errond toch zoetwerkend voort in mij.

Ik heb verders weinig te zeggen over mijn studiejaren, doch dit moet van mijn hert: het klein seminarie van Roeselare kan op zedelijk en wetenschappelijk gebied nooit hooger gestaan hebben dan dien tijde. Binst mijn vierjarig verblijf aldaar heb ik zooveel flinke jonge krachten zien opschieten en heb ik nooit van duistere zaken gehoord, noch een enkele student weten de deur wijzen, Rene Dévos uitgezonderd, doch dit was enkel een straf om zijn durvende Vlaamsche houding. Uit hem is later gerezen de vermaarde Capusijn, pater Devos, apostel van Wallonië. Welke tegenstelling!

Zoo is 't: al 't geweld van de jongens werd opgeslorpt door de Vlaamsche Beweging. Slechts vele jaren later gingen de oogen van Superior Delbare - die een waal was -

open en dan ontviel het hem: on ne me ferait plus faire ce que j'ai fait!

Dan dacht hij geheel zeker aan pater Devos.

Dit staat onwankelbaar vast en de levensondervinding leerde 't ons: ontneemt jonge menschen - in eerste plaats studenten - hun geordende idealen en ze worden of lamzakken, of gelukzoekers, of fuimelaars, of gemeene kerels.

Gezegend de oversten en leeraars die dit verstonden en nu nog verstaan.

Indien Vlaanderen herleeft en aanlegt om de kroon te spannen boven veel landen - ze mogen groot zijn en stoffen op hun kultuur - is dit ontegensprekelijk te danken aan de studentenbeweging onzer gezegende jaren.

Alles voor Vlaanderen en Vlaanderen voor Christus! En God zij gedankt!

Doch ter zake: het einde van 't vierde studiejaar naderde; w'hadden 't vijfde latijn uitgedaan en we kregen nog een buitengewonen verlofdag ter gelegenheid van 's superiors naamfeest. Welgezind lijk een leeuwerke spoedden wij naar huis en zooals elken verlofdag, gingen wij ook op bezoek bij de buren.

Dicht bij het hof, bijna er op, woonde er een stokoud man met zijn twee kinders, een zoon en een dochter. De dochter was liefhebster van bloemen en z'had dan precies een grooten cactus in vollen bloei. Ik stond die prachtplant te bewonderen en bemerkte, hoe in het hert der bloemen druppels honig blonken; ik nam een van die druppels met den vingertop, liet hem op mijn tong vallen, proefde den smaak er van en spoog hem uit.

Als ik 's avonds vertrok, was er niets ongewoons aan mij te bespeuren en voelde ik niet de minste buitengewone onpasselijkheid, maar als ik in het Seminarie kwam, bekeek mij de bewaker zoo aardig, dat ik hem vroeg: wat hapert er, mijnheer? Hij trok mijn schelen open, bekeek strak mijn oogen en zei: ge zijt vergiftigd!

- Vergiftigd! gilde ik.

- Vergiftigd, herhaalde hij uw gezicht zit vol met violet-

ten koekenazen; het is opgezwollen en uw oogen puilen uit Rap naar de ziekenkamer! Ik zend om den doktoor.

De doktoor kwam, deed mij te bedde en legde lijklakens. Tot dan voelde ik nog geene onpasselijkheid, doch reeds van den volgenden dag was ze'r en dat nam met de komende dagen toe; 'k werd maar huis gevoerd en hield er mij koes, zoodanig, dat ik na verloop van een week op mijn plooi was. Aan terugkeeren naar het Seminarie, dachten noch ik, noch mijn ouders, immers was het Schooljaar tenden en zou het groot verlof na een paar weken volgen.

Ik jeunde mij thuis in het zachte nestje en bij het volk; ik ging meê te velde en hielp er met ons volk de verschillende oogstwerken verrichten en ik was werkelijk in mijn klavergers.

't Groot verlof kwam er en vervloog, doch aan herneming van Studie dacht ik niet meer: 'k was te gelukkig!

Mijn hert zwol open midden Gods schoone, blijde natuur en bij het goede volk, dat ik toch zoo geerne zag.

Gewezene leeraars, allemaal mijn groote vrienden, kwamen op en porden mij aan tot voorzetting der studie, maar dat hielp allemale niet; 'k was te zotweeldig en leefde, zooals het landsche volk zegt, in a b o n d u s .

'k Schreef ergens het volgende: 't is misschien zoo best, want, was ik priester geworden, zou ik het eigenlijke volk te geerne gezien en mijn tote niet genoeg gesnoerd hebben.

Ik hoop dat de goede God het van mij niet kwalijk nemen zal, maar dat alles uitdraaide volgens Zijn schikking, gen. Ik dank Hem voor alles en... peis nu op het i n p a c e .

Adieu dus, mijn schoone droomen van priesterschap en zendelingsleven, van toewijding en Sacrifitie! 'k Was thuis en jeunde mij. Ik peisde voor geen zier op den dag van morgen, droeg geen vooruitzichten, noch in kop, noch in hert, joeg niets na, niéts; 'k was vrij, zoo vrij als een vogel in de lucht; met een herte vol zang en een gemoed vol gezonde leute, tevreden in den-dag-van-vandage; gelukkig! Waren vader en moeder er immers niet en wij er nevens?

En vooral en bovenal, was God er niet, op Wien wij steunden en van Wien wij, ons op Hem verlatend. Hem vreezend, eerend en beminnend - alles mochten vragen en verwachten?

Zoo was vaders geliefkoosde spreuk: die op God betrouwt, heeft op een rots gebouwd.

En moeder zaliger voegde er dan dikwijls - doch meest in bijzondere gesprekken - aan toe: vraagt alles aan den Heere wat ge wilt en vraagt het, alsof alles van Hem alleen zou afhangen, doch handel ingevolge, alsof het alleen van u zou afhangen.

En zoo deden wij.

Na mijn studietijd tot de verhuizing naar de dorpsplaats

OP mijn zeventien jaar en thuis, thuis voor goed! Geen dwang meer, geen belle meer, die lijk een Dulle Griete ons 's morgens uit den warmen polk tergde. Geen spionsoogen meer; geen parlee francee meer: vrij, vrij!

We zijn vrij en onbewaakt; we staan te midden van de wereld en de wereld is voor ons open. 't Is of alles het onze ware, hier beneên en ginder hoog! En zeventien jaar oud zijn! Kwik in 't hert en de beenen en gejachte in 't bloed. En den kop dans? O!

Echter... werken en door die wereld gaan,... Hoe?

Door die wereld reizen en hoe? 't Zal enthoe gaan, alla de! Later d'r op peizen; nu genieten. Leve God! Leve de zon! Leven de waaiende boomen en de zingende vogels en de bloemen en de vruchten! Leve alles!

En de menschen dan? Dat ze leven, leven! Leve lang vader, lang moeder. Leve de familie! Leve ons goede werkvolk! Zijn we gelukkig! En zoo jong nog! Er is geen einde aan dat geluk. Van nu tot aan negentig. Peist dat: hop sa sa!

Da's jong zijn, enee?...

W' hadden dus 't gareel op en we vrochten; we deden van alles en kwamen van alles tegen, rijp en groen, aardigs, geestigs en kwetsend. Zoo leerden wij met de komende dagen ook rijp en groen, aardigs en kwetsend kennen. We groeiden dat in en zagen allengerhand alles klaarder in ook: 't geboerte, de dierenkweek, het werk, de menschen, het Leven. Hetgene wij zagen of tegenkwamen en niet ten vollen verstonden, bleef toch in ons hangen als een raadsel, dat later uit zijn eigen zou opgelost worden, naar-mate onze kijk op de dingen en het leven dieper zou priemen.

Het eerste aardigs - later kwetsend - wat ik tegenkwam vergat ik 's levens niet. Vader zond mij in gezel-

schap van een veertigjarige vrouw, moeder van een nest kinders, naar het veld om loof te trekken; 'k was dan een deerlijke puid van een jongen, flauw van gezondheid en teêr in mijn leên; onder het werk zat dat vervloekt pijneventje op die teêre leêntjes te peerde en 'k rechtte mij op om wat te rusten: juist rechtte de werkvrouw zich even op en haar gloeiende blikken boorden in mijn oogen.

- Mijn lieve jongen! smachtte ze.

Ze liet haar getrokken loof vallen, stapte geweldig naar mij toe, greep mij in de armen en zoende mij op beide wangen; dan liet ze mij los en weifelde, als in beraad.

- 'k Mag niet; 'k mag niet... rulde ze en ze wrocht voort.

Ik loech hertelijk om dat aardig gebaar van die dikke, verpoefte vrouw, maar doorgrondde niets... Later werd mij geleidelijk alles klaar.

Arme boerenjongens!

Steekten in de leên zijn niets bij de steekten in de ziel...

Als mijn oogen met den tijd opengingen en ik de daad dier vrouw klaar inzag; als ik goed besefte, hoe die vrouw, welke ik altijd, met mijn kinderlijk gemoed, als een godsblok geacht en geëerd had, zich zoo plots en onweerstaanbaar, met één slag, tot koe ontpopte en ik dit korts nadien ten volle besefte, vloog van mij weg de eerste schoone begoocheling: ik kreeg een steekte in mijn ziel en ik ijsde er van.

'k Was maar zeventien jaar oud...

D'r zouden nog al schoone begoochelingen gaan hoepelen: het werk, waarvan ik droomde, het werk, dat ik zoo geestdriftig aanpakte als een gezel, om er meê te spelen, dat werk, neen, het zou met mij niét spelen; het zou met mij, zwakke, flauwe jongen beulen!

Dat jaar begon de zaaierij na een lange regensleite en het land zijpte van de natte. 't Was het jaar acht en ze, ventig. Dan werd het zaailand nog allemaal in roêbedden gewrocht en na de bezaaiing werden de voren bedolven. We zaaiden dat jaar terwe op een partije land, het Bekestuk genoemd; 't was een brokke wreê grond, een soort

Veurne-Ambachtsche met nog al klijte gemengd en wij, mijn jongste broêr - ook thuis gebleven van de kostschool - en ik, moesten bij vaderlijk bevel op die bezaaite leeren delven, nevens den werkman en den oudsten broê, die met de spaâ speelden.

God van den hemel! telkens wij met onze spaâ een eerdeschelle afgestekt hadden en wij die over het zaaibedde wilden in brokkelingen kleinzen, krulde ze op onze spade gelijk een serpent en plakte er aan van vettigheid. 't Was om er bij te huilen!

En de leêntjes? Ooei-oei-oeie, 't deed zoo zeer! Van den eersten nacht daaropvolgend, kon ik niet slapen van oververmoeidheid en van pijn en... 's Anderdaags was het te herbeginnen om te vechten tegen den grond, tegen de verlamming, tegen de pijn en tegen de spotternijen der groote duivels. Die bedelving duurde acht tot tien dagen en daarna was het met ons gesteld als met een henne, die zes weken op een nestei broedde in de bramen.

Toch waren het maar steekten in de leên en tot loon: we konden delven. We waren delvers on we stonden onze steke nevens groote venten. Peist!

Jamaar, we kregen het niet gratis; 't werk was een lastige gezel om er meê te harrebaren! 't Werk is schoon om er op te kijken; dat wisten we reeds bij ondervinding.

En de zon dan? O! die zon, die in onzen nekke beet en ons zweet aftapte. Die gloeiende tinke van die zon! Waar was nu de tijd, dat wij met andere jongens wedden om er voor het langst in te staren zonder te verpinken, klaar dat wij ze zoo geerne zagen, zot er van; nu keken wij ze loensch aan, gelijk een getrouwde man zijn viesgestemd wijf aankijkt, die hem een sneuve zond, of een woordbete gaf.

En de wind? Als kinders loeiden wij met hen meê; we'n zagen hem wei niet lijk de verkens - zeggen de menschen - maar we betastten en wipten met hem over àl en dóór al. Laçij, nu zweepte hij over onze klakkenatbezweette leên en bestak ons met vallingen en verstoptheid.

Zoo ging het en duurde het aanhoudend zes voile dagen, zes dagen van harden arbeid veelal zwijgend verricht, midden de knorrigheid van doorwerkende menschen.

‘Hoe gelukkig rolt het leven des gerusten landsmans heen’ Ainsi soit il. Amen!

Peist ge misschien dat wij ongelukkig waren? Zou'n wij wel. We deden onzen inzet. We moesten leeren werken, leeren er komen, leeren zijn, leeren leven. We sloegen dat allemaal dooreen: arbeid, pijne, leed en ontgoochelinge, al dooreen, gelijk geroerde eiers met bittere kruiden gemengd en 't was goed: extra bon.

Na zes dagen slavens kregen wij den zondag en de pastoor hief dan beide zijn handen op in d' hoogmisse en jubbelde: Sursum corda!

Die man had pertang ook zijn ontgoocheling, zijn smert en zijn verdriet en onze moeder de H. Kerk heeft dat ook en alle zielen hebben dat, maar tóch hij zong: Sursum corda! Die sursum zal gezongen worden zoolang er een priester op aarde is om het heilig Offer op te dragen. Die sursum zal gezongen worden zoolang er menschen op aarde zijn met jeugdige zielen, al waren ze in oude lijven gedragen. Die véél lijden en het Sursum corda aanheffen, zijn de gelukkigste menschen van de wereld: ze jubbelen hun overvloedig geluk uit naar Gods troon.

Sursum Corda?...

't Werk was bij ons goed geschikt, gewillig of ongewillig, moesten wij beurtelings de verschillende postjes bezetten, ook het begaan van den stal met het verzorgen der koeien; dit was van den eersten winter mijn taak en 'k heb 's levens nooit iets liever gedaan, veel liever dan in de schuur te gaan dorschen, of zooals ze dat te lande noemen: de endeklok te luiên. Maar algelijk, peist: diezelfde lul, die gedroomd had van de zwartjes te gaan bebekeeren en beschaven, diezelfde lul stond er met den drietand achter de beesten, om hun doomenden kafzak op den mesthoop te trekken, of met den roskam de kneutels van Blare's, Plekke's of Wittekops' achterstel te schrepen.

Ik noemde dat schaven; 't is eene afleiding van beschaven en treffelijker dan schrepen. Jaa't.

Die -n eerste winter van ons thuiszijn ging voorbij als een zalige droom en de lente daagde op met blad en bloem en... werk, ja, niet zoetjes. 't Is waar, bij de boeren is er werk van den eersten Januari tot den 31 December, maar met het Maartseizoen is het duivelsgejachte: labeuren, bemesten, planten en zaaien. Dan loopen de boeren van 't eene naar 't andere dat hun broekgat loddert en ze'n hebben het eene bevel nog niet geheel uitgeschreeuwd, daar ze reeds een ander uittrompetten in tegenstrijd met het eerste...

We zouden die lente nogal veel lijnzaad zaaien en vader die het met al zijn groote jongens op zijn gemak begon te pakken, beval mij, samen met een der oudste broêrs, de eerste partij te helpen zaaien. Ik verschoot er van en hij zag het.

- Ge moet het leeren en 't moet eens de -n eerste -n keer zijn, hield hij vol.
- En als 't dan misgezaaid is, opperde ik.
- 't Mag niet, suikerdjebbels! klonk het.

Als vader dien vloek afdopte, zei hij niet djabels, maar wel djebbels en als hij djebbelde, was het tijd voor ons van te stoppen. Ik stopte dan ook, maar stond er beteuteld. Hij stapte van mij weg en kwam terug, dragend een koornmate, gevuld met hennegraan.

- Kijk, pleun, zei hij, zóó moet ge zaaien: de armen wijd openslaan en het zaad gooien voor de duivels in Noorwegen. Geen zweet ontzien: zóó, roef er door!

Hij stapte den zaaistap en met wringende lijve en zwaaienden arm, zwierde hij het hennegraan op het hof, al gaande met de rechtere hand, al keerend met de linkere. Als hij bij mij terugkwam, singelde hij mij de schort aan.

- Alla, toe, zet aan, beval hij.

'k Was als in mijn bloed gestraald en op eed gevraagd; 'k wilde mijn eere kavelen en 'k zette toe. 'k Had als bij tooverslag den stap, den lijfswrong en den armzwaai; ik ging rechtszwaaiend door en kwam linkszwaaiend terug.

- Suikerdjebbels! 't zal gaan, juichte vader.

- Jamaar ja, hield ik tegen, al goed en wel, maar hoeveel zaad moet ik smijten?

- Zoo zi, toonde hij aan, een greep doende in het graan en die in mijn hand omkeerend.

- Hoû dit wat in den vuist, tot ge'r meê verwend zijt, zei hij, en grijp dan nog en nog, tot ge die juiste grepe meester zijt. En ge moet er geen duts op zijn, suikerdjebbeis!

Eenige dagen nadien zaaiden wij onze eerste partij en 't ging lijk een liere met een wrange; 't weêr wilde meê en na korte dagen stond het vlas uit als geplant, zoo juist en gelijkig, c o m m e p i q u é a v e c u n e é p i n g l e, zou de franschman zeggen.

Suikerdjebbelsgenaân!

'k Was zaaier en 'k bleef het! Moest ik al het vlas hebben, dat ik 's levens als zaad over den fijngerakelden grond gooide, zou ik miljoenenrijk zijn, maar toch niet gelukkiger daarom, te peizen toch. 'k Zou misschien een verwaand onnoozelaarke zijn, die peist dat keizer Karels katte zijn nichte is, gelijk zooveel dreitelaars, die maar dàt hebben: geld, een monocle en vuile wijven.

Wij hebben niets van dat alles, God zij gedankt! maar w'hadden kop en hert, w'hadden oogen en gedachten; we sprongen goed over de koorde onder ons; w'hadden smakelijk den kost en werden door moeder net gekleed, bij-zoover, dat jaloerschaards ons heereboeren noemden. Dat neep ons, maar moeder stak er minachtend de schouders om op.

- 't Is beter dat ze u heereboeren heeten dan swanselaars en nog beter, dat ze naar u moeten op- dan neêrkijken. En is 't mikraas voor de boeren, we leven toch in vreugd, zei ze.

Ja, mikraas was 't voor de boeren; d'r was geen cens te verdienen en als we tenden 't jaar den lap van den zak konden snijden en effen spelen, waren wij hebbelijk tevreden; dan hadden wij toch de leute toe en leute misten wij niet...

* * *

Als ik zoo een goed jaar thuis was, begon ik hier en daar, tusschen de boerenjongens, een makker te krijgen en den zondag met hen een pintje te gaan drinken en een spelleke te doen; ze waren allemaal heerlijke en levenslustige kereltjes, maar zoo treffelijk, dat ik nooit door een van hen, zelfs in 't minste niet verergerd werd, evenmin als zij door mij.

Op een zondag, in den voorwinter, na veel genoegelijken omgang met de makkers, zou ik het gezelschap verlaten, om door de vuile oorstraat, een half uur ver, naar ons hof te trakelen. Als ik op het punt was afscheid te nemen, stond een man van het Rouselaarsche, dien ik goed kende, even recht.

- Wardje, 'k ga meê, stotterde hij, want hij was bij dranke.

- Proficiat! fezelde een mijner makkers.

Die man ging dus meê en ik bemerkte slechts dan hoe hij bebierd was, niet dat hij precies raakrooiend te werke ging, maar hij was wikkel- en wrikkelachtig als een schermmeester op een schuredak.

- Geef mij den arm, smeekte hij.

- Zoo deed ik en we trappelden door slijk en moze, alsof we beiden tegelijk een steke los hadden geweest. Zwijgend deefelden wij voort, tot we een endeke van de huizen verwijderd waren; dan viel de man plots stil, te midden van de oorstraat.

- Wardje, ge moet mij helpen, zei hij radaf en zoo aardig.

- Help ik u misschien niet? vroeg ik.

- 'k Heb u voor wat anders noodig... Ik ben een verdoemde! bromde hij.

- Stille! vermaande ik.

- Een verdoemde! herhaalde hij.

- Man, waarom zegt ge mij dat? Ik ben maar een jongen, maar als ik u in iets helpen kan, ben ik toch veerdig. Wat wilt ge? vroeg ik.

- Mijn hert openen en 't lossen, wauwelde hij, 't is

waar, ge zijt nog een jongen, maar ge zijt godvreezend en 'k heb betrouwen in u. 'k Zeg da 'k verdoemd ben!

- La la la...

- 'k Zeg, als ik 's nachts ontwaak, dat ik op mijn bedde niet durf blijven, uit vrees dat de duivels mij er af zouden grijpen en naar d'helle slepen.

- Zwijg!..

- 't Moet er uit! 'k Ben een vuil dier; gebrand en gemoord 'n heb ik niet, nooit, maar noem alle andere kwaad, het vuilste, 'k heb het gedaan. Nu nog bederf ik buiten eenieders wete een boeremeisje: C.L. - ge kent het - 'k Zeg da 'k verdoemd ben!

- Biecht uw kwaad en de verdoeming is af, zei ik vergruwd.

- Zoek mij een gepasten biechtvader en licht hem wat in, smeekte hij.

We stapten voort, hij, snikkend en ik, jongen, sidderend...

Eer we van elkaar afscheid namen, ik, op weg naar ons hof, hij, Rouselarewaarts, smeekte hij mij nog aanhoudend: zoek mij een biechtvader.

Wat moest ik, jongen, doen? Die man, vrijgezel van tusschen dertig en veertig, was, nuchter zijnde, de vroolijkste guit van de wereld, én, zoo dacht ik, morgen reeds zal hij laaien van schaamte als hij mij te zien krijgt. Hij heeft toch ook occasie genoeg van biechtvaders en hij kan er zelf zoeken, dan, als hij niet meer gezweept is door wanhoop, maar bewogen door genade. Ik liet dus alles zijn gang gaan en... veel later is die man toch op zijn plooi geraakt en niet verdoemd.

'k Was er ziek van: God! steende ik, slapeloos op mijn bedde woelend, vanher een man dien ik eerde, als een deftige werkmensch en die zich in wanhoop - door den drank of er zonder - als een vuile beeste laat kennen. En dan dat boeredochtertje, zoo prettig en zoo leutig en zoo heerlijk in de oogen der menschen!... Zou dat alles waar zijn?

Eilaas! ik had hoogstgegronde redens, om het als klinkende munte te aanveerden...

Slapeloos lag ik te gruwen en te peizen: maar wat zijn de menschen toch! Wat zijn ze?

Die man en dat meisje zijn sedert lang met eerde gedekt en onder de groene sargie. Dit geval heb ik al meer dan eens verteld, in familie en elders, maar zonder namen er bij te voegen. Dat geheim zal met mij naar het graf gaan.

Ik had in korten tijd veel geleerd en 't was slechts een begin.

Een weinig nadien was ik op boodschap naar het dorp gegaan; 'k had commissies te doen en kleine aankoopen. Het eerste huis dat ik inging, was dit van een gewezen schoolmakker, een gunstig gekende jonkheid; 'k had er een kleine betaling te doen en zocht en schartte achter mijn geldbeugel, maar vond noch dit, noch dat: 'k had mijn geld vergeten thuis, op de tafel. De dochter van het vriendenhuis loech hertelijk: ge staat zonder duimkruid, geloof ik, plaagde ze.

- Ja, zei ik en 'k sta er schoon op: 'k moet aankoopen doen.
- Hoeveel hebt ge noodig? vroeg ze, zonder duimelen.
- Zooveel.
- Goed. Kijk hier: 't ligt er; tel.

Ik stak het geld weg, vertrok en deed mijn boodschappen.

Als ik thuis kwam werd ik beknutterd door moeder: ziet dat ge 't geleende geld zondag naar die menschen terug-draagt, vermaande ze.

Zoo deed ik en telde de som voor dezelfde dochter die ze mij leende. De zoon stond in het deuregat en hoorde en zag alles, al scheen hij er niet op te letten.

Zoo een paar maanden nadien, op een zondagavond, wij! ik met de makkers in eene herberg aan het klappen was, kwam hij daar in; 'k bemerkte dat hij mij loensch aankeek; ik betrapte zelfs meer dan eens zijn blikken en weifelende houding; eindelijk scheen hij tot besluit te geraken; hij keek mij vrank aan en miek een gebaar. 'k Ging bij hem en hij

hij sprak mij stil aan: 'k ben onverwachts zonder geld en dat gaat mij niet. Kunt ge mij hier de som niet teruggeven welke wij u geleden een paar maanden leenden?

- 'k Heb ze teruggebracht den zondag na de ontleening, zei ik verstomd.

- Niets van! snauwde hij.

- Maar ge stondt er dichtbij; ge zaagt het, zei ik, gekwetst en verontweerdigid.

- Niets van! Gepeisd van u, misschien, maar niet gedaan.

Ik werd kwaad en keek hem stout in de oogen.

- Betaald heb ik, snakte 'k luiderop, en van mij krijgt ge jamee niet een rosten sou meer, wadde! 'k Ga één gang naar uw huis ge kunt meêgaan.

- Uust-uust, siste hij, spreek er met niemand van; dat zal wel in uw gedacht schieten, smeekte hij, mij tegenhoudend.

- Wat er in mijn gedacht schiet, is dat ge een fijne deugniet zijt! snauwde ik luid op.

Gelijk een hond die een turf op zijn achterste krijgt, poertte hij het huis uit en was gaan hoepelen, zonder ba of boe. In geen drie-vier jaar durfde hij mij nog aanspreken.

Nog een sneê in de ziel. 'k Was er paf van. Ik, die zoo een goed gedacht had van de menschen! Was er dan niets dan venijn in den mensch?

Eilaas! moest men dan in de innerlijkheid der ziel kunnen dringen en de menschen kennen tot op den draad, wat dan?

Als ik met moeder van die tegenkomsten sprak en haar bekende, hoe dit mij onzeggelijk deerde, schudde ze den kop: ge moet nog veel leeren en aan u zelf veel ondervinden, zei ze, wij, menschen, zijn arme schapen en staan zoo lam met ons weerstandsvermogen. Steek al die sombere gedachten uit uw hoofd en doê voort met een goê opinie voor uwen evenmensch in hert en kop te dragen; d'r zijn toch algelijk zoo machtig veel schoone zielen en veel die 't worden kunnen.

- Hoe laten die het soms te verre komen? weerstribbelde ik.

- Omdat ze vergeten te bidden, zei ze kortaf, hij, die niet bidt, al ware hij Paus, vergaat.

Die laatste woorden bleven mij eeuwig bij en de verdere ondervindingen bewezen mij er de juistheid van: hij, die niet bidt, vergaat!

Als letterkundige bega ik een flimpe met bovenstaande te schrijven, want het is tegen de mode in zaak letterkunde, maar ik ben in eerste plaats geloovige en belijdende kristen en... 'k ondervond.

* * *

De drie eerste jaren van mijn boerenleven waren bijna gaan vliegen en de loting naderde. Dat was iets! Dan verlangden de jonkheden - de kindjes! - naar den lotingsdag gelijk de jongens naar hun eerste communie en ze spaarden wel een jaar vooraf om dan te kunnen batavieren dat de sparken uit den as sprongen.

Eindelijk was ook voor mij die dag gekomen en met een van ons werkvolk, die het nummer naar huis zou dragen, kwam ik op de dorpplaats aan. 't Was er al een rumoer van de andere wereld. In springende benden doorliepen de lotelingen de straten en huilden hun gelegenheidsdeuntjes uit, al bebloemde klakken zwaaiend:

> Vele lievere, vele lievere tien jaar solledaat
> Dan te leiven, dan te leiven in den huwelijken staat!

Anderen, in bende, de armen over elkanders schouders, moorelden:

> Bravo, bravo, wij zijn al loters, wij zijn al loters
> Bravo, bravo, wij zijn al loters voor de kombaâ!

D'r moest toch afleiding komen in dat gezang, geroep en getier en zoo kreeg de koning zijn aandeel, maar dat was eigenlijk geen net deuntje; 't was eerder vet:

> Bravo, bravo, wij zijn al, wij zijn al voor Leopol...

Het overige rijmde goed, maar 't was in 't fransch, verdikke!

Te midden en tusschen al dat geharrewar, wrong ik mij door, om op mijn gemak een druppel te gaan drinken, als ik plots door een loter, oude schoolkameraad, vastgegrepen en in de zotte ronde getrokken werd; ik spartelde tegen, maar hij greep mijn klakke en wribbelde ze, tot ze aan een koffiezak geleek. 't Was zoo jammer van die klakke; 'k had ze vijf frank betaald; 't was als een echte bergmutse, met rondom een opplooi zoo hoog als de kobbe zelf. 'k Had ze voor den eersten keer aan, die schoone grijsgeribde, deugdelijke oorlapklakke.

- Juulten, geef ze mij terug, smeekte ik.

- Eerst joun potverblomsche pooten in de lucht gooien, kraaide hij.

Ik sloeg een flikker meê en kreeg mijn oorlappen, maar ik kon er nooit meer preusch meê zijn. Ik miek het kort op de plaats en zocht de herberg St. Cecilia, rechtover het Stadhuis, bij Lowieze Vereecke, waar de lotelingen altijd vergaarden, om dan gezamenlijk door de veldwachters naar het stadhuis opgeleid te worden, beter gezeid: gedreven te worden.

Algauw was er de geheele bende; wij. Hoogledenaars, waren op de groote vouwt, die met drie trappen op, door een dubbele deurwijdte uit de gelagzaal toegang verleende. Bijna onmiddellijk vielen de lotelingen van Staden en van West-Roozebeke er even toe, doch deze bleven in de gelagzaal, want het ging er gewoonlijk onzacht tusschen de jongens van Hooglede en deze van twee andere parochies, vooral tusschen Hoogledenaars en Stadenaars.

'k Zie het nog, alsof het gisteren gebeurde; binst de vreemde lotelingen, eindelijk bediend, met hun glas bier in de benedenzaal te trappelen stonden, ging een onzer medelotelingen op den middentrap van de vouwte staan; hij was een blok van een jongen, breed geschouderd, geplant op zijn beenen; hij droeg de werkmanskleedij van dien tijd: een wijden broek en een kort sarrootje, op den kop een zijdene klakke. Daar stond hij voor een oogenblik als een standbeeld midden de spontane stilzwijgendheid; dan stak

hij zijn vuisten - brokken lijk hamers - hoog op en tierde uitdagend: Hoogleê leeft, Staden beeft!

Het was zoo stil geworden in beide zalen als binst de vroegmis, maar de veldwachters die lont rooken, dreven ons allemaal naar het stadhuis en daar was het vàn: pàs op, verdôme, want de s j a n d e r m e n s waakten.

Is 't geen waar, oude kameraad, Karel Warnez?

Na veel formaliteiten begon de loting. Ik kwam bijna geheel achteraan en stond er als op heete kolen, de zenuwen gespannen, snakkend achter lucht en beweging, doch ingesloten tusschen de andere jongens in de hitte van een volgepropte zaal. 't Was als een lastige droom. Eindelijk werd mijn naam afgeroepen en stapte ik duizelig toe, dopte mijn hand in den trommel en greep er een rolleke dat voortgegeven werd. Ik zag niets meer: nummer honderd en acht! klonk het.

- Proficiat! wenschte de gemeentesecretaris, mij het nummer gevend.

'k Peisde da 'k van 's zelts op- en omhoog rees; 'k nam het nummer en ging achteraan in de zaal, maar de gendarmen wezen mij de deur; ik stapte uit de zaal en verscheen op het perron.

- Wardje, proficiat wee je! riepen vrienden en kennissen.

Z'hadden reeds den uitslag gelezen op de ruiten, waarop de nemers effenaan door de jongens langs binnen geschreven werden. Daar, 't mirakel was gebeurd!

Onze werkman greep mijn numero en wond uit in vliegende vaart naar ons hof, gevolgd door een processie jongens en bierdorstigen.

'k Was dien avond nat, als ik thuiswaarts ging.

Den volgenden zondag kwam ik van de hoogmis terug in gezelschap van buren en menschen uit het omliggende. Een boer van het Beversche was even met ons en wenschte mij geluk. Hij was de echte type van landelijke geldzuchtigaard.

- G'hebt een slag gedaan, Wardje, zei hij, want als ge peist: achttienhonderd frank voor een plaatsvervanger! Zie

je, dat winnen op een minute tijds! D'r is met niets meer geld te winnen, dan met loten en trouwen. Achttienhonderd frank!

- Ja, zegt er een uit het gezelschap, ze zeggen dat het toekomende jaar twee duust frank zal zijn voor een remplaçant.

De boer bleef zoo plots staan, dat de schachten van zijn leerzen piepten door den lijfswrong en het daaruitvolgend beenenspel; hij stak zijn klak achteruit op zijn kop, die hekeltanddicht begroeid was met grijze stekkers, lijk de rugge van een teve: zijn oogen werden dubbele grootte.

- Twee duust frank! gilde hij, twee duust frank! Heere van hierboven! 'k Wille ekkik kreveeren voor twee duust frank!

Da's historie, en 'k hoor het nog.

* * *

Laat ze nu maar draaien: twintig jaar oud en een goed nummer! Is het dan, aan die twintig jaar dat een oudejongmansleven begint. Wie kan er die vraag oplossen? Zoo ja, mag ik den vijftigjarigen jubilee van oudejongman vieren.

Doch ter zake. 'k Was dus twintigjarig en nog gansch vrij. Tot dan toe had ik nooit met meisjes kennis gemaakt, noch in 't zure, noch in 't zoete. Ik zag er wel eentje geerne, maar het stond zoo hoog in deugd, schoonheid en fortuin, dat ik dat beeldeke in mijn hert bewaarde als in een tempel en met al de geestdrift van mijn jong, dichterlijk hert offerde.

Dan was de oudste broêr, wiens gezondheid erg geknakt was, reeds onderpastoor; de tweede spekuleerde op het hof van moeders broêr en zusters en miek kennis met een dochter van goed volk.

Dat er t'onzend dan dikwijls van meisjes, vrijen en geheel dien winkel gesproken werd, dat volgt natuurlijk, doch ik loste nooit mijn geheim; 'k was er dief van, k r u w e e l - zeggen ze te Oost-Nieuwkerke - maar dat eeuwig zwijgen en dat eeuwig broeden op hetzelfde ei, stookte 't ge-

voel, dit tyranisch, willend, meestermakend geweld in mij zoodanig aan, dat ik als een vuurberg was vol innerlijke gloeiing. Echter, hoe jong nog, beredeneerde ik mij en alles overpeizende en alles overziende, en alles meêrekenend, bésloot ik mij liever te laten opbranden, dan 't geweld lucht te geven: ik zag geene uitkomst.

Hoe 't verging?

Gelijk alles op Gods wereld: in een hutsepot van zoetheid en bitterheid, van genot en smert, van willen en nietwillen, van opstand en inzakking, van kwijnen, uitsterven, vergeten en kopschudden. Ik wist toch wat liefde is, oprechte, diepe, schoone.

'k Geloof dat ze dat kalverliefde noemen. Ik noem dat schoone, de schoonste, de eenige!

Ik had geerne gezien en een paar jaar later, werd ik zelf geerne gezien, zotgeerne.

W'hadden kennis gemaakt met een familie en in dat huisgezin was er een prettig meisje van mijn oude; 'k zag algauw dat dit schoon kind een oogsken op mij had en met den dop steigerde ik, want ik weet niet hoe het kwam, noch wat er tegenging, maar ik kon mij van dit lieve, vroolijke en deugdelijke ding geen gedacht maken. Eerbied had ik er genoeg voor, eerbied en vriendschap, maar liefde, geen spuig. Er aan te denken bracht mijn hert in opstand, ook weerde ik al de zoete pijltjes af, welke het voorzichtig en altijd kiesch naar mij afschoot en meed ik al de gelegenheden van samenkomsten, tot het klaar den toestand inzag en eens bij mij kreesch lijk een euzieberd in stortvlaag, zonder de oorzaak van zijn smert uit te langen en zonder ik er het lieve kind naar vroeg ook. Ik kende die...

Hadde men mij dan moeten voorzeggen: ge zult vrijgezel sterven, zoude ik de schouders opgetrokken en er ferme om gelachen hebben, al wist ik dan reeds zeker, dat geerne zien en geerne zien een en een kan zijn en twee ook én dat geerne zien in 't huwelijk precies niet alles is, al blijft het toch de overheerschende geluksfactor. Ja, dat verstond ik goed.

Hoe bleef ik dus vrijgezel, of hoe werd ik oudejongman? Da's een vraag waarop weinigen kunnen antwoorden; dat komt met een dag teenegaar, zulk leven. Er zijn oorzaken en 'k peis dat eene overwegende oorzaak voor mij was: de liefde voor mijn aangebedene moeder.

Als ik de vijfentwintig naderde, werd moeder gevaarlijk ziek; ze leed aan ribbevliesaansteking. De doktoor kwam en fronste de wenkbrauwen.

- Er dag en nacht bij waken, beval hij, warm houden; alle uren een lepel medecijne en nu en dan een druppeltje cognac.

De eerste nacht waakte ik bij haar en had geen de minste miserie om haar te bezorgen, haar onder de dekking te houden en haar de medecijne te doen innemen; ze was te erg af. Den volgenden dag ontving ze de laatste HH. Sacramenten en dien dag leed ik als een gefolterde; het denkbeeld moeder te verliezen verpletterde mij; ik ging dolen in de eenzaamheid en bad God uit het diepste van mijn hert en met volkomen besef, in hare plaats te mogen sterven. Den daaropvolgenden nacht kwam er geen beternis tot in den avond van den volgenden dag. Met het vallen van den nacht waakte ik weerom bij haar; ik vond haar toestand merkelijk verbeterd en bezorgde haar sekeur. Dat ging al goed en wel tot middernacht, maar dan weigerde ze volstrekt nog medecijne te nemen: giet dien versnoekten spuigdrank buiten en geef mij een druppeltje cognac, beval ze.

- Is 't gemeend, moeder? vroeg ik.

- Duust keers. Giet dat vuil sop buiten, beval ze.

Ik stapte buiten de kamer en gooide de medecijneflesch in den mestput.

's Anderdaags wenschte de doktoor ons geluk met moeders beternis.

God dank! moeder genas, leefde nog lang en werd stokoud, maar met die doodelijke ziekte was er een wrong in mijn leven gekomen; de liefde voor mijn moeder was in mij, hoe groot ze altijd was alles overheerschend geworden en van dat oogenblik af wist ik reeds zeker, dat geene

macht, zelfs groote drift, mij nog van haar zou kunnen verwijderen.

* * *

We waren dan nog met drie kinders thuis; onze eenige zuster, die voorloopig met den oudsten broêr meêgegaan was toen hij onderpastoor werd, was er bij gebleven en de tweede was getrouwd en boerde op zijn schoon hof te Oost-Nieuwkerke; wij, die bleven, deelden onderling goed de pensen en wrochten sterk, vooral dan, als de boog moest gespannen worden den pijl tot den hoorn. Nog immer was het een mager beestje met de boerderij; het zag er naar geen beternis uit, integendeel; de toekomst was niet lekker. Het was dan de tijd dat boeren en landsche werkmenschen als eerdemols gerekend werden en goed om uitgebuit te worden, vandaar het nooitslapend wantrouwen dier menschen tegenover al wat heerenreuk en heerentint had.

Deze algemeene geestes- en gemoedstoestand miek mij, landeling tusschen de anderen, den vertrouweling van velen; die menschen hadden het hoog op met mij: hij is geleerd, zeien ze en laçy! ik peisde dat het waar was en versch gebeurd.

Die zoo wantrouwige lieden, goedtrouwig mat mij, kwamen mij hun nestelingen vertellen, vroegen mij raad, tusschenkomst en inmenging en vertrouwden mij hun belangen toe. Ik heb in dien tijd veel brieven geschreven, altijd gereed voor iedereen en van dan voort werd ik ook geplaagd met last van verzoekschriften en gelegenheidsdichtjes.

Ik meende waarachtig soms dat ik het was en liet mij de bewondering en dankbaarheid dier brave menschen goed bevallen; ik peisde dat ik er ver boven stond, ja, ik peisde dat ik Piet boven Jan was, dan vooral, als aanzoekers hun bede om tusschenkomst met deze inleiding begonnen: we zitten in nesten en waar elders kunnen wij aankloppen dan bij u? Ja, dat pakte altijd en 'k rees dan in eigene achting wel van een stoelsporte hooger telkens.

Rechtuit, 'k lei aan om een onnoozel beslaggat te worden.

Laçy! dat sport duurde niet lang. Hoe ouder ik werd, hoe dieper ik door de schors kon kijken, door die van anderen en ook door de mijne en zoo zag ik algauw bijna te veel. Ik geraakte gewaar, dat noch verstand, noch kennis van zaken, noch bedienstigheid, noch deftigheid, noch zelfs genegenheid opwegen tegen geld. Te lande, meer dan in andere maatschappelijke middens is 't geld alles en kan het alles vervangen. Die geld heeft, is 't!

Een boer zal van een andere boer zeggen, al achtte hij hem: dat volk 'n heeft niets!

Dan moet ge de toonschakeering hooren van dergelijken uitval, ik zal niet zeggen de kleinachting, maar wel het misprijzen dat zulke zinsnede uitzweet en dan die duw op het woordje n i e t s .

In redekavelingen tusschen boeren, als er sprake is van afwezigen, zal volgende vraag eeuwig te berde komen: heeft dat volk ze t'hoope? En als er ontkennend op geantwoord wordt, is de belangstelling gaan vliegen.

Ze t'hoope hebben; er goed inzitten; er bij zijn; goed in zijn pluimen zijn; zulke hebben; boter bij den visch hebben en nog veel andere beeldrijke, deze zijn al boerenuitdrukkingen van overtijd, van nu en mogelijks tot indereeuwigheid: Amen! Hoe geerne ik de boeren zie en hoevèèl goeds er ook van te zeggen valt, toch zou ik ze dikwijls willen toeroepen: stopt verdomd uw bekkeneelen! Is er maar dat op de wereld, geld? Met al uw vervloekt geld en een zak steens, draagt dat ge zweet, potverdikke! De grootste stoverboer van de wereld, de gemeenste loederboer, de platste onnoozelaar kan rijk zijn. Ze mogen 't van mij hebben en weeldig zijn! Als ze enkel dat hebben, zijn ze verarmoede knobbels. Punctum!

Zoolang een geldgierige boer op zijn geboerte zit is hij preusch met zijn titel van boer, maar eens van zijn hof weg en te midden de eigenlijke burgerij, schudt hij, zooveel hij het vermag, den boer uit, doch behoudt zijn schraapzucht en is 't dat hij kinders heeft, die boven den boerenstijl rijzen, dan stellen dezen zich te weer, om hun boersch verleden te

doen vergeten en worden de allergrootste misprijzers van boeren en boerenstand. Z'hebben geld gewonnen in 't geboerte en met behulp van dat geld, al waren ze zoo dom als een nuchter kalf en zoo stom als 't achterste van een koe, worden ze verwaand en kijken ze misprijzend de boeren de oogen uit den kop; ze zijn snobs, die steenezels.

Ik spreek hier niet in algemeenen zin van de boeren, want ik heb er zeer veel gekend, die het anders hoog op hadden en hun gemis aan ontwikkeling en kultuur diep betreurden, doch van dit procent onder hen, die met die verfoeilijke geldzucht gestraft zijn komt toch - zooals ze dat noemen - een zekere atmospheer, die de boeren veel kwaad aandoet.

Zelfs de kleine menschen leden aan die kwaal; hun achting rees naar de rijke boeren en hun kleineering zonk naar de arme duiveltjes.

Wij, dien tijde, deden voort, doch waren verre van rijk te zijn en 't gebeurde dat ze 't ons lieten voelen; dat neep ons soms, ja, doch dit goede kwam er toch uit voort: het stelde in ons een einde aan het begin van verwaandheid en het kippen van beslagmaking. We konnen niet pralen met het eenige waarmede een zeker getal van boeren pralen: g e l d . Tot daar we deden gelijk de slakken: we trokken de voelhoorns in en we kropen in ons huizeke. God zij gedankt!

'k Was dan zes en twintig jaar oud; 'k had reeds veel beleefd, gehoord en gezien en ook gevoeld, onthouden en gestapeld in hert en kop; 'k had genoten en geleden; 'k was onder opzicht van begoochelingen van ver teruggekeerd; 'k was naar d e markt geweest en 'k had ware zien koopen en aanbieden; het leven had van zijn schittering verloren: de bespiegelingen geraakten haar glans kwijt lijk de zon in smoorlappen.

Wat was er met mij?

En dat nam toe. Achter mij, 't verleden, werk en zorge, dag en nacht, zonder uitslag, altijd even ver, even wijs en even machtig, enkel zorge zonder loon, wroeten in d'eerde, met den neus tegen den grond, plant midden planten, levend tusschen de planten een medeplantenleven.

Wat was er met mij?

Ik betrapte walg voor alles, walg voor net slavelijk werk, walg voor den niets-opbrengenden akker, walg voor de bemodderde werkkleeren, walg voor den armen boerenkost, afgunst voor hoogerstaanden en onverschilligheid voor de omzijnde menschen. 'k Werd kittelachtig teêr; een niet deed mij opbruizen en één kwalijk woord ontstak mij.

Wat was er met mij?

Ik vond geen troost meer in den godsdienst; werd dor als een verdroogde boom; 'k voelde het zieleleven uitsterven, én, God van den hemel! de driften die ik altijd tot dan toe koes hield, braken hun ketens en stormden los als uitgehongerde gieren. Midden dier schrikkelijkheid werd ik als gedwarsboomd in het snakken achter hulp.

Wat was er met mij?

Ik bad God en hij scheen niet te luisteren; ik riep achter hulp en 'k bleef als gebonden; ik twijfelde aan geloofspunten en riep achter licht, maar 't werd nog zwarter nacht; ik was vernepen en bedreigd als een schaap tusschen honden, verdwaald als een kind midden een bosch. O! hoe goed begreep i k later dien zieleschreeuw, waarmeê de 62e psalm aanvangt: Deus, Deus meus! En hoe goed de klacht die er op volgt: op deze woeste, dorre en ongebaande aarde sta ik voor U: God!

En God had eindelijk medelijden met mij. Op mijn weg vond ik een weinig-ontwikkelden, talentloozen, maar heiligen priester, die mij uit de duisternis der bekoring, met Gods hulp terugleidde in het blijde licht, dat ik altijd zoo lief had. God loone hem in den hemel!

Ik naderde dan de dertig en was weerom gelukkig. 'k Was een groote vriend en bewonderaar van de natuur geworden, die veel van haar geheimen ontsluiert voor dezen die haar geerne zien, en als ik tijd had, sleet ik dien niet in beuzelarij, maar ik ging, meest 's zomers, het veld in, luisterde naar den zang der vogels en 't fezelen van den wind, bekeek de wuivende vruchten, bewonderde de zon en het wolkenspel, of ging me zetten onder een boom, liefst onder

een kolos en luisterde zijn samenspraken af met den lijzen wind. Van dit alles droeg ik het beeld in mij.

Ja, 'k was vanher gelukkig en alles had voor mij zijn schoonheid hernomen: hemel, aarde, natuur, menschen en dingen. Ik leefde er vlijtig tusschen en was 70t van werk en van zorge. Reeds acht jaar aanhoudend stond ik 's morgens de eerste op, 's zomers om half vier, 's winters om half vijf en de morgen was mij telkens een grootsch wonderbaar spektakel. 'k Deê alles weerom omterliefst, zelfs de wekelijksche botermarkt, maar ik was toch telkens blijde als ik mijn boter verkocht had en terug naar ons hof mocht poerten, het spektakel der andere boerenzoons die rond de markt drilden achter lollige meisjes, al veel arm Vlaamsch vermoordend, had de aantrekkingskracht niet meer mij te weerhouden: alles op zijn tijd.

Nu ik als herboren in zielekermis leefde, wilde ik dit geluk kost wat kost bewaren en daarom had ik besloten meer tot de sterktebron te naderen: ik ging elken zondag ter H. Communie. Om zoo weinig tijds mogelijk te verliezen, stond ik den zondagmorgend op van een gat in den nacht, om zoo rond half vijf aan te landen bij de kerk, die gewoonlijk geopend werd om kwart voor vijf ure.

Langs den kerkeweg zorgde elke aanpalende boer voor een net voetwegeltje dat altijd sekeur onderhouden werd, anders hadde de duivel er de pooten in gebroken.

Op een zondagmorgen - 't had fel geregend binst den nacht - was ik het hof van onzen buur reeds voorbij, als ik op het voetwegeltje, verder op langs zijn weidehaag, een grooten waterplas mat zag blekken; de sikkelmaan, die hoog gespannen zat, wees mij de hindernis aan en, onderbroken in mijn voorbereiding vermaande ik mijzelf: er niet instoveren ginder!

'k Was dicht bij den waterplas gekomen en hief het rechterbeen op om er over te scherden, als, hop! de plas opsprong en al tusschen mijn beenen verdween door de weidehaag.

'k Peisde da 'k door d'eerde zonk en 'k bleef er als aan

den grond genageld van 't verschot, doch slechts voor een cogenblik, want de plas grolde op mij van in de weide: 't was de witte -n hond van boer Billiet, die op het wegeltje in slaap gevallen was.

* * *

De tijd gaat zijn gang en de familie kreeg uitbreiding; de oudste thuiszijnde broer trouwde en betrok het hof van een buur, die het rentenierslеven aanpakte, zoodat we slechts met twee bleven, de jongste en ik. De jongste boeverde en ik speelde boer, d.i. ik zaaide en bemestte, regelde de verschillende werken en zag toe.

Alhoewel het boeren een krottestijl bleef, toch was ik tevreden en gelukkig; ik had geene ambities meer en er was volle vrede in mij.

Op een winterdag had ik mij in zweet gewrocht en wat laten uitkoelen: ik betrapte een valling en was danig verstopt. De valling sleepte aan en de verstoptheid nog meer. Dat duurde weken en als de valling eindelijk uitgebast was, bleef de verstoptheid: ze was kroniek geworden en bracht haar gevolg meê: aanhoudende kopsmert en verlies van reuk en smaak. Dat duurde maanden; de kopsmerten bestreed en bemeesterde ik nogal doeltreffend met behulp van mentol, maar reuk en smaak waren dood en bleven dood.

Ik was van jongsaf een fijnproever en had een buitengewoon reukvermogen, ook was ik een geweldige rooker en vond er op de rusttijden een zalig genot in de pijpe met toemaat vol besten tabak te stappen en den walm te savoureeren. Al het geordend genot dier twee zintuigen was voor mij uitgeleefd. Wat ik er door leed zou ik niet kunnen beschrijven en kan ook niemand beseffen die het niet ondervond. Tenden raad ging ik een zeer gekenden specialist raadplegen. Hij onderzocht mij lang en veel en deed uitspraak: het geldt een uitzwelling der neusslijmvliezen. Ik dacht dat er poliepen in 't spel waren, doch 'k ben mis, enkel wat kleine dingen, een verschijnsel dat men bijna

bij alle menschen vindt; met een ferme cauterisatie zult ge veel hulp bekomen. Geheel zeker verlos ik u van kopsmerten, echter, wat reuk en smaak betreft?... De uitzwelling bewrocht deviaties.

Ik plaatste mij goed in den zetel, bereid om alles te lijden; ik greep weerskanten den zetel bij de sporten en zag de meester naderen; hij dopte met het brandijzer en: nom de ma vie! ik sprong op en huilde moord en brand.

De specialist verschoot geweldig, smeet het instrumentje wrokkig op de tafel en stamelde - 'k hoor het nog - sapristi, 'k heb de cocaine vergeten!

Dan wist ik nog niet wat die -n uitroep beteekende, maar mettertijd wel: hij had vergeten met behulp van cocaine de slijmvliezen ongevoelig te maken en had met het gloeiend ijzer het teere neusvlies glad verschoeperd.

Ik vertrok van daar lijdend als een verdoemde, versuft en verstompt. Gelukkig was mijn broêr in die stad onderpastoor en bij hem was ook mijn zuster. Deze gaf mij seffens een pinte warme wijn of twee en leidde mij naar een slaapkamer. Ik sliep tot 's anderdaags in den voornoen en kon in den namiddag naar huis reizen.

Nog eenmaal ben ik bij denzelfden meester teruggekeerd; dan vergat hij niet de verlamming met cocaine te bewerken, maar ik had voor dien man, die mij zoo onmenschelijk en noodeloos lijden veroorzaakte, een geweldigen afkeer opgevat en ik zocht een andere specialist, die groote reputatie had. Bij deze werd ik voortreffelijk behandeld; hij vatte vriendschap voor mij op en heeft mij op zijn minstgenomen wel tien maal geopereerd, zonder de cauterisaties meê te rekenen, doch reuk en smaak bleven dood.

Ik laat aan de liefhebbers van fijnen fret, van een goed glaasje bourgogne en van een lekkere sigaar over, te zeggen wat ze'r van denken. Ze kunnen gerust mediteeren, al een oude flesch peurend, wat het is alzoo weken, maanden, jaren, ja, meer dan veertig jaar door het leven te gaan en dien toestand nooit, nooit, nooit gewend te worden.

Moeder zaliger zei dikwijls dan, als ik mijn verdriet niet

kon van kant stellen: wel jongen, onthoû het, dat komt nog goed.

Neen, het is niet goed gekomen, maar dit is goed gekomen: 'k heb mijn verdriet den kop gesmeerd en mijn levensvreugd herwonnen; 'k zou die zelfs met niemand willen ruilen en ik zou noch reuk noch smaak terug willen, indien dit mij geestelijkerwijze schaden mocht. Dit neemt geenszins weg, dat ik er toch onder lijde en dankbaar ben om de eenige stonden binst dewelke ik soms een nuanske van reuk en smaak mag genieten, want die twee zijn dood en niet dood. Algelijk: leve de vreugd!

Dien tijde waren al onze ooms en moeien nog in leven, de ooms en moeien van moeder uitgezonderd, dus de familie Van Issacker. Moeders broêr, nonkel Pee, of groote Pee, zooals het volk hem noemde, deed toch een doodelijke ziekte en ik werd door vader en moeder gezonden om hem te helpen oppassen. Gewoonlijk deed ik de nachten bij het ziekenbed en ik had geen de minste moeite om dien kolos van boven de honderd vijfentwintig kilos uit en in zijn bed te doen. Als hij er uit moest, begon ik met zijn beenen van het bed af te porren, dan stoop ik mij, hij lei beide zijn armen rond mijn hals en ik trok hem recht; als hij terug op het bed moest, trok ik hem eerst recht en als hij op de sponde zat, gooid ik zijn beenen er op en dekte hem.

Wat ik soms in de vuist gelachen heb bij dat beide! Als ik hem zijn medecijne droeg, wees hij die dikwijls af en smeekte: bestel mij liever een glazige wijn, of geef mij een kó. Als ik peisde dat hij sliep, viel hij uit in alleenspraak en râbraakte het aardigste voren. Eens riep hij midden den nacht luid op: sursum corda! Dikwijls verraste hij mij met aardige vragen, dan zelfs als hij scheen te slapen.

- Warden.
- Nonkel.
- Gaâ je nog trouwen?
- 'k: Weet 't niet, nonkel.
- Als je 't gij niet weet, perluut! Zie' je 'r geentje geerne?...

Dan rustte hij een beetje en als ik hem in slaap waande, ging het er weêr.

- Warden.

- Nonkel.

- Zou 'k nog kunnen genezen?

- Ba jaa g' en1 in een-twee-drie bovendien.

- Kon ik toch voor een brokke van een jaar nog een brokke van een mensch blijven!...

Eens kreeg hij het bezoek van een ferme boerendochter en den daaropvolgenden nacht, kwam ze voor de pinne.

- Warden, dat bezoek daar, ge weet?

- Van Virznie, nonkel?

- Ja. Da's er eene die aan den grond hangt!

- Jaa 't, nonkel.

- Een meubel. D'r zijn pooten en ooren aan dat stuk. God bermhertig!...

Alle dagen ontving hij bezoek, want iedereen zag hem geerne, hij was immers de fijnste knijspense en de luimigste verteller van tien uren in de ronde, maar alles in hem moest nog onderdoen voor den plager. De leute welke hij soms verwekte aan de kermistafels, 't zij bij hem, bij ons, of elders bij de familie, werd nooit vergeten en dikwijls nadien aangehaald. Hij had het meest gemunt op de oude, godvruchtige familieleden en dan kon hij, zonder ooit te ver of te veel te zeggen, leugens bovenrokelen uit hun jonge jaren, dat z'r van versteld stonden, maar tijd voor tegenweer liet hij niet; hij versmachtte ze letterlijk. Voor diegenen, die hem goed kenden, was het een kermis te meer, daar ze wel wisten, dat dit eenlijk ende vent zelf doorgodvruchtig was en soms scrupuleus als een kwezel.

Nonkel genas en scheen weerom goed, maar eenige maanden later herpakte 't hem; ik ging hem bezoeken en vond hem erg ziek; nu sprak hij van geen genezen meer.

- Gaa' je voor mij bidden? vroeg hij smeekend.

We bleven eenige minutjes gezeten - we waren met twee gebroers - en als wij opstonden om afscheid te nemen, hield hij ons met een handgebaar tegen.

- Jongens, kloeg hij, da's aardig, maar ik hoor zoo schromelijk vloeken en geilen klap zabberen. Ik kan er toch niets aan doen. Da's ik niet. Dat kan mij niet aangerekend worden, hee?

We stelden hem gerust en raadden hem aan tijdens dergelijke aanvallen betrouwend O.L. Vrouwke te aanroepen.

- O! die afgrijselijke vloeken en die smerige klap alweer, daar, nevens mij! Wie doet er dat? Hoort, alweêr. Ik deê het niet, kermde hij.

We stilden hem eindelijk toch, baden wat voor en vertrokken.

We 'n waren geen vijf minuten van hem weg als hij stierf...

Met zijn afscheiden was er veel leute uit de familie meê.

Korts na de begraving van nonkel, op een zondagavond, nadat moeder reeds te bedde was en vader nog een laatste toezichtsrondeke op het hof deed, was ik naar mijn slaapkamer geklommen; daar het nog klaar was, had ik een oud nummer van Rond den Heerd uit de boekenkast - die nevens mijn bed stond - genomen en zat er in te lezen bij het openstaande venster. Al op eens hoorde ik een gruwelijken schreeuw in de richting van ons verste land; het scheen mij te komen van uit ons boschje, dat op de scheidslijn Roeselare-Hooglede gelegen was en nog is. Dit boschje had en verdiende een doorslechten naam.

Op dien noodschreeuw volgde een godslastering, nog een schruwel en een revolverschot. Ginder moest er een verwoed gevecht geleverd worden op leven en dood.

Nog een revolverschot, vloeken, wenschen en bedreigingen... Al voor ons hof, langs den wal, hoorde ik een man over den weg stormen. De gruw om hetgeen hij, lijk ik, van op afstand hoorde, moest hem vlerken geven. 'k Heb nooit vernomen wie het was.

Veraltereerd stak ik mijn kop buiten en riep naar vader, die ergens bij de stalling moest zijn.

- Vader, hebt ge dat gehoord?

- Ja-ja-ja.

- Ze moorden ginder!

- Makementspel, jongen, om menschen uit te lokken en ze uit te plunderen.

- Neen-neen, moorden is 't. Geen comdie. Zoo kan niet nageboetst worden.

- 't Zij wat het is, maar ik verbied u streng het hof te verlaten; morgen komt toch alles klaar en onthoud het, dat het comediespel is, om menschen ginder in het Gotelaerebosch te lokken.

- Vader, laat mij...

- In uw bedde, zeg ik en uit en amen, suikerdjebbels!

Nog eenige oogenblikken luisterde ik naar het gruwelijk uitbraken van godslasteringen en doodsbedreigingen, die opgevolgd werden door geklaag en doodsgereutel.

Ik hoorde vader de buitendeur sluiten en hem naderen tot den trap die tot mijn slaapkamer leidde.

- In uw bedde, suikerdjebbels! klonk het.

Ik gehoorzaamde spijts het jagen van mijn hert. 'k Was overtuigd; 'k was het zoo zeker als ik zeker was van den nacht die viel, dat er ginder ergens een vermoorde lag te zieltogen, een vermoorde, die godlasterend voor zijn rechter verschijnen zou...

Of ik sliep? Geen oog toe van den ganschen, eeuwigen nacht.

's Anderdaags, voor dag en zon, was vader verdwenen.. Nog eer wij met de bende volk aan het werk vielen, was hij terug en bracht uitleg meê.

- Ziet ge nu, onvoorzichtige jongen, streed hij, mij bedoelend, ziet ge nu, dat ik het juist op had; 'k ben geheel het Gotelaerebosch gaan afzoeken van den naad tot den draad en noch ruit, noch muit te hooren of te zien.

- En toch houd ik staan, dat er daar, of er omtrent, een moord gebeurde, sprak ik tegen.

- Een pantomiene van sloebers, om menschen uit te lokken en kwaâ perten te spelen. 't Gotelaerebosch is een zwijnsnest en een moordenaarshol, 'k wille wel, zei vader,

maar ik verzeker, dat het gemoorel van gisterenavond comedie was.

Ik zweeg, want vader was te overtuigd en 'k wilde hem niet aanhitsen.

- We zullen vandage nog wel bescheid krijgen, zei ik gezapig.

Dat jaar kwam de slijttijd ver in verachtering; de hooitijd was hem buitengewoon ver vooraf gegaan en reeds vergeten. W'hadden vlas staan op een stuk land dat uitliep op een velddreef. Al den anderen kant van die dreef blekte er een groote waterput, de Klokkeput genoemd en die put lag vooraan in een ziptje, of diepe meersch, die sedert lang gemaaid was; het hooi stond er sedert drie weken geopperd, in afwachting opgeladen en naar de mijte gevoerd te worden.

In den omtrek van den Klokkeput stond er noch huis, noch stake; 't was een verlatene, woeste, afgezonderde plekke, omringd van meerschen, omsingeld van wild kaphout, ingesloten tusschen hooge boomen; 't geleek een brokke gronds van duivels uitgewalgd.

Van op de partije land, waar we vlas trokken, zagen wij geheel dat tooneel en er was natuurlijk bijna van niets anders sprake, dan van hetgeen er daags te voren daar wel mocht gebeurd zijn.

Vader had er zijn deun in mij te plagen en ons volk deed goedig met hem meê; ik echter, hield mij bij mijne overtuiging.

W'hadden hard doorgewrocht en de -n avond viel; we smeten onze laatste handvollen op den grond, rekten onze moede leên uit en zouden naar het hof gaan om te avondmalen.

- D'r ligt hier een mensch vermoord! klonk het al op eens akelig en veraltereerd, van uit het ziptje bij den Klokkeput.

- Dat moet waar zijn, zei ik, op den sprong om er naar toe te loopen.

Ook al het werkvolk stond veerdig om naar de zipte te

loopen, maar vader wees ons allemaal den weg af, met de armen wijd opengeslagen.

- Eerst naar het hof om te eten, beval hij, moeder de Bazin kan er geen halven nacht op ons zitten te wachten; later kunt ge loopen waar 't u lust.

Het verwonderde mij straf, maar allen gehoorzaamden.

Ons avondmaal was gauw ten einde en met een mismaakt kruisteeken waren wij recht.

- Eerst kort en goed bidden, zei vader, want doen we 't nu niet, we vergeten 't.

Het daghuurvolk spoeterde het deuregat uit, maar het eigen en maandhuurvolk bleef, hoe gestraald in het bloed ook.

Na 't gebed sprong ik op. 'k Zag ons volk de velddreve instormen, maar ik had de richting van alwaar het geroep kwam juist op en 'k liep er recht naartoe; zoo kwam ik de eerste in het ziptje toe.

Geheel tenden zag ik schimmen door de schemering en hoorde ik vergruwde uitroepingen. Ik vloog er naartoe, én, God van den hemel! daar zag ik een spektakel, dat ik nooit vergeten zou.

Nevens een grooten hooiopper hieven twee buurjongens, die op een aanpalend hof wrochten, het lijk van een mensch uit een verschoeperde hooifakke op. Het lijk was stakestijf en rees er op de naakte, verkoolde beenen, die wijd van elkaar stonden, gelijk deze van een vogelschuw midden de vruchten. De onderbuik was gedeeltelijk afgebrand en een deel van de bovenste lip afgeslagen. Akelig stond het afgrijselijk verminkte lijk met den grijnzenden mond onder die halve lip en dien halven snor.

Ras was het volk aangeloopen en gedurig kwam er toe.

- Een bloedige jonkheid! weekloeg een der omstanders.

Niemand anders sprak een gebenedijd woord; allen keken en stonden paf. Dat duurde minuten.

Voor ons bleven de twee jongens, die het verbrande lijk ophielden en rondom de toeschouwers, allemaal overdaan, allemaal verstompt.

- Leg het lijk neêr, zei er iemand.

De twee jongens, als ontwakend uit een droom, lieten den vermoorde zinken.

Het volk! naderde; een ontstak een lucifertje, belichtte het verminkt aangezicht en stoof recht.

- 't Is A'... riep hij, ik verken hem.

- Is 't A... riep er een tegen, is 't A...! Eergisteren, zondag, liep hij nog de herbergen af op Hoogledeplaats in kompanie van Z...

Deze woorden vielen als donderslagen op alwie er stond, want Z..., alhoewel zoon van deftig volk, stond als gesnorre aangerekend.

De omstanders zwegen en peisden...

t' Enden de zipte was er een partij beeten en de twee jonkheden, die het lijk neêrgelegd hadden, waren over de gracht in die beeten gesprongen.

- Z'hebben hier wreed gevochten! riep er een van de twee.

Wij sprongen toe en door de heimnisvolle donkerte van den voornacht, nu zoo vol bangheid, bemerkten wij verscheidene vierkante meters, waarop het beetekruid plat gestampt en gesmoezeld was, klaar en duidelijk door de schoenen van verhitte vechters.

Wijl wij er ontdaan te gapen stonden, zag ik een van de twee voormelde jonkheiden, die de eerste op de moord-plaats waren, fel gestopen iets van tusschen de vertrapte beeten rapen en dit in zijn zak foefelen. Ik wist zeker, dat, wat het ook zijn mocht, wat hij vond, dit in vaste en rechtveerdige handen was, want ik kende de jongens voor vertrouwbaar van oppe-te-neêr...

Wijl nog een groote bende volk ter plaatse was, kwam de politie toe; seffens drimmelden veel toeschouwers weg en verdwenen in de duisternis, slechts dan loopend, als ze door de garden niet meer konden teruggehouden worden.

't Moest er wel om doen; eer ik aan wegpoerten dacht, werd ik door een agent aangepakt en ondervraagd. Na de ondervraging liet hij mij los, doch slechts dan, als hij mijn naam bij het licht van een zaklamp aangeteekend had.

Diep geschokt verliet ik die akelige plaats...

Na een paar dagen was er volle licht over de moordzaak gekomen: A, de vermoorde, was een jonkheid die in Frankrijk wrocht door winter en zomer. Sedert vijf jaar was hij naar het Roeselaarsche, zijn geboortestreek niet meer teruggekomen en gedurende dien tijd had hij op het vreemde tusschen vijf en zes duizend frank gespaard. Dit geld, deels in goudstukken en deels in bankbrieven, droeg hij standvastig in den binnezak van zijn veste.

A., die niet dik was van koorneerde, gewillig een simme, was tot zijn ongeluk in kennis gekomen met Z. en had hem toevertrouwd, dat hij duizenden frank in den zak droeg en zijn hert eens wilde ophalen in Vlaanderen, waarop Z. voorstelde hem als Mentor te dienen in het opzoeken en najagen van plezier.

Reeds meer dan een halve maand leefde Z. zoo op de kosten van A.; hij at en dronk, zwierde en toerde met hem. Al de gekende vuile wijven van de streek werden door het koppel bezocht en door die smerige soorten uitgeplooscht, zoo bij dage als bij nachte.

Zoo kon het niet lang meer aanslepen; A. op den zondag van den moord, bekende aan Z. dat hij slechts nog acht honderd frank in goudegeld bezat en dat hij zinnens was met dit restje naar 't Fransche terug te keeren. Z. keurde dit besluit goed, maar ze zouden dien zondag nog eerst fel toeren. Met den reeds beraamden aanslag in den kop, trok Z. met zijn makker naar Hooglede en als de -n avond viel, miek hij hem wijs, dat er van Hooglede-plaats af, dwers door land en meerschen, een weg lag regelracht naar de stad. Ze zouden dien kortsten weg kiezen en nog een gelage doen te Roeselare, waar er nog veel genot te wachten stond.

Z. was bekend met de sluipen van 't gewest, welke hij als jongen veel doorloopen had; hij leidde den rampzaligen A. naar het echte moordenaarshol bij 't Gotelaerebosch en vroeg hem zijn geld of zijn leven. Op de weigering loste Z. het eerste revolverschot. Dit schot trof en 't was op dat

oogenblik, dat ik het eerste gehuil hoorde.

Alhoewel getroffen, had A. gevlucht, maar hij werd achterhaald op het beetestuk, waar een woedend gevecht geleverd werd. 't Was binst dit gevecht, dat ik de gruwelijke vloeken en wenschen hoorde uitbraken en dat ik ook den man op het wegeltje voor onzen wal hoorde loopen.

Z. had dan nog gevuurd en geslagen met zijn revolver; een dezer slagen had den linkeren kant van de bovenlip afgescheurd. Op dat oogenblik hield het slachtoffer nog de beurs met goudgeld in de vuist, wijl Z. hem die zocht te ontwringen, maar A. die nog niet geveld was, kon zijn hand los krijgen en gooide de beurs midden de beeten. Razend loste Z. zijn laatste kogels, die voltroffen en A. lag te reutelen, wijl zijn moordenaar tevergeefs de geldbeurs in de beeten ging zoeken.

Dit alles had ik gehoord van in mijn slaapkamer.

Als Z. nu moêgezocht achter het geld, vruchteloos veel beeten vertrapt had, besprong hem de gruw om zijn schromelijk schelmstuk; hij sleepte het lijk van zijn slachtoffer uit de beeten tot in den meersch, smeet er een hoeveelheid hooi op, stak dit in brande en vluchtte den nacht in.

De eigenaar van de hooioppers, een boer uit de buurt, was den volgenden dag bezig met de ronde te doen van geheel zijn geboerte; hij had een zeis meê en maaide netels en distels af, welke hij langs hoeken en kanten vond staan; gaande was hij in het ziptje gerocht, waar zijn hooi al veel te lang droog stond; hij stapte tot bij een der oppers, stak er zijn hand diep in en trok een stresse hooi meê, om te onderzoeken of regen en dauw er geen schade aan toegebracht hadden. Op dat oogenblik bemerkte hij den futsel verbrand hooi wat verder in de zipte; hij stapte nieuwsgierig derwaarts en met den hiel van zijn zeis rokelde hij dien moespot open.

Hij was het, dien wij hoorden roepen: er ligt hier een mensch vermoord!

Eer de tweede dag na het moordtooneel look, was de jongen, die ik gestopen over het beetenveld iets zag opra-

pen, naar de gendarmerie gegaan en had er de beurs, inhoudend acht honderd frank in goudegeld welke hij op de moordplaats vond, aan de gendarmen gegeven met al de vereischte inlichtingen.

Eenige weken nadien bracht men den moordenaar, geboeid tusschen twee gendarmen, in gezelschap van wetheeren, naar de plaats van het moordtooneel, om den manslag uit te beelden. Geheel 't gewest stond in rep en in roere en het veld was zwart van volk. De moordenaar trok op geen mensch meer. Wij, die hem onder de oogen hadden van kindsgebeente af, verkenden hem bijna niet meer. Hij keek niemand aan, miek geen gebaren en volbracht de bevelen der heeren, gelijk een hond die een harden meester heeft.

Nog eenige weken later, werd de moordzaak te Brugge opgeroepen en werd ik, als bijzonderste getuige, gedagvaard. Zooals ik hierboven beschreef, getuigde ik.

Slechts een bijzonderheid nog. De voorzitter vroeg mij: hoe laat was het als ge het eerste schot hoordet? Ik antwoordde: rond negen ure.

- Rond, rond, knoterde hij, wat beteekent dat, die rrrond?

- Rond beteekent een weinig er voor of een weinig nadien, antwoordde ik.

Die rond scheen succes te hebben, want die groote heeren daar, gehuld in geornementeerde togas, hielden er eene onderlinge en ernstige redekaveling op na en 'k hoorde dien rrrond, met veel krakende erren nog verscheidene malen ronken, vooraleer die heeren t'akkoord schenen. Die rond was te plebejisch en ongekend in nobiljonsche middens.

Een c o u r s d e p h i l o l o g i e dus binst de zitting. Z'hadden het noodig, dien tijde.

De moordenaar werd schuldig verklaard en gestraft tot vele jaren gevangzitting, maar reeds het volgende jaar stierf hij van wroeging en berouw...

Gedurende de verhandeling dezer moordzaak, heb ik voor den eersten keer mijns levens kunnen vaststellen wat sommige getuigenissen, zelfs voor 't gerecht, weerd zijn.

Inderdaad, eene vrouw, als getuige opgeroepen, verklaarde - geheel zeker ter goeder trouw - onder eed, dat er wél een grooten openbaren weg lag van Hooglede naar Roeselare, door het hof van de familie Callewaart, recht door Kernemeersch en landerijen naar de stad Roeselare voort en dat de moord langs dien weg gebeurde.

Wij, getuigen, keken malkander verstomd aan doch zwegen, om die vrouw in geen moeilijkheden te brengen, al wisten wij allen, dat er daar niet meer een openbaren weg lag dan op haren rug. Dit kon toch aan de zaak niets veranderen; de moordenaar had bekend en de zaak ging haar gang...

Dit gruwelijk drama had mij nogal fel geschokt, maar ik was nu beter aangelegd om sombere indrukken tegen te werken; 'k had immers levensondervinding opgedaan en daarbij kwam er precies afleiding.

Mijn jongste broêr, die het oudejongmansleven goed aan pakte en veel makkers won om zijn bijzondere geestigheid, had op een gezelschapsavond nesteling gezocht.

Hij en andere boerenkerels, allen buiten de jonge jaren, hadden een club van vrijgezellen gesticht, die zijn zetel had in de herberg Het Paviljoen, bij de statie, te Beveren bij Roeselare. Die club had zijn standregels en onder meer artikels kwamen de volgende: de leden vergaren in de clubzaal op 2e en 4e zondag van iedere maand - Nieuwe leden kunnen aanveerd worden bij meerderheid van stemmen der aanwezige leden - Vrijgezellen van omliggende gemeenten kunnen lid van den club worden. - In geval een der leden nog het zotte in den kop krijgt en trouwt, zal het met-rouw-omwonden clubvaandel boven de deur van Het Paviljoen geheeschen worden, enz.

Wat een leutige bende dit was!

Eens vroeg een oude jongman van 't gewest, die altijd een meisjesoog behouden had, als clublid aanveerd te worden; daarop vergaârden de leden en brachten den aanvrager het gemotiveerd besluit van den raad: uwe aanvraag werd met algemeenheid van stemmen verworpen, omdat ge nog

niet te betrouwen zijt!

Het was ook om lid van dien club te worden, dat er op een zondagavond een vrijgezel van Gits naar Het Paviljoen gekomen was, maar dien avond waren de leden niet in getal, zoo dat de candidatuur slechts na twee weken zou verhandeld worden.

Zoo een week nadien, kwam mijn broêr rond mij gedraaid en ik zag seffens, dat er wat neep, want ik kende hem tot op den draad.

- Zeg, fiester, d'r ligt jou wat op de maag, hee? zette ik in.
- Ja, niet zoetjes! bekende hij.
- Zeg maar op, porde ik aan.

Dat pakte seffens.

- 'k Heb een zokke afgeloopen, morde hij.
- Een zokke?
- Ja, herbergskoophandel. 'k Heb zondag laatst aan V... van Gist, die lid wil worden van onzen club, een ram gekocht en dat beest moet zondag toekomende in het Land van Beloften op den Gitsberg met grooten tralala geleverd worden.
- Zoo zoo
- Ja. En 'k zit er meê in, immers is V... wel een beste kerel, maar als hij kwaad is, is hij het dwersdoor. Weiger ik den ram, zoo zeker als de dag, staan wij vijandig, en, laat ik die vuile, stinkende beeste leveren, betrappen al de clubleden een breuke van overtollige leute op mijn nek. Ik voel dat.
- Jaa'z Noch 't eene noch 't ander mag gebeuren.

Broêr schartte in zijn kophaar.

- 'k Heb entwat gepeisd, mommelde hij.
- Wat?
- Kon het effen gaan met een Soupeetje...
- Voor hoeveel hebt ge dien ram gekacht?
- Voor vijftig frank.
- Pruts. Hork: al moest het u twee honderd frank kosten en nog meer, die stinker van een ramsduivel mag niet

geleverd worden en tóch moet ge vriend blijven met V... 'k Zal meer zeggen, verre van belachen te worden, moet gij de lacher worden. Trek seffens op naar Gits en maak akkoord over dat het gaat.

Zoo gezeid, zoo gedaan, broêre ging naar Gits en kwam er welgezind van terug: ze waren t' akkoord geworden.

- 't Zal mij een soupeetje kosten, zei hij, maar da's niks; 'k zal er mijn deel van hebben, maar - hij schartte van her in zijn haar - 'k zou er geerne schoon uit komen...

- Uit die bekakte historie? tinste ik.

- Djuiste. Maar hoe?

- Da's de koopmansschepe wee'je.

- Kunt ge mij niet helpen? 't Moet al in leute vergaan, da's de kneep en 'k moet de lachers met mij hebben. Kunt ge niet...

- Wat?

- Een zot gedichtje of entwat...

-'t Is goed, koopman in viervoetige beesten, schimpte ik, reken er op.

'k Stelde mij seffens aan 't peizen en dan aan 't werken en tegen den volgenden dag was mijn meesterstuk klaar.

Die rimram schreef ik nooit uit, doch spijts er sedertdien bijna veertig jaar vervlogen, kan ik hem nog van buiten opzeggen. Hij luidde als volgt.

De ram

Hoort allen, vrienden, hoe een ram
Van Pieren, Jan, of Klaai vernam,
Hoe dat eens 't Israëlische diet
Met haast Egijptenland verliet
En op een vergelegen grond
Een vette, veie streke vond.
Als, in zijn kotjen aan dien ram,
Dit wonder nieuws ter oore kwam,
Verloor hij vaak en appetijt;

Hij schudde zijnen kop van spijt.
Omdat hij aan een keten lag
En van die streken niets 'n zag;
Hij ook had willen derwaarts gaan
En van dier vruchten binnenslaan.
Zijn misbaar rees, werd groote smert,
Tot daar nu een gevoelig hert
Zei: kom, zet al uw wee van kant,
Wij reizen naar 't beloofde land!
Dat was m'een vreugd en een plezier,
Hij sprong tot aan de balken schier
En liet, om licht te staan als kaf,
Nog honderd tien rozijntjes af.
Hij vloog het kot uit met zijn maat;
Ze reisden verre, vroeg en laat,
Tot dat zij kwamen aan het strand,
Van 't ververwijderd Wonderland,
Maar wee, o! wee, dier wilde liên
Ha'n nooit zoo'n aardig beest gezien
En 't mocht nu zijn een bok, of ram,
Ze dreigden vinnig, spoedig gram
En woord met daden saâmgepakt,
Werd hem een stamp op 't gad geplakt,
Dat zijn provisie van rozijn
Hem 't strop uitvielen van de pijn.
Hij sprong; hij vloog, de weerlicht g'lijk,
Door velden, boschen, moze en slijk,
Tot dat hij weêr, op vadrengrond,
Zijn kotje en zijn rosteelke vond
En zwoer: o! vrienden, wilt verstaan,
'k Zal nooit naar 't B'loofde land meer gaan.

Den zondag, in de vergadering van den oudejongsmanclub, werd er lekker gesmuld; V... van Gits, werd clublid gekozen en de fameuzen dicht werd afgelezen, gelezen en herafgelezen, tot groot joliet van geheel de bende vieze postenakels; zoo verging alles in leute. Broêr had eigenlijk

al het succes en de dichter bleef in den mulhoek, al wisten de clubmannen toch, wie de meubelmaker was van het stuk. Ja, ze wisten het zoo goed, dat ik van dan af met aanvragen naar bruiloftverzen en andere trijfels bestormd werd; 'k had wel mogen 's nachts opstaan om die te fabrikeeren, want bijdage viel er lijfelijk te werken.

Bijna al die rimram is verloren; 'k bewaarde er weinig van en wat ik er van overhield, verging met ons ballingschap in '17, binst den oorlog; tóch kon ik nog wat medenemen op de vlucht...

Eenigen tijd na het avondfeest in 't Paviljoen, werd ik door een luimigen kerel, Seppen D. een spotdichtje gevraagd; er was kwestie van een zijner makkers, die, getrouwd en vader geworden, eeuwig den mond roerde om de buftengewone begaafdheden van zijn knechtekind te vertellen. Zijn vrouwe, evenals hij, kon niet stoppen als ze dien artikel aanpakte. Het scheelde allemenschen te veel, bijzoover, dat de omwoners het beu werden.

- Warden, zei Seppen, ge moet er geen duts op zijn, zulle: Geef hem maar ferme zijn smout; hij zal er deugd van hebben en wat min onnoozel uitkomen.

- Jamaar, opperde ik, zoo kweekt men vijanden.

- Zij gerust, stilde hij, ik zend hem het stuk en hij kan rieken van waar het komt.

Eenige dagen nadien was het spotdingske besteld. Het fuidde:

'T kind

't Is kurieus, hoe dat het kind
Al die rare toeren vindt:
't Was geen dag oud, of het zwol
En 't deed al zijn doeken vol.
Pier en Triene, vol verwond'ren,
Riepen: 't kindje kan al dond'ren!

't Was geen jaar oud of het sliep
Zonder fokkedei en 't riep:
Dada! met zijn handjes op
Zoo bevallig als een pop.
Pieren zei: da' wordt ne stouten;
Triene zei: he, 't kan al kouten!

Als 't een jaar en half was, 't stond
Op zijn pikkels vast te grond
En als 't hem dan had misgaan,
't Ging een tuitje verder staan.
Pieren zei: oei-oei! wat hoopen!
Triene zei: he, 't kan al loopen!

't Was geen drie jaar oud nog, of
't Volgde moeder rond het hof
't Hield zelfs al den duwer straf
Wijl de pompe water gaf.
Pieren loech, van pret gekrompen;
Triene zei: he, 't kan al pompen!

't Is nu nog zoo kleine, maar,
Bin' nog zesse-zeven jaar,
Als 't een schoontje ziet op straat
Zoo het hedendaags al gaat,
Pier en Triene zullen neien:
Ne, perdjieters! 't kan al vreien.

Mijn vriend, Seppen, verzond die pille naar Pieren en Triene, die ze voorzeker inslikten. We konden het immers goed bestatigen, dat die medecijne daakte, want ze vertelden maar weinig meer over de buitengewone bevalligheden van 't Kind en zijn heldendaden.

Van dit tijdstip af, was er voor mij geen tijdverlies meer; ik had liefhebberij in suikerbakverzen gevonden en ik voldeed er aan. Nogeens gezeid, 'k heb slechts enkele brokken kunnen bewaren. Hier volgt er nog een.

Eerste uitgang der koeien

Maart en knape brengen hoopen
Knippels; elk grijpt stok, of tak
En de boever komt geloopen
Met de lange peerdedjak.
't Koeierke is bouw-in geslopen,
Stout en bout en riesche 't al
Om het bindalaam 't ontknoopen,
Moedermensch alleen in stal
't Is een brullen, grollen, loeien
En een gletsen en een slaan,
Van die veertien groote koeien,
Hunkerend om uit te gaan,
Moê van snor'len op de geuren,
Die de wind bij dag en nacht
Uit de weiden, door de deuren
Prikk'lend in de stalling bracht.
- Op uw post! 't Is uit met praten
Roept de boer, nu opgelet!
Beest voor beeste doorgelaten
En het vechten streng belet.
- Boer, 'k ga Sterre laten springen!
Huilt de koeier door 't rumoer
En men hoort een keten klingen
Tegen 't sliet en op den vloer.
Sterre komt uit stal gesprongen
Stakestijf en lijk beducht
Snorrelt, niest en trekt haar longen
Gulzig vol met lentelucht.
Ziet ze staan daar lijk een sloore,
Zoo beteuteld, stram en stijf,

Met de voorbeen' sterk op schoore
En een rilling door het lijf,
Deels betinteld, deels verlegen,
Door die plotse v'randering,
Kwaad en blijde, zot geslegen
Henneblind, vol zindering,
Daar ontwaakt ze en stelt haar ooren,
Met een wilde vlam in 't oog,
Bukt en gaat den grond doorbooren
Den verkleuten steert omhoog.
Nog een keten gaat aan 't rink'len
En een beeste, gruw'lijk groof,
Komt al hup'len en al hink-len
Op een stijven krampepoot.
Dat is Blare. Zij ziet Sterre;
Kreupelt derwaarts, razend dul,
Gletst en rolt een ende verre
Met een schroomlijk woest gebrul.
Sterre rispt met haar gespleten
Pooten in den zachten grond,
Dat de vadde, uit ruwe reten,
Wijd en hooge spaarst in 't rond.
Eer nu boover, knecht of maarte
Haar gedoe nog heeft gezien,
Rolt zij, lijk een wild gevaarte
Tegen Blare op beide knie'n.
- Moord: Ze gaan de pooten breken!
Tiert de boer, vervloekte koe!
Slaat er op! Ze valt aan 't steken.
Foeterdjanne! Slaat maar toe.
Sterre en Blare g'raken beide
Onder stok- en zweepslag recht
En z'herpakken in de weide
Grollend haar verwoed gevecht.
Maar nu ook komt Trien en Blesse
En op 't einde gansch de stal,
Zoo een eendelijke bresse

Zware, vette beesten al.
Drie-vier loopen dat ze doomen
In een wilde zotte vlucht;
Andre beuken op de boomen
Met de kodden in de lucht.
Wat het volk met zweep en stokken
Vloekend, kett'rend, ook al doet
Koeien steken, vechten, bokken;
Menig' beeste leekt van 't bloed...
Sterre staat daar nu te knullen
Bij een krommen appelaar;
Blare ribbelt langs de bullen
Door haar slordig winterhaar.
Op den duur nu, moêgesprongen,
Lokt het groen en oog en tand
En daar scheren veertien tongen
't Malsche groen ten allen kant.
Sterre weidt met Blare mede;
Triene lekt aan Blesse's schaar
En het is nu volop vrede,
Tot de lente, 't naaste jaar.

Dit was nu een brokske, niet voor vreemden, maar voor ons, voor vader, moeder, broêrs en zuster en z'hadden het hoog op er meê, vader in de eerste plaats.

- Onze Warden is algelijk een vieze-kust-mijn-broek! zeien ze onder elkaar.

Die hoogschatting van mijn eigen volk - iemand vieze, kust-mijn-broek noemen is vleiend te lande - dat stree de mij en zette mij aan om voort te dichten zonder zwichten, alleen voor mij en voor mijn eigen volk.

Wat eigenlijk poësie aangaat, die smaakte en smekte ik, zonder ze wit op zwart te kunnen zetten, maar drolligheden rijmde ik aan elkander op het papier en 't werd een zeer groote liefhebberij.

Hier volgt nog een stukske van die zalige tijden.

Onze kater tingelingen

Ik kreeg; het, 't was zoo kleine nog,
Een raar, vernukkeld beestje,
Maar slekkevet van moertjes zog
Op 't poezelige leestje.
't Was zoo'n bevallig, dertel strop,
Een speelziek, woelig dingen,
Met twee booze oogskes in zijn kop;
We noemden 't: Tingelingen.
't Was donkergrauw en kort van haar,
Geringeld in den nekke,
Met op zijn kopken hier end daar,
Een witte en roste plekke.
Het kon daar toch zoo koddig gaan,
Zoo lenig en zoo vlugge,
Al kwispefend zijn steertje slaan
Met opgesteken rugge;
Maar nooit 'n was 't zoo welgezind
Zoo joelig in zijn spelen,
Dan als 't een bolle twijn of lint
Uit 't naaigerief kon stelen;
Dan rollebolde 't op den grond
Met 't speelding in zijn haken,
Of sloeg het op den huisvloer rond,
Al scheeve sprongen maken.
Zijn groote vijand was de -n hond;
Dien kon het niet verdragen;
't Was g'lijk waar dat 't hem liggen vond,
't Moest 't oude beestje plagen.
Maar als hij zelf te dichte sprong,
O! 't rechtte fluks zijn haren
En 't spoog gelijk een duivelsjong,
Met dreigende gebaren.
Maar g'rocht Markies in dul gebas,
't Sloop weg en ging klauwieren
Van binnen in d'horlogiekas

En 't deed den slinger zwieren.
Bij avondstond en op 't getie,
Kwam 't altijd rond ons poeren
En wijl het spartelde op ons knie,
We leerden 't rare toeren.
't Ging goed zoolang als 't kleine was
't Verbruinde helaas! wat later
Want 't wierd algauw en veel te ras
Een eendelijke kater,
Die urenlang te slapen lag,
Een nieweerd van een katte,
Die noch bij jare, noch bij dag
'n Ving noch muis noch ratte.
Maar die, de fijne lekkerbek,
Den kelder in ging sluipen
En er ontleende melk en spek
Uit standen en uit kuipen.
Hij leefde lijk een rentenier
En mocht een potje breken.
Want 't bleef toch een bevallig dier,
Dat zóó den vriend kon steken;
Wij schonken hem vergiffenis
Voor al die kleine prullen;
Eilaas! daar kwam een ergenis
de maat der boosheid vullen.
Ik zie hem nog, alsof het pas
In d'andere week gebeurde,
Terwijl hij op den havertas
Een jong konijntje sleurde.
Hij had het uit zijn kotje g'haald
En zat daar na te grollen
Met bijzend haar, in 't kwaad verstaald,
Al woedend' oogen rollen.
En wijl nu die doorstekte snuit
Zijn moorderij ging plegen,
Ik sprak ter plaats zijn vonnis uit:
Zijn doodsuur was geslegen!

Als hij zijn misdaad had volbracht
En poez'lig af kwam leken,
Om rondom ons, zooals hij placht,
Onz' spijtigheid te breken
Zoo nam 'k hem in mijn armen op,
- Want 'k zag hem toch zoo geren -
En 'k streelde hem op zijn dikken kop;
O! 't zou mij toch zoo deren,
Maar toch... het moest ten einde gaan,
Hoezeer het mij ook smertte;
Hij had te vele kwaad gedaan,
Het kon niet over 't herte.
Wijl hij nu bokte, streelde en spon
Voelde ik mijn tranen leken
En ging - ik weet niet hoe ik 't kon -
Hem in een bale steken.
Dan trok ik naar de plaats der straf
En gooide hem in het water.
Hoe plompte hij in dat kille graf,
Mijn arme lieve kater!
Het schuimde wat en... 't was gedaan.
Eilaas! Ik greep mijn klakke;
Ik veeg mijn oogen nat van traân
En 'k huilde lijk een brakke!

Nu moet er nog een droef door. Droef in 't Westvlaamsch beteekent m é c h a n t . Zoo verraad ik mij wel maar, zooals de Westvlamingen zeggen: da 'k!

Een eigenaardig vrouwmensch speelt de hoofdrol in het stukske en de verhandelde stoffe is historie, of daaromtrent.

Wieten gaat dood

Zij zat daar, al drie nachten lang
Met lekend' oogen, herteprang,
Bij Wietens bed te waken.
Geen moeder, bij haar kind in nood,

Aan 't worst'len met den wreeden dood
Kan dieper leed gesmaken.
Daar zat zij, biddend in den hoek
In 't groote, dikke kerkeboek
Met bleekvergulde randen
En op een blokske nevens haar,
Een raap deed dienst van kandelaar,
Waarop twee keersen brandden.
Maar spijts heur bidden en heur traân,
Komt Wietens ure toch te slaan.
O! hoort hem smertelijk kreunen.
Zij staakt met haast haar Litanie'n
Ze valt bij Wieten op de knie'n,
Om hem te ondersteunen
En spreekt: lief Wietje, gaat 't je niet?
Och, ventje, 'k heb zoo veel verdriet
Dat gij niet wilt genezen;
'k Heb alle middels uitgezocht;
'k Heb al gedaan wat ik vermocht
En toch zoo veel gelezen.
Gij ligt daar nu zoo af en moê,
Met alle twee uw oogskes toe;
Och! Wietje, doe z'eens open;
Kom nog, gelijk gij vroeger deedt
Aleer gij ziek waart en zoo leedt.
Hier op mijn schoot gekropen.
Kom, schud toch weêr uw krullebol
En vlieg gelijk een peerd op hol,
Door velden en door weiden.
Kom mij uw vriend'lijk snoetje bie'n
Wijl dat uw oogskens zeemend zien
En laat ons toch niet scheiden,
Maar Wieten beefde door zijn lijf;
Hij opende half een oogeschijf,
Waaruit een traantje vloeide
En sloeg op haar een blik, zóó groot,
Waarin, door nevels van den dood,

Een fleem van liefde gloeide.
Dan nam z'een grooten suikerklont
Met brood; ze maalde 't in den mond
En sprak, geschud door snikken:
Och! Wietje, recht nog ééns den kop
En eet dit zoete momken op,
't Verlost u van uw hikken.
Maar Wieten gunde haar nog één blik;
Hij gaf een korten, diepen snik
En rilde op al zijn leden;
Hij rolde van zijn kussen af
En bleef dan liggen, stijf en straf,
O! wee toch, overleden.
Er klonk een gil van smerte groot:
Och! Heere toch... de -n hond is dood!
Daar stond ze nu te beven
En kreunde door heur tranen: och!
Och! Wieten, Wieten, Wietje toch
'k 'n zal 't niet overleven!

Deze staaltjes volstaan, meen ik, om een gedacht te geven van mijn fruste talent dier tijden. Deze eenvoudige, bijna kinderlijke gedichtjes waren nochtans - buiten mijn wete - het begin mijner letterkundige loopbaan, doch het bleef voor eenige jaren nog onbewust een enkel inzetje; slechts later zou den vooruitstoot tot de bewustheid en de daad komen.

In 't land van de blinden is Eenooge koning. Zoo was het mij gesteld in ons gebuurte, dat verwijderd lag van intellectueele middens, langs bijna ongebruikelijke wegen, als verlaten tusschen wilde hagen en hooge boomen. Hoe verachterd de omgevende menschen dien tijde er nog waren zal het volgende historisch anecdotje leeren.

Er was sprake een tramlijn te leggen, die Hooglede met Roeselare zou verbinden en dat nieuws verwekte veel herrie, want, ziet ge: een tramlijn leggen langs een steenweg! En peist eens, wat gewordt er dan van de peerden, die langs dien

weg trekken! Ongelukken op ongelukken! En wat een stof zal die t r a m a x i m e niet opheffen en al die vuiligheid in weiden en vruchten jagen! Koeien doen hoesten! Plagen onder de beesten! En waarom dien tram? Voor 't plezier van een handsvol plaatsheeren, ja. En wie zal het schaap zijn? De boer! De boer zal 't betalen, of de -n duivel zal hem halen!

D'r moest geen tram komen. D'r mocht geen tram komen. D'r zon geen tram komen. Rap de handen uit de mouwen getrokken en een stake voor dien vervloekten tram geplant...

Op een namiddag viel er bij ons een man toe, drager van een verzoekschrift, reeds met veel handteekeningen bezet. Die petitie was gericht tot het gemeentebestuur om te protesteeren tegen het aanleggen van voornoemde tramverbinding met Roeselare en om de schorsing van het projekt te eischen in naam van alle weldenkende boeren van de gemeente, die niets dan miserie en rampen voorzagen uit die schadelijke en nuttelooze nieuwigheid, enkel nuttig voor drie heeren en half.

Die vent vertrok t'onzend met eene handteekening te meer. Wij hadden er toch fraai veel leute meê en wenschten den tram hoe eer hoe liever, maar vader wilde zijn nek niet beladen met den wrok der buren en daarom had hij ook zijn klauw bij de andere gezet.

De petitiedrager vertrok haastig, want dien dag moest hij nog een paar straten doorloopen al den kant van Staden en d'r zat donder in de lucht, zoodat het nog wel kon leelijk doen voor den avond. En ja, 't spookte; hij werd door een slagregen verrast en tegen dat hij het eerste 't gereedste huis bereikte, was hij klakkenat tot op het vel. Gelijk een waterhond viel hij toe op het hof van de familie Desimpel-Doom, kroop er bijna in de stove en als hij wat ingedroogd was, haalde hij de petitie te voorschijn. Lacy! geheel het stuk was lijk een schoteldoek geworden.

- God van den hoogen hemel! weekloeg hij.
- Dat gaat er zoo zindlijk niet zeker, middelde de boer,

leg het papier wat onder de stove; 't kan er droogen binst dat ge een schelleken hespe eet.

- Van geen refuus, lekkebaarde de vent.

In een aai en een draai zat hij aan de tafel en muffelde, hij krospte een schelle hespe bin', at er nog eene omdat ze goed was en een derde omdat ze stif goed was; dan - buikske wel gevuld, hertje begeert de rust - ging hij weerom broeden in den heerdhoek en smoorde lijk een Turk, al klappend met den boer van den tram-te-wege en nog van andera vervloekte nieuwigheden.

De boer, die jager was, had een prachtigen hond, die binst den maaltijd van den petitiedrager nu en dan een velleke van de hespe afgeschooid en opgepeuzeld had; nu lag hij, in een bolleke gekruld onder de stove.

- Maar wat duivel knabbelt mijn hond daar op? vroeg de boer opeens.

De petitiedrager liet zijn blikken nogal onverschillig tot onder de stove glijden, maar plots stoof hij recht met de armen op, als in bede om erbarming.

- Non de djieters! vloekte hij, die luisduivel eet mijn p a m p i e r e n op!

- 'k Heb ze later vinden liggen nevens den slijpsteenblok, vertelde de boer naderhand, maar z'hadden een ferme schei kundige gedaanteverandering ondergaan.

En de -n tram kwam er ook...

Zoo waren de landsche menschen nog dien tijde. Dit beteekent niet, dat ze onnoozelaars waren, volstrekt niet. Men meet tusschen die menschen gewonnen en opgegroeid zijn, om hun gezond verstand en hun fijnesse te kennen en te gronden. Later, als ik van te lande midden der dorpsplaats verplant werd, heb ik dikwijls verstomd geweest bij de oordeelvellingen der plaatsheeren. Die heeren hebben het volstrekt kwalijk op met het landelijke volk; ze beoordeelen die menschen naar het uiterlijke en zien niets van het innerlijke; ze schatten ze naar hun bloodheid, hun onbeholpenheid van taal, hun ondervindingloosheid van hetgeen buiten hun wereldje is; ze kleineeren en begekken ze voor eén

oordje 't voer. Hoe dikwijls heb ik dergelijke kleinachting ten nadeele van landslieden zwijgend, doch schouderophalend afgeluisterd, wijl ik dacht: mijnheer de -n groote -n onnoozelaar, ge doet zoo dom en zoo dunne; die menschen welke gij zoo misprijst - want misprijzen is 't - zouden u, groote parlasanter, met al uwe hooge wapens, verkoopen en leveren, zonder dat ge'r iets van weet.

En zoo is 't!

Ja, ja, nu kende ik beter - dieper - de menschen mijner omgeving, dan toen ik nog als nuchter puidje thuis bleef van uit het klein seminarie. Nu zou het gedoe dier werkvrouw, die nevens mij loof trok, mij geen sneê in de ziel meer toe gebracht hebben; nu herdacht ik dikwijls den raad mij door moeder gegeven tijdens mijn jeugd: heb altijd voort een goed gedacht van de menschen en peis dat er toch zoo machtig veel schoone zielen zijn; peis ook, dat deze die bezwijken, kunnen opstaan en groot worden. Ge moet zóó veel medelijden hebben met alle menschen. Later zult ge dit beter verstaan, naarmate gij ouder wordt.

Of ik het beter verstond! Ik was geen jongen meer; 'k was bijna geen jonkheid meer; 'k was in de mannelijke jaren; 'k had gezien en geoordeeld en 'k verschoot niet meer in een klein gerucht, noch veroordeelde niet meer. Zou ik wel! 'k Was de dertig voorbij ja, 'k had veel gehoord, veel gezien, veel onthouden, maar bovenal: 'k had veel ondervonden. Aan mij zelf wist ik nu, wat een ellendig schepsel de mensch is en ik verstond grondelijk het volksrijmeke, dat moeder zoo dikwijls aanhaalde:

> Niemand mag zich ooit beroemen,
> Al stond zijn hof vol schoone bloemen
> Want op één nacht, door mist of rijm,
> Kun' al die bloemen verwelkerd zijn.

Zoo lang duurt het: één dag; één nacht; een uur; een stond en helaas! de beste mensch kan falen. 'k Had het zoo dikwijls reeds geweten rondom mij en 'k had ook zelf zoo me-

nigmaal moeten strijden en vechten, om in den draaikolk niet meêgeduiveld te worden met lijf en ziel. Sedert lang reeds viel ik niet meer uit tegen wie ook: ik had medelijden met de menschen en hebbe, om welke misslagen ook, nooit iemand oog, of hand of woord geweigerd, maar wat ik doorgaans bestatigde was het volgende: dat de heilige beestjes, die het meest om anderen verontweerdigid liepen, geen spuig waters beter waren dan dezen welke ze afbraken, als ze maar niet slechter waren door hun schijnheilige verontweerdiging.

Wie zou 't geweld en 't gevaar der jonge jaren loochenen? En wie zou er kroonhalzend, kroppend, aantijgen en misprijzend de krankheden in anderen en hun misslagen aanwijzen? Stille een beetje, Baai! Hij, die onschuldig is, werpe den eersten steen, zei onze Verlosser.

De ondervinding leerde mij, geen menschen te betrouwen, die beschuldigend den vinger naar anderen uitsteken en veel fluisteren, dit zijn bedriegers die hun eigene vuiligheid met achterklap en gruwel! met lastertaal, op de rekening van anderen, trachten te dekken.

Een mijner vrienden dier tijden, een voortreffelijke jongen, zei mij eens: maar, Ward, wij die ons trachten recht te houden en er, diep in ons, preusch meê zijn, worden nochtans door een groote hoeveelheid menschen rondom ons voor onnoozelaars aanzien.

- Zeker, gaf ik toe, en van hun standpunt af, zijn we dat ook, maar onze eigene getuigenis ketst gemakkelijk den smeet af.

- 't Akkoord, beaamde hij, we laten er ons niet aan gelegen, maar we moeten toch toegeven, dat een groot getal, om niet te zeggen het grootste, lustig met stroom meêvaart en dïer genot bij 't spelevaren, ons, die tegen stroom opvaren, den last te zwaarder maakt. Z'hebben toch genot, zeg wat ge wilt. Ze leven! Ze leven! Ze zijn bloeikes!

- Zijn ze gerust? vroeg ik.

- Men zou het toch zweren, zei hij, maar schijn bedriegt...

Neen, ze zijn niet gerust; veel te veel bekenden 't mij. Dus: ze zijn ver van gelukkig.

God dank! ik heb veel - zeer veel - verwelkte zielen zien herbloeien...

* * *

Als ik vooraan in de dertig jaar was werd mijn levensrust bitterlijk geschokt door eene voor mij gruwelijke gebeurtenis: een mijner vrienden, een jongen van zeer goeden huize, die een dorp van niet ver af bewoonde, stierf subiet. Ik werd seffens verwittigd en was er onzeggelijk door verslagen. 't Was nog maar korten tijd geleden dat ik bij hem was; hij had mij bekend, dat hij precies een gruwelijke strijd doorstond en in angst zwom; mij zijn miserie toevertrouwend, verzocht hij van mij raad en zedelijke steune. Dit alles bezorgde ik hem geerne en tot mijn groote vreugde bestatigde ik, dat hij zoetjes-aan scheen herop te fleuren.

Aan zijne volkomene overwinning in de krisis die hij door-leefde, twijfelde ik niet, want hij was een kranige jongen, vol deugd en zedelijke kracht. Dat wist ik zeker.

En daar kwamen ze mij melden, dat hij subiet stierf!...

Ja, hij was dood, subiet dood! Gruwelijk gestorven!...

Vele dagen en weken nadien, droeg ik nog de gevolgen van den mij toegebracht en slag en was er té veel meê bezig. Ik voelde, dat het dom was in bezwaardheid te leven om een gebeurtenis van dewelke ik geen de minste drage had; 'k zou dus die nuttelooze, schadelijke bezwaardheid rad afschudden en mij verknippen.

Dit was niet een lam voornemen, maar een sterk besluit. Onmiddellijk bewrocht ik mij en reeds voelde ik de overwinning naderen, als er ons eene ijselkheid meêgedeeld werd: het brandde bij S. en de vrouw is in de vlammen omgekomen.

Met anderen ging ik naar het ongelukshuis en we bleven er als aan den grond genageld van ontzetting; bij den heerd lag de vrouwe verkoold en een harer beenen, tegen den knie afgebrand, lag nevens haar, als een door vlammen gelikte en verkoolde stok.

't Was gruwelijk!

En ik was zoo dikwijls in dat huis geweest en 'k had er zoo menig hertelijk koutje gedaan met die vrouw, die zoo smakelijk kon klappen en dewelke ik oprecht genegen was om haren eenvoud.

Daar lag ze nu, zwart en afzichtelijk, plots door de heerdvlammen gegrepen, mogelijks binst een dutje, of al eten bereidend, dood en geoordeeld.

Ik keerde naar huis terug en reeds onderwege voelde ik een nieuwe bestorming; het gedacht aan de subiete dood van mijn vriend en het ijselijk vizioen dier opgebrande vrouw, vlogen mij samen te keere, niet enkel dit, want nu voegde zich als van 's zelfs er bij, de herdenking aan den vermoorden trimard in het ziptje bij 't Gotelaerebosch. Dit waren als drie spoken die rond mij dansten en bleven dansen, want den volgenden nacht dansten ze rond mijn bed en 's morgens dansten ze meê de trappen af. 't Was onuitstaanbaar.

Ik had genoeg- ondervonden, reeds toen ik vooraan in de twintig was, wat belemmering, bekommernis en bezwaardheid op de ziel vermogen; ik had ook ondervonden hoe de zedelijke mensch de durende vrijheid en blijheid noodig heeft om meester te blijven van den anderen mensch, d.i. van de beeste. Ik had het zoo goed begrepen, dat ik deze versche inzakking seffens, niet een krisis, maar een bekoring noemde en ze metterdaad als dusdanig kranig bestreed. ik wilde vrij zijn, vrij meester.

Het ging alleen niet, noch in een dag, wel neen. Het ging niet zonder strijd, noch zonder lijden, maar het moest gaan en 't ging: 'k werd vrij en de geest was boven.

Rond dien tijd zou er een landsch gedoentje te koop komen en ik spekuleerde er op tegen later, omdat ik volstrekt geen lust voelde ooit op de dorpsplaats te gaan wonen. Ik zocht dus mijn jongsten broer op en vroeg hem rad af, of hij nog trouwgoest had.

- Voor geen sou, antwoordde hij.

Ik sprak hem van het nestje dat te koop zou komen en dat viel hem in.

- Veel liever daar, dan op de plaats, midden een bende

onbenullige grootmakers, die met ons, boeren, den zot houden en peizen, dat ze Piet boven Jan zijn, zei hij.

Echter eenige dagen later, bekende hij mij, dat hij toch, als er geen te lang uitstel kwam, voor eigene rekening het hof hadde willen bezeilen.

We hielden dus aan dit plan, als er mij op het onverwachts, door het afsterven van den gemeentesecretaris, een nieuwe levensrichting werd aangewezen.

Korts na dit overlijden, werd de gemeenteontvanger benoemd tot secretaris en stond het postje van ontvanger open. Ik stelde - met nog anderen - mijn kandidatuur en werd gekozen: 'k was gemeenteontvanger.

Dat was nu als gemaakt gekocht voor mijn broêr. Bijna onmiddellijk nam ik inlichtingen met betrek op het te koope gedoentje, maar tot mijn groote teleurstelling, zou de verkoop mogelijks nog voor jaren uitgesteld worden. We zouden naar wat anders moeten uitzien.

'k Was dan zes en dertiger, gezonder dan ooit in mijn leven en vol van blijde vooruitzichten. Zoo lang wij op het hof samen bleven, zou ik voort boer spelen; dat kon goed samengaan met mijn nieuw ambt, maar broêr verbrodde dat spel.

- Ga met vader en moeder ergens in een net huis en laat mij het hof over, knees hij.

Eens dat hij plaagde, werd ik ongeduldig en vroeg hem: hebt ge een boerinne vast?

Hij was onthutst, trappelde wat en keek mij vernesteld aan.

- Helpt er mij eene vinden, zei hij.

Lachend gaf ik hem mijn woord.

'k Had dan, o.m. een vriend, zooals ik er een aan alle jonkheden zou wenschen, de eerlijkheid en deftigheid in persoon; nooit heeft een beschaduwing mijn eerbied, achting en genegenheid voor hem kunnen verminderen, want de oorzaak van beschaduwing kwam er nooit. Ik ging vertrouwelijker met hem om dan met een broêr, ook was hij wel de eerste aan wien ik dacht, om, samen met ons, onze betrach-

tingen te bewerkstelligen. Ik bolde recht naar stake en deelde hem onze vooruitzichten meê en ook de besluiten welke wij met vader en moeder gezamenlijk namen zonder achterhouding.

- Een toekomende boerin helpen zoeken? loech hij.

Ik knikte.

- 'k Weet er eene, zei hij, we gaan d'r zondag naartoe. Ga' je meê?
- Waar is 't? vroeg ik.
- Bij mijn familie.
- Bon.

We gingen er den volgenden zondag werkelijk op los en die -n eerste -n uitstap 'n vergeet ik nooit. 't Was opeen prachtigen namiddag, midden eene omgeving van rijke gewassen dat wij het vreemd hof naderden.

- Daar is 't, zi, zei de vriend; het hof aanwijzend.
- Djou! vloekte mijn broêr, is dat dom! 'k Heb buikpijn.

We proestten het uit en bleven eenige oogenblikken staan bij de hooge weidehaag.

- 't Passeert, zei broêr, gauw!

We 'n hadden geen tien stappen gesteld, of daar viel hij weêrom stil.

- E, djou de djou! die vernonsche buikpijn! kloeg hij, staat ne keer een beetje.

Ik loech dat ik er mijn buik om vasthield en wees hem nu ook het hof aan.

- La la, zei ik, geen tranteling meer, de medecijne is daar.

Hij rammelde nog wat van buikpijne maar ging eindelijk meê. Bij de poorte gekomen kloeg hij alweer van steekten in den buik, maar, onze lachjeukte bedwingend, stapten wij hof en huis in en werden gulhertig ontvangen, zooals Vlaamsche boeren dat doen.

De dochter was niet thuis, maar kwam wat later in van vespers en Congregatie. We bleven er lang gezeten en als we vertrokken, wisten die menschen eigenlijk waarom wij er gingen, maar gaven geen bescheid; de dochter nochtans

deed ons uitgeleide en noodigde mijn broeder op een vernieuwd bezoek uit tegen den volgenden zondag.

't Was drie ure in den morgen, als hij uit de vergaring van den oudejongmansclub thuis kwam; ik stond hem af te wachten bij mijn kamerdeur.

- Hewé, hoe voelt ge u? vroeg ik.

- Ik ga er niet meer, zei hij.

Den volgenden zondag porde ik hem er toch naartoe en als hij in de kleine uurtjes terug kwam, klopte hij aan en opende mijn kamerdeur.

- Alles goed, zei hij, we trouwen in 't korte.

Op dit oogenblik luidde de endeklok van zijn prettig vrijgezelleven.

Nu moesten wij, vader, moeder, en ik voor een nestje zorgen en vonden een net huizeke buiten den eigenlijken dorpskom.

Eenige weken later was broêre baas op het hof en zaten wij in ons stil, maar aangenaam gedoentje bij de Plaats.

Als we nu eenige weken in ons huizeke waren, sprak vader mij eens in 't geniep aan, wijl ik in het hoveke wrocht.

- Zal het u nooit spijten hier later alleen te zijn? vroeg hij.

Ik snakte mij verrast op en keek hem strak aan, zonder te antwoorden.

- Ge 'n moogt het om ons niet laten, hield hij aan.

- Waarom pakt ge nu zoo verraadsch dit kapittel vast? vroeg ik.

- De -n onderpaster...

- Ha, de -n onderpaster! onderbrak ik, ha ja djuiste; hij zou zeker een panebroek willen verdienen met te makelen.

Vader ging lachend voort en ik trakelde in ons keukentje bij moeder, ontstak mijn pijpe en bleef er een beetje met haar klappen; ze was dan achteraan in de zeventig: een schoon oud wijveke. Z'had mij bij haar en dat was haar genoeg: ik wist het! Lang kon ze nooit zijn, zonder mij te hooren of te zien en zoo dikwijls betrapten mijne oogen haar, 't zij dat ze mij afloerde door het venster, of dat ze voorzichtig

langs den gevel van het huis sloop om mij aan 't werk te zien; dan ging ze stil, al zoet monkelend, het huis weer in, Vader kon ze best missen, maar mij niet. Als hij uitging, zei ze: God beware je, maar als ik uitging, zei ze: God beware je en seffens were, wee' je. Als er een van de twee moest uitgaan middelde ze: Guusten ga gij. Dan keek ze mij heimelijk aan en haar lippen nepen toe en gingen dan wijd open, zonder geluid te maken, maar het woordje b l i j f was, alhoewel niet uitgesproken, toch gebaard.

Ik zat haar met mijn blikken te bebroeden en te peizen op hetgeen vader mij even kwam meê te deelen.

- Moeder, zei ik, de -n onderpaster gaat met een vrouwmensch afkomen voor mij.

Ze verschoot, sloeg haar naaiwerk af en keek mij met bewelkte oogen aan.

- Met zijn vrouwvolk! gromde ze.

- Hij zal ze wel elders kwijt geraken, hee, moeder?

Ze loech dat ze kraaide; al haar verdriet was ineens weg: ze sloeg de handen op de knieën dat het kletste: ja hij, ja hij! jubelde ze, hij mag ze elders verkoopen.

Z'had oogen lijk sterren, seffens; nu waren die oogen diepten; al de liefde van haar moederlijk hert stroomde er uit, door mijne oogen, in mijn hert, dat overliep.

- Een andere zal er blijde om zijn, kon ik nog zeggen.

'k Ging terug in den hof, dook mij achter het groen en liet mijn tranen springen...

Neen, 't was geen sacrifitie dat ik bracht...

Als ik aan het werk viel, had ik aan mij zelf vast mijn woord verpand: zoo lang moeder leeft blijf ik bij haar en komt er geen andere meesteres in mijn huis.

De -n onderpastoor kwam binst die week en ving bij mij zijn bonimentje aan, doch ik weerhield hem met zijn eerste woorden.

- Mijnheere de -n onderpaster, steigerde ik, zeg mij niet van welke dochter er sprake is; weet ik het niet, dan zal ik het niet uitklinken: ik blijf jongman.

Hij keek mij aardig aan.

- Gist ge misschien wie het geldt? vroeg hij.

- Al ware ze de schoonste van de wereld en met goud beslagen, 't is mij eender, zei ik.

- Als 't alzoo is... besloot hij.

Hij vertrok gauw en 'k deê hem uitgeleide. Eer hij afscheid nam, hield hij mij gesloten.

- Moest ge van gedacht veranderen... haperde hij.

- Mijn gedacht staat vast als een kerkemuur; 'k heb nagedacht en besloten, zei ik...

Kijkt, we waren wij daar gelukkig in ons nieuw nestje; we kwamen bijzonder goed overeen met onze buren, kregen veel bezoek en leefden in genot. Vader, een zeventiger - moeder was zeven jaar ouder - was nog als een jonkheid; hij ging recht als een keerske, was rap en flink en flikkerbeende nog geerne uit. Zoolang wij boerden, was hij de bijstaande voogd geweest van alwie in 't geboerte miseries tegenkwam in peerden- of koeienstal en 't was hem nooit te veel gevraagd, al had de -n ouderdom toch wat uit zijn handen gesleten die felle greep vereischt b.v.b. om een slecht kalverbed in orde te brengen, of om een kalf, dat zich verkeerd aanbiedt, in den moederlijken schoot op zijn plooi te krijgen.

Nu wij uit het geboerte waren, lieten de gewezene buren toch niet na in moeilijke gevallen zijn hulp te vragen; niet enkel voor dieren maar even voor menschen kwamen ze hem halen, want als geneeskundige stond hij bekend wijd en breed en dit terecht; hij had immers veel gevallen diep gestudeerd in vakboeken, had een menigte wetenschappelijke recepten aangeteekend - de Duitschers stolen ze uit mijn brandkast in '14 - en, de ondervinding helpend, had hij zijn preuven gedaan en soms wonderlijke uitslagen bekomen. Het ging zoo ver, dat in bijzondere gevallen, hoogstaande families, zelfs uit de stad, niet de hulp van een geneesheer, maar deze van vader inriepen. Voor al zijn zorg en moeite en dit noch van arm, noch van rijk, 'n aanveerdde hij een centieme loon.

De oude buren en veel erbij dus, vonden hem algauw in

zijn nieuwen thuis en 't ging er weerom, zelfs 's nachts, bij zoover, dat het ons dikwijls tegen ging.

- Vader, ge zijt hier gekomen om te rusten, zei ik hem eens, een beetje vinnig.

- Laat maar, stilde hij, op weemoedigen toon, het zal gauw gedaan zijn met mij.

Ik keek hem verstomd aan.

- Ge zult het zien, zei hij voortgaande.

Ik stond hem verbluft na te zien, dien groenen ouden man, frisch als een jonkheid, zoo slak en zoo korrekt. En hij sprak van uit en gedaan!

Weken en weken, maanden gingen voorbij en vader bleef althans in mijne oogen, wat hij altijd was: een kloeke, frissche man.

- Vader wordt mager, zei moeder mij eens.

Waarachtig 't was zoo. Nog nooit had ik er op gelet, maar nu, met die opmerking van moeder, zag ik duidelijk: vader magerde af.

Ik en moeder werden ongerust; nu we voorteekens zagen, hielden wij hem in 't oog en besloten, dat er iets aan zijn leven knaagde. D'r moest gezorgd worden.

- Spreek gij hem eens in 't stille, zei moeder.

Dien dag nog, met hem alleen zijnde, zei ik hem: vader, ge schijnt mij niet goed.

- 'k Ben slecht, gaf hij seffens toe, maar niemand zal mij helpen. 'k Weet niet wat ik bekwel en als ik het niet weet zal het wel niemand weten.

- Ge moet een geneesheer raadplegen, vader.

- Ja toch, 't betaamt, al ware 't enkel voor de toogplooie.

De doktoor kwam er, vond nog geen zwarigheid in vaders toestand, maar schudde den kop als voor een raadsel.

- We zullen zien, zei hij.

We zagen inderdaad, doch enkel dit: vaders toestand verslechtte alle dagen bijderoog; hij ging niet meer uit en bleef algauw op zijn kamer. Mijn zuster, die bij broêr, den pastoor van Nieuwpoort was, kwam naar huis om vader te helpen oppassen en wij hadden het niet wit; vele nachten moes-

ten wij hem drie-vier maal verbedden en verzorgen. Het was ons, noch den doktoor - dien wij levenslang dankbaar blijven - nooit te veel en vader ook was ons zoo dankbaar.

Te midden dier bekommernissen en zorgen, stierf onze nicht, die op de dorpsplaats woonde en per testamente vermaakte zij mij het huis dat ze bewoonde. Dit huis moest groote veranderingen en herstelwerken ondergaan en die werken werden seffens ingezet en spoedig voltrokken. Het nieuwe nest was gereed.

Eilaas! vader was in de laatste periode van zijn ziekte; per rijtuig werd hij naar het nieuw gedoente gevoerd en wij, ik en moeder, trakelden weemoedig achter.

We woonden op de dorpplaats, van dewelke ik altijd zoo een afkeer had!

Dorpsleven

't **Z**OU er stuiven in Hooglede met de parochiepolitieke W'hadden dan een burgemeester die onder alle oogpunten man op zijn plaats was. In geheel Vlaanderen was er geen bekwamer, geen katholieker, noch geen eerlijker, ongelukkiglijk was hij, door hetgeen men parochiepolitieke noemt, in den gemeenteraad gekomen, werd burgemeester en volgde in dit ambt een even onvergelijkelijken burgemeester op: vandaar groote veete, want die twee heeren waren nauw verwant. Door de omstandigheden waren wij, alhoewel altijd gehecht aan de familie van den in dienst zijnden burgemeester, toch inniger bevriend met een zijner tegenstrevers, die nu even politieke miek. Die tegenstrever was de schoonbroêr van den gewezen burgemeester en zou wraak nemen over het affront dezen aangedaan. Hij was een groote volksvriend, die als vrijgezel op het dorp rentenierde en nog al breed en vrijgevig met de menschen omsprong. Hij had reeds sedert een paar jaar zijn kandidature bewrocht en stond er goed op: de strijd zou hard zijn tegen onzacht.

't Zou ook echte parochiepolitieke zijn, waaruit nooit iets goeds komt, omdat dergelijke strijd niet uit princiep of plicht maar uit minderweerdige, kleingeestige, kleinmenschelijke, of venijnige beweegredens ontstaat.

Vader zaliger, alhoewel op den rand van het graf, was nog in dat politiek boeltje gedraaid en ik moest soms bij zijn ligzetel gaan zitten en hem alles vertellen wat er gekonkelfoezeld werd in beider politieke kampen. Hij, evenals wij, was meer met de tegenstrevers dan met de bestuurders, doch ik bestatigde, dat, hoe meer de verkiezing naderde, hoe meer hij toch zijn hert naar den burgemeester liet overgaan.

- Och Heere toch! zuchtte hij eens, we waren altijd zoo bevriend met die familie. 't Is zoo jammer wat er hier gebeurt. W'hadden zoo een goeden man aan 't hoofd van de gemeente.

- Zeker, vader, antwoordde ik, een betere komt er nooit. Ik zelf moet van mijn hert een steen maken; ik ken immers

zijn weerde; 'k spring er nu zoo lang meê om en alle dage voel ik mijn eerbied voor hem rijzen.

Dienzelfden dag kwam de burgemeester om ons zijne herkiezing aan te bevelen en meteen ook om vader te bezoeken. Ik bleef in de eetzaal en vader, met den burgemeester waren in de keuken. De scheideur was open en ik hoorde vader precies de woorden herhalen welke ik dien dag tot lof van den burgemeester gesproken had.

- Zoo denkt Edward over u en ik ook, zei hij.

- Dat pakt mij, Gusten, en ik bedank u, besloot de burgemeester.

- En ik wensch u de zegepraal, voegde vader er aan toe.

De burgemeester verliet diep aangedaan ons huis.

Ik leed om alles wat er gebeurde, doch sprak er met niemand van, want, hoezeer ik den burgemeester achtte, rees mijn genegenheid voor den tegenstrever in gevoel hooger; overigens kon ik nooit vergeten, dat ik door eenige zijner vrienden venijnig en onverdiend aangevallen werd.

De kiezing was er en de lijst van den tegenstrever ging er op haar geheel door...

Vader beleefde nog den uitval van de verkiezingen, maar het einde naderde. Korten tijd nadien vond ik hem eens zoo goed als stervend; hij was reeds sedert eenige dagen berecht, doch ik vroeg hem toch, of hij den priester nog begeerde te zien.

- Ik ben in alles gerust; 'k heb al mijn kwaad voor Gods voeten neêrgelegd, zei hij.

- En nu alles zooals het God wil, hee, vader?

- Och! ja, zuchtte hij, maar als 't kan, zou ik toch geerne nog een beetje leven.

Hij hield het nog uit tot den volgenden dag. Ik had mijn zuster afgelost bij zijn bed en plots zag ik, dat het einde van den doodstrijd naderde; ik riep mijn zuster terug; vader keek ons nog eens aan en rochelde een woord uit. Ik boog mij over het bed en nogmaals rochelde hij dat één woord uit, dat ik nu verstond: vrede!...

Vader was begraven en 't was zoo ijl in mijn huis; moeder,

die door verscheidene kleine beroerten het klaar spreekvermogen voor een groot gedeelte verloor, zat nu al veel zwijgend en ingekeerd, als te lezen in haar ziel. 't Gebeurde nu dikwijls, dat ik haar, alhoewel met belemmerde tong, toch voor ons duidelijk, één woord hoorde radbraken: vader!

Ik beurde haar op en na eene maand kwam de blijheid, haar eigen, eindelijk weêr boven, doch het was maar een melancholische blijmoedigheid meer. Dikwijls, als ik nevens haar gezeten, kluchten vertelde en haar werkelijk in goede luim bracht, smeekte ze: believe 't u, doe mij niet meer lachen, het doet mij pijn aan. En dan voegde ze er meermaals aan toe: oud zijn is zoo droevig!

Ik mocht onder den invloed niet komen van dien weemoed die nu heerschte in mijn huis, neen, dat mocht, noon wilde ik. Ik zag uit naar redding en vond die in het werk.

Van dien tijd af begon mijn medewerking aan Biekorf. Twee tot drie jaar leverde ik bijdragen en handteekende ze met een verschgevonden pennenaam: Warden Oom.

D'r werd destijds veel gezocht achter den eigenlijken schrijver van die fruste bijdragen, doch het duurde twee volle jaren, vooraleer Warden Oom ontdekt werd.

Ik heb altijd gepeisd, dat mijn broeder Jules, alsdan pastoor van de Walburga te Veurne, het geheim ontsluierde en mijn ware naam bekend miek aan E.H. Dequidt.

Hier volgen eenige dier bijdragen, die alhoewel zonder letterkundige weerde, toch door velen gesmaakt werden.

Wind

I.
Lente- en Zomerwind

Wie toch kent de lieve zuchten,
't Fees'len van het windje niet,
Als het, 's morgens, uit de luchten
Door de groenend' akkers schiet.

't Is als 't lisp'len van een moeder,
Die haar eerstgeboornen kust
En hem drukkend, immer toeder
Aan haar hert, zijn schreien sust.

't Is als 't zoet gesmeek, gedreven
Diep in 't herte van de maagd
Door den jong'ling, die al beven,
Al haar reine liefde vraagt.

't Is als 't prevelen der bede
Uit een rooden kindermond,
Biddende met moeder mede
In den stillen avondstond.

't Is lijk 't heffen en het hijgen
Uit een ziele, die verrukt,
Tot den Heer wil opwaarts stijgen
En door 't vleesch wordt neêrgedrukt.

Hei! in lente en zomerdagen,
Wat 'n zegt het windje al niet,
Als het fezelt, of al jagen
Door de groene akkers schiet!

II.
Herfst- en Winterwind

Als de gele doode blâren
Went'lend van de boomen varen
In een grauwe lucht,
Als de zwaargetakte spillen
Op de naakte boomen rillen
Met een schor gerucht,

O! dan komt de wind, al klagen,
Door de bloote velden jagen
Als gesteen van schrik.
't Is als 't jamm'ren van een herte
Dat gebroken door de smerte,
Losbreekt in gesnik.

't Is als 't huilen van een weeze,
Die verlaten en vol vreeze,
Nergens liefde vindt.
't Is als 't kermen van een vrouwe
Die daar blikt in diepe rouwe
Op haar doode kind.

't Is als stuipgesnik, gerezen
Uit een bloedend hert, misprezen
Door een onverlaat.
't Is als d'hopelooze klachte
Van een ziel, die God verachtte
En voor 't oordeel staat.

In de koude winterdagen
Met hun sneeuw en hagelvlagen
En hun grauwe lucht,
Ach! wat zegt de wind al varen,
Door de gele, doode blâren,!
Wijl hij steent en zucht!

III.
Stormen

Als de wind, met reuzensprongen,
Door de ruimte vlucht en raast
En uit wijdgerokken longen
Moorelt, huilt en storme blaast,

Als hij timmert op de wolken,
Als hij tuim'lend nederschiet,
O! wie zal den zin vertolken
Van zijn woedend oorlogslied?

't Is of hemel aarde raakte
Met een doodelijken duw
En of heel de wereld kraakte
Met een reuteling van gruw.

't Is of kwade, uit-d'hel-gespogen
Duivelsbenden, in gehuil,
Jaagden op een ziel, ontvlogen
Uit den zwarten hellekuil.

't Is als 't schroomlijk uitbazuinen
Boven aarde en zeegeklots:
Dooden op! rijst uit uw puinen
En verschijnt voor 't oordeel Gods!

Als de wind op zwarte wolken
Beukt en tuim'lend nederschiet,
O! wie zal den zin vertolken
Van zijn woedend oorlogslied!

Heimwee

Ten oosten rees het avondgrauw,
De zonne gleed door 's hemelsblauw
In sussend lichtgewemel
En rooden gloed.
Ik zag ze dalen en het scheen
M'alsof ze stervende verdween
En zonk voor goed.

Een merel zong zoo wonderschoon
In 't donker van een wilgenkroon,
Al door den stillen avend,
Die langzaam viel.
Waarom, bij 't hooren van zijn lied,
en voelde ik toch die blijheid niet,
Zoo dikwijls vroeger lavend
Mijn hert en ziel?

En trage, zoetjes, viel de nacht,
Met wond're klare sterrepracht
En met geheime zangen
Van zoelen wind.
Maar wat ontbrak er mij dan toch,
Dat ik er hunk'rend bleef, om nog,
Om meer nog, vol verlangen,
Gelijk een kind?

Wat is er, dat gij nu nog klaagt,
Mijn ziele, zeg, en méér nog vraagt
En niet en kunt genieten
Die heerlijkheid?
Geniet! De slechte wereld rust;
't Bejag naar winst en zonde sust.
Hoe kunt gij u verdrieten,
In d'eenzaamheid!

Aanschouw in zoete zielsgenot,
Den stempel met den naam van God,
Daar, aan des hemels tranzen,
Schud af den prang!
Geniet van maan en sterrenlach
En wacht: ginds kriekt een nieuwe dag
Met schitt'rend zonneglanzen
En voog'lenzang.

Aanbid den naam dien God zoo klaar
Geteekend heeft aan d'heem-len, dààr,
Uit fonk'lend' edelsteenen
Met eigen hand.
Gij klaagt en zucht en vraagt om meer!
Wees blij en loof en dank den Heer.
Men gaat toch niet al weenen
Naar 't vaderland.

Gij wilt alreeds, mijn arme ziel,
Wat nooit een mensch ten deele viel,
Hier, in dit harde leven:
Volmaakt genot.
Hei! wacht een stond, een enk'le stond
En wat g' in 't leven niet en vondt,
Dat zal de dood u geven:
Den vrede in God!

Voorjaarsnacht

Stilaan betrok het avondgrauw
Het zwaargetinte hemelsblauw
Der sterrenvout en vulde 't ruim,
Een drijfsmoor vloot, als lichte schuim,
Doorschijnend voor den hemeltrans
En brak den schitterenden glans
Der sterren, blinkend dof en mat
Als edelsteens in gas omvat.
Rond mij lag 't doomend, hijgend veld,
Door dauw en avondlucht gekeld,
Zoo vol van kleurenmengeling,
Nog bont in d'avondschemering,
En spreidde, door-en-door de lucht,
Een balsemgeur van jonge vrucht.
De dampen rezen uit den grond
En zweefden op de meerschen rond;

Zij woelden open, zonken neêr,
Als lakens, waar de wind in waait
En lichtjes z' op en neder zwaait.
Een harriewind blies over 't land;
Soms viel hij af als overmand
En stierf met langgerokken zucht;
Dan rolde hij plots weer door de lucht;
Hij zweepte rukkend over 't veld,
Met korte snakken, vol geweld,
Met mengeling van stemgeluid:
Gezucht, gehuil, gejank, gefluit,
Met klacht dat eer gefluister is
En aak'lig in de duisternis.
't Werd nacht: 'k zag nog ons hof, gebukt,
Als van den donk'ren neergedrukt,
Een massa, vormeloos, versmacht,
Nog zwarter dan de zwarte nacht
En door de vensterluiken blonk
Een straal, die mij zoo lokkend wonk,
Daar greep mij plots het schrikken aan,
Voor 't donker, wreed alleenestaan.
Een vreemde, onduidelijke smert
Mij woog, zoo loodzwaar op het hert
Alsof de lompe duisterheid
Mijn hert en ziel had overspreid.
Een hunkeringe greep mij aan
Naar vredig, innig samengaan,
Naar iets dat 't herte leven doet
Met liefde en licht in warmen gloed,
Nu scheurde opeens de wolkgordijn
En d'halve maan in bleeken schijn,
Bestrooide 't donker wolkenschof
Met tikkeling van zilverstof;
't Nam al rond mij zijn vormen aan
Van weif'lend, trillend licht omdaan.
De mane, met haar blijden lach,
Bezielde 't als bij tooverslag.

Ach! weêr betrok de neveling,
Den zilv'ren, blijden manesching,
Maar 't licht, hei! was in mij gedaald
En helder bleef mijn ziel bestraald,
Want Hij, die licht en duist'ren schikt,
Had op mijn ziele neêrgeblikt...
En meermaals in 't vervolg, 'k herdacht
Dien wilden, zwarten voorjaarsnacht.

't Laatste voer

Duchtig is het volk aan 't weren
Van de schooven, zwaargelaân,
Die ze kwamen af te scheren
En die reeds te rutt'len staan.
Piepend staat het voer te wiegen
Wijl de losser vorkt in 't strooi
En de schooven op doet vliegen
Met een slutschen, slakken gooi.
Statig rijst de schelf en trage
Legt de knaap de buitenrond
Van de wijde waterlage
Sleep en schietend naar den grond.
Wijl zijn blikken vragend loeren
Over 't bloote stoppelveld,
Hoe 't in 't ronde bij de boeren,
Met het schelven is gesteld,
Waar men wel het eerst zal vieren
Op de kosten van den boer
En zal pinten, tuiten, tieren
Op het allerlaatste voer:
‘Jongens! Wij gaan d'eerste kraaien!’
Roept de knaap de meissens toe:
‘Laat de schooven nu maar draaien
En rust morgen, zijt ge moê.’
‘Dat zal ook aan mij niet liegen’

Tiert de boever, ‘'t peil moet af”
En hij doet zijn peerden vliegen
Stukwaartsop, in vollen draf.
't Werk gaat met den staanden wagen
En de vorkers half gekleed,
Met den blooten arme vagen
Uit hun oogen 't lekend zweet,
Doch ze vorken en ze gooien,
Greitend, halve stuiken schier:
't Avond mogen z'immers fooien;
Op hen wacht het schuimend bier.
't Vrouwvolk is den Mei aan 't pinten,
Heel een spille, lijk een mast
En ze leggen bloemen, linten,
Aan de peerdemanen vast,
Wijl de boer rond 't hof gaat dretsen
Lachend in zijn stoppelbaard
En wat klinken kan en kletsen,
Lustig op een hoop vergaart:
Riesters, die als zilver blinken,
Oud gelul en ijzerplaat,
Goed genoeg om d'r op te klinken,
Dat 't gebuurte in store staat.
Daar is nu de schelf voltrokken.
Puntig rijst de kap er op.
't Vrouwvolk, met geveste rokken,
Zit in 't strooi tot aan den kop
Hei! Wat scheelt haar strooi of kleeren
Want het laatste voer staat g'reed
En ze gletsen langs de leeren
Zwart van stof en nat bezweet.
Boerke komt 't alaam verdeelen,
En, met 't klinkgetuig in d'hand:
Riesters, hullen en patecten,
Vliegen zij door 't stoppelland.
Knaap en losser trekken achter
Met den zwaren Mei belaân

En nu blijft alleen de pachter
Met zijn vrouw in 't hofgat staan.
Langs de reepen, sterk gespannen
Toegeöeld met menig' toer,
Klimmen jongens, meissens, mannen
Op het allerlaatste voer.
Juu! daar gaat de zweep aan 't djakken;
't Voer rolt voort; het peerd klauwiert;
d'Hoorens tuiten; d'hullen klakken;
't IJzer rinkelt; 't vrouwvolk tiert:
‘En gaan wij den oogst wegsteken?
Jaw'!’ zoo gaat 't als uit één mond.
‘Zijn wij d'eerst van de streke?
‘Jaw'! zóó klinkt het weer in 't rond.
Zwaaiend gaat de Mei omhooge
Bij de poorte van het hof
En ze schreeuwen: ‘hooge! drooge!
‘Hooge! drooge! spoelt het stof!
Ouw! Nu gaat de boer aan 't schinken
Uit de kitte, zonder maat
En daar valt het volk aan 't drinken,
Dat de doom in d'oogen staat.
‘Drooge! drooge! klinkt het late
Rond de tafel goed gedekt.
Drooge! klinkt het nog op strate,
Als het volk ter ruste trekt.

Hier volgt er een rimrammeke dat ik destijds met liefde miek en hetwelk ik zelf nu nog met smake herlees, spijts ik sedertdien veel hooge poësie mocht proeven.

Naar d'hoogmisse

Uit den toren galmt het bronzen
Jub'lend klokakkoord,
Noodend 't volk, al trillen, bonzen
Door de ruimte voort
Naar d'Hoogmis.

Op de witgedroogde paden
Sling'rend door het veld,
't Volk, in beste feestgewaden,
Als een zwarme, snelt
Naar d'Hoogmis.

Uit de donker' helzenhagen
Klinkt de vogelgroet,
't Zomerwindje vliegt, al plagen
't Blijde volk, dat spoedt
Naar d'Hoogmis.

D'oude Peetjes gaan al trekken,
Trage, slent'rend voort;
't Jonge goedje drilt, al gekken,
Vroolijk soort met soort
Naar d'Hoogmis.

Om-end-om staan veie vruchten
Waar de zon op blekt,
Streelend ook, uit blauwe luchten,
't Vrome volk, dat trekt
Naar d'Hoogmis.

Dapper klingend, roept de schelle
D'achterkomers bin';
Aan den autaar klinkt de belle
‘Introïbo’ 't is 't begin
Van d'Hoogmis.

't Orgel speelt zoo stil, al beven.
In een wierookwolk
Wordt het Godlijk Lam geheven
Voor het buigend volk
In d'Hoogmis.

Door de kerk vliegt wierookwalme,
Die op alles klest;
't Orgel zendt zijn laatsten galme:
't Ite missa est
Van d'Hoogmis.

Op de wegels, langs de straten,
Door het veldegroen,
Trekt het volk al stabel praten
Van het schoon sermoen
In d'Hoogmis.

Die niets afweten van den boerenstiel, denken mogelijks bij het zien van een man, of een vrouw, die een koppel koeien bij den band langs de grachten laat grazen, dat die man of die vrouw een luiaardpostje vast heeft. Ja, da's mogelijk, als de beesten gestableerd zijn en elkander goed verstaan, maar... Nu 't volgende zal leeren.

Vroede beesten

Langs vergroeide grachten voort
Overlommerd met wijdouwen
En met mager groen beboord,
Trekt boer Naas, al arriouwen.

Met twee koeien, zwaar geblokt,
Bij versleten' krotebanden,
Rond de hoorens toegenokt,
In zijn sterke knobb'lig' handen.

Weiden! rulde hij, Sterre en Bont.
Weiden, beestjes, dapper smullen!
Weiden g'heel uw balgen rond,
Dat ge kunt onz' emmers vullen!

Sterre schoer dien maag'ren kant
En ze speelde kwijlend binnen.
Bonte stond, met slappen band
Op wat malscher groen te zinnen.

Maar ze 'n kon geen stapke toe:
Sterre graasde boomslagstille.
Al op eens, dat wachten moê,
Stak z'heur maat in 't vet der bille.

Stille Bonte! Sterre ouw-ouw!
Grolde Naaske, dapper weiden:
Arie-arie-ariouw!
Of mijn knippel zal u scheiden!

Maar zijn dreigen kwam te laat,
Sterre, al door haar neuze blazen,
Wipte grollend op de straat
En deed Naasken ommespaa'zen.

Bonte, met een korten wrong,
Deed haar vorte koorde breken,
Wijl ze Sterre tegensprong,
Die op haar kwam afgesteken.

Ouw! riep Naaske, sapt u wat!
En 't greep Sterre bij de kodde,
Maar ze sloeg het boerke, dat 't
Persever rolde als een vodde.

Neuzen open, kodden op,
Beukten nu de woeste beesten
Woedend op elkanders kop
En labeurden lijf en leesten.

Stuipend, wringend, knielend, recht,
Voorwaarts rukkend, weêrgestoken,
Werden zij, in het gevecht,
Elk een hooren afgebroken.

't Suste daarmeê al op eens
En, om 't heete bloed te stillen,
Bezen zij, al weerom 's eens
En ze zetten 't aan een drillen.

Maar dat drillen werd alras
Zotte vlucht, met bokkesprongen
Dwers door terwe, rogge en vlas
Tot hun schoen vol herels hangen.

Daar zat Naasken uitgeput,
Knielend, pijnelijk te zuchten:
Moord! Och! moord; 'k ben uitgeschud:
Aai-aaiaai! mijn schoone vruchten!

Ik weet genoeg - en niemand moet het mij doen opmerken - dat dit enkel tafereeltjes zijn en dit ook de eenige weerde dier kleine brokskes uitmaakt. Ik gaf die dan ook enkel als herinneringen uit den tijd, toen ik volstrekt nog het gedacht niet bebroedde grootere werken aan te pakken.

Ontwaking

Hunk'rend ligt het veld te loeren
Naar het troebel morgenlicht.
't Windje zit in 't blad te poeren,
Ademhalend als een wicht.

Heind en verre staan de boomen
In het komend licht geheld,
Tusschen 't veie groen te droomen,
Als de wachters van het veld.

Boomen, die malkander houden,
Vormen westewaarts een band,
Als ontzag'lijk donkre wouden,
Grenzen van een tooverland.

Maar ten oosten ligt, verbleekend
Uit de nevels, 't landschap bloot,
Reeds heel duid-lijk afgeteekend,
In het groeiend morgenrood.

Op de velden ligt de stilte
In 't verdwijnend nachtegrauw,
Rillend in de morgenkilte,
Zakt het kooren, zwaar van dauw.

't Oosten klaart en breede riemen
Rijzen trage, rood als bloed.
Weem'lend licht, dat heft al striemen,
Zet de kim in klaren gloed.

Nu vergaat het nachtlijk prangen,
Door het levend licht vermand;
Schelle, blijde vogelzangen
Kruisen over 't slapend land.

't Wordt allengskens nu een leven
Van gekraai en dof getuit
En een weg- en wederweven
Van nog slaap'rig stemgeluid.

Hei! opeens daar rijst de zonne.
Heerschende vol eed'len trots
Zaait zij glanzend licht en wonne,
Als een milde zegen Gods.

Nachtgeheimenissen

Drie gedaagde klokkeslagen
Trilden door den stillen nacht
En ik zag den morgen dagen
Oostewaarts, in roode pracht.
Aan den verren hemel zwommen
Wolkskes zonder kleur, lijk schuim
En ze kropen, sleepten, klommen,
Uitversmeltend in het ruim
Duizend mysterieuze stemmen,
Uit den morgenwind ontstaan,
Zongen stil nu, dan met klem en
Toornig in de speelsche blaân.
Zoetjes-aan werd alles wakker
Uit den nachtelijken prang
En door bosch en wei en akker
Klonk de blijde voog'lenzang.
Hei! daar komt een musch aansnellen,
Nog en nog, wel drie vier paar.
Hoort, ze vallen aan 't vertellen
Op een jongen appelaar.
Wat? Ze klappen allemale,
'k Heb zoo'n taal nog nooit bebroed.
Dat en is geen musschentale
Lijk een mussche spreken moet...
Op den hoogsten tak van boven,
Zat een man met zwarten baard
Statig; d'and're musschen schoven
In het rond, wat nederwaart.
Dan verstond ik g'heel de kluchte:
't Was de-n hooge musschenraad,
Die besprak, met veel geruchte,
De belangen van den staat.
Op de laagste takken zaten
Al de leden rondgeschaard;
Hooger, deftig en gelaten,

Zat de vogel zwartgebaard
Lijk een vet omnipotenten
Burgemeester die poseert.
En met grootsche complimenten
In de raadzaal presîdeert,
Op een enkel van zijn tjiepen
Blijven z'allen ongestoord;
Daar en durft niet een meer piepen
Maar ze zwijgen lijk vermoord.
Hij, met vriendelijke blikken,
Spreekt ze aan in vreemde taal;
Zij, vol eerbied, piepen, nikken
Zonder haap'ring of gedraal...
Slapers, ziet ge nu, al slapen,
Wat voor speeltooneel gij mist?
Scheidt dan uit met geeuwen, gapen,
Als het morgenwindje sist.
En wilt ge nu allemale
Weten, wat besluit is mijn?
Dat er nog geen sociale
In de musschenraad en zijn!

Nu volgen eenige d o e n d e gedichtjes die alevenwel toch ook tafereeltjes zijn.

Invloed van nat op een droogen mensch

Hij zat in 't hoekske, bij 't portaal
- 'k Hield hem allang in 't oog -
Gelijk een steene bisschop, staal
Te kijken naar den toog.
Met natte klokhuis, stokkedood,
Hing 't pijpke, uit eerden bak,
Op lippenvoering breed en rood,
Als een gekraakte tak.
En keerde zich, of roerde hij, 't was

Om met een slutschen zwaai,
Te grijpen naar zijn pinteglas,
Dat ijl werd in een draai.
- Bazinne, nog een pinte bier -
Was alles wat hij sprak.
Hij dronk zijn glas te gronde schier
En keek weer staal en strak.
Sprak iemand hem een woordje toe
Van vruchten, kerk, of staat,
Hij keek naar 't topke van zijn schoe
En zei stil: neen 't, of jaa't...
'k Vergat hem, wel een uur omtrent,
Verslonden in een spel;
Dan loerde ik weder naar den vent
En vond hem drommels snel:
Hij zat te roeren in zijn hoek,
Te poeren als een guit;
Hij zwolg en smakte lijk een snoek
't Een glas na 't ander' uit.
Zijn klakke stond op 't linker oor;
Hij pinkoogde als een muis;
Hij zong een wilden kattekoor
En smeet zijn pijp in gruis.
Hij zat te trapp'len in een plas
Van speeksel en van drank
En sloeg de maat met 't ijle glas
Op d'houten vensterbank.
Toen sprak de baas, bedaard en schoon:
‘Me vriend, 't kan stiller gaan’
‘'t n doet! 't klonk 't weêr op heeschen toon
'k Zou jou in enden slaan!’
Maar baaske gooide hem op de straat
En sprak: daar, vuile zat!
Hij, rollend, bollend, stottert kwaad:
‘'k Ben notterblomme nat!

Felle man

Meêgaan, Peetje en spaadje dragen?
Meêgaan ikke? - Braaf zijn, hee?
Eerst aan moeken af gaan vragen,
Of ge moogt met grootvaâr meê -
Meêgaan, moeke? - Ja, m'n keppe -
Spaadje dragen? - Hier, zi, boer!
Hupp'lend greep 't kind grootvaârs sleppe
Met den spâboom op zijn schoêr -
Ikke nevens u gaan werken,
Grootvaâr? - Zeker, felle man!
Hou de spâ dus als een sterken
Vent, die vrachten dragen kan...
Voor 't gedoente, nevens 't hekken,
Lag de kouter vage land.
Grootvaâr zou er 't kruid optrekken
Uit de vore, langs den kant.
- Kom, zei Peetje, kom, mijn beste,
Felle jongen! spit maar dóór
En het smeet zijn sleppeveste
En zijn stekvooi in de voor.
- Grootvaâr, ik op 't hoekske spitten?
- Ja, mijn schat! en als ge moê
Zijt, kunt ge neder zitten,
Binst dat ik den kant opdoe.
- Neen, niet moê zijn, grootvaâr, weet je,
Poen moet ook zijn cens' verdien'!
- O! Wat felle man, zei Peetje,
Zonder eens nog om te zien,
- Stekke, grootvaâr! - Hewel, Heere,
Wat een neerstig ventje toch,
Zoo zoo werken! - Grootvaâr, zeere,
Kijk eens: stekke, stekke nog!...
Peetje keek eens voor de leute
En om 't knaapje te voldoen:
Domme! tierde 't, ha, gij, pleute!

En het sprong haast uit zijn schoên.
Pleute stekte juist de sleppe
Van zijn week-kazaksken af,
Ook zijn klak lag zonder kleppe.
- Stekke, Peetje! - Poef! Pardaf!

Dicht en proza

Hij hield zijn makker stil en deed
Hem naar de zonne staren:
Is 't niet, vroeg hij, alsof 't haar speet,
Den diepen in te varen?
O! zie toch, hoe zij droef verdwijnt,
Hoe bleek heur stralen spreiden,
Belemmerd, week, ach! Fred, ze schijnt
Vol weemoed om het scheiden.
Wat roerend fijnverschil, hoe fraai!
Waar is 't? 'k Zou 't willen weten,
Zei Fred, 'k zie niets. Gij hebt een draai
Te veel. O! die poëten.
- Een draai! Welhoe, ge 'n ziet het niet!
En merkt gij ook niet makker,
Hoe 't dalend licht nu goudstof giet
Op 't groen van bosch en akker,
En hoe... - Ge spreekt van gouden stof
Zei Fred, op vrucht en takken?
Waar is 't? Dat g'loof ik nimmer, of
'k Moet 't voelen in mijn zakken.
- O! ijdel vat, dat ijdel klinkt,
'k Beklaag u!... Heer! hoe lavend,
Hoe stil, hoe schoon, hoe droom'rig zinkt
Rond ons de trissche navend!
- Zeer frisch! Nu spreekt gij als een boek
Zei Fred, al schouderschokken,
En 'k wensch, dat ik een onderbroek
Te noen had aangetrokken.

Wedding

Boer Knul had twintig pinten in.
Boer Knijs al evenvele.
Ze zaten vast, heel naar hun zin
Pas
't Glas
Gevuld, 't bier vond de kele.

Ze zaagden over hemel, hel
En vruchten, beesten, wijven.
Ze deden menig aardig spel
Dat
Wat
verging in luide kijven.

Ze g'rochten toch van alles moê
Zegt Knul: Wat nu verrichten?
Zegt Knijs: We wedden om een koe
Wie
Die
Van ons het kortst kan dichten.

Boer Knul gaf toe. Hij sloeg zijn hand
In 't vet der smoutteljoore
En sprak, glorieusch voor Knijs geplant:
Met
Vet
En smoutte Knijs zijn oore.

't Is kort zij Knijs, maar danig stout.
Hij stond voor Knul en grolde:
Hier hebt gij 't kortste zonder smout
Ik
Tik!
En sloeg Knul, dat hij rolde.

In derde klas

En hop! Die schinkel, met zijn zijden
Klak, als op een schipsmasttop
Zijn kort-fluweele vest en wijden
Broek, hij scherdt de trappen op
En los met wijde, zware stappen,
Slonk, hij terdt in derde klas
En zet zich neer, al luide klappen,
Bij een heer met winterjas.
Mijnheer beziet hem niet - Verdoemde
Heerebucht! - Piet kijkt in 't rond...
Wie is dat daar, met die bebloemde
Muts? Een boeremaarte pront...
Verdonderd!... Wacht... Hij kent dat wezen,
Kent dien schuwen blik... 't Is zij!...
Maar neen... Zij heeft te grijze pezen...
Grijs?... Hij is het ook al, hij...
Misschien... Maar 't doet 't is zij en: ‘Fieten!
Schruwelt hij, wel God den Heer!’
‘'t Is Pieten! tiert ze weêr, wel Pieten
Toch! 'k verkende u haast niet meer.
Wel Pieten toch! waar zijn de tijden!
Weet ge 't nog, hoe wij den boer
Bedrogen?’ - ‘Ja, lacht Piet, en vrijden
Jongske, voor een oordje 't voer...’
Die -n heer bij Pieten zit te spotten
Achter zijn gazet en geeuwt
Maar Pieten kraait gelijk een zot en
Fieten giechelt, dat ze schreeuwt.
En 't volk lacht meê met wijde kele
Pieten snikt al lachend: ‘Pot-
verdikke! Fieten, met hoevele
Knappers zit g'al in uw kot?’
‘Hoeveel? Ja, menschen, 'k heb er zesse,
't Komen er nog altijd voort.
En gij?’ - ‘Ik? 'k Heb er een bresse:

Acht, en 't oudste al op den boord!'
'Om uit te vliegen?' - 'Ja, zijn sloor
Wil het' - 'Zi, 'k heb ook al een,
Merdjiets! die 't hoedjen op 't een oor
Zet. Dat knaagt nu jong aan 't been
Die snotters! Had de dood maar honger!'
'Laat dat potje toch gedekt,
Hee, Fieten, want ge waart nog jonger
Als ge...' - 'Pieten, ouw, ge gekt...'
Ze giechelen... Maar 't gaat aan 't fluiten
Fieten grijpt naar pak en zak
Scherminkelt af, en, voor de ruiten
Zwierelt Pieten met zijn klak.

Om 't eindigen een hoftafereeltje, dat ik honderden keeren aanschouwde en dat mij nooit verveelde.

Hennenmaaltijd

Den kansel in de linkere hand
Den boord van onder op zijn knie
Boer gooit het graan: ti-tie, ti-tie!
Ze stormen van ten allen kant;
Ze vliegen al kaak'len,
Of fladd'ren al waak'len,
De poeilieën al zingen,
De aanden al wringen,
De ganzen al scheren,
Met opene vleren
En de kalkoen
Al leelijk doen.

Daar eten z' al nu op een hoop
Zoo pikt ge niet, zoo hebt ge niet
En als er een te dichte schiet
't Moet vechten zijn of op den loop.

Ze grijpen de koppen;
Ze slaan en ze kloppen,
Met tweeën, met vieren,
Met zessen. Ze tieren!
't Vecht al door malkander.
De boer ijlt zijn pander
En 't zwarte stof
Vliegt rond het hof.

Kaa-kaa! De hofhaan komt en klopt
Een kraaier, die wat luide kraait,
Den gauter, dat hij tierelaait,
Den kerpel, dat hij blaast en kropt.
En alles moet duchten.
De indringers vluchten
En spett'ren in 't water;
Daar is 't een gesnater,
Een duik'len en rekken.
Een kweek'len en kwekken
Dat g'heel de put
Nu waagt en schudt.

Kaa-kaa! Daar staat de -n haan bij d'henn'!
Geen fiesters meer, maar haan alleen;
Hij wet zijn vlerke langs zijn been
En korr! Kijkt eens wat vent ik ben!
De vechters zijn maten
Die vriend'lijk weer praten.
De kloekhennen zoeken
Haar kiekens al kloeken.
De maaltijd is tenden;
Ze zijn weer aan 't b'lenden
De -n haan kraait fier:
'k Ben baasken hier!

Deze en veel andere stukskes waren afleiders van kortstondige verveling, van lijden, walg, en, ach ja, van luiheid.

Ik had als gemeenteontvanger, weinig werk veel te weinig; 'k voelde de noodzakelijkheid van het werk en 'k beminde het werk en dit was mijn geluk en zou het vooral zijn in verderen en gevorderden leeftijd.

God is wonderbaar in zijn schikkingen. Een mensch knort en mort geerne èn als er hem iets tegengaat, laat hij lip en ooren hangen, zelfs laat hij soms de handen hangen, alsof alles voor hem verloren zou gaan. Hei! het is dikwijls op zulke tijden, dat God aanlegt om het goede uit het kwade te trekken, maar God heeft zijn tijd en de menschen willen altijd seffens bediend zijn.

Mijn ooren liet ik dus niet hangen en mijne handen nog min; 'k wrocht en 'k wrocht veel, want op aanvraag van onderpastoor Kinoo zond ik wekelijks een bijdrage voor ‘De Stem uit het Vaderland’ het orgaan der tijdelijke uitwijkelingen naar Frankrijk; maandelijks schreef ik een bijdrage voor het tijdschrift ‘Nieuwe Wegen’ en nu en dan nog eene voor ‘Biekorf’. Mijn huis scheen een biekorf, want het werd een gedurige tjak-uit tjak-in achter bruiloftsdichtjes, rouwdichtjes en gelegenheidsverzekens. Hoeveel ik er gemaakt heb, weet ik niet en overigens heb ik er niet een van bewaard.

Ik geef geerne toe, dat er tusschen dat gerimram veel pruts was, maar ik oefende mij er toch mee, 'k leerde mijn taal - een arm boeltje bij het thuisblijven uit de kostschool - beter kennen, en, bovenal, 'k wrocht!

Ondertusschen miek ik mijn lieve moeder zoo gelukkig mogelijk. Het was nu met haar zoo ver gekomen, dat ik soms bijna geen woord van haar, meer verstond en dan deed ze al het mogelijke, om haar mededeelingen met gebaren uit te drukken; als dit nog niet gelukte, schreef ze soms heele bladzijden vol, doch 't gebeurde ook, dat ze bitter kreesch.

Geen grooter geluk voor haar, dan mij soms voor eenige minutjes aan hare zijde te voelen en mij de kleine nieuwsjes te hooren uitlangen. Lastig was ze niet, maar ze moest mij gedurig hooren en zien; dan zat ze te monkelen, maar hoorde of zag ze mij niet, ze riep de meid bij en: waa es Eard?

vroeg ze ongeduldig. Soms stond ik achter haar zonder dat ze het wist en als ze mij dan gewaar werd, loech ze dat ze kraaide.

Alle avonden mocht ik op staminiee gaan - en 'k had het noodig - doch ze stelde haar voorwaarden: om acht ure 's avonds haar in de slaapkamer leiden - alleen kon ze geen weg meer - dan drukte ze met den duim een kruisje op mijn voorhoofd met een Go' bewa je en 'k was het op, voor zoolang het mij beliefde.

Hadde er dien tijde geen onverwachts beletsel gekomen, zouden wij, midden eenige miseries, toch gelukkig geweest zijn, of beter, we waren gelukkig tot op den dag, dat er in een Roeselaarsch weekblad een spotartikel verscheen tegen achtbare inwoners van Hooglede.

Als ik dit fijnopgesteld, doch venijnig artikeltje las, had ik als een voorgevoel van hetgeen mij te wachten stond. Ik deê het moeder lezen en zei haar: moeder, ik vrees dat ze 't mij zullen aanwrijven.

En zoo was 't...

In mijn korte levensschets heb ik dit breeder beschreven en ik kom er hier niet op terug. Dit hatelijk schrijven in het Roeselaarsch bladje is voor mij een bronne geworden van beschuldigingen, laster en vervolgingen, van bitter lijden en slapelooze nachten. Dit heb ik jaren lang onschuldig uitgestaan.

Ik ben zedelijk zeker de twee schrijvers dier artikeltjes - die aanhielden - te kennen. Een van de twee liet ik zelfs eens kennen: 'k had immers preuven; die man heeft zich op mij gewroken, met laster te zaaien en dien laster te doen rondventen: die man was een gruwel der gruwelen! Nooit, in geheel mijn leven heb ik een gruwelijker mensch gekend!

Deze man schreef de artikeltjes niet die in 't Roeselaarsch bladje verschenen, maar hij zantte de nieuwsjes op en droeg ze naar den eigenlijken verwerker er van, die ze dan door een tusschenpersoon van Roeselare naar de drukkerij deed dragen. Alzoo komt het, dat sommige heeren in Roeselare nu nog beweeren, dat die artikeltjes door een Roeselarenaar

geschreven worden, doch ik herhaal: neen; die heer was enkel een tusschenpersoon.

De vuile zanter, de laffe schrijver en de tusschenpersoon zijn sedert lang dood en met eerde gedekt - dit alles, nogmaals, ben ik zedelijk zeker - maar hun gruwelijk werk is niet dood, want laster blijft leven.

In mijn korte levensschets, deze lijdenshistorie eindigend, besloot ik: nu is er geen mensch meer in Hooglede die mij nog voor den schrijver dier artikeltjes zou durven aanzien, doch een vriend van mij verzekerde, dat er toch immer voort een handsvol mannen gevonden worden, die voor hun winkel werken en volhouden.

Tot die mannen roep ik: ik daag u uit voor Gods oordeel en verwacht u gerust!

Het is een lastig strijden tegen vooringenomene menschen, die zich van alle wapens bedienen, hoe schromelijk die zijn. Eigenlijk zijn sommige menschen zoo schuldig niet als men doorgaans oordeelt, neen, die geest van bestrijding en vervolging komt en vergroot met een dag teenegader. Het wordt een sport waaraan iedereen wil meêdoen, de eene met bewuste venijnigheid, uit louter kwaad inzicht en gewoonlijk uit nijd en jaloerschheid, anderen, om dien eerste te behagen en velen om de leute, 't zij een groep, 't zij een, enkeling te duivelen, of, zooals de Vlaamsche beeldspraak het noemt: met de menschen zeuge te jagen.

Neen, veraan het grootste getal liefhebbers van dergelijk sport zijn niet bewust van het bitter lijden en het soms ondragelijk torment dat ze anderen aandoen, immers zouden ze hun duivelsspel staken, maar onbewust doen ze voort met hun zedelijke moorderij te voltrekken, onder de aanhitsing van eenige akelige cyniekers.

Zegt een Vlaamsch spreekwoord niet: als iemand beweert, dat een hond wroed is, gooit elk steenen naar het beest.

Dien lijdenstijd zou ik, menschelijk gesproken, de vervloekte tijd mogen noemen, echter noem ik hem de gezegende, want dan juist is in mij de geweldige drang ontstaan, om, door meer werk nog, mijn levenswalg te genezen en man-

haftig, met Gods hulp, aan alles en aan iedereen, zelfs aan de grootste ploerten, den kop te bieden. Dit was geen voorbijgaande gril, geen te verslijten voornemen; 't werd een stuwing, een duwing, een knaging, een moeten: 'k moest schrijven. 'k Moest grooter werk maken. 'k Moest seffens.

Eilaas! op een morgen stond mijn lieve moeder later op dan naar gewoonte; ze zag er zoo ellendig uit, dat mijn hert aanstonds bezwaard werd en er medeen het voorgevoel was van het ijselijkste wat mij kon overkomen: moeders afsterven.

Met alle voorzichtigheid en mijn woorden en gebaren ziftend en metend, zei ik haar: moeder, ge ziet er mij een beetje ding uit...

- 'k Bé z-iek, zei ze.

Wel twintig maal had ze mij sedert lang vermaand: zie toe, dat ik niet sterf zonder de laatste heilige sacramenten te ontvangen.

Die vermaning schoot mij seffens te binnen.

- Moeder opperde ik, 't ware misschien raadzaam den doktoor bij te roepen?

- Ja, knikte ze, en de past ok...

De doktoor kwam en het vonnis klonk: aanstonds berechten!

Geen uur nadien was moeder berecht en lag ze gerust op haar bed; ze was nu geheel stil, in 't minst niet gejaagd, zelfs blijmoedig. Wij ook waren in den derden hemel en beklapten moeders onpasselijkheid als een voorbijgaande kwaal. 's Avonds vertrokken de getrouwde broeders, die haar kwamen bezoeken, met gerust gemoed: moeder zou genezen.

Neen, moeder zou niet genezen. 's Anderdaags in den voormiddag, werd ze opeens zwaar bevangen en een weinig nadien lag ze te reutelen: het doodsgereutel!

Ik knielde voor haar sterfbed. Ze was ten volle met al haar verstand; ze richtte haar blikken in mijn oogen en greep mijn handen in de hare.

Ik die nooit op moeders dood mocht peizen zonder te ijzen, bleef er nu twintig minuten voor haar bed geknield,

met mijne handen in de hare, met haar blikken in mijn oogen. Ze zegde niets meer; ze miek geen gebaren; ze leefde enkel nog om mij te voelen en mij te zien.

Op een gegeven oogenblik werden haar blikken als priemen en trok ze, in een uiting van smert, maar ook van overgeving, de schouders op. Ik verstond zoo grondelijk dit grijpend gebaar: ik kan niet verder.

Ik keek omhoog, zoo den hemel aanwijzend. Zij begreep mij, want ze had mijn blik gevolgd.

Een liefdezuster bad de gebeden der stervenden. Ik zag de schaduw van de dood moeders duurbare oogen vertroebelen; er kwam een vlokske schuim op haar liefelijken mond; het doodsgereutel hield op: moeder was dood!...

't Was zoo aardig voor mij: moeder was dood! Ik leefde als in een droom en alles wat ik te verrichten had, voerde ik uit als in een droom.

Mijn gedachten waren als blijven stille staan bij dat smertelijk afsterven en nochtans had ik veel te peizen, want een afsterven brengt onzeggelijk zorge meê.

- Ge moet hier en daar gaan en dit en dat doen, zei de meid.

En ik ging waar ik moest en deed wat ik moest, maar dit alles deed ik als een slaapwandelaar.

Groot lijden, noch groot verdriet voelde ik niet ook. Het was met mijn innerlijke gesteld als met een lidmaat, dat een harden stoot of slag kreeg: eerst de pijn en dan de verdooving en de zindering, eene algeheele belemmering van het lid, een soort verlamming van 't gevoel.

God geeft genade naar state, zegt het spreekwoord...

Voor eene laatste maal drukte ik mijn lippen op het ijskoude voorhoofd van mijn zoete moeder. De kistemaker kwam en tot den jongsten dag zou ik haar minnelijk wezen niet meer aanschouwen.

Moeder was uit mijn leven verdwenen, begraven nevens vader en ik was alleen in mijn huis met, voor alle gezelschap, een meid, doch een meid vol toewijding.

De verdooving door den grooten slag hield nog aan, doch

ik voelde geleidelijk de evenwichtigheid in mij terugkomen en mijn grootste geluk was nu het geheim te overwegen mij destijds, aan mij alleen, door vader zaliger ontsluierd: mijn moeder zaliger, door mijne wording in den moederlijken schoot, van eene schromelijke kwaal verlost te hebben.

Was dit niet onbewust de reden van hare groote liefde voor mij?

* * *

Dag in, dag uit, voelde ik nu vast, dat de doorslag in mijn leven gegeven was en ik op een keerpunt stond: er zou een groote verandering in mijn leven geworden.

De drang naar werk hield zoodanig aan, dat ik mij er niet meer aan kon onttrekken. Ik zette mij dus aan 't peizen, maar ik was niet meester mijn gedachten een gedwongene richting te geven; ze richtten zich uit hun eigen naar hetgeen ze vol van waren: het land en het landsche volk.

Na korten tijd was ik gereed met een brokske landelijk leven, dat ik dan ook in den tijd van twee maanden schreef en dat eerst verscheen als mengelwerk in een Roeselaarsch weekblad onder hoofding: Herwording.

Herwording vond bijval en werd op acht honderd ex, in boekvorm uitgegeven. In min dan een jaar was de stapel uitgeput, wat voor mij een groote aanmoediging was.

'k Was dan te kloppe vijftig jaar oud. Ik had, God lof! spijts het onverdiend lijden mij door de menschen aangedaan, geen bitterheid aangepakt, maar hoog de liefde voor alle menschen, inzonderheid mijn liefde voor de landelingen, zoo boeren als werkmenschen weigerlijk bewaard en nu ik in de eenzaamheid meer dacht, meer doordacht, dan ooit in mijn leven, nu trokken die menschen mijner voorliefde stoetsgewijze voor mijn geest, in hun ruwe schors, doch ook in hun verdokene zielegrootheid, want ondervinding en oefening hadden de scherpte gegeven aan mijn blik, die voor geen schorse meer zwichtte en zoo opnam het schoone en het leelijke, het aantrekkelijke en het afstootelijke, dat in elken mensch wel schuilt achter de schors, doch, spijts allen

dwang, door de spleetjes uitflitst en voor een geoefend oog gemakkelijk te vangen is.

Een boerenjongen is onwetens erg blood; hij kent enkel zijne onmiddellijke omgeving; van zielkunde heeft hij weinig benul; hij ziet het uiterlijke, feiten, daden en oordeelt; het is de moeite niet weerd van de daden op naar de oorzaak te zoeken en dan afleidingen te maken. Waarom ook? De daden zijn volstaande!

Echter gaat hij zoo niet te werk met zijn land en zijn beesten. Zijn land kent hij; hij kent elke partij land op haar eigen en hij weet er de goede, kwade en flauwe dee, len, de deugendheid en ondeugendheid van. Daarin maakt hij goed afleiding en weet logischerwijze uit te leggen, waarom deze of gene vrucht op deze of gene landpartij deugde, of niet deugde.

Zeker, ik had van jongsaf meer doorzicht in het menschelijk leven, dan de lieden mijner omgeving - ik wist dit stellig - en 'k had er zelfs liefhebberij in gevonden mij in dit sport te oefenen, doch ik had nooit werken over zielkunde gelezen en mijn kennissen bleven beperkt bij het kleine groepje waarin ik tot dan toe leefde.

Ik voelde, reeds bij het schrijven van mijn eerste werk, dat ik, zonder diepere studie, het niet ver zou brengen: die menschen mijner vroegere omgeving waren niet genoeg gekomplikeerd, zij hadden nog de doorslependheid, noch de fijne huichelarij, noch de stoute durve, welke men ziet vergrooten naarmate de standen stijgen. Die menschen waren te kinderlijk, te fruste; och kom! laat het uit mijn penne vloeien: te brave en te goed, spijts hun ruwheid en spijts hun menschelijke krankheden en misslagen.

Ik moest studeeren, menschen leeren kennen, zielen doorgronden, geheele levens nagaan; ik moest die studie laten gaan ook naar die standen, welke ik tot dan toe slechts oppervlakkig kende.

En dat zou ik!

Eens den rouwtijd na moeders overlijden voorbij, stelde ik mij aan het werk; ik sprak meer en inniger met de

menschen, ging zoo wat in alle middens, tot naar de bruiloftsfeesten der leden van den plaatselijken Franschmansbond, waarvan ik voorzitter was, toe. Ik sprong gemoedelijk om met de gewone herbergsmakkers, doorgaans menschen uit de schoone burgerij, ik koos er typen tusschen uit die op de eene of de andere manier uitmuntten, 't zij in hun voordeel, 't zij in hun nadeel en die studeerde ik zoo diep mogelijk in. Ik herhaal wat ik hooger reeds schreef: ik heb omgesprongen, lang en innig, met prachtzielen, met bloemzielen, die mogelijks door oningewijde en kortzichtige menschen voor onbeduidende persoontjes gehouden werden. Ik heb op gemoedelijken voet geleefd met menschen wier mond de zotste zetten loste, wijl hun ziele inkromp van smert. Ik heb omgesprongen met verlorene schapen en ik mag het in waarheid verzekeren: na korten omgang hadden die menschen zoo een onbeperkt vertrouwen voor mij opgevat, dat ze mij dikwijls met tranen in de oogen, hun misslagen en onmacht om die te vermijden beleden.

Na jaren studie, na veel zielen doorgrond te hebben, besluit ik: in zake kwaad, spannen hoogmoed en huichelarij de kroon, en, tusschen die twee, de afleidingen van hoogmoed en de jongen van hoogmoed: ikzucht en eigenliefde, dus: de groote driften.

Aai! hoe menig mensch zou best in de hand sluiten, den vinger, dien hij naar zijn evenmensch beschuldigend uitsteekt!

Meer dan vijfentwintig jaar was ik Uitdeeler van het Armbestuur en hield elke week zitdag. De Beveler kwam nooit bij en ik vulde de bons in en teekende ze voor den Beveler, zoo stond ik elke week tegenover een dertigtal ondersteunden, die beurtelings in de zaal kwamen. Wat ik dan hoorde van die menschen! Van arm en rijk, van jong en oud, 't kwam er al uit, rijp en groen, 't rolde 'r uit. Had ik gewild, 'k deed de helft van de parochie haartjepluk spelen. 'k Werd het na een paar jaar zoo onbermhertig beu, dat ik mijn grooten vriend, den gemeentesecretaris, smeekte de bons in 't gemeentesecretariaat te mogen uitdee-

len aan zijn pupiter en in zijn bijzijn en zoo werden de praatjes stopgezet.

Ik moet nochtans bekennen, dat die praatjes mij, in zake zielkunde, een harden vooruitstoot gegeven hadden, maar zoo had ik het nooit gezocht, nooit gegeerd, nooit gewild. Ik walgde er naar en alles wat ik vernam, 't zij goed of kwaad, 't zij te laste van vriend of van vijand, perlompte als in een steenput en bleef er. Nooit iemand heeft aan mij terughouding of zinspeling kunnen zien of hooren...

In het algemeen genomen, heb ik toch veel meer kleinzielige dan echt bedorvene menschen gevonden. Ik moet het bekennen inderwaarheid, dat ik in den omgang met de menschen, als mensch, soms geheel-zedelijke typen vond, die door hunne ijdelheid, hun geldzucht en hun dubbelzinnigheid, kleinzieliger bleken en hatelijker waren, dan sommige bloeikes die over de koorde sprongen, maar opene, gezellige menschen waren.

De naoorlogsche toestanden in mijne omgeving ken ik maar oppervlakkig meer en ik zoek ze niet te kennen. Ik weet, dat het opportunisme, vooral in de burgerij, de menschen stuwt en veel laagheden doet begaan. De vooroorlogsche toestanden kende ik op mijn duim en ik houd mij bij het oordeel erover eens uitgedrukt in mijn oorlogsherinneringen: ik zag in heel die reeks naareenvolgende jaren, onder zedelijk opzicht, nooit, nooit iemand fluppen; ik had zelfs nooit reden tot achterdenken, dat iemand uit ons midden, 't zij hier of daar hoekjes zocht. Dat dit wel gebeurde, zeker en dit wist iedereen, die niet onnoozel was - doch ik herhaal: nooit zag ik menschen zich onwelvoegelijk aanstellen. Ik geloof niet, dat ik in den loop van twintig jaar, tien maal vetten klap hoorde zabberen en, gebeurde dit, dan werd het gesprek radaf gesneden; zelfs de geweldigste katjes uit miauwden deftig.

Ons volk was fatsoenlijk en in algemeenen regel goed, wat niet belette, dat ze soms wel erg door karaktergebreken en kleinzieligheid aangetast waren.

* * *

Nadat Herwording verschenen was, zette ik mij te werke aan Trimards, het boek dat handelen zou over de tijdelijke uitwijkelingen naar Frankrijk. Ze lagen mij zoo nauw aan 't herte, die moedige Vlaamsche kerels en 'k moest er van schrijven.

Ik had dan nog weinig begrip van zielkunde, maar dat midden der uitwijkelingen kende ik goed, immers hadden die maatjes volle vertrouwen in mij en door hen, in gezellige gesprekken werd ik op de hoogte gebracht van de toestanden in het schoone land van de Lowie's.

Wat die moedige, taaie, in den grond brave jongens mij soms al vertelden!

Ik moest hen niet aanzetten; ze losten van 's zelfs en vertelden bij geheele mondsvollen, doch ik verzocht hun nooit namen te noemen.

Veruit 't meerendeel dier maatjes verzwegen soms hun eigene misslagen niet, doch die belijdenissen legden ze af met spijt en berouw, toch is het mij gebeurd een cynieker aan te treffen, die zijn zwijnerijen als heldenda len vertelde. Die vent kon absoluit geen onderscheid meer maken tusschen goed en kwaad; hij was een zak vol vuiligheid. Ik had er een zoodanigen walg voor opgevat, dat ik mijn hert voelde heffen, telkens ik hem zag; ik had, zoolang hij leefde, wel een straatjen omgegaan, ten einde hem niet te ontmoeten. O! wat een vuile stinker was hij!

Dikwijls, de cynieke belijdenis van dien vuilaard herdenkend; steende ik: wat moet er ginder, ver van Vlaanderland, ver van ouders en priesters, geworden van die jeugdige ploegmiddens, waar zoo een morsig verken zijn verpestend bekkeneel opent!

Ik had dat menschbeest van veraan gekend in zijn jeugdtijd; dan was hij een flinke, schoone jongen, kloek en fort, sig, gespierd als een herkuul, doch het verval in hem verscheen ras en lang nog, vooraleer hij vroegtijdig stierf, kwam er aan hem een verbazende wezensverandering: zijn voorhoofd week achteruit langs boven; zijn kinnebakken schoten vooruit en drumden kin en mond als van het aangezicht

af; zijn neus viel in en zijn oogen werden troebel en vuil: hij kreeg een echte zwijnewroete.

Zijn verkensziel omhulde zich met den aanpassenden phijsischen vorm!...

Nadat ik dus het noodige verzameld had, schreef ik in één trek mijn tweede boek, ‘Trimards’. Als het bijna afgewrocht was, liet ik dit nieuws, tijdens een bezoek bij den proost van de Franschmans, E.H. Denijs, van mijn tonge rollen. Hij sprong op van zijn stoel en werd haantjerood en hennekwaad.

- Wadde! snapte hij, gij over mijn volk schrijven! En wat weet ge 'r van, gij? Niets! 't Zal wat gaan zijn! En hoe zult ge dat boek titelen?

Hij was botsbollig onfatsoenlijk genoeg geweest, om als antwoord te krijgen: ga riek het! maar wij kenden hem op zijn geheel, met zijn kleine gebreken en karakterfouten doch ook met zijn zielegrootheid en den overtolligen rijkdom van zijn gouden hert, dat hem vermoord heeft. Ik verschoot voor geen cens in zijn uitval en antwoordde heel bedaard: ik betitel het boek: Trimards.

- Dat woord bestaat niet, in niet een tale, snakte hij.

- Verschooning, mijnheer de pastoor, protesteerde ik, dat woord bestaat wel; het ligt op de lippen van uwe maatjes en dikwijls op de uwe ook.

Hij viel in en zocht achter een versche smete, hij die woorden kon pompen.

- 't Is al te dom! knorde hij eindelijk, te dom is 't om dood te doen, dat gij wat aanpakt waarvan ge noch juut noch gub kent, maar nu het toch zoo laat is, doe wat ge geert, echter 'n wil ik van dien titel niet: 't boek moet Doolaards heeten.

- Mijnheer de pastoor, zei ik lachend, met al de liefde van geheel de wereld 'n zal het! 't Boek heet Trimards en blijft Trimards...

We scheidden natuurlijk als beste vrienden, maar toch bleef er een vervaarlijke neep tusschen zijn oogen nestelen.

Als het boek een weinig nadien verscheen, was pastoorke

Denijs om zot te worden van tevredenheid en geluk; 't schreef mij eerst een langen brief en 't kwam dan persoonlijk naar mijn huis. Nog eer het goêndag of goênavomd zei, kraaide 't: 't is wel! 't Is wel wee' je!

- Ge zijt tevreden, mijnheer pastoor? vroeg ik.
- Wa-a-arden, waar he' je 't uitgefineerd! riep het.
- Uit de bronne, mijnheer de pastoor; dat is: uit U en de maatjes, tinste ik.
- 't Is allemaal zoo waar, zoo oprecht zuiver waar. G'heel 't boek is zoo juist als zuiver goud! jubelde 't.
- En de titel, mijnheer pastoor?
- Zi, Wa-a-arden, 't mocht geen andere zijn...

Ik kon nu gerust op mijn twee ooren slapen: de slag was gewonnen.

Trimards was verschenen in Ons Volk Ontwaakt en gedurende den tijd dat het verhaal aanhield, had het pastoorke den doode gespeeld, maar eens dat het werk in boek verscheen, bleef zijn kop het hert niet meester; dat goed hert sprong boven en zong zijn geluk uit.

Ik kon nu goed verdere beoordeelingen missen. Ik wist, hoe Trimards, als mengelwerk bij ons Vlaamsche volk wellekom was en daarenboven had ik nu de uitbundige goedkeuring van 't pastoorke zelf, die eene der fijnste pennen had van Vlaanderen en die vele beter dan Fluppe Verbaeds' zoon die op 't ambacht van koster ging, op het ambacht van beoordeeler kon gaan, had hij er goeste voor gevoeld, maar hij 'n had die goeste niet.

* * *

Maanden vooraleer Trimards verscheen, was ik met een nieuwen dramatischen roman bezig. De stuwing was mij waarschijnlijk gekomen, door het verslag te lezen in een dagblad van een langverholen moord, die eindelijk ontsluierd werd.

De stoffe van dit boek moest ik niet zoeken, reeds sedert lang kende ik die en ze werd zelfs in intieme gesprekken

tusschen ons, meer dan eens opgerokeld tijdens mijn jonge jaren; ik had alleen de moeilijkheid die feiten voorzichtig te verhandelen, om geen gedachten op een vast punt te trekken en daarin gelukte ik. Overigens ligt er meer dan eene eeuw tusschen het echte drama en de verhandeling er van.

Ik kan niet zeggen met welk een gemak ik ‘Caïns' Zonde’ bewrocht heb, noch hoe geerne ik het werk afhaspelde, 'k Had werkelijk deernis als ik er meê eindigde, zoo had ik mij met en in mijn werk laten meêgaan en had het meêgespeeld, gestuwd door dat meestermakend romantisme, dat in elken Vlaming te loeren blijft en de menschen, in eerste plaats de schrijvers, zulke vieze toeren kan spelen, zonder dat ze 't gewaar worden.

Eigenlijk mocht ik mij een beetje laten meêgaan, want de roman is toch drama van 't begin tot het einde en kon dus niet anders dan zoo opgediend worden.

Evenals de twee andere werken, was Caïns' Zonde wellekom bij het Vlaamsche volk, echter, in hooge letterkundige middens bleek het onbekend, gelijk mijn verdere werken even door die hooge middens niet ontdekt werden en onzichtbaar bleven in Europa.

Het was als een zwijgende overeenkomst tusschen de groote mogendheden en somtijds beleefde ik geestige oogenblikken, als ik de persoonlijke brieven vol lofbetuigingen over mijn werken herlas, welke ik ontving van vooraanstaande, hoogontwikkelde cultuurmenschen en dan bedacht, hoe diezelfde menschen, die zoo hoog met mijn werk schenen op te loopen, almeteens doofstom en lam geworden waren, sedert ze bemerkten, dat Warden Vermeulen's boeken doodzwijgen, althans in de leidende letterkundige kringen, als een ordewoord was.

Ouwla! U niet laten verbranden, jongen.

Moest ik nu die brieven eens uitgeven jandomme!

Ik ben nu zeventig jaar oud en ik 'n hebbe, God zij gedankt, noch bluf, noch blaai, noch aanbevelingen, noch vooringenomene beoordeelingen meer noodig: 't volk heeft mij ontdekt!

Ik wil dit zeggen: mij kunnen ze niet meer doodzwijgen, zelfs niet meer bevechten en de steune van hoog kan ik nu missen ook.

Moest ik door deze vrijheid van verklaring menschen mishagen, ze kunnen mij toch niet meer doodleggen. Overigens, het ligt volstrekt niet in mijn bedoeling iemand te kwetsen; ik stel enkel feiten vast, die door elk-end-een gekend en veel besproken zijn en die ook, hier in dit werk tot uiting mochten komen.

Ik weet ook wel een ziereltje van letterkunde af en och Heere God toch, wat heb ik soms de schouders geheven bij het overloopen van al die fameuze beoordeelingen. Kom, wat zal er, t' hier en vijftig jaar toch bluf, toch opgejaagde, opgeblazene en kunstmatige vermaardheid gaam vliegen zijn met den wind! Wat al snobisme zal er zich verplaatst hebben op andere letterkundige fantazietjes en modewerkjes, die hun tijd hebben lijk de braambeiers en de krinolienen.

En zoo zal het zijn met de andere kunsten ook, want zoo ver is het nu gekomen met de kunst, dat de schooljongens, die met hun griffel ventjes teekenen op de lei, de allergrootste kunstenaars geworden zijn. O! 'k weet het, de hedendaagsche kunstenaars zien hunne onderwerpen met den fameuzen inwendigen kijk, maar ik bestatig, dat ze tot hetzelfde resultaat komen van bovengemelde schooljongens.

Als een mensch blind wordt, begint het gewoonlijk aan de oogen.

Uit deze regelen mag niemand besluiten, dat ik mijn eigen werk wil opheffen en boven houden. God beware mij! Ik heb enkel vastgesteld dat ik de aanmoedigingen der leidende letterkundige middens gemist heb, daar ze die nochtans zoo gereedelijk aan anderen bieden. Ik heb vastgesteld, dat ik, zonder het volk, dat zich om al dat doodzwijgen niet bekommerde - omdat het een natuurvolk is - sedert lang op thuisblijvertjes wagen zou zitten.

Ik heb mij, in mijn werken, nooit door wetten laten binden, nooit door kunstconventies laten leiden - wie maakt er die wetten? - Ik heb mij nooit door regels laten bemeesteren.

Ik heb altijd gedacht, dat men geen wetten voor kunstenaars te smeden heeft, maar dat een kunstenaar zelf zijn kunst moet opvatten en uitvoeren naar eigene ingeving en eigen plan.

Wat ik schreef was toch de kunst van Warden Oom, sapperlotte!

En als een kunstenaar een koe schildert met een kachtelgat, dat is toch ook zijn kunst. En als hij op den hoop er nog om geprezen wordt, dat krijgt hij nog toe.

Leve de vrijheid!

Mijn taak was, is en blijft de kunste kennen van de volksziel te grijpen. Daarin ben ik, God lof! gelukt. Die dat kan, mist zonder verdriet den naam van Kunstenaar: hij heeft genoeg met zijn G e l u k !

En hij krijgt de liefde toe.

Zeker, nu ken ik wel veel beter de gebreken mijner eerste werken, maar dit blijft mijne bescheidene meening: zelfs mijne eerste werkjes verdienden aanmoediging.

En dit klapt mij niemand af!

Dit schrijf ik in eenvoud en rechtzinnigheid.

Ik mag overigens verklaren, dat er in geheel Vlaanderen geen mensch is, wien ik een woord, of een wenk schooide, om mij in aanzien te brengen. Kan iemand het tegenovergestelde bewijzen, dat hij spreke. Ik dacht zoo: deugt mijn werk niet, honderdduizend woorden zullen het niet goed maken.

Ik mag de stellige verzekering geven, dat het gemis aan aanmoediging mij nooit ter neêr sloeg: mijne intieme vrienden kunnen dit bevestigen. Ik was volstrekt overtuigd, dat mijn werk, spijts alle onvolmaaktheid insloeg en blijven zou, omdat ik bewust was in harmonie te zijn met de zielstrillingen mijner Vlaamsche lezers, omdat ik gezonde geesteskost opdiende en omdat die kost voor ons volk verteerbaar was.

En dat die kost verteerbaar was, wel Heere! ik ondervond het zoo dikwijls uit de menigvuldige brieven welke ik van voor mij onbekende, dooreenvoudige menschen ontving, doch

allermeest van simpele volksjongens, die, na het lezen van 't eene of 't andere mijner boeken, hun hert ne keer moesten komen lossen ten mijnen huize, zooals ze zich uitdrukten. Hoe dikwijls, tijdens dergelijke bezoeken, heb ik verstomd geweest voor het begrip en de ingeborene zielkunde van die of geleerde menschen. Die menschen 'n fakrikeeren geen zielkunde: ze komt uit de bronne.

'k Heb een koster gekend, die een uitstekend muziekant was; hij had altijd gedroomd van een buitengewoon orgel, maar ongelukkiglijk was dit, 't welk hij dagelijks moest bespelen, slechts een gewoon ding. Dat verbrodde alles. In plaats van in dien toestand alles uit het orgel te krijgen wat hij vermocht - en hij kon er veel uit krijgen - vergenoegde hij zich met wat piep-piep en broum-broum er uit te ranselen en zelf te brommen: dat ding deugt niet!

Ik heb mij vergenoegd met het zielenklavier der kleine menschen te bespelen en tot loon bevonden, dat er geen beter bestaat op de gansche wereld en als het juist beklopt wordt, dat er niet een andere schooner muziek geeft.

De groote zaak is: wel bespelen. Dit kunnen wij enkel betrachten in de mate van onze bevoegdheid.

Il faut tendre à la perfection, mais non y prétendre.

* * *

Ik had het nu toch zoo ver gebracht, dat ik door studie en opmerkzaamheid wejeens mocht probeeren een meer moderne werk te schrijven en ik vond de stoffe in den hachelijken toestand van den handel in die tijden. Er werd dan vooral gespekuleerd in de suikerijboonen. De -n handel in suikerijboonen ging dan volstrekt niet normaal, maar miek koortsige sprongen op en neêr. Gunstiggekende en dooreerlijke kooplieden werden platgeruwineerd en het was pijnlijk de getrokkene wezens dier menschen te zien, die hun wanhoop verborgen achter in schijn losse houding en leutig voorkomen, dat echter, voor een geoefend oog, gemaakt doorscheen en valsch klonk.

Ik nam het dan op, nu en dan de beurshandelingen in Roeselare te volgen en de kooplieden in te studeeren. Die gewezen rijke, heerlijke en eerlijke menschen hun angst en wanhoop op het statieplein van groep tot groep te zien ronddragen, beneep mij het hert, doch de verwaandheid te zien van anderen, soms lompe onnoozelaars die 't geluk hadden met hun spekuleeren bij de winners te zijn en zich daarom ook als fijne kooplieden aanstelden, deed waarlijk het hert heffen van opstand en afkeer. Hoe dikwijls dacht ik dan niet, de aanstellerij dier geruchtmakers ziende: ventjes, wat zoudt ge toch deugd hebben van een flinke vage tegen uw kalfsooren!

Na eenige marktbezoeken was ik op de hoogte en zette mijn werk: ‘De Dieperik’ in.

Nogmaals beviel dit werk, doch ik geloof wel, zoo goed niet bij het eigenlijke volk, als mijn eerste werken. Voor de eerste maal kreeg ik een grondige beoordeeling. Ze kwam van pater Linnebank, dus niet van een Vlaamschen broeder, maar ze was mij niettemin wellekom, vooral, omdat ze kwam van een kerel die gewend was zonder handschoenen te werken en rond geen potten te draaien.

* * *

Ik zou nu wat rusten, meende ik, want ik had de drie laatste jaren dapper gewrocht en 'k was een beetje moê. Ik zou dien rusttijd bezigen om mij in zielkunde te oefenen en om de natuur nog opmerkzamer na te gaan. Dan was ik nog een onstuimige beschrijver van natuurschoonheid - waarvan het herte vol is, spreekt de mond - en van daar de onevenwichtigheid in mijn eerste werken.

Toen wij nog in 't geboerte waren en er om reden van ditjes en datjes nachtwaak moest gedaan worden, was ik er altijd geerne bij en miek er gebruik van, om, tusschen twee toezichtjes, een nachtelijke wandeling door de velden te doen. Vooral 's zomers leverden die slenteringen door den heimnisvollen nacht mij onzeggelijk genot en dit genot zocht ik voort sedert mijn verblijf op het dorp. In mijne werken komen er

verscheidene tooneeltjes voor, tijdens die nachtreizen opgenomen, gevangen en in den kop bewaard.

Ik wachtte gewoonlijk het uur af, dat de dorpelingen slapen gingen, verliet dan mijn huis op de toppen van mijn sliffers en was het veld in, eer iemand lont gerook. Reeds verscheidene dergelijke studiewandelingen had ik gedaan, zonder door iemand betrapt te worden, tot ik binst een stillen nacht op een twintig minuten afstand van de dorpsplaats, langs de Beverenstraat stil voortslenterde, den stap van een peerd op den kiezel hoorde trommelen. 'k Was werkelijk op mijn ongemak, maar ik stilde toch seffens mijn verlegenheid met deze geruststelling: d'r is hier kwestie van een peerdelevring en de leider van het peerd is de boever van boer C.H. die handel in peerden drijft. Die boever kent mij niet, want hij is Moorsledenaar en pas sedert veertien dagen in dienst bij C.H., hij zal dus geen veronderstellingen op mijn rekening kunnen maken. Ik hoorde den peerdestap ras naderen en ik schoer mij geheel terzijden van de straat langs de gracht; ik trok mijn klakke tot over mijn ooren en begon te kreupelen. En daar was het peerd en de vent.

- 'n a', mommelde ik, zonder den kop op te heffen.

- 'n Avond Warden, klonk het tegen, luide, hertelijk en een weinig tinsend.

En ik, die peisde, dat hij mij niet kende, noch van elleboge, noch van knie!

Daar! dacht ik, de schouders intrekkend, brodeerwerk op de planke.

Ja, 't was zoo: den d'r op volgenden zondag, krijg ik een elleboogstoot in 't kerkportaal en een boerenknaap van langs de Beverenstraat kijkt mij boertend in de oogen.

- Warden, gij verdommenesse! wat he' je gij 's nachts verloren langs onze strate? rammelt hij tusschen de tanden, nogal aantijgend, doch boertend en goedig.

Ik had den tijd niet om te antwoorden, want, met nog een armstoot was de jongen het op, waarschijnlijk meenend den oppergaai geschoten te hebben.

Al goed en wel, maar dat tegenkomstje benam mij de

goest naar verdere nachtelijk uitstappen en ik nam vastelijk voor mij er van te onthouden.

Ik had misrekend.

Dien tijde was ik voorzitter van het plaatselijk muziek der katholieke jonge wachten en op een oefeningsavond, schaarden de muziekanten - guiten zou 'k ze moeten noemen - zich rond mij en een van de bende voerde 't woord.

- Warden, ge doet gij soms nachtwandelingen, hee?

- Wie zegt er dat? schoot ik uit.

- Da's gekend.

- En dan?

- We zouden geerne ne keer een toer meê maken. Ik schudde ruw den kop.

- Neen-neen, zei ik radaf, als ik 's nachts uitga, doe ik dat alleen, want dan ga ik op studie.

- En nu moet ge 't eens doen voor ons plezier. Ge moet, of we râbraken u! klonk het.

Nu babbelden ze allemaal dooreen en er viel geen afklappen aan. Ik gaf eindelijk toe, op voorwaarde, dat alle nachtrumoer zou vermeden worden en al de muziekanten gedurende de wandeling rond mij zouden gegroepeerd blijven.

Z'aanveerdden alle mijne voorwaarden, gaven hun eerewoord en mieken zich veerdig tot de wandeling. Omtrent middernacht, na een paar uren gaan, waren wij langs een veldweg op een kwartier afstand van de dorpsplaats. Tot dan toe hadden de jongens mij geen reden tot klagen gegeven; ze waren allemaal rond mij geschaard en luisterden naar de les van sterrekunde - ik kende er niet meer van dan zij - welke ik hun gaf. Zelf peizend hoe ik mijn wetenschappelijke ware moest verkoopen, had ik gedurende eenige minutjes verwaarloosd mijn troep te bewaken en als het mij eindelijk inviel, was het te laat: er ontbraken drie manschappen. Oei! dacht ik.

Een paar dagen later kwamen er op het dorp klachten van bewoners der Koningstraat: pompeduwers en poortjes ontbraken, die stukkenlands verder in de grachten lagen.

En 't was amen met de nachtwandelingen.

Ik had het overigens al lastig genoeg bij dage, zonder 's nachts te dolen, want ik was tot over den kop verlaân, aan 't schrijven van een nieuw werk ‘Zwarte Pokken’.

‘Zwarte Pokken’ schreef ik naar aanleiding van herbergsgesprekken, in dewelke priesters en doktoors door den hekel getrokken en voor geldschuimers uitgescholden werden, dit door katholieken, wat, stom genoeg, niet zelden gebeurt.

Het handschrift lag gereed om naar den drukker te zenden, als er aardige maren liepen: 't zou oorlog warden! Zoo meldden ons de gazetten. Maar de dagbladen melden zoo veel, dat de menschen eindigen met te doen gelijk de aanden als 't regent: laten regenen.

- 't Gaat oorlog worden, riepen de menschen elkander toe.

- D'r gaan veel leugens in een zak, klonk het tegen.

Toch, er hing poer in de lucht; de menschen waren getikketakt; ze waren precies gelijk de musschen tegen slecht weêr en sommigen begonnen zich naar het gerucht te schikken. Nooit 's levens hebben wij beter en goedkooper geleefd. Landsche menschen die kiekens kweekten ventten voor een spotprijs hun vetgekweekte beestjes van deur tot deur en alle dage hadden wij gelegenheid om fijns en lekkers te koopen, zonder uit ons huis te moeten gaan.

Allengskes werd er zoo geweldig niet meer geschreeuwd tegen de oorlogsmaren van de gazetten; nu ging het: ha ja, 't kan en we zullen zien, zei de blinde.

En de oorlogsverklaring van Oostenrijk viel er als een donderslag.

- We zullen er bij draaien in de marmiet! liep het te woorde.

Er kwam gejaagdheid onder het volk; er kwam onrust; er kwam angst; het werk 'n ging zijn gang niet meer; de werklust verminderde; er kwam verlamming.

- Als het toch allemaal in gruis moet geschoten worden! besloten de menschen.

De zedelijke kracht in de menschen verviel; ze lieten zich

gaan; ze werden als Mahomedanen: 't staat geschreven en we leggen er den kop bij neer.

In die dagen kwam een der onderpastoors bij mij aankloppen.

- Ward, zei hij, ons volk gaat bergaf en nochtans hadden ze 't nooit noodiger sterk te staan, vooral de jeugd: we moeten de handen uit de mouwen trekken.

- Wat gedaan, mijnheer? vroeg ik.

- We zouden kunnen inzetten met een studiebond in 't lokaal van uw muziekske, smeet hij op; seffens tellen wij een hoopke leden, al hadden wij enkel de muziekanten, doch we zouden toegang laten voor iedereen en daar zouden wij de menschen kunnen opbeuren en richten.

- Met wat? vroeg ik.

- Met muziek, gezang, Vlaamsche leute en nuttige voordrachten.

- Door wie?

- Op mij kunt ge rekenen. Veronderstel dat we twee maal in de week bijeenkomen, 'k sta borg telkens een voordrachtje te geven en ook de toehoorders juiste berichten over den oorlog te bezorgen.

- t' Akkoord.

Die week had de eerste vergaring plaats en de -n onderpastoor spon zijn voordracht - 'k weet niet meer over wat - af; dan hield hij ons bezig met verslaggeving van de oorlogstoestanden en verders noodigde hij de jonkheden uit een deuntje te zingen, een vertelling te doen of iets voor te dragen. Niemand repte uitgezonderd een der muziekanten, een vijftienjarige jongen, die nog groen was. Hij ging tot bij den onderpastoor en zwaaide met de armen.

- Een beetje stilans! riep hij.

D'r was seffens stilzwijgendheid in 't zaaltje; de jongen zette zijn kip open en moorelde zijn vooizeken uit. Hoe 't begon weet ik niet meer, maar wel hoe het eindigde. Van de tweede stroof rook het al aangebrand, van de derde niesden wij, van de vierde grepen wij onzen zakdoek en, hemelsche deugd! de vijfde moest er nog komen, maar allen als één

man, we zagen den onderpastoor op netels broeden en we klakten den zanger van zijn troon.

- 't Is toch zoo jammer! kloeg hij, 't was niet uit en 't schoonste moest nog komen...

't Werd beddetijd. De -n onderpastoor vertrok, maar wij bleven nog met een groot gezelschap pinten te drinken, pijpen te rooken en van den oorlog te klappen. 't Meerendeel hielden het voor vast en zeker, dat die er ook voor ons komen zou, doch enkelen beweerden het tegenovergestelde; er waren er zelfs, die luidop verklaarden, dat de houding van onze staatsmannen aanstellerij bleek.

- Z'hangen den grooten Jan uit, zeien ze, al weten ze stellig, dat er geen nood is.

't Was omtrent elf uur en niemand nog sprak van scheiden; we zaten als aan onze stoelen genageld; we waren al en geheel kommer en toch voelden wij er geen duidelijk: we waren zoo aardig te moede.

Opeens vloog de herbergdeur open en een man verscheen in de zaal.

- De burgemeester laat u weten, dat Duitschland den oorlog verklaart aan Belgie, riep hij.

Eerst eenige oogenblikken van verslagenheid en doodsche stilte, dan sprong iedereen recht en vragen kruisten zich door elkaar, maar de bode bleef pal.

- De noodklok zal geluid worden en de burgemeester gelastte mij den baas hier, Achiel, te verzoeken onmiddellijk door de dorpsstraten te willen gaan, al het alarme blazend.

't Was uit met vragen; eenigen zakten het af naar hun huis; anderen bleven; wij, met een viertal vrienden, gingen mee met den baas, straat-in, straat-uit, wijl hij het alarme blies.

't Was buitenmate pakkend, doch als plots ook de noodklok meekermde, was het afgrijselijk. Ja van het schromelijkste zelfs wat er later tijdens den oorlog te hooren, te zien en te lijden zou vallen. Bang-bang-bang-bang snikte de klok, eentonig en gejaagd. Tree-tree-turre te turre schetterde de trompet en deuren vlogen open, zoldervensters wer-

den opgeheven en angstige stemmen galmden door den nacht: Waar brandt het? Waar?

- 't Is het oorlogsalarme, riepen wij tegen.
- Oorlog! Wie? Waar?
- Duitschland tegen Belgie.
- Gekruisigde God!

Dien nacht werden op de gansche gemeente mannen rondgezonden om de dienstplichtigen op te roepen en tegen dat de morgen daagde, waren ze allen op reis; elk naar zijn post, naar den oorlog, naar de slachterij.

Ik mag in waarheid getuigen, dat, tot op het oogenblik der oorlogsverklaring, vaderlandsliefde een woord zonder beteekenis was in Vlaanderen. ‘Vaderlandsliefde’ schimpten de menschen - w'hoorden 't dikwijls - en ze dopten den wijsvinger in den ondervestzak. Enkel dezen die vetbetaalde postjes bekleedden onthielden zich van spot met dat woord en nog... In geheel den Vlaamschen taalschat, was er zeker geen woord dat min gebezigd werd, maar met den oorlog sprong het boven al de andere woorden en 't was al vaderland en vaderlander dat de klokke sloeg. Die bitterst uitviel tegen de Duitschers en het luidst hun ondergang voorspelde, kreeg met den dop den naam van goê vaderlander. Onze ooren klinken er nog van: die en gene, o! die zijn goê vaderlanders zulle! Die den goeden uitval van den oorlog durfde betwijfelen, of eenige angst voor het einde van den gruwelijk strijd durfde opperen, kreeg maar aanstonds den naam van slechte vaderlander. En al de goê vaderlanders, die in vaderlandsliefde zwommen, al groote pijpen rookend, vonden dat onze frontsoldaten er te veel doeken omwonden eer zij met dien vervloekten Duits gedaan mieken en 't Vaderland, neen, de groote Vaderlanders redden.

Wonderbaar mag het genoemd worden, dat er bijna niemand aan de overwinning der Verbondene legers twijfelde; de menschen in 't algemeen waren gesteld om te lijden wat er te lijden zou vallen en moesten ze lijden, ze zouden 't en 't was wel, achter dat het einde maar goed mocht zijn en dat zou en moest zoo zijn: dat was zeker!

Ook de gazetten schreven het zoo en brachten ons maar gedurig verslag van de roemrijke overwinningen onzer troepen.

Laçy! d'r werden hier en daar soldaten, vrij van dienst om gegronde redens, naar huis gezonden en die jongens lieten hun tonge te lang hangen: de gazetten logen en ons leger had nog niets anders gedaan, dan zich gedurig achteruitgetrokken. 't Was of de menschen een klak in hun wezen kregen en uit weerwraak tegen die van dienst ontslagene jongens, die dierven de waarheid zeggen en de rust der goede Vaderlanders storen, noemden ze de ontslagenen: papsoldaten!

Welja de menschen waren zot van vaderlandsliefde en ze verlangden zoodanig het kanon te hooren donderen, dat ze zich met het oor tegen de gevels der huizen plakten, om op zijn minst de zinderingen op te vangen, door het zwaar geschot veroorzaakt.

De Duitschers krijgen 't! stoften ze.

Maar reen, de Duitschers gaven 't in werkelijkheid en naderden ras.

Op een najaarsdag doortrokken Fransche en Belgische troepen ons dorp en fluisterden ons toe: Antwerpen is gevallen!

Weinige dagen later was geheel de streek met Duitschers overstroomd.

Nu gingen onze oogen open en alle dagen zagen wij klaarder, tot ons besluit vast stond: Belgie zou, van al de strijdende mogendheden, het schaap zijn en Vlaanderen het schaap var Belgie. Tot in Vlaanderen hadden ze den Duits laten doordringen en daar zouden ze hem houden. Tot daar en niet verder! Vlaanderen kon het weten en moest maar vaderlandsliefde genoeg hebben om dien toestand te dulden. Vlaanderen was er immers best aan gewend ook, kwam het van 't Oosten niet, 't kwam van 't Zuiden. Kwestie van vaderlandsliefde.

En wonder: Vlaanderen had die vaderlandsliefde. Dit is een feit.

We lagen dus met de Duitschers in ons huis en op onzen nek. Hoe z'r kwamen, heb ik in ‘Piot’ en elders beschreven, maar wat ze 'r deden, dat moet verhandeld worden.

Het is zeker, dat wij met de inbete het grootste gespuis van Duitschland kregen; 't waren echte bandieten met dog-hondmentaliteit, die precies lieten liggen wat te zwaar woog en te heet was en die en de minste opmerking, grolden lijk beesten.

Ze stormden ook onze huizen in als beesten, boerden er als beesten, aten gelijk beesten en vervulden ons met schrik, afkeer, haat en walg. Z'hielden kot in ons huis lijk een wild zwijn in een kerke. Ze braken af en timmerden bij; ze sloegen eenlijke, vervloekte groote nagels in deuren en muren, kozen de schoonste plaatsen voor hun gebruik en naderden ons enkel om hun groote afkomst te melden en onzen ondergang te voorspellen: alles kapot!

We haatten die sloebers; we walgden er van en we sloten ons op in de plaatsen, welke ze ons geliefden te laten.

Na een paar weken zoo geleefd te hebben, walgden wij evenwel van zulk leven als van de soldaten en reikhalsden naar werk en afleiding, maar wat aangepakt? Kom, 't venijn uit ons herte spuwen en die gloeiende Duitschers op flesschen trekken.

En ik stelde mij waarlijk aan het werk en trok den Duits op flesschen, doch derwijze, dat er per ongeval geen kwaad kon uit voortkomen. In een spotartikeltje hekelde ik de aankomst der Duitschers op het dorp en in onze huizen en betituleerde dit: De koeien komen In den stal. Een tweede handelde over de nachtrust der Duitschers in hun slaapkamers en was betiteld: De peerden gaan slapen. Een derde beschreef de maaltijden der verkens met hoofding: Zwijns aan den bak. Een vierde de uitvalligheid en grootsprekerij van den duits, betiteld: Turk en Baron.

Deze spotternijtjes meende ik verloren, doch na den oorlog kreeg ik die terug van mijnheer J. Devriendt, bureeloverste in het arrts. Commt. te Thielt, aan wien ik ze, voor-

aleer naar de Kempen overgebracht te worden, met nog andere stukken in bewaring gaf.

Er is in die hekelwerken niet de minste letterkundige weerde, doch ze geven een geestestoestand weêr.

Hier volgen ze.

I.
De Duitschers komen aan
(De koeien komen naar den stal)

Kwaa-a-aa! Kwaa-a-aa! Kwaa-kwaa!

- Stel de poorte wijdgat open: de koeien zijn daar!

- En laat ze niet meer drinken: ze barsten van gaze!

Niet meer drinken? Kijkt, ze wippen hoop-over-hoop in den mestput en ze zuipen, tot ze stenen en leeveren en genoeg hebben en niet meer 'n kunnen. Dan, dan rechten ze den kop, pijlooren, niezen, rieken, snuffelen en springen, vijfzes ineens den stal in te wege, waar ze de versche klaver weten te vinden. Springend en drummend, genoeg om hals en pooten te breken, puffen ze, om plaats te maken in haar puilende balgen voor nieuwe balgvullinge.

- Al de deuren van den stal wijd open!

Te laat. Blare en Blesse bokken gelijkertijde met den kop tegen de staldeur, zoo dat de klinke radaf op de steenen klettert. De deur buischt open tegen den muur, zoo geweldig dat de steenbrokken er uit spaarzen en op hetzelfde oogenblik zit het gapende deuregat vol met de twee verpoefte balgen van Blare en Blesse, die steken en duwen om vooruit te geraken, wijl Roodje en Stijne met de scherpe hoorns de twee in 't deuregat genepene beesten het achterstel bewerken. Overmand, bult Blare Blesse's balg achteruit en schiet haar eigen lijf vooruit en den stal in, al riekend met wijduitgerokkene neusgaten. Blesse eerselt het deuregat weer

uit en achteruit stappend, slaat ze een van haar achterpooten tegen Bruine, zoodat Bruine van 't verschot een zijsprong maakt tegen Wittekop, die meêverschietend, Tamboer en Triene bestoot, van den dam glijdt en over hals en kop in den mestput tuimelt, dat het donker sop openspettert en de muren van den stal beklijstert.

- Draag de emmers uit den stal!

Te laat. Stuikend en stootend, drummend en porrend, stormen Blare, Roodje, Stijne, Wittekop en Bruine als aaneenhangend in den stal. Bruine zoekt den kortsten weg, al langs den drinkenbak en nog eer 't koeiwachtertje den tijd heeft om toe te springen, terdt ze dwars door den koperen melkketel, die kraakt en spokt.

- Moord! m'ne ketele.

- Die roste moere van een koe!

Stokslagen zouden moeten donderen op Bruine's rugge, maar... z'heeft jandomme! pooten en hoorns, wee' je.

Bruine wipt, maait met den achterpoot den doorstampten emmer meê, zoo dat hij rinkelend over de vloersteenen robbelt en tegen de andere emmers klinkt.

Blare in een fobie van koeiegeestigheid, stekt hem op de hoorns en gooit hem achterwaarts weg, boven op Stiene's rugge, die van 't verschot een bokkesprong maakt en met den kop het glazen venster inbeukt, dat de ruiten in den groentenhof rinkelen.

't Koeiengelul draait en schijvert door elkaar in den stal; twee verpufte klakkebussen van beesten leggen de deur van het etenkot in en houden er duivelsmisdag; ze gooien de klaverbundels tegen de balken en stroelen in 't jeugdig groen, wijl ze met heel hun reke tanden blinkende-bloot, grijnzen van venijnige koeieleute.

Vijf-zes beesten staan toch al in de slieten aan 't klaverpeuzelen met lange tanden, uit loutere gulzigheid, maar Wittekop, die eene ontoerekenbare is met veel atavisme - men komt dat tegen in 't koeienras - is nog niet getemd; ze springt met de voorpooten op haren etenbak en wringt

hare hoorn tusschen de diltpersen; stof en kaf en spinnewebben tuimelen gruisdikke neêr en den stal is in een stofwolke gehuld.

D'andere koeien snuiven en snuffelen, niezen en snorrelen; ze schijnen kwaad, wat te verstaan is, aangezien zie bijna allemale van geëeremetaalde moeren afstammen, of er den schijn willen van hebben.

Nog wippen drie-vier zottemutsen den stal in; eene staat wild en ribbelt van ends-end-ends met de hoorns in het achterstel van de reeds gestableerde koeien die te knabbelen staan. Dat maakt seffens een spel van de andere wereld; de ongelukkige, gemartelde beesten krimpen hun lijf en achterste in, springen schuinsch overende en lossen van pure gedwongenheid hun overvloed, die door 't krimpen uitgeperst, boogwijsde op den verschgescheurden vloer spettert.

- Vuile doozen! Mijn schoon gekuischte stal! Demme de djou toch! vloekt de koeiewachter.

- Maar ja, wa' wil' je, gij, paster van de gesplette voeten, middelt de boerin, ze zijn zulder hier thuus enee en ze doen zulder lijk thuus. En achteral, zou 'k zeggen, ze 'n zijn zulder maar beesten ook.

Zi, 't vrouwvolk is altijd nog 't goedhertigst.

* * *

Geheel zeker bezorgden ons de Duitschers, althans met den aanvang, dan, als er voor hen nog overvloed was, veel tooneeltjes als hier boven beschreven. Mogelijks werden die tooneeltjes even gespeeld, waar de soldaten geen Duitschers waren. Dit staat toch vast, dat dergelijke vertooningen na het eerste oorlogsjaar bij ons nog zelden te zien waren. Vooreerst, het is gekend, dat de Duitsche officieren hun soldaten stijleerden en tot fatsoenlijkheid aanzetteden, en, verders, dat de overvloed inkromp.

II
De Duitschers in 't nachtverblijf
(De peerden op stal)

Ouw, Baai! Toe, Vos! Stille, mannekes!

Dààr, de peerden zijn op stal, wel gevuld en voldaan - zou men peizen - hun leger is opgeschud en met een lage versch strool bestrieweld; nu kunnen ze gerust slapen.

Gerust slapen!

De bezorger is pas den stal uit, of Baai draait zijn achterstel tenden zijn sliet, wringt het langs de stake weg, het sliet van Vos in en geeft kardjas om te slaan, eerst met een poot, dan, springend, met twee, al zijn achterste opgooiend en maar storme slaande.

Vos staat slagveerdig; hij blijft, voorwaarts staande, te midden van zijn sliet, laat Baai maar dorschen en maait ondertusschen met den linkeren poot, in korte, gemetene zenuwtrekken, valsch loerend, met den kop halfomgewend, al nekoorend.

Peerdeleute!

Algelijk, tinsen is gevaarlijk spel en almeteens krijgt Baai een drogen flikker van Vosse's ijzeren schoe tegen zijn boulet, dat hij wel honderd sterren moet zien.

Miew! meeuwt hij.

Dat komt overeen met een peerdevloek.

Op dien vloek volgt een lange grol; dan gooit hij zijn achterste op, slaat den tap af waaraan zijn bekleeding hangt en neit; gareel en gebit met alle rug- en buikriemen rinkelen in de vuilgote en ploffen er; dan stelt hij zijn keel open en neit vanher, al de manen schuddend.

Vos recht met één hef den kop, stuikt in zijn ongemeten geweld zijn voorhoofd tegen het rosteel, pijloort, nekoort, snorrelt dat het snot uit zijn neuze vlokt en neit dat de ratten er van langs de muren rijden. Een oogenblik staan ze 'r als gestild en dan, plots, als bij afspraak, gooien ze vanher

vanher hun kasteel op en timmeren op de berdels van hun bokse; dan dansen ze, springen, staan eindelijk op één achterpoot en lossen paternosters buischers en krakers. 't Spokt en knettert als laaiende koolzaadstrooi.

De hofhonden schieten wakker en huilen in 't aanschijn van de bleeke maan. D'haans kraaien en stellen geheel hun slaapkot in rep en in roere, zoodanig, dat de oude hennen keutieën van futselachtigheid.

De huisdeur vliegt open; de boer springt in den stal, witbekte; hij grijpt de zweept en wipt toe, maar de peerden staan stille, doch met de ooren pijlde, de pooten trillend, den kop hoog, valsch loerend, uitdagend, slaansgereed.

- Vermilliard! schuimbekt de boer, met den zweepsteel in de bevende hand, vermilliard! En dan stiller: dat ik niet mag, niet mag... moorden!

Ja ja, zwicht u, boer, want die met peerden omgaat, gaat met zijn meesters om en als die eens vies zijn...

Rond een ure van den macht geraken de twee lawijtmakers getemd; Baai kwernt zijn hooi; Vos sleuvert gulzig zijn malingdrinken uit; dan spelen ze nog een deuntje met hun bindsel langs de ijzeren stave en poefen neêr, rekken stenend hun te dik lijf uit, buischen nog wat donderend met hun ijzers tegen den bardelen weeg en dan grollen ze, gelijk alleen een peerd grollen kan.

Buiten zit de maan te spotten in de klare lucht. 't Is in de keeruren en alles slaapt.

Eindelijk!

Een uur later staat geheel het hof overende: Vos ligt zich te wentelen en keernt zich weg en weer op zijn rug; hij slaat in dol geweld de pooten tegen den muur rechts en links tegen den houten weeg en snorrelt wreed: hij heeft balgpijne van te gulzig zijn malingdrinken in te sleuveren en nu boet hij en geheel het hof meê. Grollen is grollen en stenen is stenen. Hij kijkt zoo onbermhertig nijdig en kwaad in de oogen van den boer, die toezicht kwam houden, alsof hij dien verdacht van vergift in zijn drinken gedaan te hebben. De boer staat er radeloos en besluiteloos, als van een

ezel op een kruisstrate gesmeten. Baai ook staat te trappelen lijk een henne die moet leggen en kijkt schuinsch, dom en pataterachtig weg, gelijk een hond op een zieke koe, alsof hij te peizen stond: 't zijn eenige dingen, maar men hoort alle jare van aardige dingen.

- Teure achter den peerdemeester; hij heeft meer kennisse van beesten dan wulder, zegt de boerin, die ook uit de ruste geluid, in haar onderrok is bijgekomen.

De boer schudt den kop, magineerend.

- Toe port de boerin voort aan, haast je; men kan niet weten wat er uit volgen mag.

- Die zijn vader en moeder vermoordde, is nog veel te goed en te wel om met peerden om te gaan! knuttert de boer... tusschen de tanden...

's Morgens is heel de stal als een zwijnsnest; het strooi, met kurremurre gemengd, is tot aan de deur gevlogen, en hangt te zwierelen langs de muren; 't stinkt er.

- Die peerden! die peerden! steent de boer.

- Maar ja, vent, middelt de boerin, beesten kunnen geen menschenmanieren hebben; ze blijven zulder beest.

't Vrouwvolk is altijd nog goedhertigst.

* * *

Nachten gelijk bovengemelde boer en boerin sleten, hebben wij in de eerste oorlogstijden veel doorgebracht. Ons huis geleek een danskot waar alle avonden zeven-acht losgeketende moordenaars duivelskot hielden, gewoonlijk tot middernacht; dan kwamen de ingekwartierde groote katten in, die nog een paar uren ondereen tempeestten, terwijl wij slapeloos op ons bedde woelden.

Eens kon ik het niet meer uitstaan; ik buischte mijn kamerdeur open en tierde: Martha!

Martha, mijn meid, opende nu de deur van hare kamer.

- Wat is er? vroeg ze.

- Ga beneên en maak koffie. In dit zottekot kan ik toch niet slapen, riep ik.

De officieren die aan het tempeesten waren op eene dér kamers, openden nu ook hun deur.

- Wat wil die heer? vroegen ze.
- Koffie. Hij kan niet slapen, zei ze, kalm doch aantijgend.
- Is die verrukt? Koffie! Dan slaapt die in 't geheel niet meer.
- Dat hij! 't Gaat hem aan, zei ze en ze ging beneden.

III.
Maaltijd van de Duitschers
(De zwijns aan den etenbak)

Woetje-woetje-woetje! Woete-woet-woet-woet! Woetjes!

Tjeemenis-menschen! ze komen gespoeterd van achter het huis, een heele bende loopers, vreemd ras van zwijns, rond en dikke lijk bollen en... grollen dat ze doen!

Ge zoudt peizen z'hebbben honger, maar zou 'n ze wel! Z'hebben precies de kuipe met melk omgewroet die te koelen stond aan de achterdeur en geheel dien stroomenden witten vloed uit de vuilgote opgezogen, knorrend en grollend om de beste zeupen te bemeesteren; dan hebben zij de zantinge gedaan van al de hennemokskes op het achterhof; van daar zijn ze gaan boeren in de oorgrachten, op zoek achter uitpeuringe en overschotjes van de afwaschkeuken en nu waren ze juist doende de groene vadde van den boomgaard met hun scherpe wroete om te mollen - 'k weet niet achter wat - als de meid de einze op den emmer deed klinken en ze allemaal bijeenriep met de gekende uitnoodiging: Woetjes!

Seffens piepte hun muizel en danste hun beer: ze peisden dat ze honger hadden, grooten honger. Ze liepen dat ze t'enden asem stonden om de eerste bij: den etenbak te zijn waarin het gistend malingdrinken met zachte pataters verdikt, te wallen en te blaren is.

Woetje! Woet-woet! roept de meid en ze kletst al haar emmers uit in den drinkenbak.

Hoop over hoop wippen de zwijntjes den stal in; ze zijn met zes en bij het zien van dat doormengd sop, heeft iedere maag honger voor zes en elk stuikt en duwt en boort om de schoonste plaats en de schoonste brokken.

Zwarte Plekke heeft het op de zachte patatten gemunt; Bout knapt achter de broodkorsten; Krulhaar schuimt de puilende malinge af; Trekpoot snorrelt in den grond en Pijloore wil het al ineens.

't Zij ze knappen of zuigen, of knauwen, of zuipen, ze doen het met een ongehoord en ongezien geweld, alsof ze 't laatste beetje eten van Gods wereld vermoordden.

Als het grondeke nadert, knorren ze en vechten ze om de laatste brokken; ze kijken loensch onder hun van- of pijlooren en ze slaan naar malkaar, kop tegen kop, dat het bokt en buischt en ze wiet-wiet - een zwijnevloek - schetteren van de pijn, maar toch knappen en zuigen en zuipen ze van lieverleê en nieuwenoord.

Zwarte Plekke wil toch een tusschengerechtje, en, om niet ver te moeten zoeken, peuzelt hij wat kurremurre op uit den mest en vliegt dan weer geweldig den bak te keere.

Bout wil ook wat afwisseling en knauwt een steenbrokke in gruizelementen. Krulhaar legt sleep zijn talpenmuile in de afleidgote en zuipt wat doorleek. Trekpoot staat mooi tegen de deur, schreeuwt lijk een vermoorde om nog, knuft van overdaad en onvermogendheid en lost met een puf het gekeeuwelde eten, dat het langs de muren spettert, wijl Pijloore de laatste overschotjes in den bak betwist met zwarte Plekke en Bout.

Trekpoot bekijkt een stondje dat vechten om de laatste brokken, knort, wipt en stekt de voorpooten tusschen de drie koppen die in den bak woelen.

Pijloore, Zwarte Plekke, Bout wietewieten van de pijn, stuiken en stooten om Trekpoot weg te drummen en gelukken erin dien brutalen overweldiger te verdringen, die weergaat mooi staan langs de deur.

't Is uit. Alles is uit. 't Is al uit en den dieperik in. Nu staan ze 'r opgeblazen en vol gaze te stenen van ongemak.

Pyloore, Zwarte Plekke en Bont rijden een tuitje ver op de knieën, laten zich neêrpoefen balg tegen balg, al smakkend en de tanden kuischend met groote paffen van het bekkeneel; hun buik robbelt en brobbelt; ze snikken en puffen; ze wentelen hun te dik lijf om en weer, blijven eindelijk stil en gesloten tegen elkaar liggen en snorrelen.

Trekpoot nochtans 'n heeft nog zijn bekomste niet - een doorjager - hij gaat en keert, snoffelt aan de ooren zijner slapende makkers, riekt hun asem op, likt aan de muren, swobbelt met de wroete in de stroomende lossing van de gote, keert terug naar den etenbak, mediteert een oogenblik met de smerige oogen halftoe en lost, met een gebaar van uiterste zaligheid, z'n te-veel in het uitgelekt pateel; dan steent hij, trekt de achterpooten slepend langs de schorre van den etenbak op, slaat met korte zenuwsnakken de mokkelinge van zijn pooten, kruipt bij de drie ingeslapenen en grolt meê.

Ze slapen en droomen zeker van zachte patatten in kernemelk en van hennemokken in jeugdig groen.

Wel, menschen toch! Nu komt Kleterooge nog aangeloopen, als 't al uit en op is.

- Dien armen pleun! jammert de meid.

't Vrouwvolk is altijd 't goedhertigst...

't Is wat vet, 'k weet het, maar 'k heb veel liever 't vette van verkens te vertellen, dan hetgeen ik tijdens de bezetting van menschen te zien kreeg. Daarbij mag ik verzekeren, dat de Duitsche soldaten voor elkaar niets over hadden, maar niets. Als ze ergens aan een goed hennemokske geraakten - 'k wil zeggen een delicateske - hadden ze dit liever over het huis gegooid, dan er een ziertje van aan hun makkers meê te deelen.

Wat hebben wij die kerels zien brielen en van goê stoffatie walgelijk spijze bereiden! 't Was echt pijnlijk om aan

te zien. En hoe ze dan gulzig rond dien verkenskost smeerden!...

'k Zag eens een onderofficier drank bereiden voor zijn soldaten: hij goot twee flesschen fijnen Bordeaux - gepiekt in de pastorij te Oostnieuwkerke - in een grooten schotel; bij dien godendrank klakte hij een flessche rhum, liet er een halve kilo suiker in smelten en goot er dan nog wat Cognac bij; dan roerde hij, wijl de soldaten hunkerend rond hem watertandden. Ik bespiedde dat spel af en zag hoe de onderofficier, die bedronken was, al roerend in den drank en er over gebogen, plots, geweldig niesde, zoodat... uit neus en mond in den kom stoof.

Als 't gereed was, brachten ze ook een glas voor d i e v a d e r - dat was naar mij - maar vader mocht geen wijn drinken; de doktoor had het verboden.

IV.
Duitsche grootspraak: alles kapot
(Tusschen honden en katten)

't Is in 't herte van den zomer en heet dat de kraaien gapen, ook liggen Turk en Baron, de twee hofhonden, luizeleeg, uitgestrekt voor hun hok, te geeuwen en te gapen van ongemak en uitvalligheid; z'hebben precies hun bak uitgesloeberd en ze wachten, tot de verpoeftheid wat uitgeklonken is, om in hun nest te gaan rusten.

Bij de houtvumme, op een paar meters afstand, zitten Pies en Wies, de kater en de katinne op hun hurk, stil, gezapig en gemanierd, te peizen en te studeeren in vroomheid, lijk alle verstandige beestjes in den voornacht.

Grronn! doet Turk.

Pies en Wieze, verschieten en springen half op, om weg te loopen, maar het houdt allegaêr niet veel in: 't is Turk, die simpellijk grolt uit oude gewoonte, zonder te weten waarom, of op wat.

Algelijk dat leelijk grollen altijd...

D'r schuift precies een wolke voor de maan en de boschuil fladdert over het hof en blaast: dood! do-ood!

Pies beziet Wieze en ze betrappen stuipen, die uitloopen in rillingen van ends-end-ends hun ruggrate: twee fraaie, benauwde beestjes, die geen puidje zouden misdoen.

- Aaouwan! geeuwt Turk, 'k vervele mij.

- Han-han-han! snauwt Baron: speel een deuntje.

Turk gaapt naar de mane, stelt zijn kelegat open en muziekt:

- Auouawou! Ban! Aïjauu-ajie-uu! Ban! 'k Zou die leelijke, bleeke toepe ginder met mijn tanden uit de lucht grijpen.

Baron springt op.

- Buu-umbuu! Boua-buu! Grrronn: d'r mogen duizend katers tegen mij te lijve komen en tienduizend katinnen, dat schaadt niet; ik op mijn eentje knap geheel die bende den roeper af.

Wieze kruipt steertslepend achter de houtvumme.

- Miauw! roept ze naar Pies: kom alhier vent.

- Maw-aw! snapt Pies stil blijvend: die potuil daar ligt gebonden, wijf.

Turk, die pijloorde, springt vooruit, kijkt sterrelinge en kwaad op en toont de tanden.

- Bou-bou-bou! Bouwouwouwou! Bou! 'k Daag al de katers van geheel de wereld uit. Allemaal kapot!

- Buu-buu! Buuwewuu! schiet Baron uit: en al de katinnen erbij, kapot!

- Miauw! kermt Wieze van achter de vumme: 'k ben gepijnd ikke!

- Maw! miauw-auw-waw! roept Pies tegen; ik kom. Best nog is zwijgen en voortgaan om dien bof niet te hooren.

- Tjan-tjan! tjeft Turk: als ze onder mijn tanden vallen!...

- Kwan! Grrreu! grolt Baron; 'k verscheure ze, ik

Hij wipt geweldig genoeg om over de schuur te springen maar zijn keten trekt hem achterwaarts over, dat hij met zijn kop tegen de zulle van zijn hok botst.

- Moualk-mouwalk! zingt Pies: kijk naar dien beslagmaker.

- Miejauw! komt Wieze, zwijg, believe 't je vent.

- Bouwou! schiet Turk weer uit: dat ze maar komen!

Plots, op zijn achterstel vallend en zijn tanden in het ruggebeen slaande, blaast hij: Pfie! 'k heê vlooien en knap doet hij, knap-knap.

- Pfie! blaast Baron even, pnuf-pluf-nphump! 'k heb er ook en ze bijten.

- Mfp-fnuf-plumf! neuzelt Turk al vlooipokend rond zijn steert: 'k heb er vele, wee' je.

- Amfphuph, pookt Baron, ik ook en 't zijn groote.

- Brrroum; slaap wel, grolt Turk.

Pies en Wieze slapen in het klare maanlicht, met hun rugge tegen de strooimijte, al den kant van den wal, bij de hooge boomen, in veiligheid.

Turk en Baron kruipen ook in de lange pluimen, maar op slapen valt er niet te denken; die verdoemde vlooien bijten lijk in entreprise en de twee honden knappen dat hun vel Lazarus is van de porren; daarbij de lange koutenancie speelt in hun kop, verders moeten ze morgen vroeg op en in 't kernewiel, o! dat ligt op hun lever, niet zoetjes. Ja, ze zouden 't zij al willen, lang op blijven om de fraaie beestjes te tergen, daarbij, toch lang te bedde blijven en niets verrichten, maar dat kernen alle dage; dat kernen in dat wiel, dat loopt, loopt en draait en altijd even ver is, zoodat ge 'r geen einde aan ziet. En alle dagen, toejoer datzelfde spel. En nooit gedaan!

Van 't schromelijk eten en 't tergend peizen worden ze zenuwachtig en ziek; Turk wentelt hem, krimpt in en uit zijn kot en lost zijn ziekte op een hoopke, juist voor den ingang, dan sleept hij zijn keten met strooiluiers behangen door voormeld hoopke en kruipt terug in den polk.

Baron in zijn onvermogendheid zit te keelschraven in den hoek van zijn kot en lost even zijn onwelheid in één gulpe uit de kele weg, langs den weeg van zijn kot.

- Ha, die vuile verdommenissen! kettert de besteller 's morgens.

- Maarja, middelt een werkmeisje, ze zijn toch algelijk zulke fraaie beesten. 't Vrouwvolk is altijd nog 't goedhertigst.

* * *

Hoe dikwijls beleefden wij dergelijke histories tijdens de bezetting en hoe menigmaal zagen wij groote Duitsche koppen, die 's avonds alles gingen verslaan, 's morgens voorzichtig wegdrimmelen, eer hun ordonnans met de slaaplakens beneden kwam en de schaamte moest dragen voor zijn grooten menheer.

Ik herhaal: het eerste bezettingsjaar leverde ons dergelijke tooneeltjes, doch naderhand kwam er grooten ommekeer. We weten overigens allemaal, dat de Duitsche soldaten order kregen, fatsoenlijker met de Vlaamsche bevolking om te springen en zelfs gemoedelijk met de menschen te klappen, maar de -n inzet had alles bedorven en al de pogingen van de bezetters om het gedane kwaad te herstellen, viel in 't water. Ten andere, ons volk zag klaar in dit versch spel en wilde van geen liefde meer weten.

Ik geloof wel, dat de -n haat tegen den Duits aangroeide naarmate deze innemender werd. Het blijft, zooals ik hooger schreef: de vaderlandsliefde kraaide boven alles. Hadde 's lands bestuur na den oorlog niet alles verdomd door zijn hatelijk gedoe tegen de Vlamingen, zou het gemakkelijk Putbaas gebleven zijn, daar het nu, met al de schijnbevalligheid van de wereld, op doovemansdeure klopt.

De groote vaderlanders van Vlaanderen zijn gaan varen met den wind.

De blijvende vaderlanders van Vlaanderen zijn zij, die in een goeden officieelen zetel zitten.

Aan wie de schuld?

* * *

Zoodus we waren gescheuteld met den Duits en we bleven er meê gescheuteld. Nadat ik mij de drie eerste waken van de bezetting in mijn werkplaatsje opgesloten had, om de vreemde indringers niet te zien, begon ik mij eindelijk te vervelen en deed gelijk de boschuilen: 's avonds, als de hooge officieren - 'k had de legerleiding in mijn huis - naar den Heim trokken, verliet ik mijn nest en ging in de keuken, waar mijn meid was en gendarme speelde boven de vijf-zes achterloopers van Oberst en Oberst luitenant.

Die simpele soldaten waren bijzonder voorkomend ten opzichte van vader, zooals ze mij betitelden, maar ik kon nooit vergeten, dat, toen de invallende Duitsche troepen, op achtervolgingstocht, schuimbekkend door het dorp trokken, zij mij, met de pistool op de borst, dwongen aan den kop van hun rangen te marcheeren op achtervolging van de Fransche troepen, die in Staden waren. Ik voelde mij nog immer tusschen Hooglede en Staden in een gracht liggen, daar we moorddadig door de Franschen beschoten en achteruit gedreven werden, met dooden en jammerende gekwetsten in de rangen meêgedragen. Ik verbeeldde mij nog immer staande op het hoog partijtje land langs de Biebuyckstraat, om er, met eenige andere burgers, door den kop geschoten te worden. Ik herdacht al de mishandelingen welke ik dien dag en op dien tocht te verduren had: bespuwingen, schoppen en slagen, en, hoe meer ik Duitschers zag, hoe meer ik er genoeg van had.

En dan die verwaande klap: Staden kapot! Roozebeke kapot! Langemarck kapot! Alles kapot!

Dan zat ik zwijgend, met lijdend hert en ziel te verzuchten: mijn arm Vlaanderen!

't Gebeurde mij op een avond: 'k zat in de keuken bij de stove, alleen met mijn meid, gelukkig geen Duitschers te zien, toen een ordonnans terug en bij ons kwam. Die ordonnans, een leelijke zwartkijker, werd door zijn makkars Napoleon gelapnaamd. Zoodus, Napoleon mij ziende, scheen op zijn pas; hij nam een stoel, plaatste dien tegen den mijne en zat zoo nevens mij.

- Ik wil die vader wat meêdeelen, zei hij op vertrouwelijken toon.

- Goed. Zeg maar op, snauwde ik.

- Van Langemarck, geen steen op steen meer. Alles kapot!

Het was mij of er een mes door mijn herte sneed - 'k voel het nog - eerst dat gruwelijk leed en dan een echte brute woede. Ik sprong van mijn stoel op en stond voor hem.

- En gij durft het aan; mij zulke gruwels te melden! raasde ik.

Ik deed een paar stappen en opende de deur.

- Buiten! uit mijn oogen, leelijke zwarte beestel tierde ik.

g'Hadt hem moeten zien uitwinden, het deuregat uit en weg.

Ik viel met den bots in en keek mijn meid aan.

- Als ge peist dat hij voor mij vlucht! zei ik, verstomd als een haas, die een hond zou doen vluchten.

- 't Zal best zijn dat ge hier niet veel meer ronddraait, knorde ze, anders maken ze u een kop kleiner.

'k Voelde 't ook, dat het geraadzaam was mij niet te verbranden aan dat vreemd goedje, ik had immers al muizenesten genoeg met mijn ambt van gemeenteontvanger, zonder de bekommernissen mee te rekenen over het lot mijner neven te Oostnieuwkerke.

Mijn twee broeders die te Hooglede boerden, zouden zich wel uit den slag trekken, z'hadden reeds vele winters over hun hoofd weten stormen, zonder bevroren te zijn, maar ginder, op ons familiehof waren de neven; vader- en moederlooze weezen, op de vlucht alles achterlatend, echter vernam ik, tot mijn rust, dat er een man, die er dikwijls ten huize ging, ma de vlucht van de kinders, alles bezeilde, zoo goed hij het kon.

Twee van de jongens waren soldaat en de andere kinders, drie dochters en twee zoons, waarvan de oudste slechts zeventien jaar telde, waren op den dool, God mocht weten waren.

Ik had toch zoo geerne een toezichtje gaan houden op 't verlaten nest, maar ik wist toch, dat die roekeloosheid

mij duur kon te staan komen en ik wachtte betere tijden af.

Na weken en weken, midden zorg en angst, tusschen de Duitsche dwingelanden geleefd te hebben, verging mijn hert van verlangen om toch eens uit te vliegen en een ander hoekske van de wereld te zien. Ik deelde dit verlangen mee aan een vriend en dat paste juist.

- W'hebben een katholieken Pool, simpele soldaat, maar ontwikkelde jongen, ordonnans van een hoogeren officier en morgen mag ik in zijn gezelschap eens naar Roeselare wandelen, deelde hij mij meê.

- Zou ik niet mee kunnen reizen? vroeg ik.

- 'k Zal het vragen, beloofde hij.

Ja, God dank! ik mocht meê en den volgenden dag reisden wij, drie burgers en de Pool naar de stad.

Achteraan, sneê en sneê, stapten wij, ik en de soldaat, we spraken geen woord, tot wij de huizen van het dorp achter ons hadden en dan, met een zwaren zucht, steende de jongen: vervloekte oorlog! Ik, katholieke Pool, ben gedwongen aan de zijde mijner doodsvijanden, te strijden tegen mijn vrienden, mijn broeders.

Lang en veel vertelde hij van de verhoudingen tusschen Duitschers en Polen en van de vervolgingen en de miseries die eruit volgden en eindelijk besloot hij: vriend, ge moet veel, veel God bidden, opdat Duitschland de zege niet behale, anders zullen ze met u te werke gaan, zooals ze met ons handelden: eerst, met loensche middels, benemen ze u den katholieken godsdienst en dan uwe taal.

Dat ging mij diep in, te dieper omdat ik de zaken ook juist zoo inzag en ik blijf nog vast overtuigd, dat wij, hadde de Duits den slag gewonnen, nu allemaal gedwongen onze eigene taal hadden moeten laten varen om de Duitsche te bezigen: Donnerwetter toch!

Ik zou een boek kunnen schrijven met aanhalingen uit die eerste oorlogstijden, al meldde ik enkel de voorvalletjes de aardigheidjes, en de pijnlijkheidjes ontstaan uit den dagelijkschen gedwongen omgang met de Duitschers, zoowel met officieren als met soldaten, doch dit wordt allengskes

oud vet en we zullen het van kant stellen tot later mogelijks, dan, als voor het jong geslacht de verhandeling van alle feiten en feitjes uit dien vervloekten tijd, merkweerdig zullen zijn. En dat zàl!

***

We begonnen na maanden, dat aardige leven in te groeien en ons er naar te schikken. We waren zoo vervaard niet meer voor de gloeiende blikken van den Duits, we krompen niet meer in voor hun bevelen, die als beestenschreeuwen klonken; we zagen in, dat dit uiterlijk vertoon deel miek van de opleiding der Duitsche officieren: tegenover de soldaten staan als een razenden hond. We ontstelden ons niet meer, als de boodschapdoener van de kommandantuur ons bot weg de mare deed: seffens duizend of vijf-zes-zeven duizend naar den kommandant dragen. Was er geld, wij droegen het; was er geen, we zetten het bevel over aan het gemeentebestuur, dat maar te leenen had.

's Noens en 's avonds vergaarden wij met eenige vrienden in een herberg, waar nooit een Duits te zien was en daar haalden wij ons hert op met de toestanden te bespreken, natuurlijk in ons voordeel. Had iemand van ons ergens een Duitsch blad kunnen bemachtigen, dan deed dit de ronde van de vriendenhuizen, maar als er geheel bijzonder nieuws te berde kwam, dan kon hij, die het onderschepte, den noen, noch den avond niet afwachten, maar ging van huis tot huis de vrienden een pinte goê bloed opgieten.

Bij gebrek aan oorlogsnieuws, zochten onze menschen er plaatselijk, natuurlijk, meest al voortkomend uit de verhoudingen tusschen soldaten en burgers.

Och ja, wat we verwachtten, kwam er: gemeenzamen omgang Dat stak ons het hert af, doch eens deed het mij hertelijk lachen ook.

We zaten gezellig met de vrienden in ons gewoon stamineetje, als de herbergsdeur plots brutaal opengegooid werd en twee mannen bin' strompelden: een Duitsche soldaat en een kortwoner van te lande, bij wien de Duitscher inge-

kwartierd was. Ze waren alle twee zatlamdronke, maar ijlden toch nog een paar groote pinten in hun kelegat. De kortwoner wilde dan naar huis gaan, maar de Duits niet en ze kregen ruzie.

- Willem, gij krakermorsche sloeber! ga-ga-je gij-gij me-meê? wauwelde de kortwoner, 'k ga ke-kik naar huis.

- Huis? Niks te maken, steigerde de soldaat.

- Ha gíj potvermilliard de... 'k sla op uw de-de-Duitsche muile, wee je!

- Niks te maken, Donnerwetter!

- Djuu! Duitsche leelijkaard! a a zoo zi...

De vent greep den soldaat bij den nekke en douw hem in 't portaal.

- La la, Willem ke-kom, Willem fleisterde hij nu.

En Willem lei den arm over den schouder van zijn bezorgden vriend en samen rolden ze van de trappen, in de duisternissen van den voornacht.

- Waar de Duits zich niet als soldaat voordoet, is hij een gezellig en gemoedelijk mensch, dit ondervonden wij alle dage. Is het dan te verwonderen, dat die jonge soldaten, verre van land en huis, te midden miseries ongemeten, zich als vastklampten aan de menschen bij dewelke zij tijdelijk ingekwartierd waren en er vaderden en moederden als in hun eigen huis en er alzoo ook innigheid bewrochten.

Eilaas! Wat heeft die innigheid - te vergaande - al kwaad gesticht.

Nooit is over de wereld een tijd van gruwelijker bekoring gekomen, zooals de oorlogsperiode en nochtans mag ik getuigen, dat althans wat Hooglede betreft, de menschen zich doorgaans treffelijk gehouden hebben. Indien er enkele betreurensweerdige feiten aan te stippen vielen, mogen wij, die toch ook maar menschen zijn, geen steenen werpen, maar veeleer door de vingers kijken en besluiten: pax!

Wat de betrekking der Duitschers met de vooraanstaande burgers betreft, blijf ik nu voortdurend nog bij de overtuiging dat onze burgerij in het algemeen tot voorbeeld mocht dienen aan de omliggende gemeenten en dat som-

mige beschuldigingen ver overdreven en andere zelfs totaal ongegrond zijn. Nogmaals: Pax!

Alhoewel ik zelf mij persoonlijk van alle betrekkingen met den Duits afhield, stond ik dikwijls gelijk andere burgers, voor het onvermijdelijke, doordien ik de legerleiding te herbergen had. Bijna telkens die groote katten van het front terug kwamen, hielden ze eraan mij te komen groeten, en evenzoo als ze terug naar het front moesten.

Gedurende achttien maanden en dit beurtelings waren Oberst Eulert en Oberst van Wolf bij mij ingekwartierd. Eulert was een prachtige-n ouden man, de echte Duitsche officieren-type, streng voor de soldaten, maar goed, zelfs bijzonder kiesch voor de burgers; hij had zich bij mij opgedrongen van den eersten dag zijner inkwartiering. Ik zat dien dag, zooals altijd, in mijn werkplaats, als de troepen van het front terugkwamen; op eens, een ruw aankloppen en vooraleer ik tijd had om te openen, ging de deur open en een oude reus met sneeuwwitten baard stond voor mij.

- Zijt gij de heer des huizes? vroeg hij.

- Die ben ik, heer officier, zei ik

- Goed, knikte hij, luister goed: alle dage, zoolang ik in dit huis vertoef, wil ik mij een kwartieruurs met u in het fransch onderhouden: 'k wil fatsoenlijk die taal leeren spreken en ge zult mij helpen. C o m p r i s !

God van den hoogen hemel, die C o m p r i s , dat was geen menschentaal; dat was leeuwengebrul en ik trok den nek in van 't verschot.

De deur werd brutaal toegetrokken; de vent was verdwenen en ik zat er precies lijk een natte zak.

Den volgenden morgen, een klop aan de deur en daar was de reus.

- U n e p r o m e n a d e d a n s l e j a r d i n , zei hij, nu beleefd, doch bevelend.

Ziet ge ons gaan, ik, mees, nevens een ooivaar!

- Hoe heet dat hier in 't fransch?

Dit waren zijn eerste woorden. Hij kraakte een notelarentaksken af en toonde mij aan het uiteinde de bot.

- Bouton, Oberst, antwoordde ik

- Schön!

Hij, gedurig vragend en ik, antwoordend, stapten wij rond den hof en na een kwartiertje bleef hij staan en wees mij de huisdeur.

- Ge kunt gaan, zei hij.

En met dien kolos heb ik achttien maanden moeten harrebarren! Eens liet ik van mijn tonge rollen, dat ik, door het gedurig rumoer in mijn huis niet meer slapen kon en mij voelde inzakken. Dien zelfden dag ontving ik het bezoek van een Duitschen doktoor, die lang bleef en toen hij vertrok zei hij: gij zijt ziek, ge moet u afzonderen: ge moet veel slapen; ik ook zou het moeten, maar dat kan ik niet; voor mij geen rust mogelijk, altijd voort beulen, dát wel, maar gij kunt en móet rusten.

Ik begreep goed, zonder dat hij het mij meêdeelde, dat Oberst Eulert dien geneesheer gezonden had, ik dankte hem ook en vroeg hem de toelating elken avond naar het huis van een mijner broeders te lande den nacht te mogen gaan overbrengen, althans gedurende den tijd zijner inkwartiering bij mij.

Gereedelijk willigde hij mijn verzoek in en seffens deed hij de onderofficieren en soldaten van zijn gevolg bijeen roepen. Als ze allemaal mooi rond hem stonden, keek hij ze aan lijk een ijsbeer.

- Mannen, brulde hij, die heer des huizes hier: binst den tijd onzer inkwartiering, vertrekt elken avond; en zoo er tijdens zijne afwezigheid hier een strooi verwerd wordt, zult ge met mij afrekenen!

Zijn rijzweep rees omhoog, zwaaide weg en weêr en viel kletsend langs zijn botten.

- Lös!

G'hadt ze moeten zien gaan zonder kwijtschrift te vragen.

Van denzelfden avond en zoolang ze'r waren en telkens ze terug kwamen, ging ik te lande bij mijn broêr en sliep er lijk een rulle...

Op een avond in zestien, bood zich bij mij een officier aan, die verlangde mij te spreken. Oberst Eulert was dan in de vuurlijn.

- Heer, meldde de officier, Oberst Eulert is zwaar krank; hij kan het niet meer volhouden en daar hij buiten de rusttijden geen recht van inkwartiering bij u heeft, laat hij mij vragen, of hij toch algelijk niet een paar dagen bij u kan blijven, vooraleer naar Duitschland te reizen.

- Luitenant, ge kunt Oberst melden dat hij over mijn huis mag beschikken en zijn kamer in gereedheid zal gebracht worden, antwoordde ik.

Die man mocht nu een vijand zijn, of een duivel, hij was fatsoenlijk, ja, goed geweest voor mij en 'k wilde 't ook zijn.

's Avonds kwam hij aan als een mensch, te pulveren opversleten en zoo bitterlijk ontmoedigd. Twee dagen bleef hij er en vooraleer te vertrekken klopte hij aan, kwam in mijn kamer, drukte er warm de hand en kreesch lijk een kind.

- Adieu-adieu! snikte hij, we zullen elkander nooit meer terugzien.

Veel later vernam ik van een Duitschen officier, dat Oberst Eulert, hersteld van zijn ziekte en terug op de vuurlijn, in ongenade viel omdat hij zijn manschappen, meestal bejaarde en getrouwde mannen, in den hellegloed van Verdun niet wilde jagen. Uitgezonderd dit, vernam ik nooit iets meer van hem.

Oberst van Wolf bood zich bij ons geheel anders aan, dan Eulert.

Mijn meid, die veel ruzie had met al de achterloopers van al die groote Jans, was dat spel moê: 'k ga de tapijten van de slaapkamers weg nemen en hum gezelschapskamer verkalen, zei ze, dam zullen de hoogere officieren misschien elders gaan.

- Laat alles zoo het is, raadde ik aan.

- Ze doen ons dood! viel ze uit, hun koeiwachters vullen mijn keuken en dag en nacht moet de voordeur open-

blijven voor hun boodschappers die uit en in stampen lijk in een duivelskot; 'k ga er mijn voet door schoppen.

- Ge zult in den bak vliegen; want in de kommandantuur is een staat van al wat er in de officieren kamers is.

- Ze kunnen me den kop afzagen als ze willen, besloot ze.

Ze viel seffens aan 't werk, ontkleedde de vensters, rolde het vloertapijt op en verving de oude porceleinen en Stratsburgsche teljooren met gemeenen bucht.

Tegen den avond van dien dag, kwam Oberst von Wolf met zijn volk toe, ik was in mijn kamer en hoorde ze allemaal het huis inkomen.

Plots uit een schravende kele, geblaf als van een razenden hond. Geen woord verstond ik, want ieder woord was geradbraakt door gloeiende woede. Ik verschoot geweldig, maar aangezien ik seffens raadde wat er op het spel was, miek ik meester van zenuwen en angst en stapte mijn kamer uit.

In den gang stond mijn meid, Martha, als ingekrompen. Vóór haar een oude grijze kolos: von Wolf. Met schuim op de lippen, de rijzweep in de hoogte, boven Martha's kop.

'k Was voorzeker doodsbleek, maar toch vastberaden. Ik stapte nader.

- Wat is er los? vroeg ik, kalm den Oberst in de oogen kijkend.

Nooit 's levens zag ik een mensch zoo plots invallen, de rijzweep zonk, het wezen was ontspannen en voor mij stond een bedaarde Duits.

Ik wees koudbeleefd mijn kamer aan en dan mijn zetel. Hij stapte bin', liet zich in den zetel vallen, keek rond, naar de oudheidjes en schilderijtjes, deed een paar keeren ghu-ghu, alsof hij zeggen wilde: hier is het net; dan stond hij recht en groette ridderlijk.

- Oberst, zei ik, hem even groetend - maar zoo flink niet - ge kunt gerust verzoeken tot ons richten.

Den volgenden dag kwam een ordonnans ons bidden de gordijnen aan de vensters te willen t e r u g hangen. Daarmee punctum.

Die vent was zoodanig getemd, dat hij beschaamd was van ons als een kind.

- Martha, stijleerde ik mijn meid, g'hebt spel gezocht, beken het maar, echter moet die vent boeten voor zijn uitvalligheid; ik zie hem nooit meer staan; ik zeg hem noch ‘goêndag’ noch ‘goênavond’; zie wel toe, dat ge 't ook zóó doet.

- Of nog kwader, zei ze.

- Neen, zoo niet, maar koud, middelde ik.

Als von Wolf zoo eenige keeren in afwisseling met andere troepen bij ons ingekwartierd werd, zagen wij bijderoog, dat hij toenadering zocht, maar wij volhardden in ooze koude onverschilligheid ten zijnen opzichten en bemerkten, tot ons boos genoegen, dat hij eronder leed. Ik wist genoeg waar den hond gebonden lag. Hij was een hoogdravende Duits, zelfs van hoogen edeldom; hij was onfatsoenlijk geweest; hij zag dat wij hem minachtten, misschien misprezen, en ja, mogelijks veronderstelden, dat hij een... barbaar was. Daar neep de schoê.

Op een voornacht, wijl hij in de vuurlijn was, kwam een oberluitenant aankloppen, die mij wilde spreken.

- Heer, zei hij, 'k meld u, dat Oberst von Wolf, krank is; dezen nacht nog komt hij hier rusten en hij bad mij u te vragen, gemoedelijk met hem om te gaan.

De officier loeg een beetje boertend.

- Hij is een oude man, hee? voegde hij eraan toe.

- Ge kunt Oberst melden, dat wij hem betamelijk zullen ontvangen, oberluitenant; beloofde ik.

De officier vertrok welgemoed.

- Martha, nu verstand gebruiken! vermaande ik, von Wolf is getemd; hij buigt den top en smeekt; 't moet lastig zijn voor een man die gewend is bevelen uit te brullen: maak goed vuur in zijn kamer en bied hem een tas fermen Pirô van koffie aan. Die vent is anders treffelijk en te betrouwen. Ik ga naar mijn nest.

- Ga gerust, zei ze, want ja, die oude grolpot kan zijn poo-

ten thuis houden en nu, dat hij een anderen toon aanpakt zal ik hem weldoen.

's Amderendaags vertelde ze mij haar wedervaren: rond middernacht kwam hij aan; 't was koud dat de honden greinsden en hij was versteven en bibberde van koorts en koude. Als ze hem in de kamer bracht loech de gloeiende kachel hem tegen: Ha! deed hij en met de handen vooruit en open, stapte hij toe, zalig monkelend.

- Mag ik Oberst een pot warmen koffie aanbiedien? vroeg ze.

- O ja! o ja! riep hij, met tranen in de oogen...

Sedertdien waren wij fatsoenlijk voor hem en hij ingenomen voor ons. Nooit sprak hij mij anders aan dan met den titel: dichter.

Zooals het dan ging, wisten de Duitschers seffens alles tijdens hun verblijf in de dorpen en zoo moest hij ook vernomen hebben, dat ik aan letterkunde deed; vandaar den titel: dichter.

Terwijl hij bij ons in ziekverlof was, werd er kolenverdeeling gedaan; in mijn huis deelde ik de bons uit en de menschen stoven aan lijk kraaien op een bezaaite; dat was voor hem een buitengewoon schouwspel en hij zond mij een ordonnans die mij in zijn naam kwam vragen wat die toeloop van menschen beteekende.

- Ge kunt Oberst melden, dat het een uitdeeling van brandstof geldt, zei ik.

Den volgenden dag, al ronddraaiend in de keuken, liet de jonge ordonnans het van zijn tonge rollen: die heer des huizes hier is een rijke edelman.

Of ik loech! Von Wolf dacht dat de uitdeeling van kolen aan de bevolking, door het gemeentebestuur geregeld én door de afhalers betaald, door mij bekosteneerd werd!

Als die man nu maanden lang in afwisseling met andere officieren, bij mij in rusttijd gekomen was, gedroeg zijn oberluitenant zich eens onfatsoenlijk tijdens ze zich gereed mieken om naar de vuurlijn te trekkken. Ik zag dat de Oberst geweldig schaamte leed om het gedoe van zijn peerdendronken

ondergeschikte en toen ze terug in ruste kwamen ging hij elders in kwartier, doch telkens hij mij te zien kreeg, sloeg hij aan en groette mij ingenomen: dichter!

Als hij, na zijn inkwartiering bij mij, den tweeden keer in rusttijd kwam, gooide een zijner voerders het hooi en de vuiligheid van zijn wagen over mijn hofmuur. 'k Zag het gebeuren en 'k was kwaad; 'k ging de poort opentrekken en 'k staarde hem na; juist kwam Von Wolf aan en groette mij: dichter. Hij stapte toe en reikte de hand.

- Kijk, Oberst, kijk hier wat uw volk uitricht.

Hij kwam den hof in en 'k wees hem de opvaging, die nog op bloemen en planten hing.

- Zoo! deed hij, mijn mannen deden dat?! Goeden morgen dichter.

't Was uit en amen en ik dacht niet meer aan 't gebeurde, toen plots mijn hofpoort openvloog en vier soldaten, gevolgd van Oberst von Wolf in mijn hoveke stoven.

- Kwe-kwe-kwe-kwe! hoorde ik en von Wolf, met de rijzweep omhoog, wees het wagenvaagsel aan. Ik verstond niet een woord van hem, enkel kwe-kwe, 't haperde allemaal in zijn verwoede keel, wijl hij zwaaiend met de rijzweep de vuiligheid aanwees, welke de jongens tot het minste en laatste ziertje, onder de dreigende zweep opraapten.

't Speet me geweldig en 'k hadde 'k weet niet wat gegeven om mijn woorden terug te hebben, want ik had oprecht medelijden met die arme dutsen van jongens, die zóó, door mijn schuld als echte slaven behandeld werden.

Na nu achttien maanden met hetzelfde volk gestraft en beduiveld geweest te zijn, zouden er andere legerafdeelingen maar Hooglede komen. Dag en uur van hunne aankomst werd ons gemeld en wij hadden er ons naar te schikken.

Bij mij zouden een oberluitenant en een piepjongen luitenant, benevens eenige achterloopers geherbergd worden. Tegen den avond kwamen ze toe en nog eer mijn gasten bij mij aanlandden, was ik het op, zooals ik immer placht, de zorg van de ontvangst en regeling overlatend aan mijn meid die er goed voor was.

Als ik wat later thuiskwam, zei ze mij: ge wilt nooit het smoel zien van uwe geherbergden, maar nu zullen ze u dwingen: ze vroegen achter u...

's Anderendaags, bij mijn terugkomen van de mis werd ik in den huisgang tegengehouden door een officier.

- Gij zijt de heer hier? vroeg hij.

- Ja, heer officier, knikte ik.

- Ik ben Oberluitenant - zijn naam is mij ontvlogen - en ik wensch u te spreken.

Hij duwde de deur van de gezelschapskamer open en verzocht mij in te stappen. Bij de tafel zat nog een zeer jonge officier, die seffens van zijn stoel opstond, mij de hand reikte en mij op zijn Vlaamsch groette: dag mijnheer.

Ik keek aardig op en de jonge officier monkelde.

- De luitenant is Antwerpenaar, kwam de Oberluitenant tusschen.

- 't Is zóó, knikte de jongen, en kan het uwe belangstelling wekken, ik deel u meê, hoe ik, Belg, hier als Duitsche officier voor u sta.

- Zeker, luitenant, zei ik.

- Zet u, Mijnheer, noodigde de Oberluitenant.

Ik zette mij en de jonge luitenant vertelde.

Ik ben Antwerpenaar doch mijn vader is een Duitschman en mijn moeder een vlaamsche vrouw van het zuiverste bloed. Wij zijn eigenlijk groote koophandelaars en mijn vader, die veel handelszaken met Engeland doet, zond mij, na mijn Collegetijd, naar Engeland, om er de engelsche taal volmaakt te leeren en mij in handelswetenschappen te verrijken. Ik was er in een gekende school, midden mijner studiebezigheden, toen mijn grootvader, zonder voorafgaandelijke verwittiging, dus geheel onverwachts, ginder aankwam en mij meldde: Jongen, ge moet aanstonds en om gegronde redens met mij mede. Maak u veerdig.

Ik meende dat grootvader mij naar Antwerpen zou leiden, maar neen; wij reisden door en tot in Duitschland, naar zijn huis. Tot dan toe wist ik nog niet, wat hij van mij wilde, maar den morgen na mijne aankomst, reisde hij

met mij naar een garnizoenstad en ik bleef er, ingelijfd bij het leger. Zoo verging het met mij. Dit is waarheid.

Ik bleef in weifelende houding en hij bemerkte 't goed.

- Mijnheer, het is zooals ik u kom te zeggen, bevestigde hij, ik werd ingelijfd en was Duitsche soldaat, vooraleer ik er wat van wist, dit door grootvaders schuld. En stel u nu in mijn plaats: verledene week werd het mij voor de eerste maal toegelaten mijn familie in Antwerpen te gaan bezoeken; in 't vaderlijk huis werd ik koel ontvangen en bij mijn twee zusters, die met Vlaamsche jongens trouwden, werd ik de deur gewezen, zonder dat iemand mij wilde zien of aanspreken.

Hier werd de jonge luitenant zoo hevig ontroerd, dat hij moeite had om de woorden uit te brengen.

- Dit alles onder ons, mijnheer, kwam de oberluitenant tusschen, want moest er iets van dit onderhoud uitleken, zou, het mij en mijn luitenant duur te betalen staan.

- Ge kunt op mijn stilzwijgendheid rekenen, oberluitenant, beloofde ik.

- Die smerige oorlog! bromde de luitenant.

De oberluitenant greep mijn arm.

- Mijnheer, in volle rechtzinnigheid, zeg, wat peist ge van den oorlog? vroeg hij.

Ik hief de schouders op.

- Ge kunt gerust spreken en welke opinie ook uitdrukken; ge zijt bij twee menschen die op alles voorbereid zijn, hield de oberluitenant aan.

- Dat het op zijn laatste gaat, zei ik.

- Dat denken wij ook, maar hoé zal 't eindigen? klonk het.

- Mogelijks met een overeenkomst bij vergelijk, opperde ik.

- O! kan dat maar! riep de luitenant.

- Die menschenmoorderij moet staken, moét! Maar hoe? Mijnheer ge denkt het toch, ge zijt overtuigd, dat het einde nadert? vroeg de oberluitenant driftig.

- Ten volle, knikte ik.

Hij bedankte mij. De beide officieren gaven mij de hand en ik ging in mijn keuken al peizend: die twee hebben er genoeg van! Bij deze kwam er nog een andere gedachte: niét bij vergelijk zal er vrede komen, maar door den godsklop van Duitschland, want, spijts alles en door alles, bleef die overtuiging in ons heerschen: Duitschland krijgt den klop.

Dien dag bleef er ons een verrassing te verwachten. Toen ik in den namiddag mijn werk voor een oogenblik liet liggen, om een verfrissching te nemen in de keuken, vond ik er een ordonnans.

- Dag mijnheer Edward Vermeulen, groette hij, kent ge mij nog? vroeg hij schalksch.

- Potverdorie! gij zijt een vlaming, riep ik verstomd, ge spreekt bovendien vlaamsch van deze streek.

- 'k Ben een Duit, alla, een Knul, boertte hij.

- Neen, hee, geen fratsen.

- 'k Zeg dat ik een Knul ben en ik toch eenige jaren voor den oorlog in ditzelfde huis en bij u kwam.

- Alla, jongen, nu zonder tranteling verklaar u nader.

- 'k Was voor den oorlog gedurende jaren in dienst bij een wijnhandelaar en...

- Ha! nu heb ik het vast.

- En ik heb hier nog wijn in uwen kelder gebracht en gelaagd.

- Precies! En die wijn is nu ver te zoeken, jongen.

- De Knuls er meê weg zeker?

- Zoudt ge'r aan twijfelen?

- Geen minute...

Dat was een dag voor mij!

Ik keerde terug in mijn kamer al lachend, want ik herdacht, hoe diezelfde jongen er uit zag, toen hij, eenige jaren geleden, mij van wijn stoffeerde; als hij met zijn werk effen was en uit den kelder kwam, was hij peerdelamdronke; hij stapte buiten, en, dicht bij de deur, viel hij midden een sieraadplant, die voor eeuwig vermorsakreerd was.

Van dien dag af, zei ik me zelf: 't wordt een opvaagsel

in het Duitsche leger, rijp en groen, betrouwbaar en onbetrouwbaar, reuzen en kabouters. 't loopt er al dooreen, tot bultenaars toe.

En al die menschen hadden den hoogen toon laten varen en wenschten niets beters, dan gemoedelijken omgang met de burgers, doch, noch de hoffelijkheid der officieren, na den eersten brutalen inval, noch de gemoedelijkheid der soldaten kon de gruwelijkheid der eerste dagen van de bezetting doen vergeten, noch het veto doen heffen, dat de vaderlandsliefde stelde aan omgang met de Duitschers.

Dit is een feit, dat niemand, die in 't bezette gebied en dicht bij de vuurlijn leefde, kan loochenen, Zoo was het volk. Zoo waren wij. En waar is dit alles belonden? En aan wie de schuld.

Brussel, Brussel, wat hebt ge uw kansen verkeken!

We waren in 1917 en we begonnen het aan God op te geven. W' hoorden de soldaten wel babbelen dat het op zijn einde liep; we zagen wel de slete in het Duitsche leger en we bemerkten wel, dat onze konijnen evengoed gespezen werden als de vreemde soldaten, maar toch bleef het duren.

Neen, 't bleef niet duren; d'r kwamen stabel meer soldaten aan en die klapten te luide: die Engel komt!

D'r was rumoer, troepenverplaatsing in massa; d'r hing poer in de lucht.

- Ge komt hier allen weg, fluisterden ons de soldaten.

Dat was voor ons als een doodsmete. Nooit wiegewaagde er een schooner oogst in Vlaanderen; nooit was het veld zoo rijk bekleed; nooit waren de Duitschers fatsoenlijker geweest en daar klonk het nu, niet meer gefluisterd: ge komt hier weg!

De menschen wrochten niet meer, ze heutelden den dag door; ze beurden elkander op met de bewering, dat al die geruchten uit de lucht gegrepen en voorbarig en zonder grond waren. Ik zelf was sedert lang overtuigd, dat we zeker achteruit zouden gedreven worden, ook had ik eenige voorzorgen genomen: ik had een groote koperen marmiete

gevuld met oudheidjes en deze diep in den grond gestopt. In verschillige plaatsen van mijn hoveke, had ik andere kostbare dingen ingedolven en in de schoorpijpe van het waschkot had ik veel koper van mij en van andere menschen doen inmetsen.

Op een namiddag in oogst, gansch op het onverwachts, viel mijn vriend, kunstschilder Alidor Lamoote uit Staden bij mij toe.

- Kijk eens, hier buiten, zei hij.

Ik stapte naar buiten en ziet, voor de deur stond een geladen kordewagen en er nevens, moeder Lamote en de kinders.

- Ge ziet, wij vluchten, zei Alidor, alles wat we bezaten. 't geen op den kordewagen ligt uitgezonderd, is ginder gebleven en voor ons verloren. 't Moest: in Staden was er voor ons geen veiligheid meer en morgen zult ge waarschijnlijk van 't zelfde laken een broek krijgen.

- En waar naartoe? vroeg ik.

- Op Gods genade, steende hij.

Daar kwam juist de secretaris van de ortskommandantuur te nagange en groette.

- Heer Lamote, ik verken u, maar ik moet u toch verwittigen, dat ge aanstonds verder moet, vermaande hij.

- En wij? vroeg ik.

- Morgen hebt ge hier uw laatsten dag, klonk het.

Dáár! 't vonnis was geveld.

Vriend Alidor vertrok... Wij mieken onze pakken en we deden wel, want de volgende morgen werden wij verwittigd, dat de gansche bevolking den volgenden dag zou verdreven worden, doch dat iedere persoon een pak van ten hoogste vijf en twintig kilos gewicht mocht mede nemen en dat ze zich allen op vastgesteld uur ter plaats der oplading moesten bevinden.

- Wij niét, zei ik aan mijn meid.

Inderdaad, 's avonds laadden wij onze pakken op een kruiwagen en door een slagregen, die reeds twee dagen aanhield, vertrokken wij, Martha, mijn meid, den kruiwagen

voerend; ik, met een pak beladen. We deefelden door de moze, midden een echten zondvloed en hoe wij ons door de duizenden soldaten wrongen, die naar het front trokken, kan ik niet verstaan.

Later vernamen wij, dat dan het fameus Engelsch offensief afgeslagen werd.

Dien avond sliepen wij op de plaats te Ardooye, in een verloren en vervallen krottekot en op de deur van dat kotje schreef ik: in 't Puidenest!

Twee dagen nadien waren wij gehuisd te Meulebeke, bij E.H. Vanhove, bestuurder der vrije scholen, waar wij als eigen volk behandeld werden.

Na een paar weken liet de Kommandantuur van Hooglede ons weten, dat wij de archieven uit het gemeentehuis van Hooglede konden afhalen. Ze lieten ons vrijheid van handelen, doch verklaarden, dat ze, in geval wij geen gebruik van de toelating mieken, alle verantwoordelijkheid van hun nek schudden. Ik miek akkoord met een voerman en we trokken naar Hooglede, waar wij, onder toezicht der Duitschers, de archieven uit de kelders van het stadhuis wegnamen en oplaadden.

Zoo had ik werk: ik deed kisten maken en verdeelde en klasseerde alles per kist, de registers van den burgersstand het eerst en dan de boeken, rekeningen en begrootingen van den gemeentelijken rekendienst. Ik zou mij dan bezig houden met de dossiers van het bevoedingscomiteit en de boeken van de Raiffeisenkas, maar op een voormiddag werden al de vluchtelingen, die in Meulebeke waren bijeengéroepen op den koer der groote brouwerij Vandevondel en er brutaal uitgedreven naar de statie, waar we op beestenwagens geladen werden om verderop in ballingschap gevoerd te worden naar de kempen.

Wij, ik en Martha, mijn meid, landden met veel inwoners van Hooglede en omliggende gemeenten te Baelen aan en werden onzen thuis aangewezen bij den heer gemeenteontvanger.

In Baelen was ik gelukkig, kon goed over de koorde met mijn ambtgenoot en diens vrouw, kwam er zelden Duitschers

tegen - wat voor mij een groot geluk was - en schreef er een oorlogsboek.

Dat duurde, tot ik op zekeren dag, bevel kreeg mij in de kommandantuur van Moll aan te bieden. 'k Had precies den vorigen avond mijn handschrift en alle stukken die hinderend konden zijn in vertrouwbare handen besteld en 'k was gerust. Ik trok naar Moll en bood mij in de kommandantuur aan.

- Mijnheer Vermeulen, zei de Orts, ik moet u tot mijn spijt aanhouden. Gij zijt beschuldigd een oorlogsdagboek geschreven te hebben met aantijgingen tegen de bezetting, alsmede een koffer, met handschriften gevuld, in een zeker bankhuis gedeposeerd te hebben. Ge zult oogenblikkelijk naar het celgevang van Turnhout gevoerd worden.

Dáár! ik was twee maal verklikt, twee maal verraden!

Nooit heb ik, voor deze twee gevallen, beschuldigingen uitgebracht. Wie ook de Judassen mogen zijn, ik wil er niet achter zoeken, maar laat die ploerten met hun schande stinken. Wat mij in deze pijnlijke omstandigheden het meest griefde, was de gedachte, dat er onder de vlamingen zulke laagstaande schepsels woekerden. Ha ja, zeker, Vlamingen en geheel waarschijnlijk vlamingen van dat ras, die na de nederlaag van den Duits, onze zegenpralende troepen tegemoet zullen gesneld zijn, onder het juichen van: vive la patrie! Akelige paljassen!

Dien avond zat ik in het gevang te Turnhout.

Het celgevang is een uitvinding van den duivel; dat is alles wat ik er van zeggen kan. Men zou veel menschelijker handelen een mensch, die voor lang veroordeeld is, den kop af te doen, dan hem in het celgevang op te sluiten. Foei! En beeldt u in, dat het er krielde van de luizen en dat men mij alles afgenomen had, wat mijn geest eenigzins hadde kunnen in spel houden, tot mijn potlood en het kleinste stukske papièr toe, alles, alles, uitgezonderd mijn paternosster. God lof!

Ik was reeds vijf weken in mijn celle en had ééns mogen misse hooren en mijn biechte spreken aan een Duitschen aal-

moezenier, die vlaamsch sprak en een heilige man was, vol medelijden met ons en vol zoete goedheid, een echte vader. God loone!

Na vijf weken werd ik uit mijn celle gehaald en geleid in deze van een doktoor uit Turnhout zelf: een groote, schoone ziel! Ik had een cellemaat! En die cellemakker bezat een boekenkast met veel werken en had den bestuurder van 't gevang uitgekocht, die ons regelmatig in den voornacht de dagbladen bracht, alsmede versche lekkernijen door de familie van mijn ongeluksmakker bezorgd.

Ik voelde den last van het kortzitten niet meer. We waren met twee zielen: We spraken samen, hoopten samen, lazen samen, baden samen en troosten elkander.

Van de eerste week mijns gevangenschaps af verscheen ik voor den Duitschen onderzoeksrechter.

- G'hebt een oorlogsdagboek geschreven? vroeg hij.

Ik wist vast dat loochenen niet baten zou: 'k was verraden. Ik knikte dus.

- En waar is dat handschrift?

- Verbrand.

- Waarom? Schreeft ge misschien tegen ons? Schreeft leelijke dingen?

- Geen schoone. Wat zoudt gij gedaan hebben in mijn plaats?...

Telkenmale ik voor hem gebracht werd, trachtte de onderzoeksrechter met looze listen mij mijne eerste verklaring te doen eten. Eens vroeg hij mij botsbollig: mijnheer Vermeulen, waarontrent - 'k ben 't vergeten - zeidt ge mij, dat uw dagboek verdoken is?

- Zoo niet, heer onderzoeksrechter, steigerde ik, ik zei dat het verbrand is.

Hij loech, doch schudde den kop.

- Ik wakker u aan de waarheid te zeggen, sprak hij goedig, ge zult er best meê varen.

- Ik kan aan de waarheid niets veranderen, mijnheer, volhardde ik.

Hij keek mij aan, schudde den kop en loech wéér: Ik zag, dat hij mij eerbied en ook genegenheid toedroeg.

Op een voormiddag kwam hij persoonlijk mij uit mijn cel halen.

- Kom meê, er is iemand in de spreekzaal, die u verlangt te zien, zei hij.

Ik volgde hem en werd geleid in een plaats, waar een jonge heer was. Die heer reikte mij de hand. De onderzoeksrechter vertrok, ons alleen latend.

- Mijnheer Vermeulen, groette de jonge heer.

- Mijnheer... haperde ik.

- Kent ge mij niet meer? 'k Ben voor den oorlog bij u nog in bezoek geweest, klonk het hertelijk.

- Mogelijks, doch ja, bij mij vielen er veel menschen in.

- Ik ben A... Maar zeg, ge verveelt u zeker hier? En ge zoudt willen vrij worden?

- Of ik! Ge ziet, ik gelijk geen mensch meer. - 'k Had sedert mijn gevangzetting twaaf kilos gewicht verloren; ik kreeg immers noch peerdeboonen, noch zwarte boonen over mijn lippen.

- Ik ben activist... maar...

- Mijnheer, ik veroordeel het activisme.

- Maar tegen den Duits.

Ik zei niks meer en de jonge heer zat voor mij roodon-stoken en verlegen...

- Als ik iets voor u kan doen, mijnheer... stamelde hij.

- Neen, mijnheer, besloot ik, zacht doch vast.

De onderzoeksrechter klopte aan; de jonge heer nam afscheid en ik trok naar mijn celle.

Diezelfde jonge heer bekleedt nu een belangrijke post in Vlaanderen en geniet de algemeene achting, dewelke hij overigens verdient.

Nooit heb ik hem verklapt; zelfs mijn familie kent dit geheim niet, maar wat ik hier neerpen is loutere waarheid. Komen deze regels onder zijn oogen, zal mijnheer A... moeten getuigen, dat er geen letter af noch bij mag. Ook S..., doktoor in Turnhout, wien ik alles meedeelde, kan dit getuigen.

Terug in mijn celle, vertelde ik dus alles aan doktoor S... en besloot tamelijk weemoedig: ik heb de kans van vrij te komen waarschijnlijk verkeken.

- Dat zal u nooit's levens spijten, vriend, troostte hij, maar u verblijden al de dagen van uw leven.

En nu vertellen de groote vaderlanders, dat wij onwentelaars zijn, omdat wij recht vragen voor Vlaanderen en geen pannekoeken bakken voor de stelselmannen die België besturen over den kop van koning en parlement weg.

Komt, paradevaderlanders van hier en van elders, 'k had u willen in mijn schoentjes zien!

Diezelfde week nog werd ik vanher door den onderzoeksrechter uit mijn cel gehaald en in de spreekkamer geleid, waar ik Martha, mijn meid vond.

- G'hebt vijf minuten om te klappen, zei de rechter, zich zettend.

Martha had een pakske meê en ze wilde't mij overhandigen, maar de rechter kwam er tusschen: neen, zei hij, niks te maken. Wat is er in dat pak?

- Een peperkoek, mijnheer, zei ze.

- Streng verboden. Mijnheer heeft eten genoeg hier.

Martha sprong op, zoo rood als een haan: zwijnskost zeker! riep ze, verkensspoel! Ziet ge dan niet dat g'hem vermoordt? Hij smelt weg lijk dooiend ijs. Kijk voor een seconde elders weg. Alla, toe!

Hij deed het werkelijk en het pak was in mijn vuist.

Nog den zelfden dag verscheen de rechter vanher in mijn cel.

- Mijnheer Vermeulen, zei hij blijmoedig, overmorgen vroeg komt ge vrij; ik moet u naar Brugge vergezellen, want vooraleer naar Hooglede te gaan, moet gij u aanbieden voor den kommandant te Brugge.

- Heu! deed ik, den kop schuddend.

- Toch, 't is zoo, hield hij vol, en 'k heb zelfs all de mare gezonden naar uwe meid in Baelen, dat ze morgen uwe kleêrs naar hier zou brengen.

Ja ja, 't was toch waar. 's Anderendaags kwam Martha

met kleers aan en den daaropvolgenden morgen kreeg ik alles wat ze mij ontnomen hadden terug. De onderzoeksrechter kwam aan, verzekerde mij dat mijn koffer met handschriften in den bank aangeslagen, mij even zou terug besteld worden. De rechter gelaste een soldaat mijn pakken naar de statie te dragen en in den donkeren morgen reisden wij af. Als we nu gerust op den trein gezeten waren, ontstak ik mijn eerste pijpe sedert bijna zes weken - want Martha had immers met de kleêrs ook tabak meêgebracht.

- Mijnheer Vermeulen, hebt ge niets te eten voor mij? vroeg de rechter opeens, mijn maag is ijdel sedert 'k weet niet hoe lang en 'k verga van honger.

Lachend reikte ik hem den peperkoek, dien ik van Martha kreeg in het gevang.

- Ziet ge wel, heer onderzoeksrechter, dat een weldaad nooit verloren gaat, monkelde ik, dat is immers het pakske, dat mijn meid mij bestelde, binst gij voor een seconde de oogen sloot...

Te Brugge aangekomen, werden wij er eeuwig bezig gehouden. De onderzoeksrechter was er in onderhoud met de plaatselijke militaire overheid en dat duurde en bleef duren, wijl ik eeuwig in een vuil plaatsje op zijn terugkomst wachtte. Eindelijk kwam hij aan.

- Mijnheer, zei hij, ze willen u hier niet aanveerden, omdat uw proces niet afgewezen is; ik zal u dus ter kommandantuur van Roeselare inleveren; 'k zou u tot in Hooglede vergezellen, maar de nacht valt en ik heb nog te werken tot morgen in den voormiddag, door nacht en door ál. Ge kunt dan morgen vroeg uit Roeselare naar Hooglede reizen.

Ik hief de schouders op en schudde den kop.

- Op mijn woord van eer ge zijt vrij, bevestigde hij.

't Was middernacht als wij te Roeselare aankwamen. De onderzoeksrechter onderhield zich eenige oogenblikken met den ortskommandant en reikte mij dan de hand.

- Mijnheer Vermeulen, ik herhaal: morgen komt ge thuis. Adieu!

Krijschend lijk een kind en snikkend, verliet hij mij, zonder nog om te zien.

De orts verontschuldigde zich, mij niet een betamelijk bed te kunnen aanbieden en ik kroop in de lange pluimen. Laçij! daar krevelde er nog wat anders dan lange pluimen; toch sliep ik lijk een rulle: morgen zou ik thuis zijn!

Thuis? Als ik 's morgens opstond, kreeg ik de mare, dat er andere orders gekomen waren en ik werd naar het gevang van Iseghem gevoerd. 'k Werd nogeens alles afgenomen en in een slordige celle gestopt, waar het krioelde van luizen en vlooien en waar ik eenige burgerlijke gevangene was tusschen honderden revolutionaire en dienstweigerde soldaten, die dag en nacht huilden en geen bevelen wilden kennen, noch voor geen bewakers stopten. Eene hel!

Na drie dagen kwam de cipier zich verontschuldigen: er was een misverstand.

'k Was vrij!

Eens uit het gevang was mijn eerste bezoek voor de capucijnen, die mij goed eten bezorgden in 't kot. Ik hield er mij zoo lang bezig, dat de-n avond viel als ik vertrok en 'k moest dan nog te voete naar Hooglede. 't Was donkernacht als ik op het hof van mijn broeder Cijriel toeviel. De honden blaften geweldig; de voordeur ging open en een mijner neven verscheen in de lichtgulpe.

- Nonkel Edward! riep hij.

In een ommeziens waren ze allen buiten en stonden ze rond mij. Ook de Duitschers kwamen uit hun barakken, die op het hof stonden en d'r was blijdschap.

Eenige dagen later was ik in mijn huis op de plaats. De schoonzuster van mijn broêr ging meê met mij om het huishouden te doen en ik zat vanher midden in de soldaten, doch nu hield ik mij koes, want mijn vriend, de heer secretaris, had mij verwittigd.

- Warden, opgelet, zulle! Ik weet, dat gij onder waakzaamheid der veldgendarmerij staat...

Drie weken nadien werden wij 's nachts uit onzen slaap gewekt door oorverdoovend trommelvuur op het front en als

de dag priemde, kwamen bij mij aan, Secretaris en hulp-secretaris, die even naar Hooglede teruggebracht werden. Samen zagen wij het naderend gevaar in.

Reeds in den voormiddag klakte er een groote marmiete open, vooraan de eerste huizen van de Yperstraat, waar ze veel schade aanrichtte.

Van dat oogenblik af, was er niemand meer op straat te zien. 's Middags ging ik den hulpsecretaris, heer P. Meersseman - die alleen zijn huis bewoonde - uitnoodigen, om het middagmaal bij mij te nemen. Na het eetmaal zette ik mij te rooken; mijnheer Meersseman, met den rug tegen den muur, miek juist het kruisteeken, als er op een tiental stappen van mijn huis af, een gruwelijke ontploffer uitdonderde, met den dop spaarzden al de ruiten van de vensters uit; de voordeur, die toe was, kletste open tegen den muur. Als opgewipt sprongen wij in den gang, juist op het oogenblik dat een Duitsche soldaat in mijn huis wipte.

- God! schreeuwde mijnheer Meersseman, het bloed pompt uit zijn rug.

Hij greep den soldaat vast en hield hem in de armen op, maar alle hulp was nutteloos, de jongen gleed uit de steunende armen en zonk op den vloer, morsdood! Daar bloedde hij uit.

Diezelfden dag zouden wij teruggaan naar broers hof en wel tienmaal, mijn goed vergarend, moest ik gedwongen over het lijk te stappen van den soldaat, dat dwars in mijn gang lag.

Bij broêre Crijriel bleven wij nog één dag, dan nog drie dagen bij een boer wat verder Beverenwaarts op en van daar vluchten wij naar Coolscamp, waar wij, na veel lijden, door de Fransche troepen verlost werden.

Naoorlogstijd

's**M**ORGENS bij het dagkrieken, werden wij door de fransche troepen verlost en in den namiddag reisde ik naar Hooglede. Niemand had goest om mij te vergezellen, maar dat hield mij niet tegen: 'k moest en 'k zou gaan. Ik ging te liever, omdat de franschen in hunne achtervolging gestuit werden door de Duitschers met giftgaze. Ik had immers in klauwen van de Duitschers gezeten en voor geen goed van de wereld zou ik er nog willen in gevallen zijn, liever zou ik in mijn wuivend hemde tot de wereldpalen geloopen hebben. Ik vertrok dus mensch-alleen.

Met moeite had ik Coolscamp verlaten, of daar was het gruwelijke: hier, daar, bijna op iedere partije land, lagen dooreen de lijken van Franschen en Duitschers, sommige gedekt, andere bloot. Tot aan Gits hetzelfde schouwspel, lijken op lijken. Van Gits naar Hooglede vond ik er geene meer; daar werden ze reeds opgeruimd.

'k Zou genoeg te zien krijgen zonder al die lijken!

Toen ik Hooglededorp instapte, gaf ik den moed op en zei bij mij zelf: dat hier wordt nooit meer heropgebouwd. Op den noordkant van de dorpsplaats, stonden er enkel nog twee herstelbare woningen, de herberg De Dubbele Arend en een nevensstaande, de overige waren ingebeukt, afgeknot, ingestort. De puinhoopen beletteden alle doortocht.

Diepgeschokt stond ik aan den gevel van het gemeentehuis - dat gespaard bleef van totalen ondergang - die verdestruatie te aanschouwen, als ik mijn blikken slaande op den weg, die ligt tusschen de pastorij en de kerkhofhlaag, tenden, op den Roeselaarschen steenweg een man zag aanstappen. 't Was het eerste levend wezen, dat ik in die verwoesting te zien kreeg en ik keek scherp toe; 't kon een goede kennis zijn, mogelijks een vriend. Van op mijn standplaats zag ik hem plaatsewaart opstappen. Hij scheen net gekleed en op den overleg van zijn veste, pronkte een grooté driekleurige futsel.

Ik was toegestapt om hem te groeten en magelijks dan met hem vernieling van het dorp te gaan bezichtigen. Ik was het kerkhofpoortje genaderd recht voor de pastorij.

God van den Hemel! die vent, die vent daar, met zijn driekleurige futsel, die vent was... was binst de bezetting de groote vriend van al de ortskommandanten; hij had vrijen in- en uitgang in de kommandanturen en mocht dag en nacht reizen, zelfs dan, als de bevolking om acht ure 's avonds op de straat niet meer mocht gezien zijn.

Zoo had ik het voorzien en voorzeid: de wind was gekeerd en ook de vesten: vive la patrie en de driekleurige futsel! De toekomst voor de ware vaderlanders!

Mijn hert hief er van! 'k Wilde dien vent niet aanspreken, verre van hem de hand te geven; 'k sprong het poortegat van het kerkhof in en liep langs de kerke voort tot togen het plein, liet de vent voorbijstappen en trok dan de Yperstraat in.

Voor mijn huis had ik slechts één blik; later zou ik het gaan bezichtigen, als ik dien vent zou ontloopen zijn, maar met dien enkelen oogslag wist ik, dat er nog genoeg van mijn gedoentje recht bleef; om het te kunnen herstellen.

In de Yperstraat ook puinen, doch hier was de schade veel kleiner dan op de plaats. Ik stapte door tot al ver te lande en vooraan in de Koninckstraat, vond ik een Duitsch kamp, waar vier doode peerden, met schromelijk-puilende balgen, geborsten lagen. Nog verder huiverde ik bij het zicht van twee Duitsche soldaten, die, ongekwetst, in de schromelijkste folteringen, waarschijnlijk door stikgaz veroorzaakt, moesten gestorven zijn. Die twee martelaars moesten zich, vooraleer te sterven, gekrinkeld en gekruld hebben als serpenten en zoo vond ik hun lijken in de onmogelijkste houding.

Ik wendde mijn blikken van dat ijselijk tooneel àf en keerde langs een binneweg, die rechtover de Koninckstraat den noorden inloopt, naar de dorpsplaats terug.

Aan het huis gekomen toehoorend aan de Weduwe Steyaert, stapte ik binnen, want er was geen 't minste belet, aangezien er aan het huis noch deuren, noch blinden waren.

Het was er akelig; ik stapte door den gang tot in het hoveke en mijn blikken latende zweven over al die verdelging van land en huis, zag ik plots, bovenop den gemetselden vuilnisbak, een Duitsche soldatenmantel. Ik stapte naar den vuilnisbak toe. God! die grijze kapote?... Op de mest van den bak lag het lijk van een twintigjarige Duits op den rug. In volle lengte uitgestrekt, lag hij er, de armen een weinig van het lijf af, den kop achterover, de blauwe oogen wijdopen, ten hemel gericht. Een schooner jongen kan er niemand schilderen.

Ik stond er als lamgeslagen en hoe het in mijn gedacht kwam, wist ik niet, maar toch stamelde mijn mond één woord: moeder!

Dan, snikkend en mijn tranen latend afrobbelen, zei ik luidop: moeder uit Duitschland, uw kind ligt hier dood!

Dit vizioen zie ik nog dikwijls en de woorden daar uitgesproken, herdenk ik ook dikwijls.

Ik had genoeg gezien voor dien dag, en ik zou naar Gits in een vriendenhuis gaan vernachten. Eerst geloerd, of ik den man met zijn vuistgroote driekleur niet meer zien zou en dan: marche!

'k Sliep dien nacht goed, want ik was afgemat en 's morgens in de vroegte keerde ik naar Coolscamp terug. Ze spotteden een beetje met mij, omdat ik uitgeslapen had, maar ze kermden meer, omdat ik, door mijne afwezigheid, het relaas gemist had der bestorming van Hooglede, immers hadden ze dien nacht fransche soldaten slaping gegeven en de luitenant, de eenige overlevende officier van de Cie, had 's avonds verslag gegeven van de bestorming, niet enkel van Hooglede, maar ook van Gitsberg.

Voor Hooglede was de inneming onmogelijk, zonder den toren te vernielen, want die was een Duitsch mitrailleuzenest.

- Tot onzen spijt hebben wij uwen schoonen toren moeten afschieten, zei de luitenant.

Eens van dat moordenaarshol verlost, deden ze de tanks vooruitrollen en schoten ze met de kanonnen alover de tanks op het dorp. Zoo naderden ze, vijf en twintig meters na vij-

fentwintig, telkens met wat stilstand, tot de tankskanonnetjes de eerste huizen en hovingen van mitrailleurs konden kuischen, wijl de grootere kanonnen alover de tanks het gros der vijanden op de vlucht joegen.

Het veroveringswerk duurde lang en de franschen verloren veel volk, doch volgens het zeggen van den luitenant, had de verovering van den Gitsberg nog merkelijk meer slachtoffers gekost...

We waren verlost! De Duitschers waren de pijp uit en de wapenstilstand was er.

Op een schoonen najaarsdag keerden wij naar Hooglede terug en na een dag drie-vier op broêrs hof gebleven te zijn, zocht ik werkjongens op, die mijn huis bewoonbaar mieken en met leden van vier verschillende huisgezinnen gingen wij het bewonen nevens de ratten.

In geheel den omtrek van den dorpskom waren er dan slechts twee huizen bewoond, het mijne en rechtover het mijne, een kleiner, waarin een brievendrager huizenierde zoo goed hij dit kon.

Bij ons landde algauw de piano van mijnheer Vantomme aan en wat er soms in dat vuil, gehavend kot gezottebold werd, is onbeschrijfelijk! Ik geloof nu nog vast, dat er, onmiddelijk na de verlossing, weinig menschen waren, die niet op zijn minst een tikske van het molenende betrapten. Hei! die gemoedsgesteltenis was er immers noodig ook, want we woonden in de puinen temidden puinen en gerochten zelfs moeilijk aan mondbehoeften.

We konden niet voorzien, hoe uit die puinhoopen ooit een dorp kon rijzen; we begrepen dat dit onmogelijk was, want wij, alle menschen en ook het land waren plat geruwineerd en uitgeschud, maar toch zottebolden wij lijk groote kindjes, die we dan waren; we zongen en klongen, dansten en sprongen, zooals nooit in ons leven, en, spijts wij er de onmogelijkheid van inzagen, stond het bij ons vast, dat alles op zijn best uit de vernieling zou opstaan.

Met de eerste dagen reeds ontvingen wij bezoeken, o.m. dat van kapitein Vantomme, die zijn broeder, René, registra-

ontvanger, met ons inwonend, zijn aanstaande huwelijk kwam melden in gezelschap van zijn verloofde. Ze werden bij ons hertelijk doch ver van nat ontvangen, want de kelder was droog, echter had de vriend, René voor 't eene en 't andere gezorgd, zoodat de plechtigheid met zekere staatsie, zwier en zwaai kon gevierd worden. Als orateur sacré trad op mijnheer René Vantomme zelf en hij was zeer welsprekend. Ik blijf overtuigd, dat hij die buitengewone welsprekendheid in den grond van kleine glazekes vond, maar gelijk hoe, zijn sermoen hield aan de ribben en zijn vermaningen klakte hij uit als met een zweep. Ik herinner er mij nog eenige van, o.m.: broêre, voorwaar voorwaar ik zeg het u, zoo ge niet zorgt voor menigvuldige verdedigers van kerk en staat, zal ik u later onterven!

Op een namiddag was ik alleen thuis; al mijn meêwoners waren op wandel tusschen de puinen. Daar klopte iemand aan de deur en ik ging openen. Voor mij stond er een hooge Belgische officier, die mij in het fransch aanspraak. Ik keek aardig op naar dien eenlijken grooten vent en hij bemerkte mijne aarzeling.

- Ik ben major A... zei hij en ik doe een studiereis op het front. 'k Heb veel gemarcheerd en sedert lang niet meer over mijn lippen genomen. Zou ik hier niet aan een verfrissching kunnen geraken?

- Major, zei ik, met al de liefde van de wereld, maar ik kan u niets anders aanbieden, dan een pot koffie.

- Juist wat ik verlang, vriend, loech hij.

Hij stapte de kamer bin, dronk koffie, rookte pijpen en bleef zitten, maar altijd klappend.

- Vriend, zei hij, nu is de strijd tegen Duitschland uitgewoed, maar een andere vangt aan.

- Zoo, Major?

- Ja, de strijd tegen de vlamingen.

- Tegen de vlamingen?

- Zeker, ze zullen ze opjagen gelijk wild. Ze zullen ze gevangen zetten, veroordeelen, ruwineeren. 't Zal zonder genade zijn en zonder einde.

Sprekend was de Major kwaad geworden en de woorden haperden in zijn keel.

- Zoo zal het, vervolgde hij, de vlamingen zullen het boeten voor de groote koppen, die pas eenige dagen geleden te... het land verkochten. Zij, die groote Jans moesten den bak invliegen. Onthoud goed wat ik u kom te voorzeggen.

Hij stond recht, rood van opgewondenheid, reikte de hand en vertrok...

Er waren allengs wat menschen uit verschillende ballingsoorden teruggekeerd; ik geloof dat we dan reeds eenige honderden inwoners telden en die menschen hielden zich enkel bezig met het bewoonbaarmaken van huizen, stallen, of afhankelijkheden, zoodat ze veel bijeen gingen en malkaâr hielpen.

Op een avond, 't begon te donkeren, was ik in mijn kamer, gerust aan 't rooken, als ik plots een groot rumoer hoorde aan den huisgevel; ik stapte buiten, hoorde vloeken en dreigen en ging zien wat er haperde. Tegen den huisgevel zag ik een Duitsche krijgsgevangene, ergens ontsnapt uit een der menivuldige kampen, die dan nog bestonden. Voor hem stonden twee gendarmen en rondom een twintigtal mannen, die er te godveren bleven, en te dreigen.

- We zullen hem schoppen tegen zijn...
- 'k Zou hem kunnen zijn ribbekot labeuren.
- Gendarmen, trekt u eens weg, dat ik dien verdomden Duit ambachte!
- Hee, Knul, alles kapot? Kom ne keer nader met uw muile. Gij, godver!

De Duits stond geleund tegen den muur, te beven als een waterhond en zoo bleek als de dood, schromend voor de opgehevene vuisten der omstanders, welke de gendarmen slechts met moeite konden bemeesteren.

Ik stapte tot in 't midden van de bende.

- Menschen toch, riep ik, beziet eens goed dien man en ge zult beschaamd worden, alzoo te tieren tegenover een weerlooze.
- Maar Wardje, riep er iemand tegen - 'k heb nooit

kunnen achterhalen wie het was - ziet ge godver...! niet, dat hij een Knul is?

Ik hief mij op de toppen der schoenen.

- Is er hier iemand onder u, die evenveel van den Duits te lijden had als ik? vroeg ik.

Ik hoorde'r drie-vier zeggen: neen 't en da's toch waar.

- En nochtans zou ik dien weerloozen man geen haartje uit den kop willen plukken, riep ik nu luid, die arme duts hunkert naar zijn land en zijn huis, mogelijks naar zijn vrouw en kinders - hij zag er een veertigjarige uit - hij was soldaat, ja, maar dat is voorbij.

Er rezen geen dreigementen meer; de vuisten zonkén én een voor een stampten ze 't af. De gendarmen grepen den gevangene bij de armen en 't spel was uit.

We beleefden dan soms buitengewone dagen en waren toeschouwers van prachtige tooneelen...

Aangezien onze kerketoren, door de franschen afgeschoten, op de kerk en door de middenbeuk gevallen was, kon er geen dienst gedaan worden, doch de kapelle van het hospitaal werd opgeruimd en op Allerheiligen zou er een gezongene mis gecelebreerd worden. Vroeg trokken wij er naartoe, want we zouden ter H. Communie naderen. De kapelle was bijna vol met Engelsche soldaten, 't grootste deel Ieren, die even tot de heilige sacramenten naderden. Hun aalmoezenier hoorde biecht achter een commode zonder schoven. Hij droeg zijn haar *en brosse* en zoo, alboven die commode zagen wij nu en dan dat bijzend haar als een kobbejager uitsteken; enkel dat van geheel den vent; naar die commode met er achter dat borstelke stekkershaar, schoven de soldaten toe, een voor een, en knielden aan den zijkant van het meubel, van waar ze hun flauwiteiten in den ondervestzak van den biechtvader spogen.

Kerstdag zouden wij vieren op het hof van broêr Cijriel. Met toelating van den dienstdoenden pastoor, namen wij den altaarsteen meê, versierden een kamer, plaatsen er een altaar en als nu eens alles op zijn best stond, vierden wij Kerstavond. We zongen; we kaartten; we bieken pannekoe-

ken en we brandden genever; we aten en dronken tot elf ure; dan bereidden wij ons en als het twaalf ure sloeg, kleedde pater Gilbert der Capucijnen van Iseghem, broeder van Juul Billiet bij ons inwonend, zich met de priestelijke gewaden en beklom het altaar. Na de nutting reikte hij ons allen de H. Communie en we bleven, aardig aangedaan en ontroerd, tot na de derde mis in gebed en overweging verslondaar, op dat verloren hof, waar geen hond blafte en geen haan kraaide en dit in den duisteren nacht, waardoor een klagende wind kriemde:...

Onze kerk zou eindelijk beschikbaar gemaakt worden. Onze dienstdoende pastoor smeekte zijn parochianen hem daarin te helpen en elk en eenieder sprong bij met spade, schoep, met kar en peerd. De afval van hout werd in gelijke hoopkes en koopkes op de dorpsplaats bedeeld, om, als eens al den afval uit de kerk zou geruimd zijn, gelegenheid te geven aan de parochianen zich per aankoop van stovenhout te voorzien.

- Verkoop effenaan uiterhand, raadde ik den jongen pastoor lachend aan.
- Neen, steigerde hij, alle menschen moeten zich kunnen gerieven.
- G'n zult niet een kooper vinden, voorzei ik hem.
- Hoezoo? vroeg hij.
- Omdat ze zich zullen voorzien zonder inkoopprijs te betalen.

En zoo was 't. In twee-drie nachten was het hout voor de duivels in Noordwegen.

Dergelijke voorgevalletjes dienden ons tot ontspanning en deden ons deugd aan, wat we hoogst noodig hadden in die moeilijke, eentonige en onzekere naoorlogsche periode. Echter, midden veel bekommernissen en moeilijkheden allerhande, brachten die dagen ons ook nu en dan zoete verrassingen en groote blijdschap; w' ontvingen bezoek van onze neven: Edward en Florent, oorlogssoldaten, beiden verwond in den strijd, Florent getrepaneerd en Edward den arm doorschoten. Hun terugzien baarde telkens groote vreugde, soms

toch groote droefheid ook, want ze meldden ons de dood van Paul, hun oudste broêr, even oorlogssoldaat, gevallen in het laatste offensief te St Pieters bij Beijthem.

We vernamen van hen, dat Paul, doodelijk verwond bij het veroveren van een Duitschen onderstand, naar een veldhospitaal gevoerd werd, waar hij, tot verwondering der militaire doktoors, nog drie dagen leefde, zijne omgeving onophoudelijk biddend en smeekend, zijn broders en zusters in Poperinghe verblijvend, met zijn toestand te willen bekend maken en hun bezoek toe te staan.

Drie dagen lang smeekte de armen jongen, doch er kwam niemand, want niemand werd ingelicht!!!...

We kregen ook bezoek van andere familieleden, van vrienden en kennissen en stilaan gerocht het gewoon leventje in zijn haken. Ook in zake bestuur ging de herpakking haar slos, doch al kreupelend, natuurlijk, want tot dan bleef de herpakking nog grootendeels aan den ondernemingsgeest der plaatselijke besturen overgelaten.

Ik zou van dan af reeds mijn letterkundige bezigheden aangevat hebben, maar de verwarring in den gemeentelijken rekendienst was zoo groot, dat het scheen of de duivel er zijn steert in gedraaid had. Tusschenbesturen bezorgden ons binst den oorlogstijd heimelijk de noodige Credieten en deze werden ons van hand tot hand overgeleverd. Onze vooroorlogsche arrondissementscommissaris, baron van der Gracht, had ons aangeraden alle toelagen, niet op den gemeentelijken rekenboek, maar op een zakboek in te schrijven, opdat de bezetter niet zou bekoord worden de hand op de ingeschrevene gelden te leggen. Zoo deden wij, doch toen wij, na den oorlog, den staat onzer ingeschrevene toelagen vergeleken met den staat ons door de hoogere besturen toegezonden, stonden wij voor een boel...

Die boel was er zelfs reeds eer wij in ballingschap waren en ik heb, ginder in de Kempen, een mijner ambtgenooten uit Vlaanderen gekend, die, telkens hij mij ontmoette, van niet anders kon spreken dan van die miserie. Het was te zien,

dat die pijnigende gedachte dien man opat. Hij is er van dood ook...

Ik ook heb er veel onder geleden, maar ik wist, dat het gansch het Bezette Gebied door hetzelfde liedje was en 'k gaf het aan God op.

God dank! w'hadden dan en hebben nog een vaderlijken arrondissementscommissaris, die nooit zot aanjoeg, maar enkel tot geduld aanspoorde. W'hadden dan en hebben nog, benevens den heer Commissaris, een bureeloverste, die mét zijn groote bekwaamheid en zijn duivelsche werkzaamheid het verwardste zelf op zijn pootjes zette.

Aan beide heeren hertelijk dank!

Ba ja, het moest gaan. We zouden dus overtollige gejaagdheid en nutteloozen angst van kant stellen en herleven.

Mijne eerste bezorgdheid op letterkundig gebied was voor ‘Zwarte Pokken’ 't Boek lag afgewrocht van voor den oorlog en ik zond het handschrift naar den drukker.

Binst de oorlogsjaren had ik ‘De Pauwenschreeuw’ gansch afgewrocht en nu lag het handschrift daar. 'k Wist niet wat er meê gedaan: 't was oorlogswerk! 't Werd mij ingegeven, ja, opgedrongen door de pijnaandoende houding van sommige meisjes in contakt met den Duits en ik was er maar op los gegaan, echter bij het herlezen zag ik in, dat het niet thoope hield en dat het, op zijn geheel genomen, onsamenhangend en onevenwichtig werk was.

Eindelijk besloot ik toch: tot daar!

En de ‘Pauwenschreeuw’ verscheen in al zijne onvolmaaktheid.

Benevens dit werk, lag er halfafgewrocht een roman: ‘Piot’ Ik had dit werk gestaakt en van kant gelegd, ten eerste, omdat wij in onwetenheid van oorlogstoestanden gehouden werden zoolang de bezetting duurde, ten tweede, uit voorzichtigheid. Een gelukkig gedacht voor mij door de gevolgen bewezen, want dit handschrift miek deel van mijn geschriften door den Duits in den bank van Kortrijk aangeslagen en werd, of door den Duits, of door - 'k weet niet wie - uitgepluisd, want als ik het terug ontving, vond ik

al de fouten aangestipt!... 't Was een gedaan werk en ik voltrok nu met kennis van zaken het boek, dat korts nadien verscheen.

Ik had binst den oorlog, om onvoorzichtigheden te vermijden, 't eene en 't andere geschreven uit het leven van aardige menschen en aardige dieren - met zulk werk kon ik mij immers niet verbranden - en ook dit stuurde ik tusschenin mijn romans ter pers.

Ik voelde mij ondertusschen op mijn plooi en het was heel natuurlijk dat ik 'Pee Vlaminck' schreef, immers had ik nu al hebbelijk de gelegenheid gehad om te zien, hoe ze? sedert den oorlog h u n ? tijd besteedden, hun vierscharen inrichtten, hun koten open zetteden - zooals de major A. het mij voorzei - om die vervloekte vlamingen te grijpen en er op te dorschen als op een kafzak. Men hadde gezworen, dat er maar één kwaad bestond: vlaming zijn. Het was klaar te zien voor een blinde: m e n ? sloeg op een vlaming, om op geheel Vlaanderen te kunnen slaan!

Alwie vlaamsch bloed in zijne aderen draagt heeft dit gevoeld.

Maar wat deden ze tegen groote, rijke oorlogswoekeraars die van hun kaliber waren?

Fuut! ziet ge de vaderlandsliefde vliegen?

Nooit een land op de wereld heeft zoo dom zijn eigen aanzien en macht vermoord gelijk België, neen, maar gelijk die coalitie van legermannen, magistraten, beursmannen, edelmans enz, die 't land alover kamers en senaat, dit tot zijn ongeluk, om niet meer te zeggen, besturen, néén, couillonneeren, met assistentie van geheime policen, mouchards, fratternellekes, facistjes, uitdagers en geheime briefwisselaars uit iedere stad en dorp, tot uit de kleinste nestjes toe. Het is immers sedert lang gekend, dat er, langs geheime wegen, hier, regelrecht aan officiele mannen, daar, aan officieuze middens, door plaatselijke briefwisselaars inlichtingen verschaft worden over vlaamsche personen, vlaamsche toestanden en vlaamsche aangelegenheden.

Indien België klompen droeg, zou ik het hard toeroepen:

schop ze'r door en ruim dien boel van verklikkers, overdragers en aanklagers, die zich met dat stieltje gunsten, vette postjes en aanzien bezorgen en zich vetmesten...

Nadat ik ‘Pee Vlaminck’ geschreven had, rustte ik eenige weken, doch deze rust verging toch in studie. Oorlog en verdrijving hadden op hun eigen al veel wantoestanden veroorzaakt en de opkomende rijkdom en de weelde eruit volgend zouden het overige doen, om niet enkel aardige, maar gruwelijke toestanden te scheppen en vele families in 't bitterste leed te storten. De geldzucht de eer- en heerschzucht; de hoegmoed dus met de begeerlijkheid en de zelfzucht zouden personen en huisgezinnen verdoemen.

Het indenken van familietoestanden bracht er mij toe, mijn drie romans. ‘De Blieckaerts’ ‘De Vracht’ en ‘Verstervend Ras’ te schrijven en ik mag verzekeren, dat ik de, stoffe niet ver moest gaan zoeken. ‘Mietje Mandemakers’ en ‘Stadhuisratten’ schreef ik eigenlijk als rustbezigheden tusschen twee groote werken. ‘De Zotte van 't Abeelenhof’ had een anderen oorsprong. Zoo dikwijls hoorde ik spotten met het godsdienstig betoog, vooral met dit van sommige vrouwen, die zich, buiten dit uiterlijk betoog van godsdienstigheid, soms als onmogelijke menschen aanstellen en vooral als lastertongen.

Deze soort van vrouwen noemt men kwezels, of, zooals men ze in Middenvlaanderen betiteld: dibben, waterflutsen, pisteelen en nog soortgelijke.

Het ongeluk is, dat het meerendeel der landsche menschen geen onderscheid maken, of kunnen maken, tusschen een godvruchtig vrouwspersoon en een kwezel al is dit verschil even groot als dit tusschen een hooihopper en een berg.

Ik heb dus ‘De Zotte’ geschreven, om, in de mate van het mij mogelijke, dit verschil aan te wijzen en eerbied, bewondering en vereering voor godvruchtige vrouwen te verwekken.

Van waar ik de stoffe haalde, doet niets ter zaak, doch dit bevestig ik: bij een sterfbed was ik getuige van den ijse-

lijken strijd tegen de duistere machten, dien de Zotte in den vooravond van haar overlijden uitstond.

* * *

Zoo gerochten wij, in de periode van den heropbouw. Ik was een der eerste die er meê begon en die er meê eindigde ook en mijn huis is gebleven juist als voor den oorlog. Hadde't wat meer beschadigd geweest, zou ik nu mogelijks, gelijk menige burger, een kasteeltje voor een woonstje gekregen hebben, maar... dat potje laten wij gedekt. 'k Was al hebbelijk blijde, dat ik betamelijk in 't droog zat en verlost van de menigvuldige muizennesten welke bouwwerken altijd meêbrengen, maar, alhoewel effen met de herstelwerken, heb ik eeuwig op de vergoeding moeten wachten en heb het ontvangen van de toelagen eigenlijk te danken aan het toedoen van een vriend, die een voet in huis had in 't ministerie.

Dien tijde was mijn broeder Jules, in Veurne verblijvend, nog pastoor van Nieuwpoort, doch, bij onze wete, lijdend aan een vergevorderde hertkwaal; anders was hij een doorgezonde mensch, groot en flink van postuur.

Op aanvraag kreeg hij van de Geestelijke Overheid ontslag en kwam, mede met mijn zuster, die bij hem was, naar Hooglede wonen, ten mijnen huize.

Bij mij was hij gelukkig, doch zijn hertziekte liet hem niet los en nu en dan werd hij overvallen. Eens kreeg hij zoo een harden aanval, dat de doktoor, die zijn vriend geworden was en hem altijd met buitengewone toewijding bezorgde, hem volkomene rust voorschreef, dus hem verbood misse te lezen. Dat duurde eenige weken en eens dat de beternis merkelijk was, raadde hij broeder aan de H. Mis ten huize zelf te doen. De aanvraag werd seffens gedaan bij den pastoor en na eenige dagen kwam de toelating van Rome af; we deden een altaartje opmaken in eene kamer en verkregen van den pastoor een altaarsteen.

Als kamer en altaar nu in gereedheid gebracht waren,

zou broêr den daaropvolgenden morgen de H. Mis, voor de eerste maal ten huize, opdragen. Hij was gelukkig en blijde en wij waren het met hem meê. Hij scheen zoodanig opgefleurd, dat wijl, zuster en ik, de hoop op zijn behoud in ons voelden rijzen. Het scheen alsof hij het aan ons bemerkte en ons tot werkelijkheid van zijn toestand wilde terugroepen, want dien dag, alhoewel hij rijk bleef aan leutige zetten, drukte hij, gaande en keerende, over verscheidene aangelegenheden zijn laatsten wil en beschikkingen uit.

's Anderdaags, na een goeden nacht, stond hij frisch op. Ik ging naar de kerk om ter H. Tafel te naderen, maar vond er geen priester, immers zou men dien morgen de eerécommunie vieren der schoolkinders en er was geen vroegmis. Na een half uur wachtens keerde ik naar huis terug. Broêr stond met de priesterlijke gewaden aan, gereed om het H. Misoffer te beginnen. Zuster had hem gevraagd eene hostie voor haar te Consacreeren en nu verzocht ik hem er eene bij te voegen voor mij: Na de mis, binst dewelke hij ons H. Communie reikte, ontbeten wij samen.

- 'k Was een oogenblik verstrooid, binst de mis, zei broêr, 'k peisde op Marcel.

- Op Marcel? vroegen wij.

Marcel, jongste zoon van onzen broeder Cijriel en jongste onzer neven, zou dien morgen ook zijne eerecommunie doen en na de plechtigheid, met nog eenige familieleden, bij ons komen onbijten.

De jongens en meisjes, in prachtgewaad, stapten juist in rang naar de kerk en broêre pastoor volgde zie ontroerd met den blik.

- Kijk, daar is juist Marcel, zei hij.

- Ja, knikten wij, medeloerend door 't venster, en ge waart om hem verstrooid, zegt ge.

- 't Doet; vluchtig dacht ik aan hem; mogelijks wordt hij priester.

- Dat kan wel, gaven wij toe.

- Zeker kan dat herhaalde hij, en nu wij hier gerust en ongestoord zitten, wil ik u zeggen wat ik besloten heb: mijn

kelk - hij had er een zeer schoone - zult ge noch aan kerk, noch aan klooster geven, zooals ik het schikte, maar hem weigerlijk bewaren tot bin' eenige jaren; wordt Marcel priester, ge zult hem den kelk geven, zooniet, geef hem aan de kerk of het klooster.

- Maar Juul, stribbelden wij tegen, zwijg van doodgaan, ge bloeit van gezondheid.

- Ik voel waar ik ben, zei hij raadselachtig...

Na de mis kwamen Marcel en de familieleden zich ontnuchteren en bleven lang bij ons gezeten, hertelijk klappend. Broêre pastoor, opgeruimd als een vogel, vloog dien dag huis en hof uit en in, bekeek oudheidjes en, schilderijtjes met fijne oogen en smaak, alsof hij die voor de eerste maal zag en bleef den dag door blij en bezig.

Als we 's avonds ons gebed zouden doen, was hij afwezig; we gingen loeren in ons hoveke en hoorden hem op den koer van onzen buur aan 't lachen en 't zottebollen.

- Hij heeft nieuwe pacht gemaakt! jubelden wij.

Gelukkig gingen wij slapen, met den zoeten wensch: tot morgen.

Ik sliep seffens in, maar werd nog in den voornacht uit mijn slaap gerukt, door het noodgeschreeuw mijner zuster. Ik vloog naar broêrs kamer en zag hem juist den laatsten snik geven in de armen mijner zuster.

Het hoofd van de familie was dood, de geliefdste onder ons verdwenen, de leider weg.

Wat men er ook van zegge en spijts het spottend schouderophalen van moderne mannen, ook van sommige katholieke snobs, houd ik staan: een priester in de familie is een zegen; een priester is raadgever en leider in de familie; een priester effent moeilijkheden, mistoestanden, oneenigheden en familietwisten; een priester houdt de familie thoope in overeenkomst en liefde.

Dergelijke priester was onze broeder Jules, doch moeite had hij nooit met zijn taak van familiehoofd, want, Goddank! onze familie was altijd één, bleef één en is het nog. Van oom tot kleinneef ligt de liefdesband, die ons allen aaneen

snoert en als één lijdt, lijden wij allen; en als één in vreugde leeft, verblijden wij ons allen.

Zoo zijn wij allen als wij lijden, zeggen wij het elkander, zoo weinig mogelijk aan vreemden, doch als wij reden tot verblijden hebben, deelen wij ons geluk niet enkel aan elkander meê, maar ook aan de vrienden en we deelen ons geluk uit en willen dat ook de vrienden hun deel in dit geluk smaken.

Ik geloof niet, dat iemand mij zal tegenspreken.

Nu nochtans vloeit het uit de pen, want hier moeten de puntjes op de ii's.

Korts na broêre pastoors overlijden, begon in mij een miserie haar duivels te ontbinden en met elken dag vergrootte de marteling welke ze mij aandeed. Ik vond enkel in het werk afleiding en in 't gebed kracht, sterkte en uithoudingsvermogen. Niet enkel deze nieuwe foltering besprong mij - soms als een razende, bijtende, knagende beeste - maar het verlies van reuk en smaak deed zich meer tergend gegevoelen, naarmate het nieuwe lijden erger werd. Ik leed!

Zoo tormenteerde mij de pijn, dat ik soms geheele nachten ronddoolde in mijn huis gelijk een zieke-n hond in zijn afgestakette omheining. Ik doolde op mijn kamer, ik tjoolde rond, kamer in, kamer uit; ik zette mij op de sponde, spijts mijn reukeloosheid, rookte er de eene pijp na de andere; ik legde mij bovenop mijn bed en bad paternoster op paternoster. Ik riep de hulp in van Onzevrouwtje, doch kreeg noch leniging noch hulp.

En midden deze smertelijkheid wrocht ik bij dage als een peerd; immers is ei het bewijs: jaarlijks wrocht ik een boek af, zonder de meêwerking aan verscheidene gazetten meê te tellen.

Ik had een vriend onder alle vrienden, mijnheer Achiel Denijs, wien ik mijn martelaarslijden toevertrouwde, en, aangezien hij even bijna van dezelfde kwaal aangetast was, besloten wij samen - na maanden, zelfs jaren lijdens - ons te laten opereeren; we trokken dus naar de kliniek van Hoogleeraar Sebrecht in Brugge.

Hoe het daar met ons verging, hoef ik niet te schrijven; w'hielden er zulk een leventje, dat geheel Vlaanderen het hoorde - niet ik, maar Achiel - Nu, 't mocht.

Echter, toen de heelmeester mij een paar dagen na de operatie vroeg hoe ik mij voelde, antwoordde ik: mijnheer de doktoor, ik ben met de bewerking niet beter geworden; het venijn is gebleven, ik voel het en het houdt zich gereed om mij vanher te duivelen.

En zoo was't.

Toen wij, na geheel de cliniek in rep en roere gesteld, te hebben, naar ons huis zouden terugkeeren, gaf ik aan den Meester een mijner boek als hulde van den schrijver met de volgende formule van mijn penne: gedenk uwe u i t e r s t e n en ge zult indereeuwigheid niet zondigen!

A' bon entendeur demi mot suffit!

* * *

Ik moet hier willens nillens een beetje de politiek aanraken, doch ik zal het rechtzinnig en zooveel mogelijk gematigd doen, is 't bijaldien, dat dit gematigd kan gaan.

Wij, dit is het overwegend procent der bewuste vlamingen, waren sedert lang straf mistevreden over wat we noemden: de lamlendigheid der katholieke partij. Wij, met ónze oogen, zagen die partij eeuwig gekortvlerkt - zich latend kortvlerken - door alle slag van compromis', komend van hier, komend van daar, komend van alle kanten. Die partij - volgens ons - bezigde veel woorden, deed veel beloften - kiesbeloften - hield veel congressen, kakelde luid, doch lei geene eiers. Zoo dachten wij erover en werden kwaad. De leidende mannen wisten't, dat wij knarzetandden, maar ze trokken er gekkend de schouders om op. Wat konden w'er tegen?

Bleef het immers hier niet eeuwig zooals het toen ging in 't jaar nul, als de uilen praken?

Precies: de verkiezingen naderden en de strooibriefjes en gazetten vlogen rond, met den wind opgeheven tot in de

lucht toe; de plakbrieven bekleurden muren en poorten; de katholieken verdoemden liberalen en socialisten en liberalen en socialisten wreven mostaard en peper op den neus der katholieken, die er soms geweldig om niesden, zoodat wij, katholieken, laat het ons maar belijden, er soms onzen deun in hadden en spottend wenschten: God zeêne!

Gedenkt enkel de plakbrieven der laatste verkiezingen. Hoe verstandig hadden de katholieken niet geweest, den ondergang van den frank dood te zwijgen, dan hadden ze zoo netjes niet op de socialistische plakbrieven met den neus in hun vuiligheid gedopt geweest.

De waarheid, hoe hard ze is, moet soms luid geroepen worden.

Doch op ons kapittel terug.

Tijdens elken verkiezingsstrijd kregen wij dus pakken plakbrieven - 'k heb er, geleden jaren, soms geheele vummen in mijn huis gehad, dan, als ik nog tot de jaren van discretie niet gekomen was - maar de uitkomst dier brieven? beloften en rotte appels. Wilde'r iemand tijdens kiesmetingen een woord of een aanmerking plaatsen - 'k ondervond het persoonlijk - aanstonds werd hij den bek gestopt met de aanmerking: laat dat, oogenblikkelijk zullen wij een motie voorleggen die in zich besluit aller verlangens en dit op alle punten. En dan kwam het bureel met een van die onbenullige, onnoozele zoetekoekformulekes voor den dag, ergens inderhaast met de vulpen op den knie van een leeken of geestelijken propagandist met zeven haasten gekrabbeld en dan voor het daartoe geschikte publiek afgeneuzeld, alzoo in de goest van den fameuzen cliché: voor Kot en Tal en Fatterland! En bravo! Bravo!

Hoort ge't nog?

Evenzoo werden ons in de kiesvergaderingen de namen gemeld de te herkiezene heeren en die er zijn neus dierf om opsteken werd voor twistzoeker en tegenkanter uitgescholden. Wel heere, hoe wil ik het schrijven: iedereen weet hoe het ging en hoe dit mirakel gebeurde, dat politieke mannen tegen de goest van de overgroote meerderheid der kiezers

voorgedragen, gekozen of opnieuw gekozen werden en jaren na jaren over alle koppen domineerden, de verlangens van hun kiezers op schouderschokken en op minachtende lachjes onthaalden en zich bepaalden, den strijd voor de katholieke zaak uitgezonderd, met, als volksvertegenwoordiger, hun eigen persoontje te vertegenwoordigen.

Ik geloof niet, dat er in een enkele politieke partij zooveel misnoegen tegen eigene gezagvoerders opging, als in katholieke.

Is het geen schande te moeten getuigen, dat zoolang België België is, er, zelfs voor ons, katholieken, nooit een volksgeliefder minister was, dan K. Huysmans. En dat is zool Die man kende de verlangens van zijn vlaamsche menschen en dopte ze niet onder water. Die man kende de wantoestanden en dierf ze te keere gaan, zelfs op gevaar af er van zijn populariteit bij te laten. Die man was konsekwent.

Ik heb lang gevreesd, dat de vlaamsche zaak door de socialisten vooruit zou gevoerd worden. O! wat een eeuwige schande ware 't geweest voor de katholieke partij. Ik geloof nog, dat ze ten deele met de hulp der socialisten zal opgelost worden, want ook in deze partij, spijts de formidabele tucht die er heerscht, rijzen jonge vlaamsche krachten op, echte idealisten, die hun wil, evenals de jongeren onder de katholieken, daar ook zullen opdringen...

Al de machtmisbruiken in den schoot der katholijke partij, al de fuimelingen, al de lamlendigheiden, hadden eindelijk de maat van vlaamsch geduld doen overloopen. Veel koppen werden bijeengestoken en na lang overleg werd er besloten een katholijke macht te stichten die gevormd zou worden met al de misnoegde elementen van Vlaanderen. Die partij zou niet aan politieke doen, maar er staan nevens de werkelijke katholijke partij als stuwing of dreigement al naar gelang; ze zou ook een einde maken aan het hatelijk opdringen van ongewenschte kandidaten en volgens haar sterkte meêzegging hebben in de politieke leiding.

De zaak was al ver doorgedreven, als jongere en onstuimige elementen alle schikkingen omver gooiden en den eisch

stelden, dat die nieuwe groepering toch aan werkdadige politieke zou doen. Dan kwam als scheidsrechter een beslagen en verstandige priester, die de jongeren beklapte en van hun eisch deed afzien.

Omtrent dien tijd werd ons de nationalistische beginselverklaring voorgelegd; we vonden er geen graten in en naamteekenden ze geerne, echter, als die verklaring het genoegzaam getal onderteekeningen voor de noodige prestige van de groepeering bekomen had gooiden de jonge elementen vanher de overeenkomst van kant en verklaarden het Nationalisme een strijdende politieke partij, wat voor gevolg had, dat veel ouderen, die zich met de jonge elementen niet solidair wilden verklaren, verlamd tusschen de katholijke en de nationalistische partij gingen rusten en er op den uitkijk bleven.

Daarop volgde de veroordeeling van het nationalisme... Wij, met veel der ouderen stonden er buiten, want wij hadons uit den groep weggetrokken... Dan volgden kiezingen en de nationalisten deden hunne intrede in de kamers... Dan volgde de kiezing van Borms... En het nationalisme ging zijn gang.

Wij, ouderen, in zeer groot getal, bleven tusschen de strijdende kampen en zagen toe.

En wat zagen wij?

Dat het nationalisme een ernstige partij aan 't worden was; dat er, benevens die partij, eene groote hoeveelheid gedaagde vlamingen zich werkeloos hielden, omdat ze uit gewetensbezwaar met de nationalisten niet strijden durfden - al ging hun symphatie naar hen - maar ook, omdat ze het hert afgestoken waren door de trantelingen der katholijke partij.

We zagen nog dat een overwegend procent der katholijke partij, evenals de reeds afgescheurden, het eeuwig juk en den ondragelijken dwang - het gareel - beu werden, bij elke verkiezing meer en meer steigerden én - het is zoo - gereed stonden om den oversprong te doen.

Dan zijn er dagen van angst en vertwijfeling gekomen, voor de Staatskatholijke partij en veler oogen - die te lang

toe bleven - zijn open gegaan en beginnen klaar te zien.

Uit dien toestand is nu veel geworden.

In de zoogenoemde goê tijden, toen het volk noch mossel noch visch was, stijleerden de gezetene kamerheeren de verschgekozene in dezer voege: ziet ge jongen, ge moet nu uitscheiden met alle kinderagie. Hier, in de wetgevende kamers, zijt ge nu om te doen wat wij u voorhouden. Komt nooit meer uit met: het volk wil dit, of het volk wil dat, kom! da's lul. Hier doen wij naar onzen zin: onthoud dit!

Heeren van het Oud Stelsel, onthoudt dit ook: uw stijleeren in den zak en eerbiedigt de geordende volksverlangens, of ge zult vliegen zonder vlerken. Ziet maar van nu, reeds de gevolgen uwer houding:

Het eigenlijke volk ging in massa tot het nationalisme en dit moet niemand verwonderen, die tusschen, midden en met het volk leeft. Laat het ons maar rechtuit verklaren: het volk was tot het bewustzijn gekomen, dat het nog nooit voor iets meegeteld werd, anders als voor kudde en zoo eeuwig, als een troep schapen, naar willekeur van de machthebbers gedreven werd.

De vlaamsche menschen waren tot deze vaststelling gekomen, dat ze nooit iets anders waren dan een tuig in de handen van anderen en tot loon van dienstbaarheid niets dan verwaarloozing, minachting en vergetelheid oogstten. Ze voelden de kleinachting en tezelfdertijd de dominatie van personen en groepen en medeen den halzeband en muileband die hun, én door personen, én door groepen aangesnoerd werden.

Jawel en geheel zeker, op huishoudkundig gebied werd er, om de waarheid te belijden, veel gedaan voor de massa, maar de mensch leeft niet alleen van brood - en dit is eene waarheid voor alle menschen, ook voor alle partijen - en in ons vlaamsche volk waren het stambewustzijn en de rasfierheid met veel graden gerezen. De vlamingen, zelfs het eigenlijke volk, eischten, mede met de ontwikkelden, hun recht als vlaming.

Dit alles bewrocht de spoedige vooruitgang eener over-

gangsperiode en het was klaar te zien in het volk dat het rap zou gaan.

Nog lang vooraleer deze gebeurtenissen zich voordeden, was er een man in België die klaar zag, die zag wat er aan 't broeden was en vóórzag wat er zou uitkippen, een man die zijn woord liet galmen en toekenning van recht beloofde aan het vlaamsch gedeelte van het land. Die man was koning Albert.

Ik ben in het hert vast overtuigd, dat hij het goed meende en zijne houding nadien heeft ons in deze meening versterkt, dat hij slechts doorgesproken heeft om 's lands bestuur voor de noodzakelijkheid te stellen der oplossing, maar de eeuwige voortstuwers van het onveranderlijke België, die klieke van bank- leger- en geldmannen, van magistraten, hobereaux en plaatsjesbekleeders; diezelfde mannen, die ons Vlamingen voor omwentelaars en landverraders uitschelden, diezelfde mannen hebben den koning dat bloedig affront aangedaan, zijn woord op cynieke wijze als een kinderpraatje te onthalen en zijn beloften met vervolgingen tegen de Vlamingen afgeleid.

Waar zijn ze'r meê gekomen?

Z'hebben de vlaamsche beweging tot echte nationalistische strooming doen overgaan. Dit is overigens een verschijnsel dat zich, sedert den oorlog, zoowat de wereld door voordoet en reeds zoo machtig veel grensveranderingen bewrocht.

Indien België, als staat, ooit verdwijnt, mogen bovengemelde kliekmannen, die alover koning, kamers en senaat brutaal het land richten en het volk couilloneeren, den naam dragen van: Belgie's grafdelvers!

In den mond van die heeren en in hunne organen zijn het natuurlijk de razende flaminganten, ces fous orgueilleux, ces charues hysteriques, qui se ruent derrière leur loque au Caniche! maar de geschiedenis, alhoewel zoo dikwijls valsch, zal noodgedwongen de puntjes op de ii's moeten stellen, althans zullen de Vlamin-

gen zorgen dat de waarheid onder den neus der grootste spartelaars zelf kome.

De overwinning voor de Vlamingen was toch niet te grijpen met de hand, want de tegenstrijd was razend, tot in de kleinste centertjes toe kwam tegenoffensief tot stand. Om zulke of andere redens, om verschil van politieke zienswijze op een of meer punten, om redens en geen redens, uit dwang of geest van dominatie, werd macht tegen macht! gesteld, Vlaming tegen Vlaming: de zoogezeide vaderlanders, tegen de zoogezeide fronters.

Nogeens, ieder rechtzinnig mensch weet genoeg wat die vaderlanders en die fronters zijn. De zoogenaamde fronters zijn doorgaans een mengelmoes van besliste Vlamingen aller kleuren, die samengaan naar een doel: rechtsherstel. In die groepen vindt men heel zeker al wat fronter en nationalist is, maar ook minder genuanseerden, die het zelfs goed meenen met land en vorstenhuis en die absoluit van geen Groot Nederland willen hooren, doch die mordicus recht willen voor Vlaanderen. Deze groepen komen eigenlijk meest uit het volk en missen dus wat men noemt: l e n e r f d e l a g u e r r e, of den geldzak, maar integendeel hebben ze het vast princiep en zijn aan 't worden van eene overgroote meerderheid. Geld is wel een groote macht maar 't volk is er een kolossale en waar er volk genoeg is, ligt het geld plat.

Dat is hier te voorzien, wat ook het tegenoffensief weze.

De partij die zich de vaderlandsche betiteld is omzeggens overal, in stad en dorp, samengesteld uit dezelfde elementen: bekleeders van goevernementsambten, gedekoreerden, gepensionneerden, kapitalisten, menschen die wat hooger staan dan het eigenlijke volk en, natuurlijk, al wat franskiljon is benevens eenige gedwongenen. Bij het ontstaan dier groepen waren er vast en zeker veel toetreders, die zich door en door Vlaamsch voelden, doch op den duur, onder invloed der leiders, verliezen die menschen hun echten Vlaamschen aard en worden zelfs na eenigen tijd bevechters - zelfs haters - van hun strijdende Vlaamsche broeders.

Deze groepen genieten verstaanbaar de gunst van alle officiele personen en middens, staan derwijze vast in hun schoên en zijn de allerlastigste tegenstrevers in den strijd naar rechtsherstel voor Vlaanderen. Zij ook immers verklaren zich Vlaamschgezind en zoo begoochelen ze eenvoudige menschen. Ze zijn vooral gevaarlijk, omdat ze, door leden hunner groepeering in gedurig kontakt zijn met officiele middens en zoo worden die middens regelmatig, 't zij woordelijk, 't zij schriftelijk ingelicht over personen en toestanden van iedere center in Vlaanderen.

Dit was kortgeleden de nette toestand. En wat volgde'r uit.

Er volgde van den kant der zoogenoemde fronters een te venijnig misprijzen tegen de minachting der zoogenoemde vaderlanders; er volgde zelfophitsing, ruwheid en soms onbezonnen geweld van de z.g.z, fronters tegen bedreiging en broodroof; er volgde steigering en opstand tegen mouchardise en verklikking; er volgde haat tegen haat. En wat nog?

Met elken dag was het klaarder te zien, dat de bevechters der Vlaamsche beweging - of noemt ze zoo 't u belieft - hun m o t d ' o r d r e uit centraliseerende middens, veeleer uit officiele middens kregen, uit middens reeds hooger genoemd en betiteld, dus, uit die middens, die vertakkingen hebben tot in de kleinste centers toe.

Uit dien algemeen gekenden toestand is de antibelgische atmospheer geworden, doch niemand bedriege er zich bij, die scherpe houding der strijdende Vlamingen gaat veeleer tegen het belgicisme der centralisatiemannen, dan tegen den staat Belgie, doch, zich niet volkomener kunnende uiten tegen personen en groepeeringen, betoogen sommige geweldige groepen in het algemeen tegen België met zijn menigvuldige wantoestanden en om die wantoestanden. De protesten der Vlamingen, het nietbevlaggen op officiele feesten, het niet begroeten van vlaggen, het uitjouwen van personen, het uitschuifelen van de Brabançonne, dit alles dient om Belgie wijs te maken, dat het moet gedaan zijn met den Vlaming als burger van tweede klas te beschouwen, en ja,

dat het voor Belgie doodgevaarlijk is zoo archidom een gebit in het bekkeneel te dulden, dat eeuwig al denzelfden kant getrokken wordt, door een leidssnoer in handen van belanghebbende en bevoorrechte mannen en groepen, wier belgicisme postjes, eer, aanzien en glorie opbrengt.

Het moet omderwaarheid gepend worden: de overgroote meerderheid der Vlamingen heeft geen vertrouwen meer noch in de rechtzinnigheid, noch in de rechtveerdigheid, noch in de goede meening van de huidige staatsleiding, dit precies omdat de opeenvolgende staatsmannen sedert een eeuw ontegensprekelijk onder den dwang stonden en blijven van buitenstaande, geheime machten.

Wij, met veel vrienden meê, alhoewel niet werkdadig meer meêdoende aan den politieken strijd, getuigden door onze houding en moesten er de gevolgen van dragen. Van den eenen kant staakten nogal eenige priesters, die regelmatig bij mij aanbelden, hun gewone bezoeken, uit vrees zich aan een zoogenoemden nationalist te verbranden, alhoewel die heeren wel wisten, dat wij ons uit alle politiek terugetrekken hadden. Nu: de vreeze Gods is het begin der wijsheid!

Ik heb er nooit om geleden, voor geen eens. Ik dacht zoo: moest ik een rok dragen; 'k zou mogelijks ook met den daveraar op het lijf zitten.

Verders wist ek wel, dat die menschen mettertijd zouden terugkeeren en ik ze goed ontvangen zou zonder van Kô te gebaren en zonder hun die kleine - hoe genoemd? - voorzichtigheid of lafheid? - kom, zonder hun dat door te draaien.

Geen nood, dat ik die heeren zou gaan opzoeken zijn om hun te zeggen: eerweerde vriend, kom gerust, ik ben een katholieke duivel en toch zoo fraai! Ziet ge, die heeren bleven achter en ik wenschte: God zeêne en beware!...

Van een anderen kant kreeg ik in de omgeving een hoop vijanden op den nek, zonder dat ik het zocht, of die menschen een strooi in den weg lei, dit percies om dezelfde

reden, waarom sommige priesters van warm, koud werden ten mijnen opzichte.

Nogmaals, geen nood, dat ik tot die menschen zou gegaan zijn, om hun astanblief hunne vriendschap met uitleggingen en verontschuldigingen terug te vragen. Ze keerden mij den rugge toe en ik wenschte: wel moge 't je bevallen et le vent en poupe, wee je!

Och ja, er hing een ingewikkelde atmosfeer over Vlaanderen: gebaren van symphatie voor Belgie, hoe gering ook werden door de nationalisten beschouwd als tegen Vlaanderen gericht. Gebaren van symphatie voor Vlaanderen werden door de partij der goede vaderlanders gevangen als tegen Belgie. De menschen 'n kunnen, of 'n willen noch objectievelijk, noch subjectievelijk meer toeschouwen, althans in die zaak: qui non propter me, contra me est!

Passie! Eigenliefde! Koppigheid! Snobisme! Suggestie! Strijd! Strijd en strijdigheid, ja, van weerzijden. En bij de gezonde verstanden: princiep.

Ik mag hier getuigen en niemand kan mij tegenspreken, dat ik nooit een mensch gelaten en gemeden heb enkel om verschil van politieke denkwijze. Ik mag hier verzekeren, dat ik nooit een armen Job steunde om zijn denkwijze en dat ik nooit, maar nooit eenige steun verleende, gepaard met politieke aanwijzingen van welken aard ook.

Eens zei mij een vriend: Warden, weet ge, dat die menschen daar, wien ge goed doet, met onze tegenstrevers op Vlaamsch gebied samengaan? Ik andwoordde hem: meent ge, dat ik, bij die menschen gaande, iets anders zie dan hun nood?

Ik vind het laag, overtuigingen met geld dood te leggen. Hetgeen ik allermeest schuw, zijn die menschen, die zich uit baatzucht meenen belangwekkend te maken, met zich als voorvechters in den strijd te doen gelden, of enkel zich meenen aangenaam voor te stellen.

Eens was mijn eerweerde vriend, Staf Lybeer, in samenspraak met een leeraar, die hem vertelde, dat een andere

leeraar, gekend als godloochenaar, sedert eenigen tijd nu toch het bestaan van God aannam.

- Wel wel, monkelde mijnheer Lybeer, met grooten ernst, wat zal God toch blij zijn! En ik dan!

't Is met dergelijke blijdschap, dat ik de getuigenis van vlaamschgezindheid aanhoor uit den mond van hier-end-daar een mouwvager.

Die vast staat in 't princiep moet zich niet aanstellen; zijn daden getuigen. Als een mensch om zijne overtuiging lijden kan, hoeft hij niet te fleisteren en is hij even noch met fleisteringen noch met geld te koope. Hij, die te koope is, had nooit overtuiging en kan enkel de partij die hem kocht tot schande strekken.

De partij die koophandel in bijtreders doet, is tot ondergang gedoemd.

In den loop dezer laatste jaren is 't mij persoonlijk meer dan eens gebeurd als mikpunt van dergelijk koophandelschap te staan. Ik wil in geene bijzonderheden treden, noch geene onthullingen doen, overigens kan iedereen wel raden dat er hier kwestie is van eereteekens en eereambten, doch de weigering was immer en dat met het voorstel zelf radaf: neen! Ik wilde vrij staan. Ik nam mijn kijk over den toestand en had geen opgezetten bril noodig. Ik zag mijn plicht zonder bril.

Heeft die houding mij soms lijden bezorgd?

Weinig.

Niets kan opwegen tegen voldoening om volbrachten plicht.

Eens, in samenspraak met een achtbaren dorpsgenoot, geraakten wij op het kapittel van den vlaamschen strijd en de gevolgen er van voor sommige menschen.

- 't Wordt lastig, zei de heer.

- Ja, gaf ik toe, men moet vast staan om uit te houden.

- En tegen een verlies kunnen, hee?

- Zeker en 'k spreek bij ondervinding. Hadde ik hier, in onze gemeente, maar heel stilletjes, zelfs zonder betoog, mijne vlaamsche overtuiging in den broekzak gefuimeld, zou

ik de achting, mogelijks de vereering van de leidende, of zoogenoemde leidende klas genoten hebben, daar die menschen nu ten grooten deele als afbrekers rond mij staan en zelfs gewezene vrienden mijn huis voorbijstappen, maar Vlaanderen is het weerd, dat wij er om gekleineerd en soms - 't gaat niet diep - versmaad worden. Ik weet, dat ik den goeden strijd voer en dat dit eens zal bekend worden, zelfs door dezen, die mij nu om mijne overtuiging te kort doen.

En of er zijn, die mij te kort doen! Vooral in clubvergaderingen, als ze een beetje verhit zijn door den drank, dan komt er alles uit, tot laster toe, welja, de litanie van alle heiligen: activist! fronter! slechte vaderlander! dus, het tegenovergestelde der litanie van alle heiligen zonder: bid voor ons.

Dan lach ik soms in mijn eigen en mompel: morgen zullen ze spijt voelen hun tong misbruikt te hebben. Ik zal gebleven zijn wat ik ben, maar zij komen er verminderd uit.

Tot stichting van dezen die mij aanvallen en verdemolieren, als ik er niet bij ben en tezelfdertijde omdat het behoort tot deze verhandeling, wil ik iets inbrengen, dat niet althans weinig gekend is en sommige afbrekers zal stichten.

Na de onderteekening van den vrede, kreeg ik van een ambtenaar in het bezette gebied verblijvend, een brief, mij meldend, dat een zeer hoogstaande persoon, niet enkel schoone figuur in Vlaanderen, maar zelfs een der grootste mannen van België, voor mij de allergrootste onderscheiding mogelijk, niet gevraagd, maar geëischt had om mijn korrekte houding en mijn loyalisme tijdens de Duitsche bezetting - 't is lastig zoo mij zelf vooruitbrengen, maar 't moet - Naderhand vernam ik, dat die aanvraag even gesteund werd door een zeer gekenden hoogleeraar, sedertdien overleden.

Dit nieuws liet mij koud, overigens was ik overtuigd, dat het mij toekennen eener onderscheiding eene onmogelijkheid was, aangezien er waar hier waar daàr, zoowat geheel Vlàanderen door, mannen aangesteld waren, die als rechters te beslissen hadden, wie eene dekoratie verdiende en wie niet. Ik wist ook waarom er, bijna in ieder dorp, gendarmerijen

tot stand kwamen, want in vetrouwelijke gesprekken leekte het uit, dat die mannen er waren om menschen en toestanden na te gaan en zoo - lacht niet - de revolutie te voorkomen.

Ze moesten dus in hooge kringen wel weten, dat de oorlog mij gelaten had wat ik was, d.i. strijdende vlaming. Ja, ze moesten het weten en ze wisten 't, dus, geen nood dat er voor mij iets zou te vangen zijn; 'k mocht dus op mijn twee ooren slapen. Maar ziet, een paar maanden nadat ik de melding uit Duitschland kreeg, ontving ik het kruis 14-18.

Deze onderscheiding kwam mij toe alover alle koppen; noch de aangestelde heeren die over het toekennen van eereteekens en kruisen te beslissen hadden, noch de heeren van het stadhuis, noch ik zelf werden geraadpleegd: pouf! 't Was er, zonder aan te bellen.

Enkel mijn familieleden vernamen van mij het gebeurde; in andere middens zweeg ik het dood en doordien, zelfs bij de officiele ambtenaren, de Moniteur weinig uitgepluisd wordt, kraaide er geen haantje over die historie. Ik heb ook nooit de decoratie, noch het lintje ervan gedragen.

Waarom ze niet fatsoenlijk geweigerd?

Ten eerste, die onderscheiding werd, zonder voorafgaande raadpleging, voor mij gevraagd door hoogstaande, goedbedoelende menschen, die mij achtten, eerden en lief hadden. Ten tweede, ze werd mij even goedhertig in officiele middens gejond en ik ben zoo ruw niet met ostentatie een hertelijk gebaar af te stooten, echter lag het besluit sedert lang in mij, vast, als vlaming noch eereteekens, noch eereposten te aanveerden, zoolang Vlaanderen in België tot zijn recht niet zou gekomen zijn en van dat bekomen recht was er geen schijn, vermits de eenige bezorgdheid van de machthebbers het vangen, kortzetten en veroordeelen van vlamingen, dus, het muilpeergeven aan Vlaanderen scheen te zijn.

Later werd ik nog in mijn besluit versterkt door een bijkomende reden.

Wanneer de zondvloed van decoraties over België spetterde en ik de duizenden kniebuigers zag, die, na veel bid-

dens, eindelijk met een lintje op hun gebombeerd borstje afgekreveld kwamen en ik den waarom van die groote eere zocht, kreeg ik den puf van lintjes.

Ik zeg niet, moest er t'hier en dertig jaar - 'k zou dan honderd jaar tellen - recht voor Vlaanderen komen, dat ik het mij gejonde kruis niet met preuschheid op mijn borst zou laten ruttelen.

Ondertusschen, als ik reizen moet, zoek ik immer voor reisgezellen, op tram of trein, menschen zonder lintjes op de borst en nog liefst eenvoudige buitenmenschen en werklieden, die niet met een bingbalong beloond werden om een raap uit het water verlost te hebben of om monsterpatatters in hun hovetje gekweekt, of om veel geld gedurende eene reeks van jaren in eene bediening gewonnen te hebben.

Men zal misschien vinden, dat ik wat ding ben.

Tot daar. Ik zeg enkel, wat veel lieden er van peizen.

* * *

Midden de woelige tijden welke wij nu beleven, was het gedacht in mij gerezen mijne levensherinneringen te schrijven. Dat dit een kiesch onderwerp is, wist ik genoeg, maar ik voelde mij erg verzwakt en vervallen en meende, dat dit mijn laatste werk zou zijn, zelfs, zonder aan iemand mijn voorgevoel meê te deelen, vreesde ik, dat de tijd mij mogelijks kon ontbreken.

Ik stelde mij dus aan het werk en wrocht met een zekere gejaagdheid. Ik onderzocht nîet wat er mij aanzette en voortdreef; ik voelde mij gestuwd en ik liet mij drijven. Zelfs dan, als de gedachte zich opdrong: zal men dat werk niet prententieus vinden, schudde ik zonder oponthoud die vrees af en hield vol, met deze enkele bekommernis: wat ik schrijf moet en zal eenvoudig, rechtzinnig en juist zijn.

Ik dacht ook zoo: bevalt mijn levensschets niet, of vindt men dat ik om zulke of andere redens den bal missloeg, ik zal er dan reeds van door getrokken zijn naar een ver afgewijderd oord, vanwaar niemand terugkeert en totwaar de

kletspraat van hier niet gaat. Dus, allemaal goên avond en veel complimenten.

Ik was met het werk ingezet, bevond mij goed van lichaam en geest, beter zelfs dan voor ik er meê begon en ik bewrocht geerne de stoffe: 't zou gaan.

Op een morgen na een slapeloozen nacht, stond ik ziek op; 'k had pijn aan de maag en in de zijde en 'k voelde gedurig de maag heffen. Ik schonk mij een beetje koffie en dronk er een paar teugen van, hopend dat de inwendige pijn er meê stillen zou, doch het werd al erger en erger: nooit 's levens was ik zoo ziek. Ik wandelde klagend rond in mijn huis, steeds dezelfde klacht herhalend: 'k ben zóó ziek!

Onze gewone geneesheer werd geroepen en na onderzoek stelde hij voor een tweede doktoor bij te roepen. Die tweede kwam er en tegen dat de-n avond viel, stonden er vier bij mijn bed, doch alle vier radeloos. Ook mijn familieleden waren toegekomen en geheel mijn huis was overende.

De radeloosheid der geneesheeren duurde tot den avond van den volgenden dag dan beslisten ze, dat er tot eene heelkundige bewerking moest overgegaan worden. Mijn biechtvader bracht mij O.L. Heer; ik werd op een auto geleid, naar de cliniek van Dr Vandeputte gevoerd te lseghem en tien minuten na mijne aankomst aldaar, lag ik geöpereerd op mijn bedde.

Met moeite was ik op mijn kamer, of mijn oogen gingen open en ik verkende alwie rond mij stond. Dan verwijderden ze zich allemaal; ik hoorde enkel nog het stil gesliffer der brave zuster die op mijne kamer bleef en het geruttel van haren paternoster en viel in slaap tot 's anderdaags...

Den derden dag na de operatie kon ik het in dat bed niet meer uithouden en stond ik op. Ik was juist gaan zitten in een gemakkelijken zetel, als de deur geopend wérd en zuster in de kamer kwam.

- Wadde-wadde! riep ze, ge zit op?

- Zeker, zuster, knikte ik en - ik keek kwansuis door 't venster - 'k ga een pijpe rooken.

- Wat ga' je? gaapte ze, de oogen openrekkend.

- Smooren, zusterke.

Ik wist, dat er in de cliniek niemand mocht rooken, maar 'k rischierde de proeve.

- Ga' je smooren! klameerde de zuster vanher.

- Ja 'k, zuster, hier is mijn pijpe, daar mijn tabak, maar 'k heb verdorie sulfers vergeten. Ga' je'r, gij, mij een dooske willen bezorgen?

Zonder te antwoorden verliet ze mijn kamer en ik dacht: ik zie haar niet terug, maar jawel; waarschijnlijk was ze moeder overste en den doktoor gaan raadplegen, die goed advies gaven en daar was ze terug met een dooske lucifertjes.

Ik vulde mijn pijpe en rookte. Ik rookte de lekkerste pijpe sedert bijna veertig jaar want ik had de volle fijnheid mijner reukorganen als bij tooverslag teruggevonden en daarom juist had ik zoo naar de pijpe verlangd.

Het is een raar verschijnsel geweest, na zeven en dertig jaar reukeloosheid zoo almeteens het reukvermogen terug te winnen. Deze terugwinst heeft vier weken stand gehouden en dan is ze verstorven. Dit verschijnsel schreef ik toe aan den gebruikten chloroforme tijdens de operatie en dit geval ware het instudeeren werd voor alle specialisten, ook heb ik aan sommige geneesheeren gevraagd dit aan hun vrienden specialisten kenbaar te willen maken. Hier is 't nu zwart op wit...

Den vierden dag na de heelkundige bewerking, vroeg de zuster mij: enwel, nu ge de pijpe moogt rooken, wat mankiert er u nog?

- Een goên borrel graangenever, zusterke, knapte ik.

- Wadde! Genever! klameerde ze verstomd.

- Precies, zusterke, een ferme Kô.

Nog eens zei ze niets meer; ze slifferde mijn kamer uit en kwam terug met een flesch.

- 't Is er eene van Doktoor Vandeputte, zei ze, een glas vullend.

- 't Zal dus geen truntaard zijn, zusterke?

- Neen 't. God zegen'je.

't Was goên en 'k zei het haar. Zoo een uurtje later kwam ze terug.

- Pakt ge nog een? vroeg ze.

- Ha, gij!... viel ik uit, neen, potverdorie! Alle dage eentje, voor den noen.

En zoo deed ik: vele pijpen rookte ik wel, doch lapte slechts een Kô daags uit.

Als ik den twaalfden dag na de operatie van ginder huiswaarts ging, was de flesch bijna nog halfvol en Dr Vandeputte zei da'k ze moest meê nemen. 'k Dee't geerne en peurde ze t' huis profijtig uit: 't was goên.

Er zijn geleerden die beweren dat genever vergift is - water ook in de groote hoeveelheid gebruikt - doch sommige doktoors houden toch staan, dat goede genever melkweerde heeft voor oude menschen en 'k geloof die heeren geerne. En genever heeft dit: hij is zoo fletsch en zoo fleeuwsch niet als melk, dus!...

Thuis ging het goed en 'k zou aan 't werk vallen, maar er lag mij wat opperst dat mijn geest aftrok: 'k wilde mijn zeventigste jaar en mijn twintigste boek in familie vieren. Ik miek er dan ook niet veel praatjes van, want ik had precies ondervonden, dat de tijd ons hier plots kan afgesneden worden: ‘de Dood zal komen als een dief in den nacht’.

Het feest kwam er. Benevens mijn familieleden werden eenige vrienden bijgevraagd en daar vierden zij allen, niet mij, maar ik, hén. Daar vierde ik diegenen, die door hunne liefde, hunne genegenheid en toewijding, mijn leven schoon mieken. Daar vierde ik broêr, zuster, neven, kleinneven en vrienden. Hei! daar heerschte onder ons innigheid en veel leute.

Daar werd mij ook door eerw. pastoor Lambrecht overhandigd het diploma der pauzelijke onderscheiding: P r o E c c l e s i a e t P o n t i f i c e . Het eereteeken werd mij eenige dagen vooraf, op den dag van het H. Vormsel, door Mgr Lamiroy aangevest.

Sommige mijmer averrechtsche vrienden noemden dat eere-

teeken: Pro Ecclesia et Frontifice! maar met een enkel glas champagne werd het verschot ingespoeld en verwekte de zinspeling enkel leute. Ten andere was dit eén fijne vondst en fijne zetten mogen er zijn en kunnen zelden kwalijk opgenomen worden.

Ende... de paus moet dan ook een ziereltje frontificist zijn, enee? Precies.

Eenmaal toch speelde ik dwersdoor fronter. In 't justitiepaleis te Brussel getuigden wij in 't voordeel van een vlaming, vervolgd om activisme binst de Duitsche bezetting. Hij werd, 't is klaar, veroordeeld. Na de veroordeeling zei mij een Waalsche journalist, meêwerker aan een dagblad van fransche uitdrukking: mijnheer, ik spreek de vlaamsche taal niet maar versta vlaamsch; ik heb hier alles aandachtig gevolgd en ik verklaar ronduit: wantoestanden als er heerschen in Vlaanderen, zouden bij ons, Walen, geen vierentwintig uren geduld worden. Gij, vlamingen, zijt schapen!

- Hoe kunnen wij dat verhelpen, mijnheer? vroeg ik.

- Niet met op den buik te liggen, knapte hij.

Als ik thuis kwam, greep ik naar pen en papier en schreef naar den veroordeelde vlaming in 't gevang; ik stelde zwart op wit alles wat ons, vlamingen, grieft; ik liet de bitterheid uit mijn hert op het papier leken, dit alles wel naar den gevangene, doch in mijn bedoeling naar het parket, want als de brief gesloten was, schreef ik op den rug van den omslag mijn naam en pennaam.

De truc lukte goed; naderhand, als de gevangene vrij werd, en ik hem over den verzondenen brief ondervroeg, keek hij verbaasd op: hij had hem niet ontvangen, dus, hij was blijven haperen. Waar? Daar! En zoo werden waarheden opgediend die in sommige middens, hier, in België, niet genoeg kunnen gehoord en gelezen worden.

Na de viering van mijn zeventig jaar, kon ik zonder verdere bezorgdheid voort werken aan mijn twintigste boek, doch nu ontstond verwekking in de snede mijner eerste operatie. Reeds van voor het feest en bijzonderlijk op den feestdag zelf, had ik veel afgezien maar dit alles had geen ge-

lijke met het onverdragelijke, het hatelijke dat op mij wachtte.

Geen pen vermag het te schrijven wat ik leed.

Wat een geluk, dat ik werken kon!

Een groot deel van dit werk heb ik dus midden torment afgewrocht en het werk was mijn groot stilmiddel.

Nog binst dezen lijdenstijd greep de bedevaart plaats naar den Yzer en ik wilde en zou er naartoe, spijts alle ongemakken, want mogelijks kon het een laatste gelegenheid zijn voor mij. Een vriend te Dicsmude besprak voor mij een kijkpost in de hoekherberg bij de overgangsbrug van den Yzer, waar ik alles op mijn gemak hooren en zien kon.

Onder mijn oogen trok een eindelooze stoet voorbij van menschen vroom en ingetogen. Oud en jong, mannen, vrouwen, jongelingen en meisjes aller standen, in een bonte wemeling, onder ontelbare zijdene vlaggen, die stil fladderden boven de hoofden, werden alover de Yzerbrug als verzwolgen in de weide rond het grootsch gedenkteeken. Alles gaf overweldigende romantieke, vroomheid en ingetogenheid uit. Daar hief de ziele van een gansene volk en rees omhoog.

En plots, midden al die pieteit, midden de stilte enkel bij wijlen onderbroken door de luidsprekers, alover de koppen van honderd vijftig duizend bedevaarders, dat vervloekt geronk van dien vervloekten eendekker, vandewelken vervloekte papierkes dwarrelden en vielen...

Toen hebben wij gewettigde volkswoede gezien! Toen hebben wij mede gevoeld met die honderd vijftig duizend getergden, die haat tegen haat stelden en vuisten tegen tergerij. Toen hebben wij eene volksontwaking gezien waarvan niemand, die er geene ooggetuige van was, zich een gedacht kan maken...

En toen, wat later, een leger gendarmen te voet en te peerde, brutaal door duizenden opeengeperste menschen duivelde, daar, waar zelfs geen veldwachter noodig was, toen hebben wij besloten: de maat is vol!

Wat wij dan onder onze oogen zagen gebeuren was kluchtig in zijn schromelijke ijselijkheid. Tegenover het geweld - ik durf geen ander woord bezigen - der gendarmen, heb-

ben wij door het volk daden zien stellen van ongehoorde roekeloosheid. W'hebben mannen en zelfs jongens gezien, met bleeke opeengeperste lippen, het wezen verwrongen van woede en al in de oogen van de gendarmen blekkend, die alles opraapten wat ze grijpen konden en dit op de koppen van rijkswachten en peerden gooiden, tot groote fruitbakken toe.

Hetgeen gebeurde rond het monument en op de markt was zoo in-'t oogspringend een aangelegd spel, dat het door zijn archidomme uitwerking niet klaarder kon schijnen.

Waren de leiders van de bedevaart er niet tusschen gekomen en krachtdadig opgetreden zou er geheel zeker bloed gestroomd hebben.

Dit is historie, dus nutteloos uit te weiden, doch dit moet er bij.

Ik weet niet, of er nog ergens op de wereld een land is, waar het in een zottekop zou ontstaan zulke beestigheden op touw te zetten, doch ik weet dit, dat de achtteruittocht van de gendarmen allergekst was en aller belachelijkst. Niet een van hen zal ooit met hun raid in Dixmuide gaan boffen.

O! ik weet het, de gendarmen moesten optreden, wijl 't bevel zoo klonk, maar hadden *ze* - wie? - er ten minste vlaamsche gendarmen op los gejogen, zouden er, meen ik, treffelijkere vormen in het optreden gebruikt geweest zijn, maar neen, 't moesten wàlen zijn en 's anderendaags zei er toch een van die gendarmen aan een mijner vrienden: o n n o u s a f a i t f a i r e u n e s a l e b e s o g n e !

Welja, het feestje dat sommige kliekjes er zich van beloofden is voor hen deerlijk uitgevallen en zooals ze te Kortrijk zeggen: 't e' tij' dat 't uut é!

Men moet tusschen het volk leven, om te weten wat de uitslag van den gendarmenraid te Dixmude is: een groote aanwinst voor het nationalisme, eene evengroote vermindering van eerbied en vertrouwen voor de officiele overheid en een talrijke ruggekeering naar België.

Dat is waarheid!

De historie van den overal te Dixmuide is eene aanwinst voor dit boek, doch de gevolgen er van zullen door anderen geboekt worden en die zullen dit aan het relaas toevoegen: hadden de fameuze stelselmannen à l a R o g i e r , zich de moeite gegeven het vlaamsche volk en de vlaamsche beweging in te studeeren en te leeren kennen, zouden ze den toestand klaar gemaakt hebben met de oude wantoestanden te helpen omver werpen, maar neen, z'hebben al hun voorrechten staande gehouden en alle pogingen, van waar ook, om rechtsherstel te bewerken, loensch bevochten en verijdeld.

Ik geloof niet, dat er in deze laatste tijden noch ooit, een grootere slag aan den staat België werd toegebracht en dit in 't bijzijn van zooveel buitenlanders, dan door den vliegersoverval en den gendarmenraid van Dixmuide. Dit is de meening van alle menschen waarmede ik sedertdien die onzinnige daad besprak; allen, zelfs dezen, die het goed meenen met België, vinden die daden op zijn minst alleronverstandigst.

Men moge nu, al naar gelang de innerlijke gesteltenis, de aangehaalde feiten droevig, hatelijk, onverstandig, gek, uitdagend of 'k weet niet hoe of wat vinden, voor alle nationalisten zijn ze gewenscht en deze partij heeft er dan ook haren oogst bij ingedaan.

Het is onverstaanbaar, hoe de antivlaamsche klieke de eene stomiteit op de andere stapelt en zoogezeid om België te redden, dag na dag putten delft onder de grondlagen van den staat.

De doodleggers van Vlaanderen kennen geene historie, of hebben geen geheugen, anders zouden ze weten, dat men ook, tijdens de opkomst van het socialisme op het volk schoot als op de musschen. Vecht tegen de zee, uitzinnigen!

Kromme krinkels maken, uitdagen en aanvallen, dit alles is eigen aan politieke en diplomatie, doch houdt niet. We herinneren ons nog goed de fameuze zaak Pourbaix en het gedwongen ontslag van Woeste en Jacobs als mi-

nisters. Maar op wie is de schande gevallen en wie is er groot uit opgestaan?

Hadden de gendarmen te Dixmuide het volk als hazen van de markt kunnen jagen, zou er veel leute geweest zijn bij de kliekventjes, maar nu is de leute voor het vlaamsche volk en de schande - geen kleine! - voor de inrichters van het snel complotje.

En hetzij m e n ? nu die zaak versmachte of niet; hetzij m e n ? nu de plichtigen afstelle om ze verder met een vetter postje te beloonen, of wat men ook doe: de daden zijn er en blijven er. En die daden zullen een formidabelen weerslag hebben.

Men tergt niet straffeloos een gansche volk.

* * *

Daarmede ben ik aan mijn zeventigste jaar gekomen en zou ik kunnen stoppen, maar er is een besluit te nemen. Tot hier heb ik getracht een rechtzinnig verslag te geven én van mijn reis door het leven én van sommige toestanden, welke men mag overwegend noemen, binst mijn leven. Er blijft mij met dezelfde rechtzinnigheid mijn eigen gedacht, mijne eigene manier van zien, van opvatten en besluiten te geven, met betrek op die besprokene toestanden.

Hoe staat het nu met Vlaanderen?

Het staat er goed op met Vlaanderen. De ontwaking, zoo ze nu er is, bleef lang haperen; zonder overdrijving mag men stout zeggen, dat ze, begonnen met Gezelle, Rodenbach en anderen meer dan eene halve eeuw levendiger en levendiger geworden is, tot het punt waar ze nu staat.

De volle ontwaking is er.

Ja, doch als een mensch ontwaakt, moet hij ook uit zijn bed opstaan, zich aankleeden en zich bereid maken om zijn plaats te vervullen in den algeheelen samenhang van het werkelijk leven.

Naarmate die mensch wilskracht, beleg, verstand en afgeteekend werkplan heeft, zal er minder tijd besteed wor-

den tusschen de ontwaking en het innemen van zijn werkpost.

Hoe is het, bij de ontwaking van Vlaanderen?

Nog te veel gegeeuw, gerek en gekeer.

En waarom?

Omdat noch werk, noch manier van werken, niet genoegzaam aangewezen zijn. Er is geen werkaanwijzer, geen schikker, geen werkplan. Er is geen klare toestand, geen eenheid en daarom komt er verwarring en door die verwarring: hapering.

Er is érger: er is verdeeldheid; de eene wil zus, de andere zoo. Er is geen gezamenlijk werkplan, dus, hapering, dus, verlies van tijd, dus, verlamming, dus, gevaar van achteruitgang.

Ik weet, dat ik hier een buitengewoon kiesch puntje aanraak, een puntje dat weinig aangeraakt werd, juist om zijn kieschen aard voor strijdende vlamingen. Op gevaar af er bij sommigen van mijn pluimen bij te laten, zal ik het toch aanvatten en het doen uit plichtbesef.

Er zijn drie heerschende gedachtenkampen in Vlaanderen.

1º Het kamp van dezen, die denken dat rechtsherstel kan geworden met het huidig Belgisch stelsel.

2º Het kamp van dezen, die noch van het Belgisch stelsel, noch van België willen weten.

3º Het kamp van dezen die de oplossing zien in een federalen staat.

Dus, twee uiteinden en een middenweg.

De strijdende vlamingen die meenen de oplossing te vinden met het huidig stelsel, zijn op z'n schoonst genomen s t ï f f r a a i ! Dat stelsel heeft het vlaamsche volk zoo menigwerf gepaaid met beloften en rotte appels en met wetjes voor de leute; het heeft de vlamingen zoo dikwijls loensch en valsch achter den vlier geleid, dat degenen, die er nog trouw in hebben zoo dun gezaaid zijn als witte merels.

Dan komen de aanklevers van de Grootnederlandsche gedachte.

Ja, deze gedachte is groot en grootsch - 'k heb ze nooit gekoesterd - en 'k versta, dat ze aanklevers hebbe, gelijk ik versta dat het huidige stelsel die zijne hebbe en andere gedachtendragers onze opvatting moeten kunnen verstaan en kunnen bespreken zonder te judassen, maar het moet omder waarheid gezegd en geschreven, dat de Grootnederlandsche gedachte mogelijks geen tien per honderd der strijdende vlamingen bekoort en dat de partij dezer gedachtendragers er schromelijk meê verliest bij het volk met die leuze vooruit te komen.

Het volk is niet te spreken voor een tweede vereeniging met Holland.

Wie zegt, dat Holland dit begeert?

Ik ben overtuigd, dat het op z'n minst genomen, niet beter zou staan voor ons nevens de Hollanders, dan nevens de Walen; mogelijks zouden die ons houden, niet voor burgers van tweede, maar van derde klas en rang.

Ik ben nu zeventig jaar oud, én moest ik partijganger zijn van de Grootnederlanldsche gedachte en er zelfs in opgaan, zou ik er in geweten niet durven meê vooruitkomen bij het volk, want dit schijnt mij zoo een gevaarlijke sprong in den duisteren, dat ik er voor afschrikke.

In deze laatste tien jaar is er onder ons, strijdende vlamingen, veel van al deze toestanden gesproken geweest, welnu, in geheel dien tijd, hebben zich slechts vier enkelingen bij mij radaf partijgangers van een Groot Nederlandschen Staat verklaard.

Wat dan met al dat geroep: voor 't Belgiksche nikske, of een siekske?

Die dat roept, lacht; die dat hoort roepen lacht, als voor een simpelheid.

Als een jongen kwaad is op zijn vader, noemt hij hem: den ouden!

Vraagt eens aan ons volk, of ze met Holland zouden willen vereenigd zijn, zelfs aan voormelde roepers.

En breekt u dan eens den kop, om te weten, hoe zoo een droombeeld kan verwezenlijkt worden en door wie, of

wat. Al wilde dit gansch België, wat dan nog? Dit, of een haan die kraait!

Een droombeeld, ja.

Doch zoo is het niet met de federale gedachte en betrachting; hier staan wij voor eene te wordene mogelijkheid en deze mogelijkheid bekoort de overwegende meerderheid der strijdende vlamingen.

Rond de gedachte van Bondstaat verzamelt zich dus bijna het geheele vlaamsche landelijk volk en strijdt er voor in zijn gemoed. Ware dit de leuze der leiders: naar het federalisme! zouden er openlijk toetreders stroomen bij zwarmen.

Ik durf dît nog beweren: hadden de Belgistische klieken er niet voor gezorgd alle jonstige gebaren van den koning voor Vlaanderen met tegengebaren te verijdelen, zou het vorstenhuis tegenwoordig nog op warme symphatie bij een groot deel van de vlaamschie menschen mogen rekenen, maar in deze laatste tijden, door de schuld van gemelde klieken en klakken allerhande, is het vertrouwen van het volk merkelijk gezonken tegelijkertijde met zijn verkleefdheid.

Dat is zoo.

En dit is voor iedere klare geest waar te nemen.

Heere, verlos mij van mijne vrienden, ik gelast mij met mijn vijanden!

Doch uit liefde, noch uit vriendschap roeren en poeren de geheime klieken, maar voor het behoud van hun voorrechten, d.i. hun eerambt, hun aanzien of dominatie, hun bezit, hun weister en zwier en zwaai. Ziedaar van velen hun gehechtheid aan vorst en land. En daaraan moet Vlaanderen geslachtofferd worden. En omdat Vlaanderen niet meer wil geslachtofferd worden, is het gehaat. En omdat het gehaat is, mag zelfs geen jonstig gebaar van hooge overheid tot Vlaanderen gaan, maar wel gebaren van uitdaging en smaad, opdat Vlaanderen den kop zou rechten en er aldus redens zouden gevonden worden om op dien - hooveerdigen zeggen ze - kop te dorschen, gelijk o.m. gevallen, te Diksmuide.

Wat ik hier schrijf is alle dage, geheel Vlaanderland door, met vervloekingen gepaard, door honderden monden gezeid. Hier staat het nu zwart op wit.

Ik herhaal en besluit: de groote meerderheid der Vlamingen houdt van geen grensveranderingen in den staat België, enkel wenschen ze naar de weerlicht het aangehechte Eupen-Malmedy, welke aanhechting vroeg of laat België duur te staan zou kunnen vallen. De oorlog moet niet gezocht worden, hij komt altijd te vroeg, in eerste plaats in Vlaanderen, want door de andere Provincies stappen de legerbenden, maar in Vlaanderen versteenen ze zich en w'hebben er een oom van dood in 14-18. Ten andere, wat kan een geitenkot meer of min België groot of klein maken. Als dit de gere is, kan Frankrijk dat overpakken en er miserie om lijden.

* * *

En hoe staat het nu op godsdienstig gebied in Vlaanderen?

Dit is voor ons, Roomschkatholieken van allesoverheerschend belang en dit rijst voor ons oneindig hooger dan alle politieken boeltjes.

Van de groote steden ken ik niets. Men zegt, dat het er slecht gaat en dat zelfs veel hooger opgeleiden uit oude katholieke families, slechts nog den schijn hebben te gelooven, doch uit traditie dien schijn behouden. Is dat waar? Zoo ja, God betere't.

Te lande hier in Vlaanderen, is er zeker geen tijden, nooit, grootere geloofsuiting geweest. Stellig is dit zoo en zelfs tot in socialistische middens toe, vindt men menig pratikeerende kristen. Echter en omderwaarheidswille moet er getuigd, dat, tot zelfs in de beste katholieke middens, door verwarring allerhande, het anticlericalisme nog al ingeslopen is.

Het is in de ziel te wenschen, dat er verstandhouding kome tusschen priester en leek en dat het vertrouwen en

de liefde, door wederzijdsche betrachtingen en rechtzinnigen omgang weêr opfleure.

Bij echte vlamingen zit het geloof diep. Doorgaans zelfs is dit een feit: hoe overtuigder vlaming, hoe overtuigder kristen - niet staatskathloliek - Dit te kontroleeren ware zeer gemakkelijk.

Ik stel enkel de volgende vragen: waar vindt men de kroostrijkste gezinnen? Welke gezinnen leveren ons de priesters, zendelingen en kloosterzusters?

Zoekt daden van zelfopoffering bij idealisten en zotten.

Den dag van vandage gloeit in Vlaanderen die groote strijd tusschen ideaal en ikzucht en geve God dat de vurige jeugd in e d e l e en g e ö r d e n d e idealen moge opgaan, want zoodra een jonge ziel hare geestdrift verliest, zoekt ze nog enkel zich zelf en, zooals de Navolging van Christus het ons leert: hij, die zich zelf zoekt, vindt zich zelf, doch tot zijn verderf.

Het is enkel aan door God uitverkorene zielen eigen, dat ze zich van álles losmaken en arm voor God, tot Hem rijzen en in Hem, door hunne vrijwillige armoede van geest, de verzadigende volheid vinden.

Eilaas! zoekt dergelijke zielen.

De menschen zijn enkel menschen en blijven menschen vol ellenden en miseries en betrachtingen en nog hunkeringen. Hoe zalig dezen, die zich soms voor een tijdeke uit al die ellenden hunnen opheffen en rijk en verzadigd worden in de toenadering Gods. Hoe gelukkig dezen die door het betrachten van schoone idealen de kwade verzoekingen dooden.

Het is gevaarlijk jeugdige, gevleugelde zielen met den stok neer te slaan.

Hoe wijs en verstandig de echte leiders, die niet slaan, maar leiden met liefde en richten met liefde naar rechtveerdigheid en waarheid.

***

Er blijft mij nog een vraag te stellen: wat gewordt en van Vlaanderen?

Ik wil geen profeet spelen, dus, niet voorzeggen, doch enkel hoop uitdrukken.

Ik hoop dat Vlaanderen in naderende toekomst, zich zelf zal worden in den Staat België en een toonbeeld voor alle landen van hooge kultuur, zooals het in de eeuwen was. Dat zal natuurlijk tijd kosten, doch kortere dan sommigen wel denken. Dit zal ook niet op wieltjes rollen, want geene evoluties geworden zonder hobbeligheden. Eigenliefde, eerzucht, heerschzucht en hebzucht, behooren tot alle partijen en scheppen veelal krasse daden en krasse toestanden. Het eeuwig opportunisme zal ook zijn eigene rol spelen en de opgang van Vlaanderen zal mogelijks gepaard gaan met leelijkheden - ziet Ierland - maar na alle troebelheid volgt bezinking.

Hoe ernstiger de aangelegde menschen in Vlaanderen zich inspannen om de gewenschte toestanden in te studeeren om er tijelijk de toepassing aan te kunnen geven, hoe minder de verwarring zal zijn.

Met woorden helft men het volk op. Met wijsheid leidt men het.

Studie dus.

Hier sluit ik mijn twintigste boek met den grooten liefderoep.

Alles voor Vlaanderen!
Vlaanderen voor Kristus!